(ג) וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם בֶּן־מֵאָה
וְעֶשְׂרִים שָׁנָה אָנֹכִי הַיּוֹם לֹא־
אוּכַל עוֹד לָצֵאת וְלָבוֹא וַיהוָה
אָמַר אֵלַי לֹא תַעֲבֹר אֶת־הַיַּרְדֵּן
הַזֶּה: (ג) יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא עֹבֵר
לְפָנֶיךָ הוּא־יַשְׁמִיד אֶת־הַגּוֹיִם

ישראל. (ב) ער שפּראַך צו
איהנען: איך בין נונמעהר
הונדערט אונד צוואַנציג יאַהר
אַלט, אונד קאַן ניכט מעהר
פּאָר אייך אויס־אונד איין־ גענהן
(אייער אַנפּיהרער זיין), אויך
האַט דער עווינע צו מיר גע־
זאַגט: דוא זאָללסט ניכט אויס
בער רען ירדן גענהן. (ג) דער
עווינע דיין גאָטט ווירד זעלבסט

האלה
פּאָר דיר הערציעהען, ער ווירד דיעוע פּעלקער פּאָר דיר הער פּערטילגען, דאַם דוא

איהר

לְהוֹן בַּר מְאָה וְעֶשְׂרִין שְׁנִין אֲנָא יוֹמָא
דֵּין לֵית אֲנָא יָכֵיל עוֹד לְמִפַּק וּלְמֵיעַל
וַיְיָ אֲמַר לִי לָא תְעֲבַר יַת יַרְדְּנָא הָדֵין:
(ג) יְיָ אֱלָהָךְ מֵימְרֵיהּ עָבַר קֳדָמָךְ הוּא
יְשֵׁיצֵי יַת עַמְמַיָּא הָאִלֵּין מִן קֳדָמָךְ וְתֵרְתִּינוּן

יהושע

שנטלה ממני הרשות ונתל' ליהושע: (ב) וה'
אמר אלי. זהו פירוש לא אוכל עוד לצאת
ולבוא לפי שה' אמר אלי: אנכי היום.
היום מלאו ימי ושנותי וביום זה נולדתי
וביום זה למות. דבר אחר לצאת ולבוא
בדברי תורה מלמד שנסתמו ממנו מסורות
ומעיינות החכמה:

לח

באור

י"ג) נתן אל לבו לנחם את ישראל על מיתתו: (ב) בן מאה ועשרים שנה, זקן ושבע
ימים, וחין להתעלב על מיתתי: לא אוכל עוד לצאת ולבוא, יכול שתשש כחו, תלמוד לומר
לא כהתה עינו ולח נס לחה (לקמן ל"ד ז') אלא מהו לא אוכל? אינו רשאי שנטלה ממני
הרשות ונתנה ליהושע. כן פי' רש"י ז"ל, ולפי דבריו מאמר וה' אמר אלי ואומר עניו לפי
שה' אמר אלי. וחין הפי' הזה נכון בעיני הרמב"ן ז"ל, ועל דעתו אמר משה לישראל דברים
אחר לא כן, כדי לנחמם, וגם זה אינו מחוור ויתכן שחין במשמעות לא כהתה עינו ולא נס
ליחה, שנאחר על כל כחותיו כאחד היה בימי נעוריו, בלי שנוי כלל, כי אם שהיה זקן בריח
משתמם בכל חושיו וכחות נפשו בשלמות, ואולי שעם כל זה הרגיש בעלמו שאין לו עוד מדת
הגבורה והכח לצאת את מצח העם טרחם וריבם ולצאת ולבוא לפניהם למלחמה, ומנהיג החומה
קוצת ואמר לנחל מלחמת ה' לא די לו שיהיה בריח משתמם בחושיו ובכחות נפשו כראוי, כ"ש
לריך שיהיה גבור חיל ורב פעלים, שוקד להשגיח בענייני החומה ולדע' לרכיה ולפקוד עליה
מן הנקר עד הערב, וגם בלילה לא ישכב לבו, כי ילטרך למחשבו' רבות ותחבולות עמוקות
ליישר הנהגותיה בעתות השלום, אף כי בלחתה על לוחיה לא ייעף ולא יגע מרוב ענין ועבודה
קשה, וחין זה תפארת לזקן, וכאשר אמר החכם תפארת בחורים כחם והדר זקנים שיבה, (משלי
כ' כ"ט). וגדולה מזו אמרו רבותינו לא לוכל עוד לצאת ולבוא בדברי תורה, מלמד שנסתמו
ממנו מסורות ומעיינות החכמה, כוונותיהם על דעתי לא שנתעלמו ממנו דרכי התורה והחכמה,
אלא שנתמעט בו הכח למסור את חכמתו לאחרים ולהפיק את מעיינות בינתו לאזן. ולזה
דקדקו לומר מסורו' ומעיינות החכמה, כי להורות לאחרים וללמדם חכמה ובינה לריך שקידה
רבה והשתלות דברים ומשך ומתן, וחין זה בכח ותולדות הזקן. וזהו לא לוכל עוד לצאת
ולבוא בדברי תורה, הכוונה להורות לכם את דרכי ה' וללחוס מלחמת תורתו, כי זהו ענין
לצאת ולבוא: וה' אמר אלי, וגם לא הייתי יכול לצאת ולבוא הנה ה' אמר אלי לא תעבור:
(ג) ה' אלהיך הוא עבר לפניך וגומר, חין לכם לורך בהנהגתי, כי ה' ישמיד הגוים לפניך,

והוא

הָאֵלֶּה מִלְּפָנֶיךָ וְיֵרְשְׁתָּם יְהוֹשֻׁעַ
הוּא עֹבֵר לְפָנֶיךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר
יְהוָה׃* (ד) וְעָשָׂה יְהוָה לָהֶם
כַּאֲשֶׁר עָשָׂה לְסִיחֹן וּלְעוֹג
מַלְכֵי הָאֱמֹרִי וּלְאַרְצָם אֲשֶׁר
הִשְׁמִיד אֹתָם׃ (ה) וּנְתָנָם יְהוָה
לִפְנֵיכֶם וַעֲשִׂיתֶם לָהֶם כְּכָל־
הַמִּצְוָה אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶתְכֶם׃
(ו) חִזְקוּ וְאִמְצוּ אַל־תִּירְאוּ וְאַל־
תַּעַרְצוּ מִפְּנֵיהֶם כִּי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
הוּא הַהֹלֵךְ עִמָּךְ לֹא יַרְפְּךָ וְלֹא
יַעַזְבֶךָּ׃ ס שלישי חמישי (ז) וַיִּקְרָא
מֹשֶׁה לִיהוֹשֻׁעַ וַיֹּאמֶר אֵלָיו לְעֵינֵי
כָל־יִשְׂרָאֵל חֲזַק וֶאֱמָץ כִּי אַתָּה

חבוא

איהר לאַנד אין בעזיטץ נעה־
מעסט; יהושע ווירד אייער אַנ־
פֿיהרער זיין, וויא דער עווינע
נעשפּראָכען האַט. (ד) דער
עווינע ווירד אינהנען (דיעזען
פֿעלקערן) טוהן, וויא ער סיחון
אונד עוג, דען ביידען קעניגען
פֿאָן אמורי אונד איהרעם לאַנ־
דע געטהאַן, דיא ער פֿער־
טילגט האַט. (ה) זאָ ווירד דער
עווינע אויך דיעזע נאַציאָן פֿאָר
אייך הינגעבען, אונד איהר
ווערדעט מיט אינהנען פֿער־
פֿאַהרען נאַך דעם געבאָטהע,
דאַז איך אייך געגעבען.
(ו) זייד בעהערצט אונד טאַ־
פּפֿער! פֿירכטעט אייך נישט,
אונד לאַסט אייערן מוטה
נישט זינקען פֿאָר אינהנען; דען
דער עווינע דיין גאָטט ער
זעלבסט ציעהעט מיט דיר, ער
ווירד דיא האַנד נישט פֿאָן דיר
אַבציעהען אונד דיך נישט פֿער־
לאַסטן. (ז) דעם יהושע ריף

משה צו, אונד זאַגטע איהם אין גענענווארט גאַנץ ישראל׳ס: זייא בעהערצט אונד טאַפּפֿער!

דען

תרגום אונקלוס

ר ש " י

יְהוֹשֻׁעַ הוּא עָבַר קָדָמָךְ כְּמָא דִי מַלֵּיל יְיָ׃
(ד) וְיַעֲבֵיד יְיָ לְהוֹן כְּמָא דִי עֲבַד לְסִיחוֹן
וּלְעוֹג מַלְכֵי אֱמוֹרָאָה וּלְאַרְעָהוֹן דִי שֵׁיצֵי
יַתְהוֹן׃ (ה) וְיִמְסְרִינוּן יְיָ קָדָמֵיכוֹן וְתַעְבְּדוּן
לְהוֹן כְּכָל פִּקּוּדְיָא דִי פַקֵּידִית יַתְכוֹן׃ (ו) תְּקִיפוּ וְאַלִּימוּ לָא תְדַחֲלוּן וְלָא תְתְבְּרוּן
מִן קָדָמֵיהוֹן אֲרֵי יְיָ אֱלָהָךְ מֵימְרֵיהּ מְדַבַּר קָדָמָךְ לָא יִשְׁבְּקִנָּךְ וְלָא יְרַחֲקִנָּךְ׃ (ז) וּקְרָא
מֹשֶׁה לִיהוֹשֻׁעַ וַאֲמַר לֵיהּ לְעֵינֵי כָל יִשְׂרָאֵל תַּקִּיף וַאֲלֵים אֲרֵי אַתְּ תֵּיעוֹל עִם עַמָּא הָדֵין

(ו) לא ירפך. לא יתן לך רפיון להיות
נעזב ממנו: (ז) כי אתה תנחל את העם
הזה. אני את תיעול עם עמך הדין
משה אמר על יהושע זקניס שבדור עמך
הכל לפי דעתן ושלתן אבל הקדוש ברוך
הוא

באור

והוא נוסה את יהושע שיעמוד לפניך, כי כבר ראיתם מה שעשה השם לסיחון ולעוג: (ה) ועשיתם להם, לשבור מלכיהם: (ו) לא ירפך, לא יתן לך רפיון להיות נעזב ממנו, כך כתב רש"י ז"ל. ומונת הרב ז"ל שלא תאמר לא ירפך, לא יעשה מוחך רפה, שאין בזה חדוש, אבל כוונת הכתוב שלא ירף ממנו, ולא יתן לו רפיון לבלתי היות בעזרתו: (ז) כי אתה תנחל את העם הזה,

את

תָּבוֹא אֶת־הָעָם הַזֶּה אֶל־הָאָרֶץ
אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתָם לָתֶת
לָהֶם וְאַתָּה תַּנְחִילֶנָּה אוֹתָם:
(ח) וַיהוָה הוּא ׀ הַהֹלֵךְ לְפָנֶיךָ הוּא
יִהְיֶה עִמָּךְ לֹא יַרְפְּךָ וְלֹא יַעַזְבֶךָּ
לֹא תִירָא וְלֹא תֵחָת: (ט) וַיִּכְתֹּב
מֹשֶׁה אֶת־הַתּוֹרָה הַזֹּאת וַיִּתְּנָהּ
אֶל־הַכֹּהֲנִים בְּנֵי לֵוִי הַנֹּשְׂאִים
אֶת־אֲרוֹן בְּרִית יְהוָה וְאֶל־כָּל־
זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל: (י) וַיְצַו מֹשֶׁה אוֹתָם
לֵאמֹר מִקֵּץ ׀ שֶׁבַע שָׁנִים בְּמֹעֵד
שנת

דאָז דוא ווירסט מיט דיעזעם
פֿאָלקע אין דאָז לאַנד קאָמען,
דאָז דער עוויגע איהרען על־
טערן צוגעשוואָרען האַט, איה־
נען צו געבען, אונד דוא ווירסט
זיא דאַזעלבסט אייניזעצען.
(ח) דער עוויגע זעלבסט איזט
עם, דער פֿאָר דיר העראָיע־
העט, ער ווירד דיר ביישטעה־
העז, ווירד זיינע האַנד ניכט
פֿאָן דיר אַבציעהען אונד דיך
ניכט פֿערלאַסען, פֿירכטע
דיך ניכט אונד זייא אונער־
שראָקקען! (ט) משה שריעב
דיעזע גאַנצע לעהרע אויף,
איבערליעפֿערטע זיא דען פּרי־
סטערן דען זאָהנען לוי, דיא
דעם עוויגען בונדעסלאַדע טרו־
גען, אונד אַללען עלטעסטען
פֿאָן ישראל, (י) אונד גאַב איהנען דאַבייא פֿאָלגענדען בעפֿעהל: אַם ענדע פֿאָן זיע־
בען

רש"י

הוא יחמר ליהושע כי אתה תביא את בני ישראל אל הארץ אשר נשבעתי להם ואתה על כרחם ככל תלוי בך טול מקל והך על קדקדן דבר אחד לדור ולא שני דברים לדור: (ט) ויכתוב משה וגומר ויתנה. כשגמרה כלה נתנה לבני שבטו: (י) מקץ שבע שנים. בשנה השמינית של שמטה בשמיני ולמה קורא לאותה שנת השמטה

תרגום אונקלוס

לְאַרְעָא דִּי קַיֶּמֶת לַאֲבָהָתְהוֹן לְמִתַּן לְהוֹן
וְאַתְּ תַּחְסְנִנַּהּ יַתְהוֹן: (ח) וַיְיָ הוּא מְדַבַּר
קֳדָמָךְ מֵימְרֵיהּ יְהֵי בְּסַעֲדָךְ לָא יִשְׁבְּקִנָּךְ
וְלָא יַרְחִיקִנָּךְ לָא תִדְחַל וְלָא תִתְבָּר:
(ט) וּכְתַב מֹשֶׁה יַת אוֹרַיְתָא הָדָא וִיהַבָּהּ
לְכַהֲנַיָּא בְּנֵי לֵוִי דְּנָטְלִין יַת אֲרוֹן קְיָמָא דַּייָ
וּלְכָל סָבֵי יִשְׂרָאֵל: (י) וּפַקִּיד מֹשֶׁה יָתְהוֹן לְמֵימָר מִסּוֹף שְׁבַע שְׁנִין בְּזִמַּן שַׁתָּא
דשמיטתא

באור

לת כמו עם, כתרגומו לרי לת תיעול עם עמך הדין: (ט) ויכתב משה את התורה הואת, כשגמרה כלה נתנה לבני שבטו, שהם מורי התורה: (י) מקץ שבע שנים, בשנה השמינית של

המעמר

לא (י) ויצו משה, כבר בארנו למז"ל סדר הקריאה בהקהל והוא שהמלך קורא מתחלת ספר הלוי הדברים עד סוף פרשת שמע ישראל ומדלג (מכאן עד) לוהיה אם שמוע, וגומר אותה הפרשה, ומדלג לעבר תעבר וקורא מעבר תעבר על הסדר עד סוף ברכות וקללות עד מלבד הברית אשר כרת אתם בחורב ופוסק (סוטה מ"ח). והנה לפי דבריהם בוודאי לא היה מקום לזכור המלוה הזאת עד אחר השלים משה תורה.

שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה בְּחַג הַסֻּכּוֹת: (יא) בְּבוֹא כָל־יִשְׂרָאֵל לֵרָאוֹת
אֶת־פְּנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחָר תִּקְרָא אֶת־
הַתּוֹרָה הַזֹּאת נֶגֶד כָּל־יִשְׂרָאֵל בְּאָזְנֵיהֶם: (יב) הַקְהֵל אֶת־הָעָם
הָאֲנָשִׁים וְהַנָּשִׁים וְהַטַּף וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ לְמַעַן יִשְׁמְעוּ
וּלְמַעַן יִלְמְדוּ וְיָרְאוּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְשָׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־
דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת: (יג) וּבְנֵיהֶם אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ יִשְׁמְעוּ וְלָמְדוּ
לְיִרְאָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם כָּל־

הימים

תרגום אשכנזי קנז

בען יאהרען, צור צייט דעם פריייאהרעם, אם היטטענפעסט, (יא) ווען גאנץ ישראל קאממט פאר דעם עוויגען דיינעם גאטטע, אן דעם ארטע דען ער ערוועהלען ווירד, צו ערשיינען, זאלסט דוא דיעזע לעהרע, אים בייזיין פאן גאנץ ישראל לויט פארלעזען. (יב) דאז גאנצע פאלק מוסט דוא דאזעלבסט צוזאממען קאממען לאסען, מענער, ווייבער, אונד קינדער נעבסט דעם פרעמדלינג, דער זיך אין דיינען טהארען אויפהעלט, דאמיט זיא הערען אונד לערנען, פאר דעם עוויגען אייערם גאטטע עהרפורכט האבען, אונד אללע ווארטע דיעזער לעהרע אויף דאז גענויעסטע בעאבאכטען; (יג) אונד דאמיט אויך דיא קינדער, דיא נאך

אונווייסס ענד זינד, הערען אונד לערנען, פאר דעם עוויגען אייערעם גאטטע עהרפורכט האבען,

זא

תרגום אונקלוס

דְּשִׁמְטָתָא בְּחַגָּא דְּמַטְלַיָּא: (יא) בְּמֵיתֵי כָּל יִשְׂרָאֵל לְאִתְחֲזָאָה קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ בַּאֲתָרָא דִּי יְתָרְעֵי תְּקָרֵי יָת אוֹרַיְתָא הָדָא קֳדָם כָּל יִשְׂרָאֵל וְתַשְׁמְעִינוּן: (יב) כְּנוֹשׁ יָת עַמָּא גְּבָרַיָּא וּנְשַׁיָּא וְטַפְלָא וְגִיּוֹרָךְ דִּי בְּקִירָנָךְ

רש"י

השמטה שעדיין שביעית נוהג' כה בקציר של שביעית היוצא למוצאי שביעית: (יא) תקרא את התורה הזאת. המלך היה קורא מתחלת חלה הדברים כדאיתא במסכת סוטה על גימה של עץ שהיו עושין בעזרה: (יב) האנשים. לשמוע: והטף. למה בא לתת שכר למביאיהם:

בְּדִיל דְּיִשְׁמְעוּן וּבְדִיל דִּילַפּוּן וְיִדְחֲלוּן קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן וְיִטְרוּן לְמֶעְבַּד יָת כָּל פִּתְגָמֵי אוֹרַיְתָא הָדָא: (יג) וּבְנֵיהוֹן דִּי לָא יְדָעִין יִשְׁמְעוּן וְיִלְּפוּן לְמִדְחַל קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן

כל

באור

של שמטה, שהיא השנה השמינית, ולמה קורא לותה שנת השמטה, שעדיין שביעית נוהגת בה בקציר של שביעית היוצא למוצאי שביעית. (רש"י): (יא) הקרא את התורה הואת, המלך היה קורא מתחלת חלה הדברים כדאיתא במסכת סוטה (דף מ"ח), על גימה של עץ שהיו עושים בעזרה: (יב) למען ישמעו ולמען ילמדו, האנשים והנשים, כי גם הם שומעות ולומדות ליראה את ה': (יג) ובניהם אשר לא ידעו וגומר, הם הטף, כי ישמעו ויתחלו

והתנות

הַיָּמִים אֲשֶׁר אַתֶּם חַיִּים עַל־
הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־
הַיַּרְדֵּן שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃ * פ
(יד) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הֵן
קָרְבוּ יָמֶיךָ לָמוּת קְרָא אֶת־
יְהוֹשֻׁעַ וְהִתְיַצְּבוּ בְּאֹהֶל מוֹעֵד
וַאֲצַוֶּנּוּ וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וִיהוֹשֻׁעַ
וַיִּתְיַצְּבוּ בְּאֹהֶל מוֹעֵד׃ (טו) וַיֵּרָא
יְהוָה בָּאֹהֶל בְּעַמּוּד עָנָן וַיַּעֲמֹד
עַמּוּד הֶעָנָן עַל־פֶּתַח הָאֹהֶל׃
(טז) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הִנְךָ
שֹׁכֵב עִם־אֲבֹתֶיךָ וְקָם הָעָם הַזֶּה
וְזָנָה ו אַחֲרֵי ו אֱלֹהֵי נֵכַר־הָאָרֶץ

זאָ לאַנגע איהר אין דעם לאַנ־
דע לעבעט, דאַהין איהר יעצט
איבער דען ירדן גיהען וועל־
דעט, אום עס איינצונעהמען.
(יד) דער עוויגע שפּראַך צו
משה: נונמעהר איזט דיינע
צייט הערַאַן גיקאָמען, דאַס
דוא שטעראבעכט, רופֿע דעם
יהושע, אונד שטעללעט אייך
ביידע אין דאַז שטיפֿטצעלט,
דאַס איך איהם מיינע בעפֿע־
לע ערטהיילע. משה אונד
יהושע גינגען הין אונד שטעלל־
טען זיך אין דאַז שטיפֿטצעלט.
(טו) דער עוויגע ערשיען אים
צעלטע, אין איינער וואָלקע־
זייל, דיא וואָלקענזייל שטאַנד
אַם איינגאַנגע דער היטטע,
(טז) אונד דער עוויגע שפּראַך
צו משה: וועו דוא בייא דיינען
פֿאָראַהרען רוהען ווירסט,
זאָ ווירד איינכט דיעזעם פֿאָלק
זיך אויפֿלעהנען, אונד דען גאָטטערן דער באַרבאַרישען איינוואָהנער דעם לאַנדעס, דאַ־
הין

(יד) וחלונו. וחזרנו: (טז) נכר הארץ. כָּל יוֹמַיָּא דִּי אַתּוּן קַיָּמִין עַל אַרְעָא דִּי
לגויי הארץ: אַתּוּן עָבְרִין יַת יַרְדְּנָא תַּמָּן לְמֵירְתָהּ:
והסתירתי
(יד) וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה הָא קָרִיבוּ יוֹמָךְ לְמָמַת קְרֵי יַת יְהוֹשֻׁעַ וְאִתְעַתָּדוּ בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא
וַאֲפַקְּדִינֵיהּ וַאֲזַל מֹשֶׁה וִיהוֹשֻׁעַ וְאִתְעַתָּדוּ בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא: (טו) וְאִתְגְּלִי יְיָ בְּמַשְׁכְּנָא
בְּעַמּוּדָא דַּעֲנָנָא וְקָם עַמּוּדָא דַּעֲנָנָא עַל תְּרַע מַשְׁכְּנָא: (טז) וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה הָא אַתְּ
שָׁכֵיב עִם אֲבָהָתָךְ וְיֵקוּם עַמָּא הָדֵין וְיִטְעֵי בָּתַר טָעוֹת עַמְמֵי אַרְעָא דִּי הוּא עָלַיִל
להמו

באור

והלנות ירגילום ויחנכו לותם, כי לין הטף יונקי שדים, לכל הס קטני הגנים הקרובים להתחנך, וזהו טעם ולמדו ללכת בדרכה בעתיד כי למעלה אמר ולמדו וילמדו, לכל רבותינו ז"ל למדו התנוסס ללמוד, והנסים לשמוע, והטף למה בח? ליתן שכר למביאיהם. (הרמב"ן): (יד) ואצונו, כמו שנאמר להלן ויצו את יהושע: (טו) ויגה, הוגח על האהל הכוגדת בנעלה ונותנת את אהבתה לבעלה לחוץ, והוסיף על העוגב את העם ועוגב האלילים: נכר הארץ, גויי הארץ. (רש"י), כוונתו שלין נכר הוגה לאלהים שלין הסמוך תואה הנסמך, לכל יחשב המתואר, כאלו אמר אחרי אלהין עם נכר, שהוא עם הארץ, ונקרא נכר, שהוא נכרי לישראל. (ומרה

אֲשֶׁר הוּא בָא־שָׁמָּה בְּקִרְבּוֹ וַעֲזַבְתִּי וְהֵפַרְתִּי אֶת־בְּרִיתִי אֲשֶׁר כָּרַתִּי אִתּוֹ: (יז) וְחָרָה אַפִּי בוֹ בַּיּוֹם־הַהוּא וַעֲזַבְתִּים וְהִסְתַּרְתִּי פָנַי מֵהֶם וְהָיָה לֶאֱכֹל וּמְצָאֻהוּ רָעוֹת רַבּוֹת וְצָרוֹת וְאָמַר בַּיּוֹם הַהוּא הֲלֹא עַל כִּי־אֵין אֱלֹהַי בְּקִרְבִּי מְצָאוּנִי הָרָעוֹת הָאֵלֶּה: (יח) וְאָנֹכִי הַסְתֵּר אַסְתִּיר פָּנַי בַּיּוֹם הַהוּא עַל כָּל־הָרָעָה אֲשֶׁר עָשָׂה כִּי פָנָה אֶל־אֱלֹהִים אֲחֵרִים:

ועהה

תרגום אשכנזי קנח

הין עם מיטטען אונטער זיא קאָמען, נאַכּבוהלען, עם ווירד מיך פֿערלאַסען אונד דען בונד ברעכּען, דען איך מיט איהם גענאַכּט האַבע; (יז) אַלסדאַן הוּ ווירד מיין צאָרן ווידער דאַסזעל־בע ענטפֿלאַממען, איך ווערדע זיא פֿערלאַסען, אונד מיין אַנטליטץ פֿאָן איהנען אַבווענ־דען, עם ווירד פֿאָן אַנדערען פֿער־צעהרט ווערדען. אונד ווען עס דען פֿאָן פֿיעלען אונגליקספֿעל־לען אונד דראַנגזאַלען ווירד הייסנעזוכט ווערדען, זאָ ווירד עס דעראַיינסט צור ערקענענט־נים קאָמטען אונד שפרעכּען: האַבען מיך ניכט אַללע דיזע אונגליקספֿעללע בעטראָפֿפֿען, ווייל מיין גאָטט ניכט מעהר בייא מיר איזט? (יח) איך אַבער ווערדע דעסזעל־בען טאַגעס מיין אַנטליטץ פֿאָר איהם פֿערבערגען, ווענען אַללעס דעס בעזען, דאַז עס געטהאַן, דאַס עס זיך נעהמליך צו אַנדערן גאָטטערן געווענדעט האַט.

שרייבט

תרגום אונקלוס

ר ש "י

לְתַמָּן בֵּינֵיהוֹן וַיְשַׁבְּקוּן דַּחֲלְתִּי וְיִשָּׁנוּן יָת קְיָמִי דִּי גְזָרִית עִמְּהוֹן: (יז) וְיִתְקוֹף רוּגְזִי בְּהוֹן בְּעִידָנָא הַהוּא וְאַרְחֵקִינוּן וַאֲסַלֵּק שְׁכִינְתִּי מִנְּהוֹן וִיהוֹן לְמֵיבַז וְיַעֲרַעַן יָתְהוֹן בִּישָׁן סַגִּיאָן וְקָשָׁן וְיֵימַר בְּעִידָנָא הַהוּא הֲלָא מִדְּלֵית שְׁכִינְתִּי אֱלָהַי בֵּינִי עֲרָעוּנִי בִּישָׁיָא הָאִלֵּין: (יח) וַאֲנָא סַלְּקָא אֶסַלֵּיק שְׁכִינְתִּי מִנְּהוֹן בְּעִידָנָא הַהוּא עַל כָּל בִּישַׁיָא דִּי עֲבָדוּ אֲרֵי אִתְפְּנִיאוּ בָּתַר טָעוּת עַמְמַיָּא:

(יז) והסתרתי פני. כמו שחיני רוחה נלרתס:

לת

וכען

באור

זה תלונות הרמב"ן ז"ל). ולשון נכר מתורגם בלשון לחכנז (בחרבתר), שגם הוא הנחתו הרחוקה על לדם נכרי, והושלל על רוע המזג והמדות החנוסיות: בקרבו, שב על נכר, נק־ב העם הנכר: (יז) והסתרתי פני, לסתיר השגחתי מהם, לין עיני ולבי לל העם הזה, כמו שחיני רוחה נלרתס: והיה לאכל, לכל מנקצי נפשו, כי כן משפט העם הזה, כאשר יסלק השם ממנו השגחתו הפרטית, ויעלים ממנו עין חמלתו, מיד והיה לאכל, כי לריו רבים: (יח) הסהר אסתיר, לף אם יכירו כי משמים הם, לח לחוש להם ולח לנחלם בחרטה לבדה והרהור תשובה, כי רעה גדולה עשו, בלכתם לחרי ללהים לחרים, עד לאר יעשו חלי נתשובה גמורה, והתודו לת עונם ולח עון לבותם, כמו שכתוב למעלה (ויקרל ט' ו'):

את

(יט) וְעַתָּה כִּתְבוּ לָכֶם אֶת־הַשִּׁירָה
הַזֹּאת וְלַמְּדָהּ אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
שִׂימָהּ בְּפִיהֶם לְמַעַן תִּהְיֶה־לִּי
הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְעֵד בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל: ס
(כ) כִּי־אֲבִיאֶנּוּ אֶל־הָאֲדָמָה ו
אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי לַאֲבֹתָיו זָבַת חָלָב
וּדְבַשׁ וְאָכַל וְשָׂבַע וְדָשֵׁן וּפָנָה
אֶל־אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַעֲבָדוּם
וְנִאֲצוּנִי וְהֵפֵר אֶת־בְּרִיתִי:
(כא) וְהָיָה כִּי־תִמְצֶאןָ אֹתוֹ רָעוֹת

רבות

תרגום אשכנזי

(יט) שרייבט אייך אַלזָא דָּאס
געזאַנג אויף, לעהרט
איהן דיא קינדער ישראל, דאַס
זיא זאַלען אויסוועניג לער-
נען, דאַמיט מיר דיעזער געזאַנג
איין צייגע זייא נעגען דיא קינ-
דער ישראל'ס; (כ) דען איך
ווערדע דאַז פָּאלק אין דאַז
לאַנד ברינגען, דאַז איך זיי-
נען פָּאר־אַהרען צוגעשוואָרען,
וועלכעם פָּאן מילך אונד האָניג
פליעסט, עס ווירד דאַזועלבסט
אים איבערפלום צו עסען הא-
בען, אונד זיך זאַטעסען צו אַנ-
דערן געטטערן ווענדען, איה-
נען גאָטטעסרינסטליכע עהרע
צו ערצייגען, עם ווירד מיר
פערדרום מאַכען ואָללען אונד זיינען בונד ברעכען. (כא) ווען עס אַלסדאַן פָּאן גראָסען אונ-

גליקס

רש"י

(יט) לת השירה הזאת. הזהירו השמים עד וכפר למדתו עמו (דברים ל"ב):
(ב) ונאצוני. והכעיסוני וכן כל ניאוץ לשון כעס:

(כא) וענתה

תרגום אונקלום

(יט) וּכְעַן כְּתוּבוּ לְכוֹן יַת תּוּשְׁבַּחְתָּא הָדָא
וְאַלֶּפָהּ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל שַׁוְיָהּ בְּפוּמְהוֹן בְּדֵיל
דִּתְהֵי קָדָמַי תּוּשְׁבַּחְתָּא הָדָא לְסָהִיד בִּבְנֵי
יִשְׂרָאֵל: (כ) אֲרֵי אַעֲלִינוּן לְאַרְעָא דִּי קַיֵּימִית

לַאֲבָהָתְהוֹן עַבְדָּא חַלַב וּדְבָשׁ וְיֵיכְלוּן וְיִשְׂבְּעוּן וְיִתְפַּנְקוּן וְיִתְפְּנוּן בָּתַר טָעוּת עַמְמַיָּא
וְיִפְלְחוּן לְהוֹן וְיִרְגְּזוּן קָדָמַי וַיְשָׁנוּן יַת קְיָמָי: (כא) וִיהֵי אֲרֵי יַעְרְעַן יָתְהוֹן בִּישָׁן

סגיאן

באור

(יט) את השירה הזאת. הזהירה משה מגיד לך עתה, והיה הזהירו השמים עד וכפר למדתו, וקריאה זירה כי ישראל יזכרוה תמיד בשיר וזמרה, וכן נכתבה על מקלת שירי, בהלמדת הלויות, עם הפסק במקומות הנעימה, כמבואר בפרשת בשלח ממשפט השירים בלשון הקודש: ולמדה, הטעימם הקשים שיבאר להם: שימה בפיהם, שתהיה השירה שגורה בפיהם. ומלת ולמדה גם שימה זרה, כי המשפט להיות ה"ח ולמדה קמון, ותחת הלי"ת פתח קטן. (הרשב"ע): לעד בבני ישראל, כמו שאמר להלן ועתה השירה הזאת לפניו לעד, כטעם לא תענה ברעך, שהשירה הזאת תעיד לישראל שכך הבטחתי להם מראש, וכן התריתי בם על כל המוכחות לותם: (כ) ונאצוני, והכעיסוני, וכן כל ניאוץ לשון כעס. (רש"י).

המעמר

(יט) ועתה כתבו, לדעת כל מכתבי הפשט וגם רש"י עמהם הכוונה לך על שירת הזהירו,

ורשב"ע

וילך לא

תרגום אשכנזי קנט

רַבּוֹת וְצָרוֹת וְעָנְתָה הַשִּׁירָה ה׳
הַזֹּאת לְפָנָיו לְעֵד כִּי לֹא תִשָּׁכַח
מִפִּי זַרְעוֹ כִּי יָדַעְתִּי אֶת־יִצְרוֹ
אֲשֶׁר הוּא עֹשֶׂה הַיּוֹם בְּטֶרֶם
אֲבִיאֶנּוּ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבָּעְתִּי׃
(כג) וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת־הַשִּׁירָה

הזאת

גליקסֿעלען אונד דראַנגזאַ=
לען וירד היימגעוויסט ווערדען,
זאָ מאַג דיעזער געזאַנג אַלס
צייגע ווידער דאַסזעלבע שפרע=
כען, דען ער וירד פֿאָן זיינען
נאַכקאָממען ניעמאַהלס פֿער=
געסען ווערדען; איך קעננע
גאַר וואָהל זיינע נייגונג, דיא
עס שאָן יעטצט געצייגט האַט,
בעפֿאָר איך עם נאָך אין דאַז
לאַנד ברינגע, דאַז איך צוגע=

שוואָרען האַבע. (כג) משה שריעב אַלזאָ פֿאָלגענדען געזאַנג אויף, אונד לעהרטע איהן

דיא

תרגום אונקלוס

סַגִּיאָן וַעֲקָן וְתֵיבַ תּוּשְׁבַּחְתָּא הָדָא דִּמְהוֹדֵי
לְסָהֲדָא אֲרֵי לָא תִתְנְשֵׁי מִפּוּם בְּנֵיהוֹן אֲרֵי
גְּלֵי קֳדָמַי יְצָרֵיהוֹן דִּי אִנּוּן עַבְדִין יוֹמָא דֵּין
עַד לָא אַעֲלִינּוּן לְאַרְעָא דִּי קַיֶּימִית׃ (כד) וּכְתַב מֹשֶׁה יָת תּוּשְׁבַּחְתָּא הָדָא בְּיוֹמָא

ההוא

ר ש " י

(כא) ועתה הזירה הזאת לפניו לעד שתתריתי בו בתוכ' של כל המולאות לותו: כי לא תשכח מפי זרעו. הרי זו הבטחה ליזרעל שלא תורה משתכח' מזרעם לגמרי:

ב א ו ר

ונראה שהונח על הממחם ומנזה ברצון לבו הדבר המעולה והיקר, נלמו כל תוכחתי (מצלי ל' כ"ט), ועצת עליון נלמו (תהלים ק"ז י"ח), וכן הפעל הכצד ממנו, ולת לחמרת קדום ישרחל נלמו (ישעיה ה' כ"ד). והושתק הענין הכצד ממנו חל ענין הבעם, לפי שהמנחן מוליד בעם ותרון בלב המנוחן, ובחק הסס יתעלה יחמר לעבך ת' התוון בלשון בני חדם (ופירוש ובוצע ברך נחץ ה' (תהלים י' ג'), ונראה שהוח בכל הענין שחמר ברחם הכתוב, כי הלל רצע על תחות נפשו שהרצע מתהלל ת' עצמו בלבתו לחבי תחותו, והבוצע מתברך בלבבו על חצר ניחץ ת' הסס): (כא) לפניו, כעד העומד תמיד לנגדו ומעיד בו: כי ידעתי את יצרו חשר הוח עושה היום, בטרם כי עתה ידעתי כי ירח חלהים לתה, שהיח הידיעה בפועל, כי הידיעה בעתיד ידיעה נבח. וחם לח תטחו ישרחל במדבר ולח נודע ילכו בפועל, לח היה הגון שיעיד בהם שירה לומר הגלוי לפניו שתטחו ותעידה בהם שתמלחנה לתכם רעות רבות וצרות כזה וכזה, לבל היה הרחוי שיתן להם התורה בידיעה סתם לם תחבו ושמעתם טוב החרן תחכלו, וחם תמחנו ומריתם חרב תחכלו, לבל עתה שנודע גם להם ינרם הרע ולכם הזונה יגיד להם כל הקורות לותם כענין שנחמר מדעתי כי קשה לתה וגיד ברזל ערפך ומכחך נחושה, ולגיד לך מחז בטרם תבח שמעתיך (ישעיה מ"ח ד' ה'), עד כתן לשון הרמב"ן ז"ל. והוח עיון דק, שהידיעה בעתיד לח תבטל הבחירה החפשית, כי לח תבריע ת' רצון החדם כלל, לבל חלו הודיע הקדוש ברוך הוח ת' ישרחל ת' הידוע לו בעתיד, כבר היתה במירתם בטילה, כי דבר חלהים לח ישוב ריקם, והיה מכריע ומכריח ת' רצונם לעשות כחשר דבר ה'. לכך לח התרה בהם, כי לם מתוך מעשיהם הנודעים גם להם, לחר הוח עושה היום׃ (כב) ויכתב

משה

ה מ ע מ ר

ורחב"ע כתב מלוה שיכתב לותה משה גם כל מנין לכתוב, ות"כ הוח מלוה לעשותה; לולם חז"ל קבלו שהמלוה הזחת על כל לים ישרחל שיכתוב לו ספר תורה לעלמו ובחה בכלל תרי"ג מלות. ויהי' לוך שיהי' לח הי' למשה לזכור לותה מלוה עד לחר הבלים התורה עד תומה.

הַזֹּאת בַּיּוֹם הַהוּא וְיִלַּמְּדָהּ אֶת־
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: (כג) וַיְצַו אֶת־יְהוֹשֻׁעַ
בִּן־נוּן וַיֹּאמֶר חֲזַק וֶאֱמָץ כִּי אַתָּה
תָּבִיא אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־הָאָרֶץ
אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי לָהֶם וְאָנֹכִי אֶהְיֶה
עִמָּךְ: * (כד) וַיְהִי כְּכַלּוֹת מֹשֶׁה
לִכְתֹּב אֶת־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת
עַל־סֵפֶר עַד תֻּמָּם: (כה) וַיְצַו מֹשֶׁה
אֶת־הַלְוִיִּם נֹשְׂאֵי אֲרוֹן בְּרִית־
יְהוָה לֵאמֹר: (כו) לָקֹחַ אֵת סֵפֶר
הַתּוֹרָה הַזֶּה וְשַׂמְתֶּם אֹתוֹ מִצַּד
אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְהָיָה־

דיא קינדער ישראל׳ס. (כג) יהושע
אַבער דעם זאָהנע נון בעפֿאַהל
ער (דער עוויגע) אונד שפּראַך:
זייא בעהערצט אונד טאַפּפֿער!
דען דוא זאָללסט דיא קינדער
ישראל׳ס אין דאַז לאַנד ברינ־
גען, דאַז איך איהנען צוגעשוואָ־
רען, אונד איך ווילל מיט דיר
זיין. (כד) אַלס משה דיא וואָר־
טע דיעזער לעהרע פֿעלליג
אויפֿגעשריעבען האַטטע אין
איין בוך, ביז צו איהרעם ענדע,
(כה) גאַב ער דען לוים, וועלכע
דיא בונדעסלאַדע דעם עוויגען
טרוגען, פֿאָלגענדען בעפֿעהל:
(כו) נעהמעט דיעזעם בוך דער
לעהרע, לעגט עס צור זייטע
דער בונדעסלאַדע דעם עוויגען
אייערעם גאָטטעס, אַללווא עם
צויי־

שם

רש"י

(כג) ויצו את יהושע בן נון. מוסב למעלה כלפי אחריה כמו שמפורש על הארון תצר נזנעתי להם: (כו) לקח. כמו זכור שמור להלן: מצד ארון ברית ה'. נחלקו בו חכמי ישראל בבבא בתרא יט. מהם אומרים קף היה בולט מן הארון מבחוץ ומהם היה מונח ויש מהם אומרים מצד הלוחות היה מונח בתוך הארון:

הקהילו

תרגום אונקלוס

הַהוּא וְאַלְּפָהּ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל: (כג) וּפַקֵּיד
יַת יְהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן וַאֲמַר תַּקֵּיף וֶאֱלֵים אֲרֵי
אַתְּ תָּעֵיל יַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְאַרְעָא דִּי קַיֵּימִית
לְהוֹן וּמֵימְרִי יְהֵי בְּסַעֲדָךְ: (כד) וַהֲוָה כַּד
שֵׁיצֵי מֹשֶׁה לְמִכְתַּב יַת פִּתְגָמֵי אוֹרַיְתָא
הָדָא עַל סִפְרָא עַד דְּשַׁלִּימוּ: (כה) וּפַקֵּיד
מֹשֶׁה יַת לֵיוָאֵי נַטְלֵי אֲרוֹן קְיָמָא דַּיְיָ

לְמֵימָר: (כו) סַבּוּ יַת כִּתְבָּא דְאוֹרַיְתָא הָדֵין וּתְשַׁוּוּן יָתֵיהּ מִסְטַר אֲרוֹן קְיָמָא דַּיְיָ

אלהכון

באור

משה את השירה הזאת, שכתב גם את השירה בספר התורה לצד נתן לכהנים: (כג) ויצו את יהושע, מוסב למעלה כלפי אחריה כמו שמפורש על הארון תצר נזנעתי להם: (כד) ויה׳ ככלות משה, חזר ומנאר דרך פרט את האמור למעלה דרך כללי שכתב את השירה הזאת ולמדה את בני ישראל, עתה הוא מנאר דבריו, לך ומתי עשה זאת? ואמר שכאשר כלה לכתוב את דברי התורה עד תומם, לוה את הלויים שיקחו את הספר ויניחו לאותו בארון, ובתחלה הקהילו אלו את הזקנים והשוטרים, והעם יחסף עמהם, כדי שיעיד בהם, וכן עשו, והוא דבר בחזניהם את כל השירה, והעיד בהם את השמים ואת הארץ: (כו) לקח, מקור במקום לווי, כמו זכור שמור הלוך: מצד ארון ברית ה', נחלקו בו חכמי ישראל בבבא בתרא יט. מהם אומרים קף היה בולט מן הארון מבחוץ, ומהם היה מונח. וי"ת מצד הלוחות היה

שָׁם בָּךְ לְעֵד: (כז) כִּי אָנֹכִי יָדַעְתִּי
אֶת־מֶרְיְךָ וְאֶת־עָרְפְּךָ הַקָּשֶׁה הֵן
בְּעוֹדֶנִּי חַי עִמָּכֶם הַיּוֹם מַמְרִים
הֱיִתֶם עִם־יְהוָה וְאַף כִּי־אַחֲרֵי
מוֹתִי: (כח) הַקְהִילוּ אֵלַי אֶת־
כָּל־זִקְנֵי שִׁבְטֵיכֶם וְשֹׁטְרֵיכֶם
וַאֲדַבְּרָה בְאָזְנֵיהֶם אֶת הַדְּבָרִים
הָאֵלֶּה וְאָעִידָה בָּם אֶת־הַשָּׁמַיִם
וְאֶת־הָאָרֶץ: (כט) כִּי יָדַעְתִּי
אַחֲרֵי מוֹתִי כִּי־הַשְׁחֵת תַּשְׁחִתוּן
וְסַרְתֶּם מִן־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוִּיתִי
אֶתְכֶם וְקָרָאת אֶתְכֶם הָרָעָה

נרחם עמוד כ"ב סמ"ן ס' ונורית הצים תמלת נסוף כספר באחרית

תרגום אשכנזי קם

צייגע ווידער דיך זיין זאלל;
(כז) דען איך קעננע דיינע ווידערשפענסטיגקייט אונד
ד האַרטנעקיגקייט, דאַ איהר
איך יעטצט, ווייל איך לעבע
אונד מיט אייך בין, גיגגען דען
עוויגען ווידערשפענסטיג בע=
צייגט, וויא פיעל מעהר נאַך
מיינעם טאָדע? (כח) פערזאַם=
מעלט אַללע עלטעסטען אייע=
רער שטעממע אונד אייערע
אַמטליטע צו מיר הער, איך
ווילל איהנען דיעזע ווארטע
פאָרלעזען אונד הימעל אונד
ערדע ווידער זיא צו צייגען נעה=
מען. (כט) טיר איזט ווּאהל בע=
קאַננט, דאַס איהר נאַך מיי=
נעם טאָדע אין דאַז פערדער=
בען שטירצען, אונד פאָן דעם
ווענג אַבקאָממען ווערדעט,

דען איך אייך נעבאָטהען האַבע, זא ווירד אייך דען דאַז אונגליק טרעפֿען אין דער שפעטערן צייט

תרגום אונקלוס

אֱלָהָכוֹן וְיהֵי חַמָּן בָּךְ לְסָהִיד: (כז) אֲרֵי
אֲנָא יָדַעְנָא יַת סָרְבָנוּתָךְ וְיַת קְדָלָךְ קַשְׁיָא
הָא עַד אֲנָא קַיָּם עִמְּכוֹן יוֹמָא דֵין מְסָרְבִין
הֲוֵיתוּן קֳדָם יְיָ וְאַף אֲרֵי בָּתַר דְּאָמוּת:
(כח) אַכְנִישׁוּ לְוָתִי יַת כָּל סָבֵי שִׁבְטֵיכוֹן
וְסָרְכֵיכוֹן וַאֲמַלֵּיל קָדָמֵיהוֹן יַת פִּתְגָמַיָּא
הָאִלֵּין וַאסְהֵד בְּהוֹן יַת שְׁמַיָּא וְיַת אַרְעָא:
(כט) אֲרֵי יָדַעִית בָּתַר דְּאָמוּת אֲרֵי חַבָּלָא
תְּחַבְּלוּן וְתִסְטוֹן מִן אוֹרְחָא דִי פַּקֵּידִית
יַתְכוֹן וּתְעָרַע יַתְכוֹן בִּישְׁתָּא בְּסוֹף יוֹמַיָּא

רש"י

(כח) הקהילו אלי. ולא תקנו אותו היום בחנוכות להקהיל את הקהל לפי שאי' עשה לך (במדבר י"ו) ולא העליט יהושע עליה' ואף בחייו נגנזו קודם יום מותו לקיים מה שנאמר אין שלטון ביום המות (קהלת ח'): ותצידה גם את השמים ואת הארץ. ואם תאמר הרי כבר העיד למעלה העידותי בכם היום וגומר (דברים ל"ד) התם לישראל אמר אבל לשמים ולארץ לא אמר ועכשיו בא לומר החזינו השמי' וגו': (כט) אחרי מותי כי השחת תשחיתון. והרי כל ימות יהושע לא השחיתו שנאמר ויעבדו העם את ה' כל ימי יהושע (שופטים ב') מכאן שתלמידו של אדם מקיב עליו כגופו כל זמן שיהושע חי הרי הוא כאלו הוא חי

ארי

החזינו

באור

היה מונח בתוך הארון. (רש"י): (כט) כי ידעתי אחרי מותי כי השחת תשחתון, שנזכר כי ידעתי עתה כי השחת תשחתון לאחרי מותי: כי תעשו את הרע, כשאר תעבו:

האזינו

תרגום אשכנזי

צייט, וען איהר ווערדעט טהון וואס אין דען אויגען דעם עווי= גען בעזע איזט, אונד איהן בע= לויידיגען דורך אייערער הענדע ארבייט. (ג) משה לאז דער גאנ= צען פערזאמלונג ישראל'ס פאלגענדען געזאנג פאר בוז צו ענדע.

וילך האזינו לא לב

בְּאַחֲרִית הַיָּמִים כִּי־תַעֲשׂוּ
אֶת־הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה לְהַכְעִיסוֹ
בְּמַעֲשֵׂה יְדֵיכֶם: (ג) וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה
בְּאָזְנֵי כָּל־קְהַל יִשְׂרָאֵל אֶת־
דִּבְרֵי הַשִּׁירָה הַזֹּאת עַד תֻּמָּם:

פתוחה שיטה שלמה

לב (א) הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וַאֲדַבֵּרָה
וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ אִמְרֵי־פִי:
(ב) יַעֲרֹף כַּמָּטָר לִקְחִי תִּזַּל כַּטַּל

סוף פרשה

אמרתי

תרגום אונקלוס

אֲרֵי חַעֲבְדוּן יַת דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ לְאַרְגָּזָא
קֳדָמוֹהִי בְּעוֹבָדֵי יְדֵיכוֹן: (ג) וּמַלֵּיל מֹשֶׁה
קֳדָם כָּל קְהָלָא דְיִשְׂרָאֵל יַת פִּתְגָמֵי תוּשְׁבַּחְתָּא
הָדָא עַד דְּשַׁלִּימוּ:

לב (א) אַצִּיתוּ שָׁמַיָּא וַאֲמַלֵּיל וְתִשְׁמַע
אַרְעָא מֵימְרֵי פּוּמִי: (ב) יְבֻסַּם
כְּמִטְרָא אוּלָפָנִי יִתְקַבֵּל כְּטַלָּא מֵימְרִי כִּרְוִחֵי

מיטרא

רש"י

לב (א) האזינו השמי'. שלני מתרה בהס ביזראל ותהיו עדים בדבר שכך אמרתי להס שאתס תהיו עדי' וכן ואתה בן האדם. ולמה העיד בהס שמים וארץ אמר משה הני נשר ודס למאר הני מת אס יאמרו ישראל לא קבלנו עלינו הברי'מי בא ומכחיש לפיכך העיד בהס שמים וארץ עדים שהן קיימים לעולם ועד שאס יזכו ישראל העדי' ויתנו שכרס הגשן יתן פריה והארץ תתן יבולה והשמים יתנו טלס ואס יתחייבו תהיה בהס יד העדים תחלה ועלר את השמים ולא יהיה מטר והאדמה לא תתן את יבולה (דברים י"א) ואחר כך ואבדתם מהרה על ידי עכו"ס: (ב) יערף כמטר לקחי. זו היא העדות שתעידו שאני אומר בפניכס תורה שנתתי ליזראל שהיא חיים לעולם כמטר הזה שהוא חיים לעולם בא' יערפו השמים טל ומטר. יערוף לשון ישיף וכן יערפו דשן יערפו טל: תזל

באור

לב (א) האזינו, מגזרת אזן. ודרך הכתובים להעיד בדברים שהס עומדים וקיימים, וכן שמעו הריס (מיכה ו' ב'), גס אתן יהושע, וגס כתוב כי היא שמעה. והענין שהשמים והארץ יעידו ליזראל שכך אמר להס משה קודס מותו, וכך התרה בהס וכה יאמר להס אס יחטאו לה'. ובספרי אמרו שהעיד בהס את השמים ואת הארץ שלא אמו את מדתס, מעת הבריאה עד עולס שומרים את פקודתס, ושמחים לעשות רצון קונס, שאת גלגל חמה אינו עולה מן המזרח, שאת זרעתס חטים ואתרן הלמיקה שעורים, או שאת פרה אינה ילדה, וחמור אינו טוען והולך, ומה אלו וכו': (ב) יערף, ירד, וכן יערפון דשן (תהלים ס"ה י"ב),

---

המעמר

ידידי מהר"ס לאנדוי הפלי' לנצות (בחומשים עס פתרון המלות פרשג שנת תקס"ז) נאשר ובתרגום השירה הנפלאה הזאת, ולו השחיר לו כ"ח עוללות בליר שניס ושלשה גרגריס. והמה, לב (ב) יערף כמטר, לפי שהזכיר שמים וארץ עלה בדעתינו ליורי מטר ושל אחר יריקו שמים

האזינו לב

אִמְרָתִי בִּשְׁעִירֶם עֲלֵי־דֶשֶׁא
וְכִרְבִיבִים עֲלֵי־עֵשֶׂב: (ג) כִּי שֵׁם
יְהוָה אֶקְרָא הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ:
(ד) הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ כִּי כָל־

דרכיו

תרגום אונקלום

מְטָרָא דְּנָשְׁבִין עַל דֵּיתָאָה וְכִרְסִיסֵי מַלְקוֹשָׁא
דְּעַל עִשְׂבָּא: (ג) אֲרֵי בִשְׁמָא דַיְיָ אֶנָא
מְצַלֵּי הָבוּ רְבוּתָא קֳדָם אֱלָהָנָא: (ד) תַּקִּיפָא
דְּשַׁלְמִין עוֹבָדוֹהִי אֲרֵי כָל אוֹרְחָתֵיהּ דִּינָא

אלהא

תרגום אשכנזי קמא

שטורמגיסען אויפֿן גרינעז, וויא
פֿלאַטצרעגען אויפֿן גראַז.
(ג) ווען איך רעם עווינגען נאַמען
אַנרופֿע, ערקעננעט דיא גרעס
סע אונזערעם גאָטטעם. (ד) רער
פֿעלוענשוטץ! זיין טהון איז

אָה

רש"י

כטל. שהכל שמחים בו לפי שהמטר יש בו עכבים לבריות כגון הולכי דרכים ומי שהיה בורו מלא יין: כשעירים. לשון רוח סערה כתרגומו כרוחי מטרת מה הרוחות הללו מחזיקין את העשבים ומגדלין אותם לף דברי תורה מגדלין את לומדיהן: וכרביבים. טיפי מטר נראה לי על שם

שיורה כאן נקרא רביב כמה דאת אמר רובה קשת (בראשית כ"ח): דשא. תרגומו עטיפת הארץ מכוסה בירק: עשב. קלח אחד קרוי עשב וכל מין ומין לעצמו קרוי עשב: (ג) כי שם ה' אקרא. הרי כי משמע בלשון כאשר כמו כי תבואו אל הארץ (ויקרא כ"ג) כשאקרא ואזכיר שם ה' אתם הבו גודל לאלהינו וכרכו שמו מכאן למדו שעונין ברוך שם כבוד מלכותו אחר ברכה שבמקדש: (ד) הצור תמים פעלו. לשם"י שהוא חזק כשמניח פורענות על עוברי רצונו לא כשטף הוא מניח כי אם

בדין

באור

יערפו טל (לקמן ל"ג כ"ח) מגזרת יערף מזבחותם (הושע י' ב'), ויתכן שהוא מענין עורף, שהמטר יורד על עורף הבעלי חיים: לקחי, ענינו המדע, מה שרוצה לדעת שיקחנו אל לבו: כשעירים, יש לומרים דקים כשערות, וחזרים למרו חזקים לשון סערה. ולאנקלוס תרגמו כרוחי מטרת, וכן פירש"י ז"ל: וכרביבים, טיפי מטר, נראה לי על שם שהוא יורה כאן נקרא רביב, כמה דאת אומר רובה קשת (בראשי' כ"ח י'). ועקר הטעם שהתפלל משה שיהיו דבריו כטל ומטר היורדים על הארץ להולידה ולהצמיחה, כן יכנסו דבריו בלב שומעיהם, ולא יאבו ריקם, כי שם יעצו פרי: דשא, תרגומו (בלשון חזכנז קרייטערווערק), עטיפת הארץ מכוסה בירק: עשב, קלח אחד קרוי עשב, וכל מין ומין לעצמו קרוי עשב: (ג) כי, כאשר אקרא ואזכיר את שם ה', גם אתם תנו כבוד להי' אלהיכם. ואמרו חכמינו ז"ל מכאן שעונין ברוך שם כבוד מלכותו אחר ברכה שבמקדש (תענית דף ט"ו): (ד) הצור, שהוא עומד תמיד, משגיח ומנהג ונותן לחסים בו. ואמר הרשב"ע אל תתמה, כי כן יאמר הכתוב בארץ ישחת, כי לא יוכל המדבר לדמות מעשי השם כי אם אל מעשיו, כי הכל מעשיו, וכן לור לבני, לורי ומשגבי ורבים ככה. ובספרי אמרו הצור הגיר, שהוא לר העולם תחלה ולר בו את הדשא. דבר אחר הצור התקיף. תמים, בלי עוף ובלי מחסור, אין בפעולותיו שהם הגדולים כלם, דבר לבטלה שיהיה למותר, כי אם כלם לתועלת וחכלית טוב נראה אחת השם יתעלה, לף אחר בפעולותיו דבר מכל מה שתגזור החכמה העליונה שיהיה רצוי, או טוב ומועיל ומביא אל תכלית נראה: כי כל דרכיו משפט, כל דרכיו הם דרכי משפט, נגזרי' בחכמה עליונה,

ונשקלים

המעמר

ממעל ודשא ועשב שתמית הארץ, ולדעתי אין זה תפלה אך הוא נמשך עוד אל הקריאה לשמים וארץ ואמר שמעו אתם אם יערף כמטר כי יען בשם ה' אקרא (וכמו שהשביל החכם הנ"ל לבאר הפסוק הזה ע"ש) ומלתו על לשוני נוחלתי שדברי כטל יזלו.

אל

תרגום אשכנזי

האזינו לב

דָּרְכָיו מִשְׁפָּט אֵל אֱמוּנָה וְאֵין עָוֶל צַדִּיק וְיָשָׁר הוּא: (ה) שִׁחֵת לוֹ לֹא בָּנָיו מוּמָם דּוֹר עִקֵּשׁ

ופתלתל

אָהנע פַּעהל, דען רעכט איזט אַללעס זיין פַּערפַאהרען; איין גאָטט דער טרייע, אָהנע קרימ= מע, גערעכט אונד רעדליך איזט ער! (ה) דער שאַנדפַּלעק זיינער קינדער, איזט ער אירם? אָ ניין! איהנען צום פַּערדערבען; פַּערקעהרטעם, טיקישעם

נע=

רש"י

תרגום אונקלוס

אֱלָהָא מֵהֵימָנָא דְּמִן קֳדָמוֹהִי עַוְלָא לָא נָפֵיק מִן קֳדָם דְּזַכָּאי וְקַשִּׁיט הוּא: (ה) חֲבִילוּ לְהוֹן לָא לֵיהּ בְּנַיָּא דְּפָלְחוּ לְטַעֲוָתָא דָּרָא

דאשנו

בדין כי תמים פעלו: אל אמונה. לשלם לצדיקים כדקתם לעולם הבא ואף על פי שמאחר את תגמולם סופו לאחן את דבריו: ואין עול. אף לרשעים משלם שכר כדקתם בעולם הזה: צדיק ויסר הוא. הכל מצדיקי' עליהם את דינו וכך רצוי ויסר להם לצדיק מפי הגבורה ויסר הוא ורצוי להצדיקו: (ה) שחת לו וגו'. כתרגומו חבילו להון ולא ליה: בניו מומם. בניו היו והשחתה שהשחיתו היא מומם: בניו מומם. מומם של בניו היה ולא מומו: דור עקש. עקוש ומעוקל

באור

וגשקלים בפלס החמת ומשפט לדק. והנה במעשה בני אדם ינלו בהם המום, שהוא העודף או החסר, אם מפלת חסרון הרצון שלא ירצה בגזרת החכמה וילך אחר נטית הלב והיצר, או מלד חסרון ההשגה וסבלות הנפש לדעת משפט החכמה ודרכיה; ואולם במעשי השם אין מקום לזה, כלם נמשכים אל החכמה וחרולים במשפט יצר, לכך כל פעל ה' תמים. ובספרי אמרו תמים פעלו פעלתו שלימה על כל בחי העולם, ואין להרהר אחר מדותיו, ואין אחד מהם שיסתכל ויאמר אלו היו לי שלשה עינים, אלו היו לי שלש' ידים, אלו היו לי שלשה רגלים, אלו הייתי מהלך על רחבי, אלו היו פני הפוכים לאחרי, כמה היה נאה? תלמוד לומר כי כל דרכיו משפט, יודע עם כל אחד ואחד בדין, ונותן לו מה שראוי לו. וכן אין אחד מהם שיסתכל ויאמר מה רצו לבני דור המבול שנשטפו במים, ומה רצו לבני מגדל שנתפזרו מסוף העולם ועד סופו, ומה רצו לבני סדום ועמורה להשתטף באש וגפרית, ומה רצה להרן ליטול בהונה, ומה רצה דוד ליטול מלכות, ומה רצו קרח ועדתו שתבלעם הארץ? תלמוד לומר כי כל דרכיו משפט: אל אמונה, שיש לסמוך ולבטוח עליו: ואין עול, בדרכיו לו עמו, אין הקב"ה מקפח שכר כל בריה: צדיק, הפך העול, ההולך בדרכי הצדק לעשות לזולתו כרצוי לו, יקרא לדיק: וישר, הדרך היותר קצר, הוא הדרך היותר יישר, והוא הפך המעוקם והעקש; וכן דרכי החכמה יקרצו יצרים, שהם מוליכים אל התכלית הנאות בדרך היותר קצר, וההולך בדרכים יצרים נקרא יצר. וכן אמרו בספרי לדיק ויסר הוא, שהוא מתנהג ביושרות עם כל בחי עולם: (ה) שחת לו, רבו הפירושים בפסוק הזה, והדרך היותר נאות לפסקי הטעמים, הוא כמו שפירש"י ז"ל שתהיה מלת בניו מחוברת עם מומם, לפי שתיבת לו מועמדת בטעם טפחא, ולדברי הרשב"ע והרמב"ן היה רצוי לחבר לו עם בניו. וכך שעור הכתוב: שחת לו? דרך שלמה, וכי לו שחת מום של בניו? לא! אין הדבר כן, כי שם את בניו בעלמם שחת מומם, ויהיה שחת מוסך עצמו ואחר עמו וכן מומם, כאלו אמר שחת מומם לו? לא. בניו שחת מומם; והטעם כמו אם חטאת מה תפעל בו ורבו פשעיך מה תעשה לו (לעיל ל"ה ו') כל חטאת בני האדם וכל מריס לא יטילו מום בפעל השם, כי הוא תמים, אבל משחתם בהם מום בם: דור עקש

המעמר

(ד) אל אמונה ואין עול, כבר עוררנו זה כמה פעמים כי יתר עז במליצת העברית להכפיל השלילה אחרי החיוב לרצה ולא לטובה (ירמי' י"ח י'), והכיוצא בזה, והנה עול הוא נרדף מלה עם שקר וכן נאמר שפתותיכם דברו שקר ולשונכם עולה תהגה (ישעי' נ"ט ג'), וא"כ הוא מתנגד לאמונה. (ה) שחת לו

האזינו לב

וּפְתַלְתֹּל: (ו) הֲ לַיהוָה תִּגְמְלוּ־
זֹאת עַם נָבָל וְלֹא חָכָם הֲלוֹא־
הוּא אָבִיךָ קָנָךְ הוּא עָשְׂךָ

ה' רכתי והיא תיכה בפ"ע ויכוננך

תרגום אונקלוס

דְּאַשְׁנִיו עוֹבָדוֹהִי וְאִשְׁתְּנִיו: (ו) הָא קֳדָם
יְיָ אַתּוּן גְּמָלִין דָּא עַמָּא דְּקַבִּילוּ אוֹרַיְתָא
וְלָא חַכִּימוּ הֲלָא הוּא אֲבוּךְ וְאַתְּ דְּיִלֵיהּ
הוּא

תגמלו זאת. לשון תימה וכי לפניו לתת מעליזין שיש בידו ליפרע מכם ולהיטיב לכם בכל הטובות: עם נבל. שעכרו את העשוי להם: ולא חכם. להבין את הגולדות שיש בידו להטיב ולהרע: הלא הוא לבדיך קנך. שקנאך בקנין הסלעים ובארץ חזקה שתקנך בכל מיני תקנה: הוא עשך. ומעוקל כמו ואת כל היצרה יעקבו (מיכה ג'). ובלשון מזנה חולדה שמיניה עקומות ועקושות: ופתלתול. לנטורטי"ליים כפתיל הזה שגולגלין לותו ומקיפין לותו סביבות הגדיל. פתלתול מן התיבות הכפולות כמו ירקרק לדמדם סחריר סגלגל: (ו) הלה' תגמלו זאת. לשון תימה וכי לפניו לתת מעליזין שיש בידו ליפרע מכם ולהיטיב לכם בכל הטובות: עם נבל. שעכרו את העשוי להם: ולא חכם. להבין את הגולדות שיש בידו להטיב ולהרע: הלא הוא לבדיך קנך. שקנאך בקנין הסלעים ובארץ חזקה שתקנך בכל מיני תקנה: הוא עשך.

תרגום אשכנזי קסב

געשלעכט! (ו) דאנקעסט דוא זא דעם עוויגען? ניכטסווירדיגעם, אונווייזעם פאלק! איזט ער ניכט דיין פאטער, דער דיך ערוואָרבען? דער דיך געמאכט

האט

רש"י

באור

עקש, עקום ומעוקל, כמו ואת כל היצרה יעקבו (מיכה ג' ט'): ופתלתל, לנטורטיל"יים (בלשון אשכנז פערדרעהט) כפתיל הזה שגולגלין לותו ומקיפין לותו סביבות הגדיל. פתלתול מן התיבות הכפולות, כמו ירקרק לדמדם סחריר סגלגל. (רש"י), והנה עקש ופתלתול הפך הלדיק והיושר: (ו) ה לה' הגמלו זאת, לשון תימה, וכי כך לתת עושים לפני העם, שיש בידו ליפרע מכם, ולהטיב לכם בכל הטובות: עם נבל, שעכרו את העשוי להם. (רש"י), שהזכיר את הטוב ומעלם רעה למטיב יקרא נבל (אונדאנקבאַרער), והוא הפך הנדיב, הגומל טוב תמיד, בלי תקות שכר: ולא חכם, להבין את הגולדו' ולדעת כי לנפעס גמלו הרעה הזאת: הלא הוא אביך, שהולידך וגדלך: קנך, שמך קנין לו, כמו קונה שמים וארץ, שהוציאם מן האין אל היש. וכל הוה קנין של המהווה לותו, והוא שלו. ועל הכוונה הזאת תרגם לונקלוס ואת דיליה הוא: הוא עשך, תקן עניניך ועשה לותך לומה בחומות: ויכוננך, הוציאך על כנך:

המעמר

לו לא בניו מומם, לדעתי כי בניו מומס הוא נוסף המאמר וחליו נמשך דור עקש ופתלתל ושחת לו לא הוא הנסוף והכוונה כי מום של בניו והם המה דור עקש ופתלתל הן לא לו יאחיתו אך להם גמלו רעה; ויתורגם (דאַ געברעכען זייגער קינדער דעם פערקריפפעלטען פערטרעג־ענען געטוועלטעם, געריכט ניכט חיהט נוט פערדעדבען). ועקש ופתלתל הוא גבן חו פסח מצחת המרחה, וחם גם הכוונה על מומי הנפש יתחרס כחלו הס מומי הגוף לתפחרת המליצה. (ו) הלה' תגמלו זאת, כוונת הפסוק כפי חצר ירחה הוא כמו שחמר לזיד חם חטחתי מה לפעל בך מוכר החדש שעניני לחה נוכר החדש חם חטחתי מה לפעל לך מה יעשה יכיר ליוכרו? וכן שעורו כלן החם תחשבו שתגמלו לה' רעה בפשעכם הלא הוא לבניך ועוזך לחה לריך לו ולא הוא לך חם תלדק מה תתן לו, וחם תרשע מה תפעל בו. עם נבל, פעלי נבל ונפל לחים המה וכחשר יתדמו במנעל כן הם דומים בהורלתם; ויחמר על עלה הכמוס נבל לפי שחם ייבוש וגם לחה נפל יפול לחרן, וכן תקרח הכהמה המתה, ונופלת על פני השדה נבלה, וכן יחמר בעל ל"ח (געפאַללענעם פיעה), וגם הוחלל לחים חשר ירד ממעלת יקרת הנפש חם מפחת מדות המוסריים (מאָרַליטעט), וחם מפחת מדרגת השכל (אינטעלעקטועלען), נבל, ולזה נחמר בחומן הרחשון נבל שמו ונבלה עמו (ש"ח כ"ה כ"ה), ובחומן השני יתנוד כחן נבל לחכם.

תרגום אשכנזי

האט? דער דיך בעריטעט
האט? (ז) געדענקע דער אור־
אלטען צייטען, בעטראכטט
דיא יאהרע פאריגער געשלע־
טער; פראגע דיינען פאטער,
ער ווירד דיר פערקינדיגען דיי־
נע אלטען, זיא ווערדען דיר זא־
גען. (ח) אלס דער העכסטע,
נאציאנען אינזעטצטע, אלס
ער דיא זעהנע אדם'ס פער־
טהיילטע, זעטצטע ער דיא
גרענצען דער פעלקער נאך אנצאהל דער קינדער ישראל'ס; (ט) דען דעס עווינען אנטהייל
איזט

ר ש "י

לומה בחומו': ויכוונך. לחרי כן בכל מיני בסים וכן. מכס כהנים מכס ובילים ומכס מלכים כרך שהכל תלוי בו: (ז) זכור ימות עולם. מה עשה בראשוני שהעשיקו לפניו: בינו שנות דור ודור. דור לעוס שהלף עליה' לת מי לוקינוס ודור המבול שטשפס: ד"ח לל נתתם לבבכם על שעבר. בינו שנות דור ודור. להביר להבל שים בידו להטיב לכם ולהנחיל לכם ימות המשיח והעולם הבח: שאל לביך. ללו הנביאים שנקראים לבות כמו שנאמר בלביהו לבי לבי רכב ישראל (מלכים ב' י"ג): זקניך. ללו החכמים: ויאמרו לך. הרחשונות: (ח) בהנחל עליון גוים. כשהנחיל הק"בה למכעיסיו לת חלק נחלתן הליפן ושטשפ: בהפרידו בני לדם. כשהפיץ דור הפלגה היה בידו להעבירם מן העולם ולל עשה כן חלל יבו גבולות עמים קיימס ולל לבדס: למספר בני ישראל. כשביל מספר בני ישראל שעתידין לנלות מבני שם ולמספר שבעי' נפש של בני ישראל שירדו למלריס: יבו גבולות עמים. שבעים לשון: (ט) כי חלק ה' עמו. למה כל זאת לפי שהיה חלקו
ככוב

ב א ו ר

(ז) זכור ימות עולם, היה לך לזכור ימים מקדם, ולהבין לת כל מה שעשה ליזרחל בדורות הקודמים, ולא לל ידעת, שאל לת לביך ולת זקניך, כי הם היודעים ומבינים: (ח) בהנחל עליון גוים, כאשר הנחיל לת גויי הלרן ונתן לכל לומה ולומה לת לרלה: בהפרידו בני אדם, כאשר הפריד בני לדם לללומתם כלרלים: יצב, הנלון שהוא פועל עתיד תחת פועל עבר, כמו ימלאו, יסובבוהו; והטעם שבהפרשתו הלדומה כאשר גזר על כל לומה ולשון היה מקום תחנותה, בלזה נוף תנחול, ומה יהיו גבולותיה סביב, בחר בלרן הקדושה והביל גבולותיה להיות נחלה לעם סגולתו, כי היא נאותה ומתוקנת למספר בני ישראל. כן נראה לפרש הכתובים על פי עומק פשוטן, וע"פי דרכי מליצת השיר ולאותה. והרשב"ם פירש בהפרידו
בני

ה מ ע מ ר

(ז) ימות עולם, דע שאם יבוא יום בדעתך על דרך הנקבה ימות לל יורה על המשך הזמן (לייטערארייקעניס) כמו כאן, וכן שאתנו כימות עניתנו (תהלים ל' ט"ו); ולזה הורגלו לאמר ימות המשיח ולל ימי המשיח שלילר המכוון על המאורעות שיהיו בימים ההם.
יסבבנהו

האזינו לב

וַיְכַלְכְּלֶךָּ: * (ז) זְכֹר יְמוֹת עוֹלָם
בִּינוּ שְׁנוֹת דֹּר־וָדֹר שְׁאַל אָבִיךָ
וְיַגֶּדְךָ זְקֵנֶיךָ וְיֹאמְרוּ־לָךְ:
(ח) בְּהַנְחֵל עֶלְיוֹן גּוֹיִם בְּהַפְרִידוֹ
בְּנֵי אָדָם יַצֵּב גְּבֻלֹת עַמִּים
לְמִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: (ט) כִּי

חלק

תרגום אונקלוס

הוּא עַבְדָּךְ וְאַתְקְנָךְ: (ז) אֶדְכַּר יוֹמִין דְּמִן
עָלְמָא אִסְתַּכַּל בְּשְׁנֵי דַר וְדָר שְׁאַל אֲבוּךְ
וְיחַוֵּי לָךְ סָבָךְ וְיֵימְרוּן לָךְ: (ח) בְּאַחֲסָנָא
עִילָּאָה עַמְמַיָּא בְּפָרָשׁוּתֵיהּ בְּנֵי אֱנָשָׁא קַיֵּים
תְּחוּמֵי עַמְמַיָּא לְמִנְיַן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: (ט) אֲרֵי

חולקא

האזינו לב

חֵלֶק יְהוָה עַמּוֹ יַעֲקֹב חֶבֶל נַחֲלָתוֹ:
(י) יִמְצָאֵהוּ בְּאֶרֶץ מִדְבָּר וּבְתֹהוּ
יְלֵל יְשִׁמֹן יְסֹבְבֶנְהוּ יְבוֹנְנֶרְהוּ
יִצְּרֶנְהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ: (יא) כְּנֶשֶׁר
יעיר

תרגום אשכנזי קסג

איזט זיין פאלק, יעקב דיא שנור זיינעם ערבייאם. (י) ער שטאנד איהם בייא אין וויסטעם לאנדע, אין דער איינאדע גרעסלישעם געהיילם, אומרינגט עם, גיבט אכט דארויף, בעוואהרעט עם, וויא דאז אויגענבילד. (יא) וויא דער אדלער זיין

תרגום אונקלוס

חוּלָקָא דַּיְיָ עַמֵּיהּ יַעֲקֹב עֲדַב אַחֲסַנְתֵּיהּ:
(י) סְפֵיק צוּרְכֵיהוֹן בְּאַרַע מַדְבְּרָא וּבְיוֹם
צַחֲנָא אָתַר דְּלֵית מַיָּא אַשְׁרִינוּן סְחוֹר
סְחוֹר לְשָׁכְנְתֵּיהּ אַלֵּיפִינוּן פִּתְגָמֵי אוֹרַיְתָא
נְטָרִינוּן כְּבָבַת עֵינֵיהוֹן: (יא) כְּנַשְׁרָא דְּמְחֵישׁ

ר ש ״ י

כנוס בימים ועתיד לנחת ומי הוא חלקו עמו ומי הוא עמו יעקב חבל נחלתו והוא הצליחי בחנות המשולש בשלש זכיות זכות לבי לבניו וזכות לבניו וזכותו הרי שלושה כחבל הזה שהוא עשוי בשלשה גדילים והוא ובניו היו לו לנחלה ולא יטעלקן בן לחברה ולא עזו בנו של יצחק: (י) ימצאהו בחרן מדבר. לותם מצא לו נחמנים בחרן המדבר שקבלו עליהם תורתו ומלכותו ועולו מה שלא עזו יטעלקן ועזו שנאמר וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן (דברים ל״ג): ובתוהו ילל ישימון. לרן ליה ושממה מקום יללת תנינים ובנות יענה לף אם נמצאו לחר החמונה ולא לחרו למשה היולך נלח למדבריות מקום ליה ושממין כיניין שו׳ לכתך לחרי במדבר (ירמיה ג׳): יסובבנהו. אם שבנם והקיפ׳ בענניס וסבבם בדגליס לחרבע רוחות וסבבן בתחתי׳ ההר שכפהו עליהם כגיגי׳: יבוננהו. אם בתורה ובינה: יצרנהו. מנחת ערף ושקרב ומן החומות: כאישון עינו. הוא האחור שבעין שמאור יולח הימנו. ותונקלוס תרגם ימלאהו יספיקהו כל לרכו במדבר כמו ומלח להם (במדבר י״ח). לף ימלח לנו ההר (יהושע י״ז): יסובבנהו. לחרינון סחור סחור לשכינתיה להל מועד בחמלע ולחרבעה דגלים לחרבע רוחות: (יא) כנשר

באור

בני לדם, לחר מיתת נח ובימי לברהם שכתוב שם משם נפרדו ליי הגוים לים ללשונו, ושם תמלח שהליב גבולות עמים, בני כנען שנים עשר כנגד מספר בני יעקב שהיו שנים עשר, שתמלח כנען ולחד עשר בניו שנים עשר, וכתיב שם ויהי גבול הכנעני מלדון ועומר (בראשית י׳:י״ט), לפי שכל חלו היו לישראל, לבל בכל שלר בני נח לף פירש בהם שום גבול, שוב מלחתי כמה פנים במדרש למספר בני ישראל כי כנען ובניו כמו כך שנים עשר היו ע״ל, והם דברים של טעם: (ט) חבל, גורל כמו חבלים, כי בחבל ימודו החרן: (י) ימצאהו, כמו ומלח להם (במדבר י״ח כ״ג), לף ימלח לנו ההר (יהושע ט״ז י״ז), הספיק לו חת לרכיו במדבר, כן תרגם חונקלוס: ובתוהו ילל ישימו, חרן ליה ושממה, מקום יללת תנים ובנות היענה, שיהם השומע מקולם, שם היה נמלח להם לעודם: יסובבנהו, במלחכיו לשמרם ולחלנם: יבוננהו, משרש בין שנתן להם בינה, והוא התורה, כן תרגם חונקלוס וכן פירש רש״י ז״ל, ויהיה פעל יולח לל פעול זולתו, ויתכן שיהיה עומד, כי לף הענין הכבד משרש הזה הורלתו לפעמים בלתי יולחת, והטעור כמו יבין לותו לו חליו, כמו וירח לון ולא יתבונן (חיוב י״ח י״ח), כל מר השגיח עליו בהשגחה פרטית ושמר לותו כחישון עינו, וכן נרחה מהמשך המחמר המקודם והמלותר, כי יסבבנהו יבוננהו יכרנהו כנרחה הם מענין חחד, וחינם חלח כפל לענין: יצרנהו, הקדוש ברוך

ה מ ע מ ר

(י) יסבבנהו יבוננהו, לולי יבוננהו והוא משרש בנה והכוונה התקין תכונתו, ורחוי להיות יבוננהו ונח על דרך המרובע מנחי העי״ן כדי לשווג המלות כמו שהעיר הרד״ק כמה פעמים, ובזולתי כי כל הנחים לחיים המה, לו נחמר כי נחלף כ״ף בבי״ת הדומים במכתב, והוא כמו יבוננהו. (יא) כנשר
יעיר

תרגום אשכנזי

זיין נעסט בעוואַסט, איבער זיי־
נען יונגען שוועבט, בריייטעט
זיינע פֿליעגעל אוים, ניממט
אונד טרעגט עם האָך אויף זיי־
נען שווינגען: (יב) זאָ פֿיהרט
דער עוויגע דיעס פֿאָלק, ער
אַלליין, קיין פֿרעמדער גאָטט

האזינו לב

יָעִיר קִנּוֹ עַל־גּוֹזָלָיו יְרַחֵף יִפְרֹשׂ
כְּנָפָיו יִקָּחֵהוּ יִשָּׂאֵהוּ עַל־אֶבְרָתוֹ׃
(יב) יְהוָה בָּדָד יַנְחֶנּוּ וְאֵין עִמּוֹ אֵל

נכר

ר ש " י

יעיר קינו. נהגס נרחמים ובחמלה כנשר
הזה רחמני על בניו ואינו נכנס לקינו
פתחום עד שהוא מקשקש ומטרף על בניו
בכנפיו בין לילן לילן בין שוכה לחברתה
כדי שיעורו בניו ויהא בהן כח לקבלו:
יעיר קינו. יעורר בניו: על גוזליו ירחף.
לינו מכביד עלמו עליהס ללא מחופף נוגע
ואינו נוגע לף הקדוש ברוך הוא שדי לא מלאנוהו שניא כח (ליוב ל"ז) כשבח ליתן תורה לא נגלה
עליהס מרוח לחת ללא מלרבע רוחות שנאמר ה' מסיני בא וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן
ולתס מרבנות קודש (דברים ל"ג) חלוה מתמן יבא (חבקוק ג') זו רוח רביעית: יפרוש כנפיו
יקחהו. כשבא ליטלן ממקום למקום לינו נוטלן ברגליו כשאר עופות לפי שאחר עופות ירחים מן הנשר
שהוא מגביה לעוף ופורח עליה, לפיכך נושלן ברגליו מפני הנשר לשבל הנשר לינו ירא ללא מן החץ לפיכך
נושלן על כנפיו לומר מוטב שיכנס החץ בי ולא יכנס בבני לף הקדוש ברוך הוא ושבח לתכס על כנפי
נשרים (שמות י"ט) כשנטעו מלרים לחריה' והשיגום על הים היו זורקים בהס חלים ולחני בלסטראות
מיד ויסע מלאך האלהי' וגו' ויבא בין מחנה מלרים וגו': (יג) ה' בדד. ה' לנטח נהגס במדבר:
ואין עמו אל נכר. לא היה כח באחד מכל אלהי הגויס להרוות כחו ולהלחס עמהס.
וכוותינו דרשוהו על העתיד וכן תרגוס אונקלוס ואני אומר דברי תוכחה הס להניד השמים
והארץ ותהא השירה להס לעד שסופן לבגוד ולא יזכרו לא הרשעה' שעשה להס ולא הגולות

שהוא

ב א ו ר .

ברוך הוא ליסראל, כמו האיסון האומר לת העין, שקורין פלפייר"א (אויגענבילד), ולפי שמכסה
לת העין ומחזיק לותו נקרא איסון, וכמו שמרני כאיסון בת עין. כעוגע בבבת עינו הוא
שקורין פרניל"א (אויגאפפעל). שרושין כה. (הרשב"ם). ואונקלוס תרגס בבבת, וכך כתב הרד"ק
בשרשים שבת עין נקראת איסון על שם צורת האיס הנראה בתוכה ואומר איסון להקטין, וכן דרך
העברים להקטין על ידי תוספת אותיות ע"ס, ולבן תרגס המתרגם האשכנזי (אויגענבילד):
(יא) יעיר קנו, מעירו ומנענעו ממקומו לבאת לותו על לבנרתו, כמו העירותי מלפון ויבא
(ישעי' מ"א כ"ה), הנני מעיר עליכם (שם י"ג י"ז), כשמביאו ממקום למקום קורא לותו לשון
העלה, הרשב"ם, וכן פירש הרא"ש. ואולם יש לפתרו מענין השגחה כנשר הזה שעיניו פקוחות
על קנו להרחיק ממנו כל נזק, וכן משמע מהמשך המאמר, ואין ערך המליצה. כנשר הזה שהוא
רחמני על בניו, משניח על קנו, מרחף על גוזליו להספיק להם לת לרכם, וכאשר ירלה ליטלן
ממקום למקום יפרוש כנפיו וגומר: על גוזליו ירחף, לינו מכביד עלמו עליהס, ללא מחופף,
נוגע ואינו נוגע: יפרש כנפיו, הנשר מגביה לעוף מכל עופות, ואינו ירא ללא מן החץ
לפיכך נושא לת גוזליו על כנפיו. לומר מוטב שיכנס החץ בי, ולא יכנס בבני. ואומר יקחהו
לשון יחיד, הכוונה על כל גוזל וגוזל, או יתכן שהוא מוסב על הקן שזכר: (יב) ה' בדד ינחנו,
הוא לבדו הוליאס ממלרים ונהגס במדבר לבטח. ואין עמו וגומר, כמו לשס שו ליסראל.

והענין

ה מ ע מ ר

יעיר קנו, לפי שהזכיר לרן מדבר, עלה ברוח דמיונו הנשר לשר יציס בשלע קנו. ועל ענין נשר
עיין מה שכתבתי בפרשת שמיני בשם הר"ן.

האזינו לב

נֵכָר: * (יג) יַרְכִּבֵהוּ עַל־בָּמֳתֵי
אָרֶץ וַיֹּאכַל תְּנוּבֹת שָׂדָי וַיֵּנִקֵהוּ
דְּבַשׁ מִסֶּלַע וְשֶׁמֶן מֵחַלְמִישׁ צוּר:
(יד) חֶמְאַת בָּקָר וַחֲלֵב צֹאן עִם־
חֵלֶב כָּרִים וְאֵילִים בְּנֵי־בָשָׁן
וְעַתּוּדִים עִם־חֵלֶב כִּלְיוֹת חִטָּה

* בזבת במנחה ובנ' וה' קורין ע"כ. יתירו' ודם

תרגום אונקלוס

קָדָמוֹהִי פּוּלְחַן מַעֲוָן: (יג) אַשְׁרִינוּן עַל
תּוּקְפֵי אַרְעָא וְאוֹכְלִינוּן בִּזַּת סַנְאֵיהוֹן וְיַהֲב
לְהוֹן בִּזַּת שַׁלִּיטֵי קִרְוִין וְנִכְסֵי יַחְבִּין
כְּרַכִּין תַּקִּיפִין: (יד) וְיַהֲב לְהוֹן בִּזַּת
מַלְכֵיהוֹן וְשַׁלִּיטֵיהוֹן עִם עוֹתַר רַבְרְבָנֵיהוֹן
וְתַקִּיפֵיהוֹן עָמָא דְאַרְעָהוֹן וְאַחְסַנְתְּהוֹן עִם
בזת

תרגום אשכנזי קסר

מיט אים. (יג) ער ליעם איהן
דיא העהען דעם ערדבאללם
ערשטיגען, דיא פֿריִטעדער
פֿעלדער פֿערצעהרען, האָניג
אוים דעם פֿעלזען זויגען, אֶהל
אוים האַרטעם קיזעל (יד) ראַהם
פֿאָן קיהען, מילך פֿאָן שאַפֿען,
פֿייסטע לעמכער, ווידדער
בשן'ס אונד בעקקע מיט דעם
ניערענפֿעטט פֿאָן ווייצען; דוא
טראַנקסט

ר ש"י

שהוא עתיד לעשות להם לפיכך נריך ליזנ הדבר לכתן ולכתן וכל הענין מוסב על זכור ימות עולם בינו שנות דור ודור בן עשה להם וכן עתיד לעשות כל זה היה להם לזכור: (יג) ירכיבהו על במותי ארץ. כל המקרא כתרגומו: ירכיבהו. על שם שתרץ ישראל גבוה מכל התרנות: ויאכל תנובת שדי: חלו פירות ח"י שקלי' לנוב ולהתנבל מכל פירות התרנות: וינקהו דבש מסלע. מעשה בח' שאמר לבנו נסיכנח הבח לי קנינות מן החנית הלך ומלח הדבש לף על פיה ח"ל זו שלך דבש היה ח"ל השקע ידך לתוכה ואתה מעלה קנינות מתוכה: ושמן מחלמיש צור. חלו זתים של גוש חלב: (יד) חמאת בקר וחלב לאן. זה היה בימי שלמה שנאמר עשרה בקר נריאים ועשרים בקר רעי ומאה לאן (מלכים ח' ה'): עם חלב כריס. זה היה בימי עזרת הנביאים שנאמר ואוכלים כריס מלאן (עמוס ו'): חלב כליות חטה.

זה

באור

והצנין כי אין ליזראל צר ומונל מכל בני החלהים שינאנו או יעזור בהנאותו, בלתי השם לבדו, כי הוא חלקו ונחלתו כאשר הזכיר: (יג) ירכיבהו וגומר, על שם שתרץ ישראל גבוה מכל התרנות: ויאכל תנובת שדי, חלו פירות תרץ ישראל שקלים לנוב ולהתנבל מכל פירות התרנות. ותנובת שדי ענינו מה שיולית השדה מגזרת חיל ינוב (תהלים ס"ב י'), ומלת שדי תואר השם על משקל חכם, והיו"ד תחת ה"א, כמו שלו הייתי (לחוב ט"ז י"ב): וינקהו דבש מסלע, דרך משל, כמו יטפו ההרים עסיס (יואל ד' י'), הטעם רוב הדבש והשמן כי מחרץ כנען יובלו כי בן כתוב. (הרלב"ע): מהלמיש, שם מקרה מענין חוזק ותוקף, פעמים יסמך לור לל חלמיש וענינו כמו תואר, לור החזק והתקיף, ופעמים שיסמך חלמיש לל לור והכוונה מחוזק הלורים, דרך מליצה, וכן חרבות לורים עם לור חרבו: (יד) חמאת בקר, הוא שומן הנקלט על גבי החלב (רמ"י), והוא בלעזון חשבנז (שהתך לו בוטטער): כרים, כשבים המפוטמי' נמרעה: ואלים בני בשן, שגדלים בהר בשן שהיו שמנים: חלב כליות חטה, חלב הכליות הוא הרך

והמובחר

המעמר

(יג) ירכיבהו, הלישור הזה הוא היפך מן ארץ מדבר ובתהו יליל ישמון חשר אך בני רשף ישבנו שם, ואמר כי עתה ינישם ה' אל ארץ טובה ומבורכת עד אשר גם בנקיקי סלעים יהי' נאלי לבורים ועל לור חלמיש ינמחו זתים.

טראַנקסט ווייניג פֿאַן טרויבען־
בלוט • (טו) דאַ ישורון פֿעטט
וואַרד, שלוג עם אויס, (דוא
וואַרדסט פֿיטט אונד דיק אונד
וואָהלבעלייבט!) עם פֿערליעס
דען גאָטט, דער עם געמאַכט,
פֿעראַכטעט דען פֿעלזען זיי־
נעם היילם; (טז) עראיִפֿערט

וְדַם־עֵנָב תִּשְׁתֶּה־חָמֶר׃
(טו) וַיִּשְׁמַן יְשֻׁרוּן וַיִּבְעָט שָׁמַנְתָּ
עָבִיתָ כָּשִׂיתָ וַיִּטֹּשׁ אֱלוֹהַּ עָשָׂהוּ
וַיְנַבֵּל צ֥וּר יְשׁוּעָתֽוֹ׃ (טז) יַקְנִאֻהוּ

• קדש

רש"י

וזה היה בימי שלמה שנאמר ויהי לחם שלמה וגו' (מלכים א ד) : ודם ענב תשתה חמר . בימי עזרת הנביאים הזהירו במזרקי יין (עמוס ו') : (יג) במותי ארץ . לשון גובה : שדי . לשון שדה : חלמים לוז . תקפו וחזקו על סלע בחינו דבוק לתיבה של לחריו נקוד חלמים וכשהוא דבוק נקוד חלמים : (יד) חמאת בקר . הוא שומן הנקלט על גבי החלב : וחלב לחן . חלב של לחן וכשהוא דבוק נקוד חלב כמו בחלב חמו : כרים . כבשים : ואלים . כמשמעו : בני בשן שמנים היו : כליות חטה . חטים שמניס כחלב כליות וגסין כמוליח : ודם ענב . היה שותה טוב וטעם יין חשוב : חמר . יין בלשון ארמי . חמר לין זה אם דבר חלח לשון מזוגח בטעם וי"נוס בלע"ז ועוד יש לפרש שני מקראות הללו לאחר תרגם של אונקלוס לשרינון על תוקפי ארעא וגומר : (טו) עבית . לשון עובי : כשית . כמו כסית לשון כי כסה פניו בחלבו (לעיל ט"ו) כאדם שמן מכפיים וכסליו נכפלים מבחון וכן הוא אומר ויעש פימה על כסל (שם) : כשית . יש לשון קל בלשון כסוי כמו וכוסה קלון ערום (משלי י"ג) ואם כתב כסית דגש היה נשמע כסית את לחריס כמו כי כסה פניו (לעיל ט"ו) : וינבל צור ישועתו . גרהו ובזהו כמו שנאמר לחוריהם אל היכל ה' וגומר (יחזקאל ח') אין נבול גדול מזה : (טז) יקניאוהו . הנעירו חמת

באור

והמובחר ואמר שיאכל החלק החשוב והטוב שבחטה, והוא הסולת : חמר, יין בל"ח, ואינו שם דבר, אלא לשון מזוגת בטעם ווינו"ס בלע"ז ובלשון אשכנז (וויניג). (רש"י). ואמר תשתה לנכח, כאדם המדבר לחבירו, כל כך הוא רב עד שתשתה דם ענב שהוא מין העונים נכל עת שתלה ותטעום בו טעם יין מזוג וטוב. והנה החלין רצת דבש ושמן ובשר ולחם ויין וכל פירות, וזהו תנובות שדי. (טו) ישרון, ישראל, ויתכן להיות מגזרת יאר, והטעם, זה שהיה יאר, כלומר ונעשה שמן נהפך לחלב: ויבעט, כשום המבעט ברגליו לחקור דרך בזיון ובריות הלב: שמנת עבית כשית, נראה שהוא מאמר מוסגר לבין בא בלשון נוכח. בעל השיר המספר בלשון נסתר מה שיארע לישראל בחברית הימים, מסב פניו אל השומע המשתומם על אמרו ושמן ישרון ויבעט, ואומר לו כן הדבר שמנת עבית כשית, ובא עבר במקום עתיד כדרך הנבואות: עבית, לשון עובי: כשית, כמו כסית, לשון כי כסה פניו בחלבו (לעיל ט"ו כ"ו), כאדם שמן מכפיים וכסליו נכפלים מבחון, וכן הוא אומר ויעש פימה על כסל (שם), לשון רש"י: כשית, יש לשון קל בלשון כסוי, כמו וכוסה קלון ערום (משלי י"ג ט"ז), ואם כתב כסית דגוש, היה נשמע כסית את לחריס, כמו כי כסה פניו: וינבל, גרהו ובזהו כמו שנאמר לחוריהם אל היכל ה' וגומר (יחזקאל ח' י"ו), אין נבול גדול מזה (רש"י), והנה הורגת אדם נבל קרוב לעניין נפילה, אלא שהיא נפילת הדבר ממעלתו ויתרומו, עד שבא נמאס ונבזה; יאמר על העלה הכמוסה, כנבול עלה (ישעיה ל"ד ד'), ועל הלין הכמוש והמדולדל, ולין נובל (שם כ"ח ד'), וגויית הנ"ח המתה הנמאסת ונשורה תקרח נבלה, וכן על האדם הוסבל ויורד ממעלת האדם ומבזה את נפשו, יאמר שהוא נבל. ואין לך בזוי מכפוי טובה, ולכך המשלם רעה תחת טובה יקרא נבל ביחוד, כמו שאמר למעלה פסוק ו', ומזה הענין אל תנבל כסא כבודך (ירמיה י"ד כ"א) אל תפחיתו ואל תורידהו מגדולתו, וכן פה וינבל צור ישועתו, לבי מחשבתו ומעשיו המקולקלים דמה לנגוע ולבזות את צור ישועתו, ולהפילו מגדולתו וכבודו :

בְּזָרִים בְּתְוֹעֲבֹת יַכְעִיסֻהוּ׃ (יז) יִזְבְּחוּ לַשֵּׁדִים לֹא אֱלֹהַּ
אֱלֹהִים לֹא יְדָעוּם חֲדָשִׁים מִקָּרֹב
בָּאוּ לֹא שְׂעָרוּם אֲבֹתֵיכֶם׃
(יח) צ֣וּר יְלָדְךָ֣ תֶּ֔שִׁי וַתִּשְׁכַּ֖ח אֵ֥ל
מְחֹלְלֶֽךָ׃ * (יט) וַיַּ֣רְא יְהוָ֔ה וַיִּנְאָ֑ץ
מִכַּ֥עַס בָּנָ֖יו וּבְנֹתָֽיו׃ (כ) וַיֹּ֕אמֶר

י זעירא אסתירה

תרגום אשכנזי קסה

איהן דורך פֿרעמדע וועזן, קרענקט איהן דורך שייאזאַלע׃ (יז) זיא שלאַכטען דען טייפֿעלן, אונגעטטערן, געטטליכען וועזען, דיא זיא ניכט קאַננטען, נייען אַנקעממלינגען זייט קורצעם דיא אייערע פֿאַטער ניט געפֿירכטעט. (יח) דאַכטעסט דו אַן דען פֿעלזען ניכט, דער דיך געבאַהר, פֿערגאַסעסט גאָטט, דער דיך הערפֿאָרגעבראַכט. (יט) דיעס זאַה דער עוויגע, ער׃

גריממטע, געקרענקט פֿאָן זיינען זוהנען אונד טעכטערן, (כ) שפּראַך: מיין אַנטליטץ ווילל

תרגום אונקלוס

מַעֲוָאָן בְּתוֹעֲבָתָא אַרְגִּיזוּ קָדָמוֹהִי׃ (יז) דַּבְּחוּ
לְשֵׁדִין דְּלֵית בְּהוֹן שְׁרוֹךְ דַּחֲלָן דְּלָא יְדָעוּנִין
חַדָּתִין דְּמִקָּרֵיב אִתְעֲבִידָא לָא אִתְעַסָּקוּ
בְּהוֹן אֲבָהָתְכוֹן׃ (יח) דַּחֲלַת תַּקִּיפָא דְּבְרָאָךְ
אִתְנַשֵּׁיתָא שְׁבַקְתָּא פּוּלְחַן אֱלָהָא דְּעִבְדָךְ׃
(יט) וּגְלֵי קָדָם יְיָ וְתָקֵיף רוּגְזֵיהּ מִדְּאַרְגִּיזוּ
קָדָמוֹהִי בְּנִין וּבְנָן׃ (כ) וַאֲמַר אֶסְתֵּיר

שבינתי

ר ש ״ י

וקנאתו: בתועבות. במעשים תעובים כגון מזבח זכור וכשפים שנאמר בהם תועבה׃ (יז) לא אלוה. כתרגומו דלית בהון לרוך אלו היה בהם לרוך לא היתה קנאה כפולה כמו עכשיו: חדשים מקרוב באו. לפיכך החומות לא היו רגילים בהם נכרי שהיה רואה אותם היה אומר זה בלם יהודי: לא שערום אבותיכם. לא ירחו מהם לא עמדה שערתם מפניהם דרך שערות החדם לעמוד מחמת ירחה כך נדרש בספרי ויש לפרש עוד שערום לבנון ושעירי יקרבו שם (ישעיה י״ג) שעירים הם שדים לא עשו אבותיכם שעירים הללו: (יד) תשי. תש כח ורבותינו דרשו כשבח להטיב לכם אתם מכעיסין לפניו ומתיאשים כאן מלהטיב לכם: אל מחוללך. מוליכך מרחם לשון יחולל לילות (תהלים כ״ט) חיל כיולדה (שם מ״ח):

(כ) מה

ב א ו ר

(כז) יקנאהו, עניין הקנאה מבואר שהוא רגשת הנפש על העברת הכבוד או ההנאה מראוי לבעלתי ראוי לו, ואמר כי במחשבתם הבעירו קנאתו בעבדם את אלהים אחרים שהם זרים: בהועבת, הם החלילים וזריפת הבנים לאלהים אחרים, שכל זה מתועב לפני אלהים חמת: (יז) לא אלוה, שהם חינם אלהים: לא ידעום, לא ידעו מהם דבר בעבדות התועבים והשכל שהוא הידיעה, אף לא שמעו מהם בקבלה והעתקה מפי אבות, וזהו לא שערום אבותיכם: חדשים מקרוב באו, אם ילו החומות לא היו רגילים בהם, נכרי שהיה רואה אותם אמר זה בלם יהודי. (ספרי). ואמר מקרוב על זמן מועט, כי הזמן והמקום קרובים בענין: לא שערום אבותיכם, לא ירחו מהם, לא עמדו שערות שערתם מפניהם, דרך שערות החדם לעמוד מפני הירחה, כך נדרש בספרי, ויש לפרש עוד שערום לבנון ושעירים ירקדו (ישעיה י״ג כ״ח). שעירים הם שדים, לא עשו אבותיכם שעירים הללו. (רש״י): (יד) השי, משרש נשה היוד במקום ה״ח למ״ד הפעל. ומשפטו תַּשֶּׁה, ועקרו תנשה, חלח שנח הנח הנעלם תמורת הדגש, ועניינו כפול עם תשכח, דבר הנכיח ותמהו איך תשכח הצור אשר ילדך: מחוללך, מוליכך מרחם, לשון יחולל לילות (תהלים כ״ט ט׳) חיל כיולדה (שם מ״ח ז׳): (יט) בניו ובנותיו, מעשים ונשים, כי היו הנשים נדור התכון ונכמדות לע״ז ביותר כמבואר בנביאים: (כ) ויאמר, מחשבות הלב

תרגום אשכנזי

ווילל איך איהנען פֿערבערגען, אונד זעהען, וויאַס איהר ענדע זייא! דען זיא זינד פֿערקעהר=טער אַרט, קינדער אָהנע רעדלי־קייט; (כא) זיא רייצטען מיך מיט אונגעטטערן, קרענק=טען מיך מיט איהרעם אַבער=גלויבען; איך רייצע זיא מיט איינעם אונפֿאָלקע, קרענקע זיא מיט אונפֿערשטענדיגעם געזינדעל. (כב) ענטגלאָממען

איזט

האזינו לב

אַסְתִּירָה פָנַי מֵהֶם אֶרְאֶה מָּה אַחֲרִיתָם כִּי דֹר תַּהְפֻּכֹת הֵמָּה בָּנִים לֹא־אֵמֶן בָּם: (כא) הֵם קִנְאוּנִי בְלֹא־אֵל כִּעֲסוּנִי בְּהַבְלֵיהֶם וַאֲנִי אַקְנִיאֵם בְּלֹא־עָם בְּגוֹי נָבָל אַכְעִיסֵם: (כב) כִּי־

אש

ר ש " י

(כ) מה לאחריתם. מה תעלה בהם בסוף: כי דור תהפוכות המה. מהפכין רצונו לכעס: לא אמון בם. אין גדולי נכריס בהם כי הוריתיס דרך טובה וסרו ממנ': אמון. לשון וייהי אומן (לעיל ב') ורר"טורה בלע"ז דבר לאחר אמון לשון אמונה כתרגומו אמרו בסיני נעשה ונשמע ולשעה קלה בטלו הבטיחם ועשו העגל: (כא) קנאוני. הכעיסוני אמתי: בלא אל. בדבר שאינו אלוה: בלא עם. נאומה שאין לה עס שנאמר הן ארץ כשדיס זה העס לא היה (ישעי' כ"ג) נעשו הוא לומר בזוי לתה מאד (עובדי' ו'): בגוי נבל אכעיסם. אלו שאינס מאמינים בהקדו' ברוך הוא. וכן הוא אומר אמר נבל בלבו אין אלהים (תהלים י"ד): (כב) קדחה

תרגום אונקלוס

שְׁכִינְתִּי מִנְּהוֹן גְּלֵי קָדָמַי מָה יְהֵי בְּסוֹפֵיהוֹן אֲרֵי דָרָא דְּאַשְׁנִיאוּ אִינוּן בְּנַיָּא דְּלֵית בְּהוֹן הֵימָנוּ: (כא) אִינוּן אַקְנִיאוּ קָדָמַי בְּלָא דַּחֲלָא אַרְגִּיזוּ קָדָמַי בְּטַעֲוָתְהוֹן וַאֲנָא אַקְנִינוּן בְּלָא עַם בְּעַמָּא טַפְּשָׁא אַרְגִּיזִינוּן: (כב) אֲרֵי

קידום

ב א ו ר

ורצונו לעשות כן יקרא מאמר, כדרך ויאמר לאלהים הנאמר במעשה בראשית. (הרמב"ן). והנה עד הנה דברי משה והוא מדבר בלשון עצמו, ומכאן ועד סוף הפרשה דברי השם: אסתירה פני מהם, לשיר מכס השנחתי, וכן תרגם אונקלוס אסלק שכינתי מנהון: מה אחריתם, תעלה בהם בסופס: כי דור תהפכת המה, מתהפכי' מענין לענין, ואינס לוהגים האמת והטוב, לחזוק בו ושלא לזוז ממנו: אמן, שם דבר כמו אומנה, אין בהם ענין קיים ונאמן, שרצוי לבטוח עליו, כי ההולך בדרך אמת הוא נאמן ועליו יש לבטוח, אבל אין בטחון בתוהב תהפוכות. וכך כתב רש"י, והוא מספרי, וז"ל ר"ח לשון אמונה בתרגומו, אמרו בסיני נעשה ונשמע ובשעה קלה בטלו הבטחס ועשו העגל. ובדרך רחוק פירש אומן לשון אומן את הדסה (אסתר ב' ז'), ורריט"ורה בלע"ז (בלשון אשכנז עלליעהזוגג, לוכט), אין גדולי נכריס בהם, הוריתיס דרך טובה וסרו ממנה (קינדער אהנע עלליעהזוגג): (כא) קנאוני, קל הענין להקל"על הלשון: בלא אל, בדבר שאינו אלוה: בהבליהם, בדבר שאין בו ממש. ואמרו בספרי, יש לך אדם עובד לבלס דבר שרוחה אותו, אבל הס עובדים לבטוחה, ולא לבטוחה בלבד, אלא להבל זה שעולה מן הקדירה. והמתרגם האשכנזי תרגמו (צובערגלויבען), שהוא האמונה בדבר בטל שאינו כלום, וכן בכמה מקומות כונה העלבים והאלילים בשם הבלי הגויס הבל המה, וכדומה: בלא עם, בגוי שאין לו נימוסים ומנהגים מסודרים, ואינו רצוי להתחבב בין עמים מצוחצחים. ויתכן שרמז על הכשדים כמו שכתב רש"י והרמב"ן, שנאמר בהם הן ארץ כשדים זה העם לא היה (ישעיה כ"ג י"ג), אלא היה נחשב לגוי, והקדוש ברוך הוא גדל אותם, ובזה תבער קנאת ישראל: בגוי נבל, הנופל מיתרון האדם ושלמותו ובא בזה ונמשך, כמו שאמר

בעשו

האזינו לב

אֵשׁ קָדְחָה בְאַפִּי וַתִּיקַד עַד־
שְׁאוֹל תַּחְתִּית וַתֹּאכַל אֶרֶץ
וְיבֻלָהּ וַתְּלַהֵט מוֹסְדֵי הָרִים:
(כג) אַסְפֶּה עָלֵימוֹ רָעוֹת חִצַּי
אֲכַלֶּה־בָּם: (כד) מְזֵי רָעָב וּלְחֻמֵי
רֶשֶׁף וְקֶטֶב מְרִירִי וְשֶׁן־בְּהֵמוֹת

אשלח

טעט, פֿאָם פֿיעבער פֿערצעהרט, אונד גיפֿטיגען זייפֿען, צאַהן דעם רויבטהיערס רייצע איך

תרגום אשבנזי קסו

איזט דאַז פֿייער מיינעם צאָרנעס, ברעננעט ביז אין דיא אונטערסטע האֶללע, פֿערצעהרט ערדרייך אונד גרונדפֿעסטען. (כג) אַללעם אונגליק ווילל איך איבער זיא פֿערהענגען, מיינע פֿייללע ווירדער זיא פֿערשיעסען, אַללע (כד) פֿאָן הונגער פֿערשמאַכט

תרגום אונקלוס

קַיְדוּם תַּקִּיף בְּאַשָּׁא נְפַק מִן קֳדָמַי בְּרַגָּז שְׁיֵצִי עַד שְׁאוֹל אַרְעִיתָא אְסַף אַרְעָא וַעֲלַלְתָּהּ וְשֵׁיצֵי עַד יְסָדֵי טוּרַיָּא: (כג) אָסֵיף עֲלֵיהוֹן בִּישָׁן מַכְתָּשַׁי אֱגָרֵי בְהוֹן: (כד) נְפִיחֵי כְּפֵן וַאֲכִילֵי עוֹף וּכְתִישֵׁי רוּחִין בִּישִׁין וְשֵׁן

רש"י

(כב) קדחה • בערה: ותיקד • נכס עד היסוד: ותאכל ארץ ויבולה • תרגמ ויבולה: ותלהט • ירושלם המיוסדת על ההרים שנאמר ירושלים הרים סביב לה (תה קכ"ה): (כג) אספה עלימו רעות • לחניך רעה אל רעה לשון אספו שנה על שנה (ישעי' כ"ט) ספות הרוח (דברים כ"ט) עולותיכם אספו על זבחיכם (ירמיה ז') • ל"א אספה לכלה כמו פן תספה: חצי אכלה בם • כל חצי לשלים בהם וקללה זו לפי הפורענות לברכה היא חצי כלים והם לחים כלים: (כד) מזי רעב • תרגום שונקלוס נפיחי כאן ואין לי עד מוכיח עליו • ומשמו אל רבי משה הדרשן מטולטלא שמעתי שעירי רעב לשון כחום מגדל שער על בשרו: מזי לשון תרמי שער מזיח דהוה מהכך במזיח: ולחומי רשף • השדים נלחמו בהם שנאמר ובני רשף יגביהו עוף (לעיל ה') והם שדים: וקטב מרירי • וכריתות עד שעמו מרירי • קטב כריתה כמו לחי קטנך שחול (הושע י"ג): ושן בהמות • מעשה היה והיו

באור

בעצו, כזוי לחם מלוד (שופטי' ז' ב'): (כב) קדחה, נערה: והיקד, נכס עד היסוד: ארץ ויבלה, תרגמ ויבולה: והלהט, מגזרת להט החרב: הרים, הרי ישראל: (כג) אספה, לכלה, והטעם כמו חצי לכלה בם, שלח תשלח חץ שלח ייהרג בם, לף כאן לח תשלח רעה שלח לחניך עליהם, וכן ליתך בספרי, הריני מכניס ומניח עליהם כל הפורעניות כלם כאחת: (כד) מזי רעב, עניני שרופי רעב, וכן בתרגומ למזח ולחונח (דניאל ג' כ"ב) ולע"פי שאין מ"ם למזח שרש • (הרד"ק): ולחמי רשף, רשף חום הגחלת יקרא רשף (גיוטה), וילא רשף לרגליו (חבקוק ג' ה'), רשפיה רשפי אש (שיר ח' ו'), והושאל אל חולי החזיזות שהוא הקדחת, וטעם ולחמי רשף כמו לחולי הקדחת, וכן מתורגם בל"א: וקטב מרירי, קטב שם נקודות, וכן קטב על

משקל

המעמר

(כב) כי אש קדחה באפי, המשל הזה לוקח לדעתי מהרים המוקיים אש (וואולקאנע) תחת חם בקרבם יגערו גפרית ומלח, מפיהם (קראטער) מעלים להב השמימה (ועל זה אמר ותאכל עד שאול תחתית), ונחלי אש (לאוון = טטרעהאע) יזלו ממנם ויבחיתו יבול הארץ כנודע (ועל זה נאמר ותאכל ארץ ויבולה). והמלין לחשר שם המרחה הנורח הזה לנגד עיניו ידמה בנפשו כאלו האש תשר מפיו תאכל תרד למטה ותיקד עד שאול ותלהט מוסדי הרים, ואף כי בחמת והפך הוא כי בטבע האדם יתהוו אש להבה, הנה זה מדרך המליצה להחליף סבה במסובב כי המלין אך למרחה עיניו יפקוח • (כד) ולחמי רשף, עיין מה שכתב ידידי מהר"ס לחנדוי בפתרון

המלות

תרגום אשכנזי

איך ווידער זיא, זאַממט דען גרים דער קריעגַענדען אים שטובע׃ (כה) דרויסען זאָלל דאַז שווערדט אויפֿרייבען, אונד אין דען צימערן טאָדעס־אַנגסט׃ דען יינגלינג אונד דיא יונגפֿרויא, דען זיגלינג אונד דען גרויען אַלטען. (כו) איך דאַכטע: פֿערניכטען ווילל איך זיא! איהר אַנדענקען אונטער

רש"י

הרחלים נוזכין וממיתין: חמת זוחלי עפר. לרם נחזים המהלכים בגחונם על העפר כמים הזוחלים על החרן. זחילה לשון מרוצת המים על העפר וכן כל מרוצת דבר המשפשף על העפר והולך: (כה) מחוץ תשכל חרב. מחוץ לעיר תשכלם חרב גייסות: ומחדרי חימה. כשבורח ונמלט מן החרב חדרי לבו נקופים עליו מחמת חימה והוא מת והולך בה. דבר אחר

האזינו לב

אֲשַׁלַּח־בָּם עִם־חֲמַת זֹחֲלֵי עָפָר׃ (כה) מִחוּץ תְּשַׁכֵּל־חֶרֶב וּמֵחֲדָרִים אֵימָה גַּם־בָּחוּר גַּם־בְּתוּלָה יוֹנֵק עִם־אִישׁ שֵׂיבָה׃ (כו) אָמַרְתִּי אַפְאֵיהֶם אַשְׁבִּיתָה מֵאֱנוֹשׁ

זכרם

תרגום אונקלום

חֵיוַת בָּרָא אֲגָרֵי בְהוֹן עִם חֲמַת תַּנִּינַיָּא דְּזַחֲלִין בְּעַפְרָא׃ (כה) מִבָּרָא תְּחַכֵּיל חַרְבָּא וּמְחָנָיָא חַרְגַּת מוֹתָא אַף עוּלֶּמְהוֹן אַף עוּלַּמָתְהוֹן יַנְקֵיהוֹן עִם סָבֵיהוֹן׃ (כו) אֲמָרִית יְחוֹל רוּגְזִי עֲלֵיהוֹן וְאֵשֵׁיצִינוּן אֲבַטֵּיל מִן

בני

ומחדרים חימה בנית תהיה חימת דבר כמה שנאמר כי עלה מות בחלונינו (ירמי׳ ט׳) וכן תרגם לונקלום. דבר אחר מחוץ תשכל חרב על מה שעשו בחוצות שנאמר ומספר חוצות ירושלים שמתם מזבחות לבעת (שם י״ח): ומחדרים חימה. על מה שעשו בחדרי חדרים שנאמר לחדר זקני ישראל עושים איש בחדרי משכיתו (יחזקאל ח׳): (כו) אמרתי אפיחם.

אמרתי

באור

משקל לחל, שניהם מענין כריתה, והוא חולי הבא לאדם פתאום וממיתו, ות"י לחטוב עליס, למקטב קיסין. (רד"ק), והוא שם נרדף לדבר, כמ"ש להי דברך מות, להי קטבך שואל (הושע י"ג י"ד), בל"ח (פעסט, זייכע), ומירי תואר משרש מרר, וכמוהו כמריתי יום, (גיפֿטיג): חמת זחלי עפר, לרם נחזים המהלכים על גחונם על העפר כמים הזוחלים על החרן, זחילה לשון מרוצת המים על העפר, וכן כל מרוצת דבר המשפשף על העפר והולך. (רש"י), וכמוהו כזחלי חרן (מיכה ז׳ י"ז): (כה) מחוץ תשכל חרב וגו׳, שעור הכתוב החרב מבחוץ והחימה מבפנים תשכל בחור ובתולה יונק ואיש שיבה: ומחדרים אימה, כשנכרח ונמלט מן החרב חדרי לבו נוקפי׳ עליו מחמת חימה, והוא מת והולך בה (ספרי). ל"ח ומחדרים חימה, בנית תהיה חימת דבר, כמו שנאמר עלה מות בחלונינו (ירמיה ט׳ כ׳), וכן ת"ח. (רש"י): (כו) אפאיהם,

יפ

המעמר

המלות בזה הענין. ויפה דבר כי לדעתי רשף ושרף המה מהמתהפכים ולכן נקרא הברק רשף וילח רשף לרגליו (חבקוק ג׳ ה׳), וכן רשפיה רשפי אש (שיר השירים ח׳ ו׳), והושלג ג"כ על הצופות לחבר יתנשאו עד חוג השמים (שלפי דעת הקדמונים השמים מקור אש הטבעי) ובני רשף יגביהו עוף (איוב ה׳ ז׳) וכמו שיקרא הלועז לנשר (זאָנענפֿאָגעל), וחז"ל אמרו ובני רשף המה השדים ויהי׳ זה בהיפך מן שרפים עומדים ממעל לו גם בגוונם גם בשרשו והבן. — זחלי עפר, יש׳ תרגום על לחן הזחלת (מלכים ח׳ ח׳ ט׳), לחבן סכותיה והוא מענין הנטה, וכמו שפירש הרד"ק בשרשים שעומדים שם ומלפים למרחוק; וח"כ נאמר כי הכוונה כאן על הנחש הנקרא (בחזיליסק) לחבר יאמרו עליו כי מעין מבטו יזומם כל הקרוב אליו יחוג יוזע עד כי תם כחו ולבו יעזבהו. והנה כל לחבר יביט אל תמונות הכסוק הזה יבין כי כל בלהות לרץ היה וממה

עתה עיני המלין תחזינה וקול פחדים ילין ישמון לחזיו תשמענה.

האזינו לב

זִכְרָם: * (כז) לוּלֵי כַּעַס אוֹיֵב אָגוּר
פֶּן־יְנַכְּרוּ צָרֵימוֹ פֶּן־יֹאמְרוּ יָדֵנוּ
רָמָה וְלֹא יְהוָה פָּעַל כָּל־זֹאת:
(כח) כִּי־גוֹי אֹבַד עֵצוֹת הֵמָּה וְאֵין
בָּהֶם תְּבוּנָה: (כט) לוּ חָכְמוּ
יַשְׂכִּילוּ זֹאת יָבִינוּ לְאַחֲרִיתָם:
איכה

תרגום אשכנזי קמז

מענשען פֿערטילגען: (כז) אַל־
ליין איך שייע דיא קרענקונג
דעם פֿיינדעם, דיא גענגער
ווירדען דיא וואַהרהייט פֿער־
קענגען, ווירדען שפרעכֿען:
אונזערע מאַכֿט איזט האָך, דער
עוויגע טהאַט דיעס אַללעם
ניכֿט: (כח) דען עם איזט איין
פֿאָלק פֿאָן שערליכֿען אַנשלע־
גען, אונד קיינע פֿערנונפֿט איזט
בייא איהנען. (כט) ווּאֶרען זיא ווייזע, זיא ווירדען בערענקען, אונד דען אויסגאַנג איבערלע־
גען

תרגום אונקלוס

בְּנֵי אֱנָשָׁא דּוּכְרָנֵיהוֹן: (כז) אִילּוּלָפוֹן
רוּגְזָא דְּסַנְאֵה כְּנִישׁ דִּלְמָא יְתַרְבְּרַב בְּעֵיל
דְּבָבָא דִּלְמָא יֵימְרוּן יְדָנָא תְּקִיפַת לָנָא
וְלָא מִן קֳדָם יְיָ הַוַת כָּל דָּא: (כח) אֲרֵי
עַם מְאַבְּדֵי עֵצָה אִינוּן וְלֵית בְּהוֹן סוּכְלְתָנוּ:
(כט) אִלּוּ חַכִּימוּ אִסְתַּכָּלוּ בְּדָא סָבָרוּ מָה
יהי

ר ש " י

למרתי. בלבי לפתה לותם ויש לפרש לפתיהם לצייתם פתה להזליכ' מעלי הפקר ודוגמתו מלינו בעזרת ותתן להם חרן שבעה גוים ותחלקם לפתה (נחמי' ט') להפקר וכן חברו מנחם. ויש פותרים לותו כתרגומו יחול רוגזי עליהון ולא יתכן שלא כן היה לו לכתוב לפתיהם לחת לשמוע ולחת ליסוד כמו לחזרך (ישעי' מ"ה) לחמילכם כמו פי (לעיל ט"ז) ולח' התיבונה לינה רחוי' בו כלל. ותרגום תרגם לחר לשון הכרייתי' השנויה בספרי החולקת תיבה זו לג' תיבות למרתי לף לי הם למרתי בלפי לתנם כלו לינם שילמרו רוחיהם עליהם לית הם: (כז) לולי כעס לויב לגור. הם לת שבעם החויב כנום עליהם להשחיתם ולם יוכל להם ויעזיתם ילה הגדולה בו ובלהיו ולת ילה הגדולה בי וזהו שנלמר פן ינכרו לרימו ינכרו הדבר לתלות גבורותי בנכרי שלין הגדול' שלו: פן יאמרו ידינו רמה וגו': (כח) כי לותו גוי לובד עלות המה ולין בהם תבונה. שלילו היו חכמי' ישבילו זלת לינה ירדוף וגומר: (כט) יבינו לאחריתם. יתנו לב להתבונן לסוף פורעניותם של ישראל

באור

ים מפרשים שהוא מן פתה, לשיתם פתה להזליכם מעלי הפקר, או לפילם בכל פתה; ואולם בעבור שהטעם כפול עם השביתה מלוגז זכרם משמע שיאבדם ויעשה עמהם כלה. וי"מ לחרה לפי גם, והכוונה לכריתם, ויגל הטעם כפול עם השביתה כמשפטו, לגל שהי' ראוי להיות לגפיהם, והטעם לחלוף גם. ותרגום תרגם לחר לשון הכרייתא השנויה בספרי החולקת התיבה לג' תיבות, למרתי לף לי הם, למרתי בלפי לתנם כלו לינם, שילמרו עליהם הרוחים, לית הם? ולכן תרגמו המתרגם האשכנזי (פֿערניכֿטען). וטעם למרתי בלבי, כלשון בני לדם, או יאמר הי' הרלון לפני נמדת הדין שהזכרם או מכלם ושיהיה זכרם נשבת מבני לדם, לולי כעס לויב לגור: (כז) אגור, לפחד, מגזרת ויגר מוחב (במדבר כ"ב ג'), והכתוב דבר כדרך בני לדם להדין השומעים: ינכרו, הפך יכירו, כמו ויתנכר לליהם (בראשית מ"ב ח'); והטעם הלרים ינכרו הדבר לתלות הגבורה בנכרי שלין הגדולה שלו: (כח) כי גוי אבד עצות, הנכון שזה הגוי הם לרי ישראל, ומלת לובד שם התאר והיה סמוכה על כן נפתח הני"ת. ויתוש כי מלת לבד מהפעלים העומדים, רק פי' עלות שב לל לובד, כמו נובלת עליה, וכן ותאבדו דרך (תהלים ב' י"ח), שהוא סמוך לל דרך. (הרלב"ע), וע"פי דרכנו עלות תאר הפעל וכן דרך: (כט) לו חכמו, לילו היו חכמים, הי' להם להשכיל לת זלת, ולהבין לחלריתם, כי כן פעל

חרגום אשכנז

גען. (ל) וויא קעננטע איינער טויזענד יאַגען, צוו יא, מיריאַ־דען פַּליכטיג מאַכען, העטטע איהר פַּעלזענשוטץ זיא ניכט פַּערקויפט, דער עווינע זיא ניכט פרייז נענעבן? (לא) איהר פַּעלז איזט יאַ ניכט, וויא אונזער פַּעלז, זעלבסט אונזערע פַּיינדע מעגען ריכטער זיין! (לב) איהר וויינשטאָק איזט דער וויינשטאָק סדום'ס, אונד פַּאָם פַּערדערבטען נעפַּילדע עמורה, איהרע בעערען גיפטיגער אַרט, זיא טראַגען פַּערניפטענדע טרויבען, (לג) וואוטה יינם

האוינו לב

(ל) אֵיכָה יִרְדֹּף אֶחָד אֶלֶף וּשְׁנַיִם יָנִיסוּ רְבָבָה אִם־לֹא כִּי־צוּרָם מְכָרָם וַיהוָה הִסְגִּירָם: (לא) כִּי לֹא כְצוּרֵנוּ צוּרָם וְאֹיְבֵינוּ פְּלִילִים: (לב) כִּי־מִגֶּפֶן סְדֹם גַּפְנָם וּמִשַּׁדְמֹת עֲמֹרָה עֵנָבֵמוֹ עִנְבֵי־רוֹשׁ אַשְׁכְּלֹת מְרֹרֹת לָמוֹ: (לג) חֲמַת תַּנִּינִם

דער

תרגום אונקלום

יְהֵי בְכוֹפֵיהוֹן: (ל) אֵכְדֵין יִרְדַּף חַד לְאַלְפָּא וּתְרֵין יְעַרְקוּן לְרִבּוֹתָא אֱלָהֵין אֲרֵי תַקִּיפֵיהוֹן מְסָרִינוּן וְיָיָ אַשְׁלֵימִינוּן: (לא) אֲרֵי לָא כְתוֹקְפָנָא תּוֹקְפֵיהוֹן וּבְעַלֵי דְבָבָנָא הֲווֹ דַיָּנָנָא: (לב) אֲרֵי בְּפוּרְעָנוּת עַמָּא דְסָדוֹם פּוּרְעָנוּתְהוֹן וְלָקוּתְהוֹן כְּעֵם עֲמוֹרָה מַחַתְהוֹן בִּישִׁין כְּרֵישֵׁי חֵוִין וְתוּשְׁלְמֵת עוֹבָדֵיהוֹן כְּמֻרָּרוּתְהוֹן: (לג) הָא כְמָרַת תַּנָּנָא כַּם

פורענותהון

ר ש "י

ישראל: (ל) איכה ירדוף אחד. ממנו אלף מישראל: אם לא כי צורם מכרם וה' הסגירם. מכרם ומסרם בידינו דלי"ברר בלע"ז: (לא) כי לא כצורינו צורם. כל זה היה לעובדי אלילים להבין שאפי הסגירם ולא להם ולאלהיהם הגלחון שהרי עד הנה לא יכלו כלום לאלהיהם כנגד צורנו. כי לא כסלעינו סלעם. כל צור שנמקרא לשון סלע: ואויבינו פלילים. ושכניו אויבינו שופטים אותנו שהרי צורינו מכרנו להם: (לב) כי מגפן סדום גפנם. מוסב למעלה' אמרתי בלבי לאחיהם ואחבית זכרם לפי שמעזיהם מעשי סדום ועמורה: שדמות. שדה תבואה כמו ושדמות לא עשה אכל (חבקוק ג'). בשדמות קדרון (מלכים ב' כ"ג): ענבי רוש. עשב מר: אשכלות ממורות למו. משקה מר רחוי להם לפי מעזיהם פורענותם וכן תרגם יונקלוס ותושלמת עובדיהן כמרורותהון: (לג) חמת

תנינים

ב א ו ר

פעל האם ליזרחל בעבור עונם, וכאשר יאשו יוקש מאויביהם: (ל) איכה ירדף וגו', הי' להם לומר איך ירדוף אחד ממנו אלף מישראל, מה שהיו רגילין לעשות לנו: אם לא כי צורם מכרם, בידינו, לפי שחטאו לו. ולשון רש"י מכרם ומסרם בידינו דלי"ברר בלע"ז, (בל"ח (היינגעבען, איבערלאסען): (לא) כי לא כצורנו צורם, כל זה הי' להם לאויבים להבין שאפי הסגירם, ולא להם ולאלהיהם הגלחון, שהרי עד הנה לא יכלו כלום לאלהיהם כנגד צורנו, כי לא כסלעינו סלעם. כל צור שנמקרא לשון סלע. (רש"י): ואויבינו פלילים, שויבינו עלמים יפשטו ויוכו כי נשנג ומרומם צורנו מנורם: (לב) כי מגפן סדם גפנם, יפוב למה שאמר למעלה, שהוא גוי אובד עצות, לא יפכילו ולא יבינו ולא יחכמו כי אם להרע, כי הלומח מעזרם רע לא יעשה רק פרי רע ומר: ומשדמה, שדה תבואה, כמו ושדמות לא עשה אוכל (חבקוק ג' י"ז), בשדמות קדרון (מלכים ב' כ"ג ו'). וי"ל שהוא נרקף לגפנים; ויתכן שהוא כמו ומשדפות עמורה, מענין שדפון, כי המ"ם והפ"ח ממולח אחד, וכן ושדמה לפני קמה (ישעיה ל"ז כ"ו), שהוא כמו ושדפה, כי במלכים (ב' י"ט כ"ו) אמר במקומו ושדפה לפני קמה, וכן מתורגם בל"ח: (לג) חמת תנינם וגו', יאמר מגפנים וענבים כאלו לא יעשה יין כי אם הדומה

לחמת

האזינו לב

יֵינָם וְרֹאשׁ פְּתָנִים אַכְזָר: (לד) הֲלֹא-
הוּא כָּמֻס עִמָּדִי חָתוּם בְּאוֹצְרֹתָי:
(לה) לִי נָקָם וְשִׁלֵּם לְעֵת תָּמוּט
רַגְלָם כִּי קָרוֹב יוֹם אֵידָם וְחָשׁ
עֲתִדֹת לָמוֹ: * (לו) כִּי־יָדִין יְהוָה
עַמּוֹ וְעַל־עֲבָדָיו יִתְנֶחָם כִּי יִרְאֶה
כי

תרגום אשכנזי קסח

דער דראַכען איזט איהר ווין, גרויזאַמע גאַללע דער אָט־ טערן. (לד) אין מיינעם ראַטה־ שלוסס ליענט פֿערבאָרגען, אין מיינען שעטצען ליענט פֿער־ זיעגעלט; (לה) מיין איזט רא־ כען אונד פֿערגעלטען, ווען איהר פֿום ווירד גלייטן זאָללען, דען איהר אונגליקסטאָג ווירד קאָממען, איהרע צוקונפֿט איילט הערבייא. (לו) ווען דער עווינע זיינעם פֿאָלקעס זיך אַנ־ ניממט, אונד ווענען זיינער דיענער זיך בערענקט, ווען ער זיהעט, דאַס אַללע מאַכט צער־

תרגום אונקלוס

פּוּרְעָנוּתְהוֹן וּכְרֵישֵׁי פִּתְנֵי חֵיוִין אַכְזָרָאִין:
(לד) הֲלָא כָּל עוֹבָדֵיהוֹן גְּלַן קָדָמַי גְּנִיזִין
לְיוֹם דִּינָא בְּאוֹצָרַי: (לה) קָדָמַי פּוּרְעָנוּתָא
וַאֲנָא אֶשַׁלֵּם בְּעִדָּן דְּיִגְלוֹן מֵאֲרָעָהוֹן אֲרֵי
קָרֵיב יוֹם תְּבָרְהוֹן וּמַבַּע דְּעָתִיד לְהוֹן:
(לו) אֲרֵי יְדִין יְיָ דִּינָא דְּעַמֵּיהּ וּפוּרְעָנוּת
עַבְדּוֹהִי יַצְדִּיקָא יִתְפְּרַע אֲרֵי גְּלֵי קָדָמוֹהִי
דבעידן

ר ש "י

תניניס יינס. כתרגומו הא כמרות תניניח כם פורענותהון הנה כמרירת נחזיס כום מזהה פורענותם: ורחץ פתניס. כוסס שהוא לכזר לנשוך לויב לכזרי יבא ויפרע מהם: (לד) הלא הוא כמוס עמדי. כתרגומו כסנורים הם שזכחתי מעזיהם כלס גנוזים וזמורים לפני: הלא הוא. כרי גפנם ותבוחת שדמותם כמוס עמדי: (לה) לי נקס וגלם. עמי נכון ומזומן פורענות נקס ויגלס להם כמעזיהם הנקס יגלס להם גמולם. וי"מ וגלס שס דבר כמו וגלוס והוא מגזרת והדבר חין בהם

(ירמי' ה') כמו והדבור: וחימתי תגלס להם. לעת תמוט רגלם. כשתוס זכות תבותם שהן סמוכין עליו: כי קרוב יום חידם. מזהירה להבית עליהם יום חידס קרוב ומזומן לפני להבי' על ידי גלוחים הרבה: וחג עתידות למו. ומהר יבוחו הצתידות להם: וחג. כמו ימהר יחיפה (ישעיה ה'). עד כחן העיד עליהם מזה דברי תוכחות להיות הזיר' הזאת לעד כשתבח עליהם הפורעני' ידעו שאני הודעתים מרחם. מכחן ואילך העיד עליהם דברי תנחומין שיבואו עליה' בגלות הפורענות בכל מאר אמר למעלה והיו כי יבואו עליך וגו' הברכה והקללה וגו' ושב ה' אלהיך את שבותך וגו' (דברים ל'): (לו) כי ידין ה' עמו. כשיפוט אותן שיסורין הללו החמורות עליהם כמו כי גם ידין עמיס (לעיל ל"ו). כי זה היה משמש בל' דהא לתת טעם לדברים של מעלה אלא לשון תחלת דבור כמו כי תבואו אל הארץ כשיבאו עליהם משפטים הללו ויתנחם הקדוש ברוך הוא על עבדיו לשוב ולרחם עליהם: יתנחם ל' הפוך מחשבה להטיב או להרע: כי יראה כי

באור

לחמת תניניס, שהוא מרירת נחזיס, ולרחץ פתניס, שהוא לכזרי להמית את כל הטועם ממנו: (לד) הלא הוא כמס עמדי, דברי הסס, ותמרו המפרשים שהוא שב על פרי גפנם ותבוחת שדמתם; ועל דעתי יתחילו מכאן דברי הנחמות ליזרחל, וישוב על הנקס והשלם לצריו ויום חידס שיזכור בפסוק הבא, ויאמר שהוא גנוז וחתום בחוקרותיו ולא יאחר לבא בעתו, כאשר תמוט רגלם, כאשר ירחה כי חזלת יד וגו': (לה) לי נקם ושלם, תשלוס שס דבר, כמו ודבר אין להם (שופטים י"ח ז'), עמי נכון ומזומן הנקמה ותשלום הגמול: לעת תמוט רגלם, כאשר תמוט רגל החומות לפול: כי קרוב יום אידם, כאשר יקרב יום המוגמל לפורענותם, כאשר ימהר העתיד לבא עליהם, וחג כמו ימהר יחיפה (ישעיה ה' י"ט), ואמר עתידות לשון רבים על פעל יחיד, כמשפט הפעל הקדם לפועל, שלא יאמור המספר: (לו) כי ידין ה' עמו, כי יעשה הסס דין עמו, ויקוס נקמתס: יתנחם, לשון הפך מחשבה להטיב או להרע, כאשר

תרגום אשכנזי

האזינו לב

צערראָננען, דאַהין איזט בע־
וואַהרטעם אונד בעפֿעסטיג־
טעם. (לז) דאַן ווירד ער שפּרע־
כֿען: וואָ זינד נון איהרע גאָט־
טער? דער פֿעלזענשוטץ, אויף
דען זיא טרויעטען? (לח) דיא
איהרער אָפּפֿער פֿעטט פֿער־
צעהרטען, אונד טראַנקען איהרען אָפּפֿערווײַן, זיא מעגען אויפֿשטעהען אונד אײַך העל־
פֿען

כִּי־אָזֹלַת יָד וְאֶפֶס עָצוּר וְעָזוּב:
(לז) וְאָמַר אַי אֱלֹהֵימוֹ צוּר חָסָיוּ
בּוֹ: (לח) אֲשֶׁר חֵלֶב זִבְחֵימוֹ יֹאכֵלוּ
יִשְׁתּוּ יֵין נְסִיכָם יָקוּמוּ וְיַעְזְרֻכֶם
יהי

רש"י

תרגום אונקלום

לזלת יד. כשיראה כי יד האויב הולכת
וחוזקת עליהם ואפס בהם עלוב ועזוב:
עלוב. נוצע ע"י עולר ומוסל שיעלוב
בהם: עזוב. ע"י עוזב: עולר הוא
המוסל העולר בעם שלח ילכו מפוזרים
בלחת' לבצח על האויב כל"ל חיינטיי"חט:
עלוב. הוא הנוצע במעלר המוסל:
עזוב. מחוזק כמו ויעזבו ירושלם עד
החומה (נחמיה ג') לוך לא עזבה עיר
תהלה (ירמיה מ"ט): (לז) ואמר. הקדוש ברוך הוא עליהם אי אלהימו ע"ח שעבדו: צור חסיו
בו. הסלע שהיו מתכסין בו מפני החמה והלנה כלומר שהיו בטוחין בו להגן עליהם מן הרעה:
(לח) אשר חלב זבחימו. היו לותן תלוהות לוכלים שהיו מקריבים לפניהם ושותין יין נסיכם:
יהי

דְּבְעִידָן דְּתִתְקֵף עֲלֵיהוֹן מָחַת סַנְאָה יְהוֹן
מְטַלְטְלִין וּשְׁבִיקִין: (לז) וְיֵימַר אָן דַּחֲלַתְהוֹן
תַּקִּיפָא דַּהֲווֹ רָחִיצִין בֵּיהּ: (לח) דִּי תֻרֵב
נִכְסַתְהוֹן הֲווֹ אָכְלִין שָׁתָן חֲמַר נִסְבֵיהוֹן
יְקוּמוּן בְּעַן וְיִסְעָדוּנְכוֹן יְהוֹן עֲלֵיכוֹן מָגֵן:
חזו

באור

יסוד הק"ב לרחם על עבדיו: כי יראה וגו', כאשר יראה שחלת יד, וכלה כחו של ישראל
בגלות החל. והתי"ו תחת ה"ח, כי שתיהן סימני הנקבה וכן ושבת לנשיח (יחזקאל מ"ו י"ז):
עצור, נוצע על ידי עולר ומוסל שיעלור בהם: עזוב, על ידי עוזב, עולר הוא המוסל העולר
בעם, שלח ילכו מפוזרים בלחת לבצח על האויב, בלשון לעז חיינ"טייט, ובכת"י כ"י מייטינט,
ונרחה שכ"ל מיינ"טינט והוא כל"ח (חויפֿרעכטהאַלטענד): עצור, הוא הנוצע במעלור המוסל:
עזוב, מחוזק, כמו ויעזבו ירושלם עד החומה (נחמי' ג' ח'), לוך לא עזבה עיר תהלה
(ירמי' מ"ט כ"ה). לשון רש"י שבדפוס, ובכ"י שבידי נוסף עלור מייטעוד (חויפֿרעכט געהאַלטען),
עזוב חינפורל"ד, (געטטערקט, בעפֿעסטיגעט, כל"ח): (לז) ואמר, הק"ב עליהם אי אלהימו
ע"ח שעבדו. צור חסיו בו, הלור שהיו מתכסין בו מפני החמה והלנה, כלומר שהיו בוטחין בו
להגן עליהם מפני הרעה: (לח) אשר חלב ובחימו יאכלו, היו לותן תלוהות לוכלים, שהיו
מקריבים

המעמר

(לו) עצור, לשון רש"י נוצע ע"י עולר וכו', ועזוב ע"י עוזב וכו' עולר הוא המוסל העולר
בעם וכו' בלשון לעז חיינטיי"ט. בדפוס פרשת רנ"ג כתוב: עלור מייטע"ר עזוב חינפורליר
עלור נוצע וכו' ועולר הוא המוסל וכו' בלשון לעז"ז מיינטני"ט ע"כ. ומסתבר לעז מייטע"ר
הוא הפעל מענטעניר (זיך בעהויפטען, זיך חיט בעזיטצע עהאַלטען), והלעז חינפורליר
הוא הפעל אַנפֿורליר (פֿערטטערקען, שטערקער ווערדען) והלעז מיינטני"ט הוא הפס מענטענוע
(דיא טיטלענדע לייטונג, פֿיהרונג, עהאַלטונג דער אָרדנונג). (ד"ה).

האזינו לב

יְהִי עֲלֵיכֶם סְתֵרָה: (לט) רְאוּ
עַתָּה כִּי אֲנִי אֲנִי הוּא וְאֵין אֱלֹהִים
עִמָּדִי אֲנִי אָמִית וַאֲחַיֶּה מָחַצְתִּי
וַאֲנִי אֶרְפָּא וְאֵין מִיָּדִי מַצִּיל:
(מ) כִּי־אֶשָּׂא אֶל־שָׁמַיִם יָדִי
וְאָמַרְתִּי חַי אָנֹכִי לְעֹלָם: (מא) אִם־
שַׁנּוֹתִי בְּרַק חַרְבִּי וְתֹאחֵז

במשפט

תרגום אונקלום

(לט) חֲזוֹ כְּעַן אֲרֵי אֲנָא אֲנָא הוּא וְלֵית
אֱלָהָא בַּר מִנִּי אֲנָא מְמִית וּמְחַיֵּה מְחֵינָא
וְאַף מַסְיָנָא וְלֵית מִן יְדִי מְשֵׁזִיב: (מ) אֲרֵי
אַתְקֵנִית בִּשְׁמַיָּא בֵּית שְׁכִינְתִּי וַאֲמָרִית
קַיָּם אֲנָא לְעָלְמִין: (מא) אִם עַל חַד חֵרִין
כְּחֵיזוּ בְרָקָא מְסוֹף שְׁמַיָּא וְעַד סוֹף שְׁמַיָּא

התגלי

תרגום אשכנזי קסט

פֿען, טענען אייך בערעקונג
זיין. (לט) ערקענעט נון, דאַס
איך, איך אַללײן עם בין, אונר
נעבען מיר קיין גאָטט; איך
קאָן טעדטען אונד בעלעבען,
קאָן פֿערוואונדען אונד אויך
היילען; פֿאָן מיינער האַנד ער-
רעטטעט ניעמאַנד. (מ) איך
העבע מיינע האַנד גען הימעל
עמפאָר אונד שפרעכע: זאָ
וואַהר איך עווינ לעבע! (מא) ווען
איך מיין בליצענדעם שווערדט

געפֿ

רש"י

יהי עליכם סתרה. לותו הנור יהיה לכם מחסה ומסתור: (לט) ראו עתה. הבינו מן הסורענות שהנחתי עליכם ואין לכם מושיע ומן התשועה שתושיעכם ואין מוחה בידי: כי אני הוא. אני להשפיל ואני להריס: ואין אלהים עמדי. עומד כנגדי למחות: עמדי. דוגמתי וכמוני: ואין מידי מציל. הפושעים בי: (מ) כי אשא אל שמים ידי. כי בחרון אפי תשא ידי אל עלמי בשבועה: ואמרתי חי לנצח.

להון שבועה הוא לני נשבע חי לנצח: (מא) אם שנותי ברק חרבי. אם אחזק את להב חרבי כמו למען היות לה ברק (יחזקאל כ"א) פלג"ור: ותאחז במשפט ידי. להניח מדת רחמים בתוכי

שהרעו

באור

מקריגים לשניהם: יהי עליכם סתרה, לותו הנור יהי לכם מחסה ומסתור. והכוונה שבאשר ירצה השם שתלך יד ישראל, ויד האויב הלוך ונבר עליהם, עד שלא יאחר להם עצור ועזוב, לז יקדם שמו בעולמו ויבער הגלולים מן הארץ, והאלילים כליל יחלוף: (לט) ראו עתה וגו', אתם לומרים היש אלהיהם, עתה תראו כי אני הוא יחיד בעולמי, שליט לעשות בו כרצוני, ואין מוחה בידי: עמדי, דוגמתי וכמוני: ואין מידי מציל, הפושעים בי: (מ) כי אשא אל שמים ידי, נשבע בדבר קיים, כדרך בן אדם המושבע בחזון נשבע: חי אנכי לעלם, כאשר אני חי, כן לעשה זה לעזון שבועה: (מא) אם שנותי ברק חרבי, אם אחזק את להב חרבי, כמו למען הי' לה ברק (יחזקאל כ"א ט"ו), פלגדו"ר. (רש"י), והוא פלאניטו"ר, (גוועטטע) בל"ח: ותאחז במשפט ידי, ידי תאחז את מדת המשפט, להחזיק בה ולנקום נקם.

לשון

המעמר

(מא) אם שנותי ברק חרבי, פירש"י אם אחזק את להב חרבי וכו' פלגדור בלע"ז עיין מרפך לשון ברכות נ"ט ח' ד"ה ברקא. ותאחז במשפט ידי, פי' לשניח מדת הרחמים וכו', והמשפט הוה לשון פורענות הוא בלע"ז יוסטיליקה (שטרמפע) עיין מה שכתבתי קהלת ח' ה'. (ר"ה).

חרגינו

תרגום אשכנז

ג׳וועטצט, וועז מיינע האַנד
נאַך נערעכטינקייט נרייפֿט, זאָ
איבע איך רעכט אַן מיינען נעג־
נערן אונד פֿערגעלטע מיינעז
האַסערן׃ (מכ) מאַכט מיין נע־
שאָם פֿאָם בלוטע טרונקען, מיין
שווערדט זאָלל פֿלייש פֿערצעה־
רען פֿאָן ערשלאַנענער אונד
נעפֿאַנענער בלוט, פֿאָם ענט־
בלעסטען שעדעל דעם פֿיינ־
דעם. (מג) היידען! פרייזעם

האזינו לב

בְּמִשְׁפַּט יָדִי אָשִׁיב נָקָם לְצָרָי
וְלִמְשַׂנְאַי אֲשַׁלֵּם׃ (מנ) אַשְׁכִּיר
חִצַּי מִדָּם וְחַרְבִּי תֹּאכַל בָּשָׂר
מִדַּם חָלָל וְשִׁבְיָה מֵרֹאשׁ פַּרְעוֹת
אוֹיֵב׃ (מג) הַרְנִינוּ גוֹיִם עַמּוֹ
כִּי דַם־עֲבָדָיו יִקּוֹם וְנָקָם יָשִׁיב
לצריו

גליקליך זיין פֿאָלק, דען ער ראָכעט זיינער דיענער בלוט, איבט ראַכע אַן זיינען נעגנערן,
איוט

רש״י

בזרעו לנס לחר לחי קלפתי מעט והמה עזרו לרעה (זכרי׳ ח׳) ד״ל ותחזו ידי לח מדת המשפט להחזיק בה לנקום נקם: לחשיב נקס וגומר. למדו רבותינו בחגדה מתוך לשון המקרח שחמר ותחזו במשפט ידי לח כמדת בשר ודם מדת הק״בה מדת בשר ודם זורק חן וחינו יכול להשיבן והק״בה זורק חליו ויש בידו להשיבן כחלו לוחזן בידו שהרי ברק הוח חליו שנחמר כחן ברק חרבי ותחזו במשפט ידי והמשפט הזה לשון פורענות הוח בלעז יוסטי״ליח: (מב) לחשכיר חלי מדם. החויב: וחרבי תחכל. בשרם: מדם חלל ושביה. זלת תהיה להם מעון דם חללי ישרחל ושביה שבאו מהם: מרחם פרעות לוויב. מפני תחלת פרלות החויב כי בשהק״בה נפרע מן העכ״ום פוקד עליהם עוונם ועוונות לבותיהם מרחשית פרלה שפרלו בישרחל: (מג) הרנינו גוים עמו. לחותו הזמן ישבחו החומות לת ישרחל רחו מה שנח׳ של חומה זו שדבקו בהק״בה בכל התלחות שעברו עליהם ולח עזבוהו יודעים היו בעובו ובשבחו: כי דם עבדיו יקום. שפיכת דמיהם כמשמעו: ונקם ישיב
לצריו

באור

לשון פורענות (יוסטיליח בלע״ז), ובל״ח (גערעכטיגקייט): אשיב נקם לצרי, כי חני קלפתי מעט, והמה עזרו לרעה, ככתוב והם עזו לישרחל לת כל הרעות לשר עזו, לח נעבור שעבדו ע״ז כמוהם, כי לם בעבור שלח רלו לעשות כמעשיהם, ולח רלו לעבור לת מלות חלהיהם, והם לם בן לרי החל ומשניו ולכך הרעו לעם סגולתו: (מב) אשכיר חצי מדם, דרך מליצת השיר, חלי יחתו דם החויב עד שישבעו: מדם חלל ושביה, שב על לשכיר, וטעם ושביה הפלוגים שנהם: מראש, שב על הבשר שזכר, והשעור, לשכיר חלי מדם חלל ושביה, וחרבי תחכל בשר מרחם פרעות לוויב: פרעות, כמו ורחזו יהיה פרוע (ויקרל י״ג מ״ה), לשון סתירה ופרלה: (מג) הרנינו גוים עמו, כתרגומו שבחו עממין עמיה, לחם גויי החרן תגו כבוד לעם ה׳: כי דם עבדיו יקום, שפיכת דמיהם: וכפר חדמתו עמו, ויפיים חדמתו ועמו
על

המעמר

(מג) הרנינו גוים, לדעתי הכוונה בגוים על שבטי ישרחל כמו לחריך בנימין בעממיך (שופטים ה׳ י״ד), וכן לף חנכ עמים (לקמן ל״ג ג׳), ושעורו לתם גוים שהם עמו הרנינו.

לְצָרָיו וְכֹפֵר אַדְמָתוֹ עַמּוֹ׃ *

פתוחה שיטה שלמה

(תד) וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶת־כָּל־
דִּבְרֵי הַשִּׁירָה הַזֹּאת בְּאָזְנֵי הָעָם
הוא

תרגום אונקלוס

על אַרְעֵיהּ וְעַל עַמֵּיהּ׃ (מד) וַאֲתָא מֹשֶׁה
וּמַלֵּיל יַת כָּל פִּתְגָמֵי תּוּשְׁבַּחְתָּא הָדָא קֳדָם
עמא

תרגום אשכנזי קע

איזט רעם ערדרייך אונד רעם פֿאלקע פֿערזעהנט.
(מד) משה קאם, אונד טרוג אללע וואָרטע דיזעס געזאַנגעס פֿאָר, ער אונד

ר ש " י

לצריו. על הגזל ועל החמס כענין שנא' מגרים לעממה תהיה וחדום למדבר שממה תהי' מחמת בני יהודה (יואל ד') ואומר מחמס לחיך יעקב וגו' (עובדיה י') : וכפר לדמתו עמו. ויפיים לדמתו ועמו על הגרות שעברו עליהם ועשה להם החויב. וכפר. לשון רצוי ופיוס כמו לכפרה פניו (בראשית ל"ב) לנחיניה לרונזיה : וכפר לדמתו. ומה היא לדמתו. עמו. כשעמו מתנחמי' לרצו מתנחמת וכן הוא אומר רצית ה' לרצך כמה רצית לרצך שבת שבות יעקב (תהלים פ"ה). בפניס לחרים היא נדרשת בספרי ונחלקו בה ר' יהודה ור' נחמי' ר' יהודה דורשה כולה כנגד ישראל ור' נחמי' דורש לת כולה כנגד האומות ר' יהודה דורשה כלפי ישראל לומרתי לפחיהם כמו שפירשתי עד ולא ה' פעל כל זאת כי גוי לובד עלות המה לבדו תורתי שהיא להם עלה נכונה וחין בהם תבונה להתבונן חיכה ירדוף לחד מן הע"ח חלף מהם לא לי כי נורם מברם כי לא כלורינו לורם הכל כמו שפירשתי עד תבלית. ור' נחמיה דורשה כלפי האומות ע"ח כי גוי לובד עלות המה כמו שפירשתי תחלה עד ולויבינו פליליס : (לב) כי מגפן סדום גפנם. של לומות ע"ח : ומשדמות עמורה וגו'. ולא יתימו לבם לתלות הגדולה בי : ענבמו ענבי רוש. הוא שלמר לולי בעס לויב לגור על ישראל להרעילם ולהמריס לפיכך לשכלות מרורות למו להלעיט לותם על מה שעשו לנגי : (לג) חמת תניניס יינם. מוכן להשקות' על מה שעשו להם : (לד) כמום עמדי. לותו הכוס שלומר כי כוס ביד ה' וגו' (תהלים ע"ה) : (לה) לעת תמוט רגלם. כענין שנא' תרמסנה רגל (ישעיה כ"ו) : (לו) כי ידין ה' עמו. בל' זה משמש כי ידין בל' דהח ולין ידין לשון ייסורין חלח כמו כי יריב לת ריבם מיד עושקיה' כי ירחה כי לוזלת יד וגו' : (לז) ולומר לי ללהימו. והלויב יומר לי ללהימו של ישראל כמו שלומר טיטוס הרשע כשגדר לת הפרכת כענין שנ' ותרח לויבתי ותכס' בושה הלומרה ללי ליו ה' לללהיך (מיכה ז"ן) : (לח) רלו עתה כי לני וגומר. לז יגלה הק"בה ישועתו ויומר רלו עתה כי לני לני הוא מלתי בלת עליהם הרעה ומלתי תבח עליהם הטובה : ולין מידי מציל. שילול לתכם מן הרעה לשר לניח עליכם : (מ) כי לשא לל שמים ידי. כמו כי נשלתי תמיד לני משרה מקום שכינתי בשמים כתרגומו לפי' חלם למעלה וגבור למטה לימת עליון על התחתון וכ"ם שגבור למעלה וחלם מלמטה : ידי. מקו' שכינתי כמו לים על ידו (במדבר ב'). והיה בידי להפרע מכם לבל לומרתי שמי לנני לעולם לניני ממהר לפרוע לפי שים שהות בדבר לני לי לעולם ובדורות לחרונים לני נפרע מהם והיכולת בידי ליפרע מן המתים ומן החיים מלך בשר ודם שהוא הולך למות ממהר נקמתו ליפרע בחייו כי שמא ימות הוא לו לויבו ונמלא שלא רלה נקמתו ממנו לבל לני לי לעולם ולא ימותו הם וליני נפרע בחייהם לפרע במותן : (מא) לם שנותי ברק חרבי. הרב' לם יש שלינס תלויין כשלשון ברק חרבי

ב א ו ר

על הגרות שעברו עליהם ועשה להם החויב: וכפר, לשון רלוי ופיוס, כמו לכפרה פניו (בראשית ל"ב כ'), לנחיניה לרונזיה: אדמתו, כענין רלית ה' לרלך, שבת שבות יעקב (תהלים פ"ה ב'). והיה בתרגו לת כל הפרשה הזאת בדי שטת ר' נחמי' בספרי, שדרשה כלה כלפי האומות עובדי ע"ז, ור' יהודה דורשה כלה כלפי ישראל, חלא שהמשמעות פשטות הכתוב כשטת ר' נחמיה, ובה הלכו הרמב"ן ורשב"ם ורחב"ע. ועל פי דרכו תכלול השירה הזאת כל עניני האומה, וכל המלחמות לותה מיום נתתה מלרן מגרים עד סוף כל הדורות, וכן לומרו ז"ל בספרי, גדולה שירה זו שים בה עכשיו ויש בה לשעבר ויש בה לעתיד לבל, ויש בה לעולם הבל.

תרגום אשכנזי

אונר הושע זאהן נון. (מה) אלס ער דיזע וואָרטע אין דיא גאַנצע נאַציאָן אויסגערעדעט האַטטע, (מו) זעטצטע ער הינצו: נעה= מעט דיא רעדען וואָהל צו הער= צען, מיט ועלכען איך אייך היי= טע פֿערמאַהנט האַבע, דאַמיט איהר זיא אייערן קינדערן אינ= שערפֿט, דאַס זיא בעוואַהרען אונד טהון נאַך דען וואָרטען דיע=

האזינו לב

הוּא וְהוֹשֵׁעַ בִּן־נוּן: (מה) וַיְכַל מֹשֶׁה לְדַבֵּר אֶת־כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל: (מו) וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם שִׂימוּ לְבַבְכֶם לְכָל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מֵעִיד בָּכֶם הַיּוֹם אֲשֶׁר תְּצַוּם אֶת־בְּנֵיכֶם לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־דִּבְרֵי

התורה

רש"י

ותלמ במסכת ידי וכו' כמו שפירשתי למעלה: (מד) הוא והושע בן נון. שבת של דיוגי היתה נטלה רשות מזה ונתנה לזה העמיד לו משה מתורגמן ליהושע שהיה דורש בחייו כדי שלא יתמרו ישראל בחיי רבך לא היה לך להריס רצה. ולמה קורלהו כאן הוש'לומר שלא זאת דעתו עליו אלא"פ שנתנה לו גדולה הספיל עצמו כאחד מתלמידיו: (מו) שימו לבבכם. לריך לאדם שיהיו עיניו ולבו וחזניו מכוונים לדברי תורה וכן הוא אומר בן אדם ראה בעיניך ובאזניך שמע ושים לבך (יחזקאל מ') והרי דברים ק"ו ומה תבנית הבית שהוא נראה לעיניים ונמדד בקנה לריך לאדם שיהיו עיניו ולבו מכוונין להבין דברי תורה שהן כהרין תלויין בשערה

על

תרגום אונקלום

עָמָא הוּא וְהוֹשַׁע בַּר נוּן: (מה) וְשַׁצִּי מֹשֶׁה לְמַלָּלָא יַת כָּל פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין עִם כָּל־יִשְׂרָאֵל: (מו) וַאֲמַר לְהוֹן שַׁוּוּ לִבְכוֹן לְכָל פִּתְגָמַיָּא דִּי אֲנָא מַסְהֵיד בְּכוֹן יוֹמָא דֵין דִּי תְפַקְּדִינוּן יַת בְּנֵיכוֹן לְמִטַּר לְמֶעְבַּד יַת

כל

באור

היה עניו ופלא עד מאוד, כאחר יוסיף הקורא המשכיל להגות ולהתבונן בפרשה הזאת בן יוסיף להפליא עליה, ולשמוח בה ולהנאח על ידה מכל התלאות והצרות אחר עברו עלינו מיום גלותינו עד עתה, כי אין בהם דבר אחר לא הוגד מראש בפירוש הזאת הקטנה בדבור והנשגבה בענין. וכאחר בחתנו לשבר גלות ושעבוד וטלטול, כמו שהעיד בנו מלבנו מחוקקנו, כן תתחזק בלבנו התקוה לעתיד, שיתנחם ה' עלינו לשוב הכמוס עמדו, להוליח למראש רגלינו, ולהקים לותנו לו לעם בשנים קדמוניות. ואמר הרמב"ן ז"ל: אלו היתה הפירה הזאת מכתב אחד מן החוזים בנבואה, שהגיד מראשית אחרית, הי' ראוי להחמין בה מפני שנתקיימו כל דבריה עד הנה, לא נפל דבר אחד מהם, ואף כי אנחנו נאמין ונלפה בכל לב לדברי החלהים מפי נביאו הנאמן בכל ביתו עכ"ל: (מד) הוא והושע בן נון, שהרי לשניהם לוה הק"בה, כדכתיב קרא את יהושע והתילבו באהל מועד ואלוהו וגו' (לעיל ל"א י"ד), וכן אמרו ז"ל שבת של דיוגי היתה, נטלה רשות מזה ונתנה לזה: (מה) ויכל, כאחר כלה, אז אמר אליהם: (מו) שימו לבבכם, לריך האדם שיהיו עיניו ולבו וחזניו מכוונים לדברי תורה. וכן הוא אומר בן אדם ראה בעיניך ובאזניך שמע ושים לבך (יחזקאל מ' ד'), והרי הדברים ק"ו, ומה תבנית הבית שהוא נראה לעיניים ונמדד בקנה, לריך האדם שיהיו עיניו ולבו וחזניו מכוונים להבין, דברי תורה שהן כהרים התלויים בשערה, על אחת כמה וכמה. (רמ"ן). דמו דברי התורה להרים התלויים בשערה, לפי שחיי האדם והצלחתו הנלחית תלויים בהם, והם סובבים לבעמים על סנרת דקת בשערה, כאשר בינה ובין מבטול הטעות, ואם תנתק ימותו ההרים התלויים בהם. ולריכה אם כן לכוונת הלב יותר מחכמות ודיעות שבעולם שהן מופלים תחת החוש, ואפשר שיבחנו בפעל ממש, כאשר הנמדד בקנה, או שבח עליהם מופת מבחי, שחי לאשר

לטעות

האזינו לב

תרגום אשכנזי קשא

הַתּוֹרָה הַזֹּאת: (מז) כִּי לֹא־דָבָר רֵק הוּא מִכֶּם כִּי־הוּא חַיֵּיכֶם וּבַדָּבָר הַזֶּה תַּאֲרִיכוּ יָמִים עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ: פ (מח) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה לֵאמֹר: (מט) עֲלֵה אֶל־הַר הָעֲבָרִים הַזֶּה הַר־נְבוֹ אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ מוֹאָב אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי

דיעזער לעהרע: (מז) רעז עם איזט קיינע זאכע, דאראן אייך עטוואָ וועניג גאלעגען אחט, זאָנדערן אייער גאנצעס לעבען העננט דאָראן אב, אונד נור דאדורך קענט איהר אין רעם לאנדע לאנגע בלייבען, וועלכעם איינצונעהמען איהר יעטצט אין בער דען ירדן גאהען וועדעט. (מח) אן עבען דיעזעם טאגע שפראך דער עווינע צו משה: (מט) גאהע אויף דאז גאבירגע עברים, אויף דען בערג נבו, דער אין לאנדע מואב נעגען

ירחו

תרגום אונקלוס

כָּל פִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא הָדָא: (מז) אֲרֵי לָא פִּתְגָם רֵיקָם הוּא מִנְּכוֹן אֲרֵי הוּא חַיֵּיכוֹן וּבְפִתְגָמָא הָדֵין תּוֹרְכוּן יוֹמִין עַל אַרְעָא דִּי אַנְתּוּן עָבְרִין יַת יַרְדְּנָא לְמִתַּן לְמֵירְתָהּ: (מח) וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה בְּכַרְן יוֹמָא הָדֵין לְמֵימָר: (מט) סַק לְטוּרָא דַּעֲבָרָאֵי הָדֵין טוּרָא דְּנְבוֹ דִּי בַּאַרְעָא דְּמוֹאָב דִּי עַל אַפֵּי

ירחו

רש"י

עַל לחת כמה וכמה: (מו) כי לא דבר רק הוא מכם. לא לחנם לחם יגעים בה כי הרבה שכר תלוי בה כי היא חייכם. דבר אחר לחן לך דבר ריקן בתורה שלא תדרשנו שחין בו מתן שכר תדע לך שכן למדו ואחות לוטן תמנע ותמנע היתה פילגש (בראשית ל"ו) לפי שאמרה חיני כדי להיות לו לאשה הלוחי ואחיה פלגשו וכל כך למה להודיע שבחו של אברה' שהיו שלטונים ומלכים מתחוים לידבק בזרעו: (מח) וידבר ה' אל משה בעצם היום הזה. בשלשה מקומות נאמר בעצם היום הזה נאמר בנח בעצם היום הזה בח נח (בס ז') במרחית לורו של יום לפי שהיו בני דורו לומרים בכך וכך חם לנו מרגיזין בו חין לנו מניחין לותו ליכנס בתיבה ולח עוד חלח לנו טוחלין בשילין וקרדומו' ומנקשין חת התיבה לומר הק"בה הריני מכניסו בחלי היום וכל מי שים בידו כח למחות יבח וימחה. במלרים נאמר בעצם היום הזה הולילו ה' (שמות י"ג) לפי שהיו מלרים לומרים בכך וכך חם לנו מרגיזין בהם חין לנו מניחין לותם לללת ולח עוד חלח לנו טוחלין סייפות וכלי זיין והורגין בהם לומר הק"בה הריני מולילן בחלי היום וכל מי שים בו כח למחות יבח וימחה. חף כחן במיתתו של משה נאמר בעצם היום הזה לפי שהיו ישרחל לומרים נכך וכך חם לנו מרגיזין בו חין לנו מניחין לותו לדם שהולילנו ממלרים וקרע לנו חת הים והוליך לנו חת המן והגיז לנו חת השלו והעלה לנו חת הבחר ונתן לנו חת התורה חין לנו מניחין לותו ולומר הק"בה הריני מכניסו בחלי היום וכו':

כחזר

באור

לעשות בו: (מו) כי לא דבר רק הוא מכם, דבר בלתי חשוב, שאין בו לך טעה ולא רעה ואין לחוי להתנונן עליו: (מה) בעצם היום הזה, היום שאמר הש"ית:

יְרֵחוֹ וּרְאֵה אֶת־אֶרֶץ כְּנַעַן
אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל
לַאֲחֻזָּה: (ג) וּמֻת בָּהָר אֲשֶׁר אַתָּה
עֹלֶה שָׁמָּה וְהֵאָסֵף אֶל־עַמֶּיךָ
כַּאֲשֶׁר־מֵת אַהֲרֹן אָחִיךָ בְּהֹר
הָהָר וַיֵּאָסֶף אֶל־עַמָּיו: (נ) עַל
אֲשֶׁר מְעַלְתֶּם בִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל בְּמֵי־מְרִיבַת קָדֵשׁ מִדְבַּר־
צִן עַל אֲשֶׁר לֹא־קִדַּשְׁתֶּם אוֹתִי
בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: (נא) כִּי מִנֶּגֶד
תִּרְאֶה אֶת־הָאָרֶץ וְשָׁמָּה לֹא
תָבוֹא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־אֲנִי נֹתֵן
לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל: פ

תרגום אשכנזי

יריחו איבער ליגט, אונד בע־
זיהע דאז לאנד כנען, וועלכעם
איך דען קינדערן ישראל׳ס צום
איינענטהומע נעבען ווילל.
(ג) אויף דיעזעם בערגע, דען
דוא בעשטיגעסט, זאללסט
דוא אלסדאן שטערבען, אונד
צו דיינעם פאלקע איינגעטהאן
ווערדען, זא ווי אהרן אויף
דעם בערגע הר געשטאָרבען,
אונד צו זיינעם פאלקע איינגע־
טהאן ווארדען; (נא) ווייל איהר
איך ווידער מיך פערגאנגען,
מיטטען אונטער דער נאציאן,
בייא דעם שטרייטוואססער
קדש, אין דער ווסטע צין;
אינדעם איהר מיך ניכט פער־
הערליכט האבט פאר דען
קינדערן ישראל׳ס, (נב) זא
זאללסט דוא דאז לאנד פאן
פערנע זעהען, אבער ניכט הינ־

חאם

קאמטען אין דאז לאנד, דאז איך דען קינדערן ישראל׳ס אייגעבען ווילל.

דיע־

ר ש״י

(ג) כאשר מת להרן לחיך. כאותה מיתה עראית וחמדת לותה שהפשיט משם לת להרן בגד רלשון והלבישו ללעזר וכן שמי וכן שליסי ורלה גמו נכנודו ח״ל משה להרן לחי עלה למטה ועלה כשוט ידיך וכשם כשוט רגליך ופשט עלו׳ עוניך ועלם קמון כיך וקמץ והלך לו למר משה לשרי מי שמת כמיתה זו:
(נא) על לשר מעלתם בי. גרמתם לי: על לשר לת קדשתם לותי. גרמתם לי שלת לתקדש לשרתי לכם ודברתם לל הסלע (במדבר כ׳) והם הכוהו והוליכו להכותו פעמים ולולי דנרו עמו ונתן מימיו שלת הכלה היה מתקדש שם שמים שהיו ישרלל לומרים ומה הסלע שלינו לת לשבר ולת לפורענות שם זכה לין לו מתן שכר וקם שעת לינו לוקה כך מקיים מלות בורלו קמו לת כל שכן: (נב) כי מנגד תרלה. מרחוק תרלה וגו׳ כי קם לת תרלנה עכשו לת תרלנה עוד בחייך: ושמה לת תבוא. וילעתי כי מכיכה היה לך על כן לתי לומר לך עלה ורלה:

תרגום אונקלום

יֶרַחוֹ וַחֲזֵי יַת אַרְעָא דִכְנַעַן דִי אֲנָא יָהֵיב
לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְאַחֲסָנָא: (ג) ומוּת בְּמֵיעָרָא
דִי אַתְּ סָלֵיק לְתַמָּן וְתִתְכְּנֵישׁ לְעַמָּךְ כְּמָא
דִי מֵית אַהֲרֹן אָחוּךְ בְּהוֹר טוּרָא וְאִתְכְּנֵישׁ
לְעַמֵּיהּ: (נא) עַל דִי שְׁקַרְתּוּן בְּמֵימְרִי בְּגוֹ
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמֵי מַצוּת רָקָם מַדְבְּרָא
דְצִין עַל דִי לָא קַדִּישְׁתּוּן יָתִי בְּגוֹ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל: (נב) אֲרֵי מִלְקֳבֵיל תֶּחֱזֵי יַת אַרְעָא
וּלְתַמָּן לָא תֵיעוֹל לְאַרְעָא דִי אֲנָא יָהֵיב
לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל:

ודא

באור

(נא) על אשר מעלתם בי, נזכרנו בספר במדבר (כ׳ י״ג): (נב) מנגד, מרחוק:

וזאת הברכה לג

לג (א) וְזֹאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרַךְ
מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶת־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי מוֹתוֹ: (ב) וַיֹּאמַר
יְהוָה מִסִּינַי בָּא וְזָרַח מִשֵּׂעִיר
לָמוֹ הוֹפִיעַ מֵהַר פָּארָן וְאָתָה

מרבבת

תרגום אונקלוס

לג (א) וְדָא בִרְכְתָא דִי בָרִיךְ מֹשֶׁה נְבִיָא
דַיְיָ יַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קֳדָם מוֹתֵיהּ:
(ב) וַאֲמַר יְיָ מִסִּינַי אִתְגְלִי וְזִיהוֹר יְקָרֵיהּ
מְשַׁעִיר אִתְחֲזִי לָנָא אִתְגְלִי בְּגֻבוּרְתֵּיהּ עַל
טוּרָא דְפָארָן וַעֲמֵיהּ רִבְבַת קַדִישִׁין כְּחַב
ימינֵיה

תרגום אשכנזי קעב

לג (א) דיעזעם איזט דער
זעגען, וועלכען משה,
דער נעטטליכע מאַן, דען
קינדערן ישראל'ס פאָר זיי־
נעם סאָדע ערטהיילטע.
(ב) ער שפראַך: עווינגער!
(פאָן סיני וואַנדעלטע איינ־
הער, פאָן שעיר גינג איהם
נען אויף, פאָם בערגע פארן
שטראַהל.

רש"י

לג (א) וזאת הברכה: לפני מותו.
סמוך למיתתו אחס לא עכבו
לומתי: (ב) ויאמר ה' מסיני בא.
פתח תחלה בשנאמר על מקום וחל"ב פתח
בלרכיהם של ישראל ובשנאמר אפתח בו יש
בו הזכרת זכות לישראל וכל זה לדרך ריבוי
הוא כלומר כדי הם חלו אתחול עליהם
ברכה: מסיני בא. ילא לקראתם כשנאו
להתיצב בתחתי' ההר כאחן היולא להקביל

פני כלה שנאמר לקראת האלהים (שמות י"ח) למדנו שילא בכבודם: וזרח משעיר למו. אפתח לבני עשו שיקבלו את התורה ולא רלו: הופיע מהר פארן. אהלך אם ואפתח לבני ישמעאל שיקבלוהו ולא רלו: (לפי הכוונה החזיר הקב"ה על לומה ולשון בפועל חלא הכוונה שנשבל חלקי החזיר על כל האומו' למי שיתן התורה ולא נחה לפניו ליתן את התורה רק לישראל עד כאן הג"ה:) ואתה.
לישראל

באור

לג (א) וזאת הברכה, מוסב למעלה, וידבר משה בחזוי כל קהל ישראל את דברי השירה הזאת עד תומם, החזיון השמים וגו', וזאת הברכה, לאחר התוכחה של החזיון חזר וברכן בטרם יעלה אל ההר למות שם, כלומר זאת השירה וזאת הברכה. (רשב"ם):
(ב) ה' מסיני בא, הרבה שירות נאמרות מתחילות ממעשה הר סיני, כי הוא תחלת התומה ויתרונה מעל כל עמי הארץ, כי לא נעשה כן לכל גוי, ושם כרת ה' ברית עם ישראל, ועשאם לעם סגולתו והיה להם למלך, והם קבלו עליהם עול מלכותו, וא"כ משם התחלת עניני התומה ותקון סדורה, ורחוי לפתוח בו תחלה, וכן עשתה דבורה בשירתה (שופטים ה'), וחנקוק בתפלתו (ג' ג'), וכן במזמור (תהלים ס"ח) (אחר שרו שה על דעתי כאחר העלו ארון ברית ה' מעיר דוד אל מקומו, ולזה תחלתו יקום אלהים יפולו אויביו, כמו שאמר משה בנסוע הארון, ואין ראיה משם לדברי הראב"ע שאמר הכל במלחמות ידבר), והנה פה שעור הכתוב כך הוא, התפלל משה לעם, ואמר להה ה'! יחי ראובן ואל ימות וגו', ובשבור שהזכיר השם סדר בשבחו, ואמר דרך מאמר מוסגר שהוא מחוקק ישראל ומלכם, והוא יושיעם, והוא מקור כל הטובות וההצלחות: מסיני בא, הראה לישראל ונתן להם את תורתו: וזרח וגו', הר סיני ושעיר ופארן קרובים, והכוונה שמכל הצדדים הבריק האור והופיע ככב אלהים עד שבח אל סיני, וכן אמר דוד המלך ע"ה רכב אלהים רבותים אלפי שנאן ה' בם, וחבקוק אמר אלוה מתימן יבא וקדוש מהר פארן סלה, וכן דבורה הזכירה שעיר וחדום. (מדברי הרשב"ם):
הופיע, האיר: ואתה, ובח: מרבבת קדש וגו', כוונת הכתוב על דעתי מתוך רבבות קדש, וזרם ובח אם של תורה לישראל, מימינו של הקב"ה, ומלת אתה מוסבת עמה ואחרת עמה,
כאלו

תרגום אשכנז

שטראַהלטע, אונד קאַם אויס
הייליגען מיריאַדען, אויס זיי־
נער רעכטען פֿייערסגלוטהרע־
ליגיאָן, (ג) וועלכע דיא פֿעל־
קער פֿערפֿלי־כטעט, אַללע
הייליגען אין דיינע גע־וואַלט,
הינגעשטרעקט צו דיינען פֿיס־
סען

ר ש ״ י

ליזרחל: מרכבות קדם. ועמו מקלת רכבות מלאכי קדם ולא כולם ולא רובם ולא כדרך כ״ו שמרמה כל כנוד עשרו ותפארתו ביום חופתו: לא דת. שהיתה כתובה מאז לפניו בלא שהם שוחה על גבי לא לבנה נתן להם בלוחות כתב יד ימינו. ד״ח לא דת כתרגומו שנתנה להם מתוך הלא: (ג) לף חובב עמים. גם חבה יתיר׳

וואת הברכה לג

מֶרְכְּבֹת קֹדֶשׁ מִימִינוֹ אֶשְׁדֹּת
לָמוֹ: (ג) אַף חֹבֵב עַמִּים כָּל־
קְדֹשָׁיו בְּיָדֶךָ וְהֵם תֻּכּוּ לְרַגְלֶךָ

ישא

כתיב תד וקרי תרין

תרגום אונקלום

יְמִינֵיהּ מְגוֹ אֶשְׁתָּא אוֹרַיְתָא יְהַב לָנָא:
(ג) אַף חַבִּיבִינוּן לְשִׁבְטַיָּא כָּל קַדִּישׁוֹהִי
בִּית יִשְׂרָאֵל בְּגְבוּרָא אַפֵּיקִינוּן מִמְּצְרַיִם
וְאִינוּן מְדַבְּרִין תְּחוֹת עֲנָנָךְ נְטִלִין עַל

מיפרך

חבב את השבטים כל אחד ואחד קרוי עם שהרי בנימין לבדו היה עתיד להוליד כשאמר הק״נה ליעקב גוי וקהל גויים יהי׳ ממך (בראשית ל״ה): כל קדושיו בידיך. נפשות הצדיקים גנוזות אלו בענין שנאמר והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה׳ אלהיך (שמואל א׳ כ״ה): והם תכו לרגליך. והם רמוים לכך שהרי תמו עלמן לתוך תחתית ההר לרגליך בסיני. תוכו

לשון

ב א ו ר

כאלו אמר ואתה למו את דת מרכבות קדם, דהיינו מימינו של הק״נה אתה למו דת אל. ותבין מזה ענין מ״ש מרכבות ומ״ש מימינו, שלאלו בל המפרשים בפירושו, והמתרגם האשכנזי התאמץ לתרגם מלת אשדת שהיא מורכבת מן את דת, בתיבה אשכנזית הדומה לה, אף שלא הורגלה ההרכבה ההיא בל״ק: (ג) חבב עמים, על דעת המפרשים, הוא מלשון חבה, הידוע מדברי רז״ל, ולא נמלא עוד במקרא. ולי נראה שהוא מלשון חוב, שמלאנו ואיבתם את רחבי (דניאל ח׳ י״ח), וכן חבולתו חוב יסיב (יחזקאל י״ח ו׳), ענין החוב הוא היות האדם מוכרח ע״פ הצדק והיושר לעשות דבר מה, (שולדיגקייט, פֿליכט) בין יהיה פעולה או קבלת פעולה (שולדיג־קייט או טהון אדער נו (וירדן)). הן בדבר ממון או בגוף, והכבד ממנו הוא יולא לאחר, ואיבתם את רחבי, על ידכם יהיה דין עלי והכרח שאתן את רחבי למלך, והנה חובב מנגיד המרובע והוא יולא, ושעור הכתוב, לשבט הנזכר (פֿערפֿליכטעטע), הגריח ע״פ הצדק והדין את העמים, דהיינו כל קדשיו, תחת יד הסם יתעלה, והוא ענין הברית שכרת ה׳ עם ישראל להיות להם למלך, וכאשר יזכור עוד. ועמים הם ישראל כמו לאחריך בנימין בעממיך (שופטים ה׳ י״ד), עמים הר יקראו (לקמן פסוק י״ח): והם, העמים: תכו, לשון פועלו הותווכו לתוך מרגלותיך, כן פירש״י ז״ל, ויהי׳ מלשון תוך, ורד״ק הניחו בשרש תכה, ועל דעתו שאין לו את במקרא, ובאורו לפי מקומו, נתחברו והלכו לרגליך, ועל כי דרכי בשרש הכתובים הללו יתבן כדברי האומר שהתי״ו במקום ה״א, כתי״ו תרגלתי לאפרים (הושע י׳ י״ט), והכוונה כמבואר בתרגום אשכנזי (היגעטטירלט): ישא מדברתיך, נשאו עליהם עול פקודיך, ומקנאים גזירותיך ודתותיך, ובזה המליצה כדרך העם המקבלים עליהם מלך, שהם משתווים לעומתו ונופלים על פניהם לרגליו, והוא נותן להם את חקיו וגזירותיו: מדברתיך, המ״ס בו קרוב ליסוד, כמו ויסמע את הקול מדבר אליו (במדבר ז׳ פ״ט), ושמע קול מדבר (יחזקאל א׳ ל׳), כמו מתדבר אלי, אף זה מדברותיך מה שהיית מדבר להם טי״ם פורפלידור״ם, והוא טע״ם פורפלעדחיער״ם, (ובל״ק דייטע אונטערעדונגען), (רש״י). ומה שאמר הרב שהמ״ס קרוב ליסוד עיינו שמות לשון מן, כי אם לסימן הענין ואמר שא לשון יחיד, הטעם כל אחד

ואחד

וזאת הברכה לג

יִשָּׂא מִדַּבְּרֹתֶיךָ׃ (ד) תּוֹרָה צִוָּה
לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב׃
(ה) וַיְהִי בִישֻׁרוּן מֶלֶךְ בְּהִתְאַסֵּף
רָאשֵׁי עָם יַחַד שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל׃

יחי

תרגום אונקלוס

מֵימְרָךְ׃ (ד) אוֹרַיְתָא יְהַב לָנָא מֹשֶׁה מֵרָה
יְרוּתָא לְכְנֶשֶׁת יַעֲקֹב׃ (ה) וַהֲוָה בְיִשְׂרָאֵל
מַלְכָּא בְּאִתְבַּנָּשׁוּת רֵישֵׁי עַמָּא כַּחֲדָא שִׁבְטַיָּא
דישראל

תרגום אשכנזי קעג

סען, עמיפֿאַנגען זיא דיין וואָרט. (ד) דיא לעהרע, דיא משה אונז גענאָטה, צום ערב, טהייל דער גענמיינדע יעקב'ס. (ה) דַא וואַרד ער קעניג איז בער ישרון, אַלס דיא הויפּטער דעם פֿאָלקס פֿערזאַמעלט, איינמיטהיג וואַרען דיא

שטעמ=

ר ש " י

לשון פועלו הותווכו לתוך מרגליותיך: ישא מדברותיך. נשאו עליהם עול תורתך: מדברותיך המ"ס גו קרוב ליסוד כמו ויצמח לה מדבר חלוי (במדבר ז') וחצמח קול מדבר (יחזקאל מ') כמו מתדבר אי לך זה מדברותיך מה שהיו' מדב'

להזמיעני לאמר להם מיצפורפל"ידורש בלע"ז. ותרגום תרגם שהיו ווסעים ע"פ דבריך והמ"ס גו שימום משמשת לשון מן. ד"ח לך תוכב עמים. לך בשעת חיבתן של אומות העולם שהרחיקה לאומות פניס שוחקות ומסרת לת ישראל בידם: כל קדושיו בידיך. כל נדיקיהם וטוביהם דבקו בך ולא משו מאחריך ואתה שומרם: והם תוכו לרגליך. והם מתמלטי' ומתכוסים לתחת כלך: ישא מדברותיך. מקבלין גזרותיך ודחותיך בשמחה. ואלה דבריהם. (ד) תורה תצר לנו משה מורשה היא לקהלת יעקב לחזוה ולא נשבוה: (ה) ויהי. הק"בה: בישורון מלך. תמיד עול מלכותו עליהם בכל התחסף רחצי חשבון לסיסתם: רחצי. כמו כי תשח לת רחצ (שמות למ"ד) רחויין או שחברם. ד"ח נהתחסף. נהתחסם יחד בתגודה לחת ושלום ביניהם הוח מלכם

ולח

באור

וחחד: (ד) תורה צוה לנו משה, מה היו המדברות הללו? היח התורה תצר לנה לנו משה, להיות לנו מורשה: קהלת יעקב, הטעם לנו קהלת יעקב, ולא יקשה בעיניך החתנת שבמלת משה, כי על פי נתוח המחמר הנזכר מלת מורשה מקבלת למלת תורה, וקהלת יעקב מקבלת למלת לנו, ומלת לנה נופלת בלי זוג, וכן מלת משה, והנשוא:

תורה נוה לנו משה
מורשה — קהלת יעקב —

ולזה בח החתנת על מקומו הרחוי לו: (ה) ויהי בישרון מלך, לז הי' ה' למלך על ישראל, שקבלו עליהם עול מלכותו בחסיפת רחצי העם: יחד שבטי ישראל, בתגודה ת' ושלום ביניהם,

ולב

ה מ ע מ ר

לג (ג) מדברותיך, לשון רש"י המ"ס גו קרוב ליסוד כמו ויצמח לה מדבר חלוי (במדבר ז' פ"ט), וחצמח קול מדבר (יחזקאל מ' כ"ח) וגו' ע"כ. הפסוק הזני הוח טעות המגיה וכ"ל וחצמח לת מְדַבֵּר חלי (יחזקאל ב' ג') ופתרון הנלב"ז הוח כמו שהעתיק החכם המבאר ועיין מה שכתבתי ביחזקאל שם בס"ד. (ד"ה). (ה) ויהי בישורון מלך, להעתי מבחן יתחילו הברכות, וברך בתחלה כל קהל ישראל בכלל, ואמר כי יגיעו לל הגלחת הקבוץ, יהי' להם מלך מושל ממשל רב לחבר נחסיפת רחצי עם, מכל שבטי ישראל יחד ולא מולך מעלמו וביל חזקה; ויתורגם: עס ערטטהע חיין קעניג מיבער ישורון, געווהלט חין דער פֿערזאַמלונג דער הויפּטער דעם פֿאָלקעם, מיינטטיימיג פֿון דען שטעמען ישראל'ס.

יחי

תרגום אשכנזי

שטעממע ישראלים). (ו) אָז דאַס ראובן גליקליך לעבע, נימאַהלם אונטערגעהע, דאַס זיינער מאַננשאַפֿט אַנצאַהל זיך ערהאַלטע! (ז) אונד דיעזעם פֿיר יהודה, ער שפּראַך: ערהערע, עוויגער! יהודהס שטיממע, אונד ברינגע איהן צו זיינער נאַציאָן; זיינע מאַכט זייא איהם גענוג, אונד דוא איהם הילפֿע ווידער דען פֿיינד.

פֿאָן

ר ש ' י

ולא כתיב מחלוקת ביניהם: (ו) יחי ראובן. בע"ה: ואל ימות. לעולם הבא אל יזכר לו מעשה כלהה: ויהי מתיו מספר. נמנין במנין אחר לחיו דוגמת היא זו כענין שנאמר ויצבב את בלהה ויהיו בני יעקב י"ב (בראשית ל"ה) אלא יצא מן המנין: (ז) וזאת ליהודה. סמך יהודה לראובן מפני שמניהם הודו על קלקול שנידם שנאמר אחר חכמים יגידו וגומר להם לבדם וגו' ולא עבר זה בתוכם (לויב ט"ו). ועוד פירשו רבותינו אכל מ' שנה שהיו ישראל במדבר היו עצמות יהודה מתגלגלי בארון מפני נדוי שקבל עליו שנאמר ושמעתי לחבי כל היומים (בראשית מ"ד) אמר משה מי גרם לראובן שיודה יהודה וכו': שמע ה' קול יהודה. תפלת דוד ושלמה ואחת מפני המוסים ויהושפט מפני העמונים וחזקיה מפני סנחריב: ואל עמו תביאנו. לשלום מפני המלחמה: ידיו רב לו. יריבו ריבו וינקמו נקמתו: ועזר מצריו תהיה. על

תרגום אונקלוס

דְיִשְׂרָאֵל: (ו) יְחִי רְאוּבֵן בְּחַיֵּי עָלְמָא וּמוֹתָא תִּנְיָנָא לָא יְמוּת וַיְקַבְּלוּן בְּנוֹהִי אֲחֶסְנַתְּהוֹן בְּמֵנְיַנְהוֹן: (ז) וְדָא לִיהוּדָה וַאֲמַר קַבֵּיל יְיָ צְלוֹתֵיהּ דִיהוּדָה בְּמַפְקֵיהּ לְאַגְחָא קְרָבָא וּלְעַמֵּיהּ תְּתֵיבִינֵיהּ בְּשָׁלָם יְדוֹהִי יַעְבְּדָן לֵיהּ פּוּרְעָנוּתָא בְּסַנְאוֹהִי וְסַעִיד מַבְעֵיל דָּבְבֵיהּ הוי

וואת הברכה לג

(ו) יְחִי רְאוּבֵן וְאַל־יָמֻת וִיהִי מְתָיו מִסְפָּר: ס (ז) וְזֹאת לִיהוּדָה וַיֹּאמַר שְׁמַע יְהוָה קוֹל יְהוּדָה וְאֶל־עַמּוֹ תְּבִיאֶנּוּ יָדָיו רָב לּוֹ וְעֶזֶר מִצָּרָיו תִּהְיֶה: פ שני וללוי

ב א ו ר

ולא יחד לבלם, התקצרו בקצר לחין ובאו בברית עם מלכם, והנה המלך הוא הק"בה, וכן לחרו חז"ל במס' רחש השנה מלכיות תלתא הוא דהויין, ה' ימלך לעלם ועד (שמות ט"ו י"ח), ה' מלכיו עמו ותרועת מלך בו (במדבר כ"ג כ"א), ויהי בישרון מלך: (ו) יחי ראובן, כל חייס סתם שבמקרא הם חיים מחוברים ומגליחים. התפלל משה על ראובן שיחיה חיי חובר והגלחה ולא יכרת שבטו מישראל לעולם, ויהיו מנויו במספר בני ישראל, השעם שלא יגרוס החטא והבעס שבעם עליו לחיי בחללו יפועיו להכרית שמו מישראל. וזהו כענין שנאמר שם וילך ראובן ויצבב את בלהה פלגש אביו, וישמע ישראל ויהיו בני יעקב שנים עשר (בראשית ל"ה כ"ג), הודיע שלא יגע בחטאו ממספר השבטים, (רש"י והרמב"ן). והראב"ע כ' שמלת אל מושבת אחר עמה, והכוונה ואל יהי מתיו מספר, כי כל דבר שיספר הוא מעט, וכן ואני מתי מספר (שם ל"ד ל'), התפלל עליו שיהיה מנויו רבים: (ז) שמע ה' קול יהודה, בלחתו על החויב, כי הוא יעלה בתחלה: ואל עמו תביאנו, אל מקומו בשלום: ידיו רב לו, יספיקו לו ידיו, וחין

ה מ ע מ ר

(ו) יחי ראובן, עתה יחלק ברכותיו לכל שבט ושבט, ואמר יחי ראובן לדעתי הוא לפי שראובן הי' מן החלון אחר עבר לפני העם והיה ראשון במלחמה, ולכן אמר: (ז) וזאת ליהודה, כמו

וזאת הברכה לג

(ז) וּלְלֵוִי אָמַר תֻּמֶּיךָ וְאוּרֶיךָ
לְאִישׁ חֲסִידֶךָ אֲשֶׁר נִסִּיתוֹ בְּמַסָּה
תְּרִיבֵהוּ עַל־מֵי מְרִיבָה׃
(ט) הָאֹמֵר לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא
ראיתיו

תרגום אונקלום

הֲוֵי לֵיהּ׃ (ח) וּלְלֵוִי אָמַר תּוּמַּיָא וְאוּרַיָּא
אַלְבִּישְׁתָּא לְגֶבֶר דְּאִשְׁתְּכַח חָסִיד קֳדָמָךְ
דִּי נִסְיתוֹהִי בְּנִסְתָּא וַהֲוָה שְׁלִים בְּחֶנְתּוֹהִי
עַל מֵי מַצּוּתָא וְאִשְׁתְּבַח מְהֵימָן׃ (ט) דְּעַל
אֲבוֹהִי וְעַל אִמֵּיהּ לָא רְחֵם בַּר חֲבוּ מִן דִּינָא
ואפי

תרגום אשכנזי קעד

(ח) פָּאן לוי שפראַך ער׃
דיינע המים אונד אורים גע־
ציעמען דעם פְּראָממען, דען
דוא צו מסה פֶּערזוּכטעסט,
מיט דעם דוא האדערטעסט
אַם האַדער־וואַסער. (ט) ווער
פָּאן פַּאטער אונד מוטטער

שפריכט

ר ש ״ י

על יהושפט התפלל על מלחמת רמות גלעד ויזעק יהושפט וה׳ עזרו (דה״ב י״ח) דבר לחר שמע ה׳ קול יהודה. כאן רמז ברכה לשמעון מתוך ברכותיו של יהודה ולפ כשחלקו ארץ ישראל נטל שמעון מתוך גורלו של יהודה שנאמר מחבל בני יהודה נחלת בני שמעון (יהושע י״ט)׃ (ח) וללוי לחמר. ועל לוי לחמר׃ תומיך ואוריך. כלפי שכינה הוא מדבר׃ לחר נסיתו במסה. שלח נתלוננו עם חחר המלינים׃ תריבהו וגומר. כתרגומו דבר לחר תריבהו על מי מריבה נסתקפת לו לבן בעלילה לם משה לומר שמעו נא המורי׳ (במדבר כ׳) להרן ומרים מה עשו׃ (ט) האומר לחבין ולחמו לא ראיתיו. כשחטלו בעגל ואמרתי מי לה׳ אלי (שמות ל״ב) ונאספו אלי כל בני לוי ונוחיתים להרוג את אחי חמו והוא מישראל לו את אחיו מאחיו לו בן בתו וכן עשו

ב א ו ר

ואין לו לורך למי שיעזור לותו, כי אם עזרת השם לבדו, וי״ל מלשון מריבה, ידיו יריבו ריבו וינקמו נקמתו. ועשה שלא כרך את שמעון לדעת רש״י והרלב״ע בעבור עון פעור, כי היו השופדים שמעונים. ויתכן שעזבו בעבור שחביו הסילו בישראל, ויתברך גם הוא מברכת שחר השבטים לחר הוא בתוכם, ונפרט בחלק יהודה, כמו שנאמר מחבל בני יהודה נחלת בני שמעון, כי היה חלק בני יהודה רב מהם וינחלו בני שמעון בתוך נחלתם (יהושע י״ט ט׳). וייחד ברכה ללוי לף שגם עליו לומר הזקן לחלקם ביעקב ולפילם בישראל (בראשית מ״ט ז׳), בעבור כבוד לחרן, ועוד כי מברכות השבט הזה יתברך כל ישראל, שהיו קרבנותיו להם לרלון לפני השם. (מדברי הרמב״ן): (ח) וללוי אמר, על לוי, או בעבור לוי לומר לל השם: חמיך ואוריך, נגד המשפטים והתורות לשר יזכר להלן. לומר משפט החורים והתמים רלוי לאיש שהוא חסידיך, לו ולזרעו לחריו: אשר נסיתו במסה, לף הי׳ בתוך המועדים על ה׳ לנסותו כי הי׳ לבבו שלם עמך: תריבהו על מי מריבה, נילית עמו והתלוננת בו על מי מריבה, וגזרת עליו שלף יעבור לפני העם לחרן, לבל מ״מ חסידך הוא, לוהב לדק ומישרים, לף ימנעהו דבר מלשמור תורה ומלעשות משפט: (ט) האמר לאביו וגו׳, לף יש פניו לחוהב ולף יחון את רעהו בדבר לשת ולדק, ישמור לומרתך וינלור את בריתך, ולף יחוש לחביו ולחמו לחיו ולבניו, וכן

ה מ ע מ ר

כמו שכתב הרלב״ע שגם יהודה יהיה, כי לחרי שעזבו בני ראובן ובני גד לל מקומם עלו בני יהודה תחלה, כנזכר בכמה מקומות. והנה לף הזכיר שמעון לם בעבור שקלל לותו יעקב לו על דבר פעור (עיין רלב״ע ויתר המפרשים), לולם כללהו עם ברכת יהודה, כי שמעון ויהודה נועדו יחדיו ללחוס מלחמותיהם כנזכר בשופטים (א׳), וי״כ בעזרת יהודה גם לו תלמח

יהושע׳

תרגום אשכנזי

וזאת הברכה לג

שפרידט: איך זאה איהן ניבט, ווער ניבט קענעט זיין נע ברידער, ניבטס ווייס פאן זיינען זוהנען, (דיא האלטען בלאם דיין ווארט, אונד הי טען דיינען בונד); (י) דיא נור אנטערווייזען יעקב אין דיינע רעכטע, אונד ישראל אין דיינע לעהרע; דיא נור לעגען רייכערווערק פאר דיין נע נאזע, גאנצעם אפפער אויף דיינען אלטאר. (יא) זעגען, עווגער! זיין פערמעגען, לאם דיר זיין טהון געפאללען! צערהוויע זיינער געגנער לענדען, ניע מעגען זיינע האס

ראיתיו ואת־אחיו לא הכיר ואת־
בנו לא ידע כי שמרו אמרתך
ובריתך ינצרו: (י) יורו משפטיך
ליעקב ותורתך לישראל
ישימו קטורה באפך וכליל
על־מזבחך: (יא) ברך יהוה
חילו ופעל ידיו תרצה מחץ
מתנים קמיו ומשנאיו מן־
בניו קרי יקומון

סער

רש"י

תרגום אונקלוס

עזו. וחי לפשר לפרש לחניו ממש ולחיו מלניו וכן בניו ממש שהרי לויים הם ומשבט לוי לא חטא לחד מהם שנאמר כל בני לוי: כי שמרו אמרתך. לא יהיה לך אלהים אחרים: וברימך ינלרו. ברית מילה שחותם שנולדו נמדבר על ישראל לא מלו את בניהם והם היו מולין ומלין את בניהם: (י) יורו משפטיך. יחויין אלו לכך: וכליל. עולה: (יא) מחץ מתנים קמיו. מחץ קמיו מכת מתני' כענין שנאמר

ואפי אחוהי ובנוהי לא נסיב ארי נטרו
מטרת מימרך וקיימך לא אשניאו: (י) כשרין
אלין דילפון דינך ליעקב ואורייתך לישראל
ישוון קטורת בוסמין קדמך וגמיר לרעוא
על מדבחך: (יא) בריך ייי נכסוהי וקורבן
ידוהי תקביל ברעוא חבר חרצא דסנאוהי

ודבעלי

ומחניהם תמיד המעד (תהלים ס"ט) ועל המעוררין על הכהונה אמר כן ד"ח רמה שעתידין חשמונאי ובניו להלחם עם היוני' והתפלל עליהם לפי שהיו מועטים י"ב בני חשמונאי ולעזר כנגד כמה רבבות לכך נאמר ברך ה' חילו ופעל ידיו תרלה: ומשנאיו מן יקומון. מחץ קמיו ומשנאיו

מהיות

באור

וכן ת"ח דעל לחנוהו ועל לחמיה לח רחם כך חנו מן דינח: (י) יורו וגו', ולזה רחוי הוח להורות לעם ה' המשפטים והתורות, ולהיות מהם מקריבי קרבן, והם הכהנים: (יא) ברך ה' חילו, ברך נכסיהם, נחופן שיסניק להם מעט עסק נפ, ויהי' להם פנוי להבין ולהורות: ופעל ידיו, הקרבנות: מחץ מתנים קמיו, מחץ קמיו מכת מתניס, ומתניס תחר הפעל: ומשנאיו מן

יקומון

המעמר

(יא) מחץ מתנים, הנה לח מלחמו שילחו בני לוי בלבח להלחם, חם לח נחמר בדעת חז"ל בגרחנית רבה שנבח לחחרית הימים על החשמונחים, וגם זה לח יהקשרו המחמרים היטב, עם ברך ה' חילו ופועל ידיו תרלה, שהכוונה על הקרבנות; לכן ירחה לי שהכוונה קמיו משנחיו, על החנסים חשר יבואו לעורר על הכהונה נקרח ועדתו, וכבר מלינו שגם עוזיה שלח ידו לנתר כהונה, ועל זה חמר שה' ירלה לך פועל ידיו של שבט לוי (וכענין לל תפן חל מנחתם גבי

קרח

וזאת הברכה לג

יְקוּמוּן: ס (יג) לְבִנְיָמִן
אָמַר יְדִיד יְהוָה יִשְׁכֹּן לָבֶטַח עָלָיו
חֹפֵף עָלָיו כָּל־הַיּוֹם וּבֵין כְּתֵפָיו
שָׁכֵן: ס שלישי (יג) וְלִיוֹסֵף
אָמַר מְבֹרֶכֶת יְהוָה אַרְצוֹ מִמֶּגֶד
שָׁמַיִם מִטָּל וּמִתְּהוֹם רֹבֶצֶת תָּחַת:
וממגד

תרגום אשכנזי קעה

סער אויפקאמען! (יג) פאן בנימין שפראך ער: דעם עווי־ גען ליעבלינג! דורך איהן גע־ זיכערט, ווירד ער רוהיג וואה־ נען; ער בעשיטצט איהן אללע צייט, וואהנט צווישען זיינען שולטערן. (יג) פאן יוסף שפראך ער: פאן גאטט געזעגנעט איזט זיין לאנד, פרוכטבאר דורך דען טהוי דעם הימ־ מעלס, אונד וועסערונג אוים דער

תרגום אונקלוס

וּדְבַעֲלֵי דְּבָבוֹהִי דְּלָא יְקוּמוּן: (יג) לְבִנְיָמִן
אֲמַר רְחִימָא דַּייָ יִשְׁרֵי לְרוֹחֲצָן עֲלוֹהִי יְהֵי מְגֵן
עֲלוֹהִי כָּל יוֹמָא וּבְאַרְעֵיהּ תִּשְׁרֵי שְׁכִינְתָּא:
(יג) וְלִיוֹסֵף אֲמַר מְבָרְכָא מִן קֳדָם יְיָ אַרְעֵיהּ
עִבְדָּא מַגְדִּנִין מְטַלָּא דְּשַׁמַיָּא מְלֵעֲלָא
וּמְמַבּוּעֵי עֵינוֹת תְּהוֹמִין דַּנְגִדִין מַמַּעֲמַקֵּי
ארעא

רש"י

מהיות להם תקומה: (יב) לבנימין אמר לפי שברכת לוי בעבודת הקרבנות ועל בנימין בנין ב"ה בחלקו סמכן זה לזה וסמך יוסף לחריו שלף הוא משכן שילה היה בנוי בחלקו שנאמר וימאס באהל יוסף וגו' (שם ע"ח). ולפי שבית עולמי' חניך משילה לכך הקדים בנימין ליוסף: חופף עליו. מכסה לותו ומגין עליו: כל היום. לעולם ומשנחרב ירושלים לא שרתה שכינה במקום אחר: ובין כתפיו כ"ג אמה מבין שיטס ושם היה לעתו של דוד לבנותו כדאיתא בזבחים לפי שהיה פורתא משום דכתיב ובין כתפיו שכן לך נאה בשור יותר מכתפיו: (יג) מבורכת ה' ארצו. שלא היתה בחלת השבטים ארץ מלאה כל טוב כחלקו של יוסף: ממגד. ל' עדנים ומתק: ותהום. שתהום עולה ומלחלח

לותה

באור

יקומון, מחץ קמיו ומשנאיו מהיות להם תקומה. (רש"י), והענין כפול כדרך השירים, כי שעורו מחץ מתניס קמיו מן יקומון, ומחץ מתניס משנאיו מן יקומון. והכוונה לחתה ה' תלחום את מלחמות השבט עם קמיו ומשנאיו, למען ינוח להנות ולהורות, לשבוט ולהקריב: (יב) ישכן לבטח עליו, בנימין שהוא ידיד ה' יבטח לבטח על ה': חפף עליו, מכסה לותו ומגין עליו תמיד: כל היום, לעולם משנחרב ירושלים לא שרתה שכינה במקום אחר: ובין כתפיו שכן, בגובה לחלו היה בית המקדש בנוי. (רש"י). ובספרי לאיתא בית הבחירה הי' בנוי בחלקו של בנימין וכראש תור יוצא מחלקו של בנימין לחלקו של יהודה שנאמר ובין כתפיו שכן: (יג) מברכת ה' ארצו, לחלו של יוסף מבורכת מכל החלות. (ספרי): ממגד, לשון עדנים ומתק: מטל, שהיה על מלוי לה בכל שנה. (ספרי): ומתהום רבצת תחת, מלמד שהיתה מרובצת במעיינות

המעמר

קרח) ויבנע את לויבו. (יב) לבנימין אמר, לפעתי כוון בזה על המשכת מלכות יהודה ובנימין גם לחרי גלות עשרת השבטים, וגם מבכל עלו ב' השבטים החלה, ושנו לחרנס, ועל זה נאמר כי יבטח לבטח, ואמר בבוד ה' חופף עליו כל היום, כי יהודה עוד רד עם אל לחרי לחר ישראל נסוגו לחור, גם לחרי לחר בחל יהודה עמם, ומעלו מעל בה', עוד עמדו להם מלכים הזויקו בירלת ה', ותמיד בהני ה', והיכל הקדש יקרו מאוד. והנה לא הזכיר דבר ממשבלת יהודה, לף כי הוא הרלש, לפי שמשך על ברכת יעקב, שבבר הבטיח לא יסור שבט מיהודה. (יג) וליוסף אמר, כמו שהרחיב הדבור לחל לוי לפי שהיה בחיר ה', ומברכתו

יתנרך

תרגום אשכנזי

וזאת הברכה לג

דער טיעפֿע. (יד) מיט פֿרייִדע טען, דיא דיא זאָננע רייפֿט, מיט פֿרייִדטען פֿאָן דעם טריעב דער מאָנדע, (טו) מיט דען געווירצען אוראַלטער בערגע, מיט דען פֿרייִדטען עוויגער הי׳ געל, (טז) מיט פֿרייִדטען אייִ׳ נעם זעענפֿאָללען לאַנדעם, פֿאָן דער גנאַדע דעסען, דער מיר אים דאָרנבוש ערשיענען; דיעזע קאָמעט אויף דאַז הויפט יוסף׳ס, אויף דיא

(יד) וּמִמֶּגֶד תְּבוּאֹת שֶׁמֶשׁ וּמִמֶּגֶד גֶּרֶשׁ יְרָחִים: (טו) וּמֵרֹאשׁ הָרְרֵי־ קֶדֶם וּמִמֶּגֶד גִּבְעוֹת עוֹלָם: (טז) וּמִמֶּגֶד אֶרֶץ וּמְלֹאָהּ וְרִצוֹן שַׁכְנִי סְנֶה תָּבוֹאתָה לְרֹאשׁ יוֹסֵף

ולקדקד

שיי׳

ר ש׳ י

תרגום אונלום

לותה מלמטה לתה מונח בכל הבנטים ברכתו של משה מעין ברכתו של יעקב: (יד) וממגד תבואות שמש. שהיתה תרלו פתוחה לחמה וממתקת הפירות: גרש ירחים. יש פירות שהלבנה מבשלתן וחלו הן קשואין ולפועין. ל״ח גרש ירחים. שהארץ מגרשה ומוליאה מחדש לחדש: (טו) ומראש הרי קדם. ומנורכת מרחצי׳ ביאול הפירות שהרים מקדימין לבכר ביאול פירותיהם. ל״ח מגיד שקדמ׳ בריאתן לשאר הרים: גבעות עולם. גבעות הבושות פירו׳ לעולם וחינן פוסקות מעולר הגשמים: (טז) ורצון שוכני סנה. כמו שוכן סנה. ותהא תרלו כנורכת רלונו ונחת רוחו של הק״נה הנגלה עלי תחלה בסנה: רצון. נחת רוח ופיוס וכן כל רצון שבמקרא: תבואתה. ברכה זו לראש יוסף: נזיר אחיו. שהופרש מאחיו במכירתו:

נכור

ב א ו ר

(סה): (יד) תבואת שמש, שהיתה תרלו פתוחה לחמה (סה) המבשלת וממתקת את הפירות: גרש ירחים, יש פירות שהלבנה מבשלתן, והיא גורמת ומוליאה אותן, ל״ח גרש ירחים, שהארץ מגרשת ומוליאה מחדש לחדש. וכן נראה ממשקלו: (טו) ומראש, הנוסח המעולה והיקר יקרת ראש, וכן בשמים ראש (שמות ל׳ כ״ג), או הוא כמו לכל דבר מצוב ומעולה, ויהי׳ פה סם נרדף למגד: הררי קדם וממגד גבעות עולם, שהם משבת ימי בראשית והברכה מלויה בהם, מה אחין בן בהרים וגבעות שנתחדשו ונתהוו לאחרי כן. והכוונה שתרלו מבורכת בכל דבר טוב ומצובח, בתבואת ארץ המיצור ובנרכות הרבי עד, לם בדברים שנומחים עליהם, או בגנוזים בתוכם, וזהו, (טו) וממגד ארץ ומלאה, מאשר היא מלאה, ממטמוניות שבה. ובספרי אמרו מלמד שתרלו של יוסף מליאה וחינה חסירה כל ברכה. רבי שמעון ב״י אומר לחם מעמיד ספינתו בחלקו של יוסף. אין לריך חזן ממנה כלום: ורצון שכני סנה, ותהא תרלו מבורכת רלונו ונחת רוחו של הקדוש ברוך הוא הנגלה עלי בתחלה בסנה: ורצון, נחת רוח ופיוס, וכן כל לשון רלון שבמקרא. (רש״י), ומלת שוכני כמו שוכן לי: תבואתה, הברכה הזאת

ה מ ע מ ר

יתברך העם כן הרגה בברכות יוסף, יען מאשרתו יהושע, אשר הנחיל את העם והיה המנהיג הראשון לאחריו, היה מאשר לפרים, ולזה סיים לשבטי אפרים וגו׳.

ולגד

וזאת הברכה לג

תרגום אשכנזי קעו

וּלְקָדְקֹד נָזִיר אֶחָיו: (יז) בְּכוֹר שׁוֹרוֹ
הָדָר לוֹ וְקַרְנֵי רְאֵם קַרְנָיו בָּהֶם
עַמִּים יְנַגַּח יַחְדָּו אַפְסֵי־אָרֶץ וְהֵם
רִבְבוֹת אֶפְרַיִם וְהֵם אַלְפֵי
מְנַשֶּׁה: * ס רביעי (יח) וְלִזְבוּלֻן
אָמַר שְׂמַח זְבוּלֻן בְּצֵאתֶךָ

* נסמנת במנחה ובנ' וה' קורין ע"כ וישכר

שייטעל דעם נעקרענטען אונטער דען בריידערן. (יז) זיין ע־שטגעבאָרנער שטיער! פֿאָן מיַיעסטעטישעם אַנזעהען, זיינע הערנער זינד וויא דעם וואַלדשטיערם הערנער, מיט איהנען שטעסט ער דיא פֿעלקער צו הויפֿען, ביז אַן דאַז ענדע דעם לאַנדעס; זיא זינד דיא מיריאַדען אפֿריים'ס, אונד דיא טויזענדע דעם שטאַמעס מעם מנשה. (יח) צו זבולון שפּראַך ער: פֿרייע דיך זבולון בייא דיינעם אויסצוגע, אונד

דוא

תרגום אונקלוס

ר ש "י

דְּאָחוֹהִי: (יז) רַבָּא דְּבַנוֹהִי וְיָא לֵיהּ וּגְבוּרָן
דְּאַתְעֲבִידָא לֵיהּ מִן קֶדֶם תּוּקְפָּא וְרוּמָא
דִּילֵיהּ בְּגִבּוֹרְתֵּיהּ עַמְמַיָּא יְקַטֵּיל בַּחֲדָא עַד
סְיָפֵי אַרְעָא וְאִינּוּן רִבְוָתָא דְּבֵית אֶפְרַיִם
וְאִינּוּן אַלְפַיָּא דְּבֵית מְנַשֶּׁה: (יח) וְלִזְבוּלֻן
אֲמַר חֲדִי זְבוּלֻן בְּמִפָּקָךְ לְאַגָּחָא קְרָבָא עַל

בעלי

(יז) נכור שורו. יש נכור שהוא לשון גדולה ומלכות שנא' תף לחי נכור לתנהו (תהלים פ"ט) וכן בני נכורי ישראל (שמות ד'): נכור. מלך היולד ממנו הוא יהושע: שורו. שכתו קשה כשור לכנוס כמה מלכים: הדר. ניתן לו שנאמר ונתת מהודך עליו (במדבר כ"ז): וקרני ראם קרניו. שור כתו קשה ולין קרניו נחות לכל ראם קרניו נחות ולין כתו קשה נתן ליהושע כוחו של שור ויופי קרני ראם: לאפסי ארץ. ל"ל מלכים לאפסר שכלם מל"י היו חלק לין לך כל מלך ומלטון שלח קנה לו פלטרין וחחזה כ"י שחשובה לכלם היה שנאמר נחלת לבי לנחלת גוים (ירמיה ג'): והם רבבות אפרים. לותם המונחים הם הרבבות שהרג יהושע שנא' מאפרים: והם אלפי מנשה. הם החלפים שהרג גדעון במדין שנאמר וזבח ובלמונע בקרקר וגומר (שופטי' ח'): (יח) ולזבולן אמר. אלו ה' שבטים שבירך בלחרונה זבולון נד דן ונפתלי ויחזר כפל שמותיהם לחזקם ולהגבירם לפי שהיו אלשים שבכל השבטים. הם הם שהוליך יוסף לבני פרעה שנאמר ומקבה לחיו לקח חמשה אנשים (בראשית מ"ז) לפי שנראו אלשים ולא ישים לותם לו שרי מלחמתו: שמח זבולון בלחתך ויששכר באהליך. זבולון ויששכר עשו שותפות זבולון יושב לחוף ימים ויולא לפרקמטיא בספינות ומשתכר ונותן לחוך פיו של יששכר והם יושבים ועוסקים בתורה לפיכך הקדים זבולן ליששכר שתורתו של יששכר על ידי זבולון היתה: שמח זבולון בלחתך. הללח בלחתך לסחורה. ויששכר הללח בישיבת אהליך לתורה ליושב ולעשר שנים ולקבוע חדשים כמו שנאמר ומבני יששכר יודעי בינה לעתים וגו' רלשיהם מלחי'(דברי הימים א'י"ב) רלשי סנהדרין היו עוסקי'בכך. ועל פי קניעות עתיהם ועבוריהם.

עמים

ב א ו ר

הזלת, והתחנרו שנים שימנין התי"ו והה"ל, כמו עזרתה ישועתה בלרתה. (רלב"ע):
(יז) בכור שורו, הוא יהושע, שהוא רלשון לבית יוסף. הדר לו, ניתן לו שנאמר ונתת מהודך עליו (במדבר כ"ז): וקרני ראם קרניו, קרני הרלם הם רמיס ומהודרים: והם רבבות וגומר, הקרנים שזכר הם שנים, רבבות אפרים ואלפי מנשה: (יח) באהלך, שמח בשלחה יולא בשלחות למסחר, ולהביא ברכה לאהלך, כי זבולן לחוף ימיות ישכון:

באהליך

וזאת הברכה לג

תרגום אשכנזי

וְיִשָּׂשכָר בְּאָהָלֶיךָ: (יט) עַמִּים הַר־יִקְרָאוּ שָׁם יִזְבְּחוּ זִבְחֵי־צֶדֶק כִּי שֶׁפַע יַמִּים יִינָקוּ וּשְׂפֻנֵי טְמוּנֵי חול

דוא יששכר אין דיינען היטטן. (יט) זיא לאַדען פֿעלקער איין צום בערגע, דאָרט שלאַכּ־ טען זיא שולדלאָזע־ אָפּפֿער, דען זיא זויגען איבערפֿלוס דער מעערע, אונד פֿערבאָרגענע

ר ש "י

(יט) עמים. של זבטי יזרעל: הר יקראו. להר המוריה יאספו כל לסיפה על ידי קריאה היא וגם יזבחו בהגליס זבחי צדק: כי שפע ימים יינקו. יששכר וזבולן ויהא להם פנאי לעסוק בתורה: ושפוני טמוני חול. כשויי טמוני חול טרית וחלזון וזכוכי' לבנה היולחים מן הים ומן החול וכחלקו של יששכר וזבולן היה כמו שאמור במסכ' מגילה זבולון עם חרף נפשו למות (זופטי' ה') מזו' דנפתלי על מרומי שדה (שם) היה מתרעם זבולון על חלקו לחחי נתת שדות וכרמים וכו': ושפוני. לשון כשוי כמו שנאמר ויספון את הנית (מלכים ח' ו') וספון בחרו (שם ז') ותרגומו ומטלל בניורי לרזח. דגר לחר עמים הר יקראו על ידי פרקמטיח של זבולון תגרי לומות הנולם נחים של לרגו והוח עומד על הספר והם לומרים הוחיל ונלטערנו עד כחן נלך עד ירושלים ונרחה מה ירחתה של לומה זו ומה מעשיה והם רוחי'כל ישראל עובדים לחלוה לחד וחוכלים מחכל לחד לפי שהנכרים חלוהו של זה לא כחלוהו של זה ומחכלו של זה לא כמחכלו של זה והן לומרין לין לומה כשירה כזו ומתגיירין שם שנאמר שם יזבחו זבחי לדק: כי שפע ימים יינקו. זבולן

תרגום אונקלוס

בְּעַלֵּי דַבָּבָךְ וְיִשָּׂשכָר בְּמַהֲלָכָךְ לְמֶעְבַּד וְזַנֵּי מוֹעֲדַיָּא בִּירוּשְׁלֶם: (יט) שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל לְמוּר בֵּית מַקְדְּשָׁא יִתְבַּנְשׁוּן תַּמָּן יְכַסּוּן נִכְסַת קוּדְשִׁין לְרַעֲוָא אֲרֵי נִכְסֵי עַמְמַיָּא יֵיכְלוּן וְטִימַן דְּמִטְמְרָא בְּחָלָא יִתְגַּלְיָין לְהוֹן: ולגד

(יט) עמים. של זבטי יזרעל: הר יקראו. להר המוריה יאספו כל לסיפה על ידי קריאה היא וגם יזבחו בהגליס זבחי לדק: כי שפע ימים יינקו. יששכר וזבולן ויהא להם פנאי לעסוק בתורה: ושפוני טמוני חול. כשויי טמוני חול טרית וחלזון וזכוכי' לבנה היולחים מן הים ומן החול וכחלקו של יששכר וזבולן היה כמו שאמור במסכ' מגילה זבולון עם חרף נפשו למות (זופטי' ה') מזו' דנפתלי על מרומי שדה (שם) היה מתרעם זבולון על חלקו לחחי נתת שדות וכרמים וכו': ושפוני. לשון כשוי כמו שנאמר ויספון את הנית (מלכים ח' ו') וספון בחרו (שם ז') ותרגומו ומטלל בניורי לרזח. דגר לחר עמים הר יקראו על ידי פרקמטיח של זבולון תגרי לומות הנולם נחים של לרגו והוח עומד על הספר והם לומרים הוחיל ונלטערנו עד כחן נלך עד ירושלים ונרחה מה ירחתה של לומה זו ומה מעשיה והם רוחי'כל ישראל עובדים לחלוה לחד וחוכלים מחכל לחד לפי שהנכרים חלוהו של זה לא כחלוהו של זה ומחכלו של זה לא כמחכלו של זה והן לומרין לין לומה כשירה כזו ומתגיירין שם שנאמר שם יזבחו זבחי לדק: כי שפע ימים יינקו. זבולן

באור

באהליך, שמח בצאתך בחילך כי רחה מנוחה כי טוב, כחשר לחמר הזקן בברכתו (בראשית מ"ט ט"ו): (יט) עמים, של זבטי יזרעל: הר יקראו, כחשר ישובו יורדי הים, מביחים כל הון יקר לל לרלם, בהמון חוגג לירושלים לזבוח שם זבחי תודה, ולספר גפלחות ה' בקהל עם, כמו שחמר המשורר (תהלים ק"ז), והשלמים והתודות הנחים שלח על החטח נקרחים זבחי לדק: שפע ימים יינקו, יששכר וזבולן יהיה להם עושר רב. כי יבח להם שפעת ונכסים מן הים, לשר הם שוכנים על ידו, ועל ידו כשויי טמוני חול, כדחתי רב יוסף (פרק קמח דמגילה דף ז'), שפוני זה חלזון, טמוני זה טרית, חול זו זכוכית לבנה. ופי' רש"י חלזון דג עולה מן הים להריס, ולובשין בדמו תכלת, ונמכר בדמים יקרים, (ועיין מה שכתוב מזה בפרשת תרומה כ"ה ד'). טרית, מין דג שקורין טוניגא, (והוח מין דג טהור גדול מחוד, הנקרח כן בלשון רומי. עיין בערוך), זכוכית לבנה היולח מן החול, כלומרים ביליחות השבת חול של זבולן חשוב מלשר חולות ורלוי לזכוכית לבנה. והנה הזכוכית נעשה במלחכה מחול דק עם לשר הנקרח פאטאטא, כחשר יתערבו יחד ויובלו בחש, יתרכבו ויותכו ויוללו, עד שיזובו כעין מתכת נוזל וזך, וכחשר יתקררו ישובו לקשיותם, ויהיה גוף כלול. ובספורי דברי הימים חשר לחומות הניחו שהמלחכה היתה לה נודעה בימים הקדמונים כי לם לחנשי לור ולידון והיה הדבר סוד חתום ביניהם, כי עשוי על ידו מסחר רב, בהביחם חת הזכוכית בחניות לחרן מרחק, ומברוהו עם בדמים יקריס. והנה זבולן היה על ירך לידון, כמו שכתוב וירכתו על לידון (בראשית מ"ט י"ג) וחול של זבולן חשוב משאר חולות ורלוי לזכוכית לבנה כמו שזכרנו, ויתכן שהיו חנשי זבולן ויששכר בעלי החכמה והמלחכה היקרה ההיא ומכרו חת הזכוכית לחנשי לידון, והם הובילוהו למרחקים ועשו בהם סחורה, לו שחנשי השבט בעלמם הביחו לותו לחרלות לחרות בחניות, וכל הספינות הבחות מן החוף ההוח חל חרן רחוקה על שם הלידוניים נקרחו, כי היו לור ולידון המפורסמים שבחומות לעשות מלחכה במים רבים, וחשר שעל זה רמז בחמרו ושפוני טמוני חול, דרך מליצת הזיר, שהשפע עמון חנלם בחול, וכלשי מודע לשלשם: ושפוני, לשון כשוי

וזאת הברכה לג

חֹל׃ ס (כ) וּלְגָד
אָמַר בָּרוּךְ מַרְחִיב גָּד כְּלָבִיא
שָׁכַן וְטָרַף זְרוֹעַ אַף־קָדְקֳד׃
(כא) וַיַּרְא רֵאשִׁית לוֹ כִּי־שָׁם
חֶלְקַת מְחֹקֵק סָפוּן וַיֵּתֵא רָאשֵׁי
עם

תרגום אשכנזי קעז

שעטצע דעם זאַנדעם. (כ) צו גד שפּראַך ער: געלאָבט זייא, דער גד ווייטע גרענצען גאַב! ער לעגט זיך הין, ווי אַ אייגע לעווין, פֿערצעהרט אַרם אונד שיטעל; (כא) שאָן האַט ער דען אַנפֿאַנג זיך ערזעהען, צום ערבטהייל פֿאָם גאַנצען גאַבער, דען ער פֿערעהרט ציהעט פֿאָר דעם פֿאָלקע פֿאָר

אן

תרגום אונקלוס

ר ש "י

(כ) וּלְגָד אֱמַר בְּרִיךְ דְּאַפְתֵּי לְגָד כְּלֵיתָא
שָׁרֵי וְיִקְטוֹל שְׁלֵטוֹנִין עִם מַלְכִין׃(כא) וְיִתְקַבֵּל
בְּקַדְמֵיתָא דִּילֵיהּ אֲרֵי חַמָּן בְּאַחֲסַנְתֵּיהּ מֹשֶׁה
סִפְרָא רַבָּא דְּיִשְׂרָאֵל קְבִיר הוּא נְפִק וְעָאל
בריש

זבולון ויששכר הי' נותן להם ממון בשפע: (כ) ברוך מרחיב גד. מלמד שהיה תחומו של גד מרחיב והולך כלפי מזרח: כלביא שכן. לפי שהיה סיוע לסבר לפיכך ומשל בחיות שכל סמוכים לסבר לריכים להיות גבורים: וטרף זרוע לף קדקד. הרוגיהן היו נכרין חותכין הראש עם הזרוע במכה

ראשי עם. הם היו הולכים לפני החלון בנסוע החנה לפי שהיו גבורים וכן הוא אומר בחם תעברו

ב א ו ר

כסוי, כמו שנאמר ויספון את הבית (מלכים ח' ו' ט'), וספון בחרז (שם ז' ג'), כן פירש רש"י ז"ל. ויתכן שהוא מלשון חציצות וחלוקת הכבוד, וכן מלאנו בתרגום שני (אסתר ח' י"ב), ולא ספנית יתהון, כנדה לותם, ועוד שם (ז' י"ד), גברי עלמא לא ספנית, גבורי העולם הזה לא כנדתי, וכן נמצא במ"ק (דף כ"ח ח'), מלן חציב מלן ספין. ויהיה הענין פה דבריהם יקרים וחשובים הטמונים בחול: (כ) ברוך מרחיב גד, מלמד שהיה תחומו של גד מרחיב והולך כלפי מזרח. (ספרי): (כא) וירא ראשית לו, רצה ליטול לו חלק בארץ סיחון ועוג, שהיא ראשית נכסי הארץ: כי שם חלקת, כי ידע לפני שם שנחלתו, חלקת שדה קבורת מחוקק והוא משה: ספון, לותה חלקה ספונה וטמונה מכל בריה, שנאמר ולא ידע איש את קבורתו (לקמן ל"ד ו'). (רש"י). ומתרגום לנקלום משמע שמלת ספון מוסב על מחקק, וכן היה ראוי בעבור היותו לשון זכר, אלא שהטעם מפריד ביניהם. ולפי מה שכתבתי למעלה בשחור מלת שמוני, יתכן לומר שגם פה ענינו מלשון חציצות, וכך פירושו, ראוי ליטול לו ראשית, במקום אשר נתן לו המחוקק את חלקו, והי' המחוקק הזה ספון וחשוב אללו, כי עשה בחשר לוהו, ומהו? ויתא ראשי עם וגומר: ויתא, גד: ראשי עם, הם היו הולכים לפני החלון בנסוע החנה לפי שהיו גבורים, וכן הוא אומר נחנו נעבור חלוצים לפני ה' וגומר (במדבר ל"ב ל"ג). (רש"י), צדקת.

ה מ ע מ ר

(כ) ולגד אמר, כאשר התפלל על ראובן לעיל יחי ראובן לפי שהיה ברחם הלבא, כן אמר גם על גד אם בדרך תפלה או הנבואה, וטרף זרוע לף קדקוד:

תרגום אשכנזי

אַן, אידט געראַטענקייט דעם עוויגען, ערפֿילט געגען ישראל זיינע פּפֿליכט. (כג) פֿאָן דן שפּראַך ער: דן איזט וויא איין יונגער לעוט, דער פֿאָם בשן הערַבשפּרינגט. (כג) פֿאָן נפתלי שפּראַך ער: נפתלי האַט דעם עוויגען גנאַדע, אונד זיין נעם זעגענס אידערפֿלום, אַבענד אונד מיטטאָג איזט זיין בעזיטץ. (כד) פֿאָן אשר

שפּראַך

ר ש " י

תיבנו חלוצים לפני לחיכם וגו' (במדבר כ"ג): לדקת ה' עשה. שהאמינו דבריהם ושמרו הבטחתם לעבור את הירדן עד שכבשו וחלקו. דבר אחר ויתן משה רחצי עם: לדקת ה' עשה. על משה לומר: (כב) דן גור אריה. לפי הוא היה סמוך לספר לפיכך מושלו בחריות: יזנק מן הבשן. כתרגומו שהיה הירדן יולא מחלקו ממערת פמיי"ם והיו לשם שהיו בחלקו של דן שנאמר ויקרהו לשם דן (יהושע י"ט). וזינוקו וקילוחו מן הבשן. דבר אחר מה זינוק זה יולא ממקום אחד ונחלק לשני מקומות כך שבטו של דן נטלו בלפונית מערבית עקרון וסביבותיה ולא ספקו להם ובאו וגלחמו עם לשם שהיו פמיי"ם והיו בלפונית מזרחית שהרי הירדן יולא ממערת פמיי"ם והוא במזרחה של ארץ ישראל ובא מלפון לדרום ובלה בקלה יש המלא שהוא במזרח יהודה שנטל בדרומה של ארץ ישראל כמו שמפורש בספר יהושע והוא שנאמר ויולא גבול ג'יר דן מהם וגומ' ויבאו וילחמו עם לשם וגומר יולא גבולם מכל לותה הרוח שהתחילו לנחול בה: (כג) שבע רצון. שהיתה תרלו שבעה כל רלון יושביה: יש ודרום ירשה. יש בגרל נפלה בחלקו ונטל מלא חבל חרס בדרומה לברוס חרמים ומבמורות: ירשה. לשון לווי כמו עלה רם (דברים ח') והטעם של מעלה בל"ם מוכיח כמו ירם ידע לקח שמע בשמוסיף גו ה"ח יהיה הטע' למעלה שמעה ידעה שלחה לקחה לף כאן ירשה לשון לווי ובמסורת הגדולה מלינו בחלפת

ואת הברכה לג

עַם צְדָקַת יְהוָה עָשָׂה וּמִשְׁפָּטָיו עִם־יִשְׂרָאֵל: ס חמישי (כג) וּלְדָן אָמַר דָּן גּוּר אַרְיֵה יְזַנֵּק מִן־הַבָּשָׁן: (כג) וּלְנַפְתָּלִי אָמַר נַפְתָּלִי שְׂבַע רָצוֹן וּמָלֵא בִּרְכַּת יְהוָה יָם וְדָרוֹם יְרָשָׁה: ס (כד) וּלְאָשֵׁר

אמר

תרגום אונקלוס

בְּרִישׁ עַמָּא זַכְוָן קֳדָם יְיָ עֲבַד וְדִינוֹהִי עִם יִשְׂרָאֵל: (כג) וּלְדָן אֲמַר דָּן תִּקִּיף כְּגוּר אַרְיֵוָן אַרְעֵיהּ שַׁתְיָא מִן נְחַלַיָּא דְּנָגְדִין מִן מַתְנָן: (כג) וּלְנַפְתָּלִי אֲמַר נַפְתָּלִי שְׂבַע רַעֲוָא וּמְלֵי בִּרְכָן מִן קֳדָם יְיָ מַעֲרַב יַם גִּינוֹסַר וְדָרוֹמָא יֵירַת: (כד) וּלְאָשֵׁר

אמר

באור

צדקת ה' עשה, שמלת בידו את אשר דבר בפיו, שדרו בני גד לנחת עם ישראל להלחם באויביהם, ולא הזכיר ראובן, ויתכן כי זה בשבור שהיו בני גד גבורים יותר מבני ראובן. והנה דברי הימים לעד אמר על בני גד ובני חריה פניהם, ולא תמלא כן בבני ראובן. (רחב"ע): (כב) יונק מן הבשן, מה זינוק זה יולא ממקום אחד ונחלק לשני מקומות, כך שבטו של דן נוטל לו חלק בשני מקומות, וכן הוא לומר ויולא גבול בני דן מהם, ויעלו בני דן וילחמו. (ספרי): (כג) שבע רצון, שם התואר מוסב על נפתלי ורצון מוסב על השם הנאמר אחריו, והשבור אתה נפתלי, הנך שבע רצון ה' ומלא ברכת ה', לפי שהיתה תרלו מלאה כל טוב. ובספרי מלמד שהיה נפתלי שמח בחלקו בימים ובדגים ובספנות: ומלא ברכת ה', זו בקעת גנוסר. (ספרי). ים ודרום, יש זה יש של סופני ודרום זה ימה של טבריה. (ספרי): ירשה, לשון לווי, כמו עלה רם (דברים ח' ב"ח) והטעם שלמעלה בר"ם מוכיח, כמו ירם ידע לקח שמע בשמוסיף

וזאת הברכה לג

אָמַר בָּרוּךְ מִבָּנִים אָשֵׁר יְהִי רָצוּי
אֶחָיו וְטֹבֵל בַּשֶּׁמֶן רַגְלוֹ: (כה) בַּרְזֶל
וְנְחֹשֶׁת מִנְעָלֶךָ וּכְיָמֶיךָ דָּבְאֶךָ:
אין

תרגום אונקלוס

אֲמַר בְּרִיךְ מִבְּרַכַת בְּנַיָא אֲשֵׁר יְהֵא רַעֲוָא
לַאֲחוֹהִי וְיַחֲרֵבִי בְּתַפְנוּקֵי מַלְכִין: (כה) תַּקִּיף
כְּפַרְזְלָא וְכִנְחָשָׁא וּכְיוֹמֵי עוֹלֵימוּתָךְ תּוּקְפָךְ:
ליח

תרגום אשכנזי קעח

שפראך ער: פֿאָן אַללען זעהנען ווירד אשר געזעגנעט, בעליעבט בייא זיינען בריידערן, טונקט זיינען פֿום אין אֶהל. (כה) אייזען אונד ערץ זייא דיין ריעגעל, דיין אַלטער זייא

ווייא

ר ש ״ י

אמר בריך מברכת בנוי אשר יהא רעוא לאחוהי ויחרבי בתפנוקי מלכין: (כה) תקיף כפרזלא וכנחשא וכיומי עולימותך תוקפך:

ליח

בחלפת ביתח לשון לווי דטעמיהון מלעיל: (כד) ברוך מבנים אשר. רחיתי בספרי אין לך בכל השבטים שתברך בבנים כאשר ואיני יודע כיצד: יהי רצוי לאחיו. שהיה מתרצה לאחיו בשמן המשיקיון ובקפלאות והן מרגין לו בתבואה. ל״ח יהי רצוי לאחיו. שהיו בנותיו נאות והוא שנאמר בדברי הימים הוא לבני ברזית (ד״ה ח׳ ז׳) שהיו בנותיו נאות לבהנים גדולים ומלכים הנמצאי בשמן זית: וטובל בשמן רגלו. שהיתה ארצו מובטת שמן במעין ומעשה שנטרכו לגבי לודקיא לשמן מנו להם פילמוסטום אחד כו׳ כדאיתא במנחות: (כה) ברזל ונחשת מנעלך. שבשיו הוא מדבר כנגד כל ישראל שהיו גבוריהם יושבים בערי הספר ונועלי׳ אותה שלא יוכלו החויבים ליכנס בה כאלו היא סגורה במנעולים ובריחים של ברזל ונחשת. דבר אחר ברזל ונחשת מנעלך לרמכם נעולה בהרים שחוכבין מהם ברזל ונחשת וארצו של אשר היתה מנעולה של ת״י: וכימיך דבאך. וכימים שהם טובי׳ לך שהן ימי תחלתך ימי נעוריך כן יהיו ימי זקנותך שהם רואבי׳ זבים ומתמוטטי׳. דבר אחר וכימיך דבאך וכימים שהם טובי׳ לך כמנין ימיך כל הימים אשר אתם עושים רצונו של מקום יהיו דבאך שכל הארצות יהיו רובאות כסף וזהב לת״י שתהא מבורכת בפירות וכל הארצות מתפרנסות הימנה וממזיכות לה כספ׳ והנם תזקו״ר נט הכסף והזהב כלה מהן שהן מזיבות אותו לארצכם:

חין

באור

בו ה״ח יהיה הטעם למעלה שמעה ידעה סלחה לקחה חף כאן ירצה לשון לווי, ובמסורת הגדולה מצינו בחלפת ביתח לשון לווי דטעמיהון מלעיל: (רש״י): (כד) ברוך מבנים אשר, על דרך הפשט כטעם יהי רצוי לאחיו, ילמר שיהיה אשר מבורך מפי כל בני יעקב לאביהם, ורצוי לכל אחיו. והטעם כי ארצו שמנה, ומשם יבואו המעדנים לכל השבטים, וכלם יברכוהו. ות״ת בריך מברכת בניך, נראה שרצה לומר שיתר השבטים יביאו לו חיש את ברכת ארצו מחיר השמן שנמכח בחלקו לרוב, ויהיה אם כן הוא מבורך בכל הטוב הנמכח לכל השבטים, והוא טעם רצוי לאחיו, שימברו לו ויקנו ממנו לרצון להם. (מדברי הרמב״ן). ובן חיתח בספרי שהיה מתרצה לאחיו בשמן המשיקיון ובקיפלאות, והן מרגים לו בתבואה: וטובל בשמן רגלו, שארצו של אשר מובטת שמן במעין. (ספרי). ואמר טבל בשמן על דרך מליצה כטעם כפם ביין לבושו: (כה) ברזל ונחשת מנעלך, ארצך תהיה נעולה בהרים שחוכבין מהם ברזל ונחשת. ורש״י ז״ל כתב שבשיו הוא מדבר כנגד כל ישראל, שארצו של אשר היתה מנעולה של ארץ ישראל, כאילו הארץ סגורה על ידם במנעולים ובריחים של ברזל ונחשת: וכימיך דבאך, וכימים שהם טובים לך, שהן ימי תחלתך ימי נעוריך, כן יהיו ימי זקנותך שהם רואבים ומתמוטטים, רש״י. וכן מתורגם בלשון חשבנז. דבר אחר וכימיך דבאיך, וכימים שהם טיבים לך, כמנין ימיך, כל הימים אשר אתם עושים רצונו של מקום, יהיה דבאך, שכל הארצות רובאות כסף וזהב לארץ ישראל שתהא מבורכת בפירות, וכל הארצות מתפרנסות ממנה, וממזיכות לה כספם והנם תזקור״נט (צריך להיות תזקול״נט, והוא חויספֿוס בלשון חשבנז) הכסף והזהב כלה מהם,

שהם

וזאת הברכה לג

תרגום אשכנזי

(כו) אֵין כָּאֵל יְשֻׁרוּן רֹכֵב שָׁמַיִם בְּעֶזְרֶךָ וּבְגַאֲוָתוֹ שְׁחָקִים: * (כז) מְעֹנָה אֱלֹהֵי קֶדֶם וּמִתַּחַת זְרֹעֹת עוֹלָם וַיְגָרֶשׁ מִפָּנֶיךָ אוֹיֵב וַיֹּאמֶר הַשְׁמֵד: (כח) וַיִּשְׁכֹּן יִשְׂרָאֵל בֶּטַח בָּדָד עֵין יַעֲקֹב אֶל־אֶרֶץ דָּגָן וְתִירוֹשׁ אַף־שָׁמָיו יַעֲרְפוּ־טָל:

אשריך

וויא דיינע יוגענד. (כו) ניטָם גלייטָ דיינעם גאָטטע, ישורון! דיא היממעל רעגיערט ער, דיר צו העלפען, לענקט מיט זיין נער ערהאבענען מאַכט דיא ווילקעו, (כז) (דיא וואָהנונג דעס אירַאלטען גאָטטעס,) אונד דיא עוויגען ארמע דער אינטערוועלט, טרייבט פיינדע פאר דיר אוים, שפריכט: ראָטטע אוים! (כח) אונד ישראל וואָהנט זיכער, אבגעזאָנדערט

יעקב'ס

ר ש "י

(כו) אין כל ישורון. דע לך ישורון אחין כא נכל אלהי ה נמי' ולא כלורך לורס: רוכב שמים. הוא לחותו אלוה שבעזרך ובגאותו הוא רוכב שחקים: (כו) מעונה אלהי קדם. למעון השחקים לאלהי קדם שקדם לכל אלהים וכבר לו שחקים לשבתו ומעונתו ומתחת מעונתו כל בעלי זרוע שוכנים: זרועות עולם. סיחון ועוג ומלכי כנען שהיו תקפו וגבורתו של עולם לפיכך ע"כ יחרדו ויזועו וכחם חלש מפניו לעולם לימת הגבות על הנמוך והוא שהכה והגבורה שלו בעזרך: ויגרש מפניך אויב. ואמר לך השמד אותם: מעונה. כל תיבה שלרינה למ"ד בתחלת' הטל לה ה"א בסופה: (כח) בטח בדד. כל יחיד ויחיד לוט תחת גפנו ותחת תאנתו מפוזרין ואין לריכין להתאסף וליכנס יחד מפני האויב: עין יעקב. כמו ועינו כעין הכדולח (במדבר י"ח) כעין הברכה שברכם יעקב לא כנדד שאמר ירמיה נדד יצבתי (ירמיה ט"ו) חלח כעין הכטחה שהכטיחם יעקב והיה אלהים עמכם והזיב לתכם חל חרן לחנותיכם (בראשית מ"ח): יערפו. יטיפו. חף שמיו יערפו טל. חף ברכתו של יצחק נוספת על ברכתו

תרגום אונקלוס

(כו) לֵית אֱלָהָא אֶלָּא אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל דְשָׁכְנְתֵיהּ בִּשְׁמַיָּא בְּסַעֲדָךְ וְתוּקְפֵיהּ בְּשִׁמֵי שְׁמַיָּא: (כז) מְדוֹר אֱלָהָא דְמִלְקַדְמִין וּבְמֵימְרֵיהּ אִיתְעֲבִיד עָלְמָא וְתָרִיךְ מִן קֳדָמָךְ סַנְאָה וַאֲמַר שֵׁיצֵי: (כח) וּשְׁרָא יִשְׂרָאֵל לְרוֹחֲצָן בִּלְחוֹדֵיהוֹן בְּעֵין בִּרְכְתָא דְבָרִיכִינוּן יַעֲקֹב אֲבוּהוֹן לְאַרְעָא עַבְדָא עִבֵּר וַחֲמַר אַף שְׁמַיָּא דְעִילַוֵּיהוֹן יְשַׁמְשׁוּן בְּטַלָּא:

טובך

ר א ו ר

שהם מזכות לוחו לזרעכם. (רש"י): (כו) אין כאל ישרון, לחר שנמר ברכת כל שבט ושבט, שב לנכך הכלל, ולמר לך ישורן אחין בלל נכל לאלהי העמים ולא כלורך לורס: רכב שמים, הוא לוחו אלוה, שבעזרך ובגאותך הוא רוכב שמים ושחקים ממעל: (כו) מענה אלהי קדם, השחקים שהם למעון לאלהי קדם, שקדם לכל ומנח, וה"ח מעונה תחת למ"ד בתחלת התיבה, כך כתב רש"י ז"ל. והרח"ם כתב שיותר נכון לומר שהיח ה"ח הנקבה, וכן מלחנו ומעונתו בלשון (תהלים ע"ו ג') חלח שלפי זה היה ריחוי להיות מענת: ומתחת זרעת עולם, נראה שגם זה מוסב למעלה, בעזרך ובגאותך הוח רוכב זרועות עולם מתחת, ויהיה פה עולם המליחות בכלל (וועט). לא הזמן לבד; או תהיה הכוונה זרועת תחת, שהן מימות עולם וכן מתורגם בלשון משכנו: ויגרש מפניך אויב, ויאמר לך השמד לותם: (כח) בדד, נבדל מיתר האומות: עין יעקב, מי שיצא ממעין יעקב, וכן וממי יהודה יצאו (ישעי' מ"ח ל'). (הרא"ב). והשעור וישכון ישראל בטח בדד, ויהכן עין יעקב בטח בדד: אל ארץ, כמו הארץ, וכן והתפללו אל המקום הזה:

(כט) אַשְׁרֶיךָ יִשְׂרָאֵל מִי כָמוֹךָ עַם נוֹשַׁע בַּיהוָה מָגֵן עֶזְרֶךָ וַאֲשֶׁר־חֶרֶב גַּאֲוָתֶךָ וְיִכָּחֲשׁוּ אֹיְבֶיךָ לָךְ וְאַתָּה עַל־בָּמוֹתֵימוֹ תִדְרֹךְ׃ ס לד (א) וַיַּעַל מֹשֶׁה מֵעַרְבֹת מוֹאָב אֶל־הַר נְבוֹ רֹאשׁ הַפִּסְגָּה אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי יְרֵחוֹ וַיַּרְאֵהוּ יְהוָה אֶת־כָּל־הָאָרֶץ אֶת־הַגִּלְעָד עַד־דָּן׃ (ב) וְאֶת כָּל־נַפְתָּלִי וְאֶת־אֶרֶץ אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה

ואת

תרגום אשכנזי קעט

יעקב'ס קוועלע, אין אײנעם לאַנדע פֿאָן קאָרן אונד מאָסט, דעסטען היכמעל טרײַעפֿען פֿאָן טהויא. (כט) וואָהל דיר ישראל! ווער איזט דיר גלייך? פֿאָלק, דעם דער עוויגע בייא, שטאַנד לייכטעט, ער איזט דיינער הילפֿע שילד, איזט דיינער ערהאַבענען זיעגע שווערדט, דיינע פֿיינדע שמייכלען דיר, דוא טריטטם אײנהער אויף איהר הויהען.

לד (א) משה גינג הינאוף פֿאָן דער עבענע מואב אויף דען בערג נבו, דיא שפיטצע דעם פסגה, וועלכעם גענגען ירחו איבער ליגט, אונד דער עוויגע ליעס אים דאָס גאַנצע לאַנד זעהען, גלעד ביז דן; (ב) גאַנץ נפתלי, דאָס לאַנד אפרים אונד

תרגום אונקלוס

(כט) טוּבָךְ יִשְׂרָאֵל לֵית דְּכָוָתָךְ עַמָּא דְּפוּרְקָנֵיהּ מִן קֳדָם יְיָ תְּקוֹף בְּסַעֲדָךְ וּמָן קְדָמוֹהִי גְּבָרָוָתָךְ וְיִתְכַּדְּבוּן כְּנָאךְ לָךְ וְאַתְּ עַל פְּרֵיקֵי צַוָּארֵי מַלְכֵיהוֹן תְּדָרוֹךְ׃

לד (א) וּסְלִיק מֹשֶׁה מִמֵּשְׁרָיָא דְמוֹאָב לְמוּרָא דְנְבוֹ רֵישׁ רְמָתָא דִּי עַל אַפֵּי יְרִיחוֹ וְאַחֲזֵיהּ יְיָ יָת כָּל אַרְעָא יָת גִּלְעָד עַד דָּן׃ (ב) וְיָת כָּל נַפְתָּלִי וְיָת אַרְעָא דְאֶפְרַיִם ומנשה

רש"י

ברכתו של יעקב ויתן לך האלהים מטל השמים וגומ' (בס כ"ו): (כט) לחסיך ישראל. לחסי שברט להם הברכו' לומר להם מה לי לפרוט להם כלל דבר הכל שלנם: לחסיך מי כמוך. תשועתך ה' לאור הוא מגן עזרך וחרב גאותך: ויכחשו לויניך לך. כגון הגבעונים שאמרו מארץ רחוקה מאד באו עבדיך וגו' (יהושע ט'): ואתה על במותימו תדרוך. כענין שנ' וימו את רגליכם על לוחצי המלכים האלה (שם י"ו):

לד (א) מערבות מואב על הר נבו. כמה מעלות היו ופסעו משה בפסיעה אחת: את כל הארץ. הראהו בו ביום שנאמר וירקום להם בני דן את הפסל וגו' (שופטים י"ח) והראהו שמשון שעתיד לנפול ממנו למוציא: (ב) ואת כל נפתלי. הראהו ארצו בשלותה וחרבנה והראהו דבורה וברק מקדש נפתלי נלחמי עם סיסרא וחיילותיו: ואת ארץ אפרים ומנשה. הראהו חרבן

בחורבנה

באור

(כט) מי כמוך, בגויים: מגן עזרך, שלא יגע בך רע: ואשר־חרב גאותך, חרב שבו תתגאה על לויניך: ויכחשו אויביך לך, שיכפרו ויכחשו את שנאתם, ויכנעו לך, כענין שנאמר והשתחוו על כפות רגליך כל מנאציך (שם ס' י"ד):

תרגום אשכנזי

וזאת הברכה לד

וְאֵת כָּל־אֶרֶץ יְהוּדָה עַד הַיָּם
הָאַחֲרוֹן: (ג) וְאֶת־הַנֶּגֶב וְאֶת־
הַכִּכָּר בִּקְעַת יְרֵחוֹ עִיר הַתְּמָרִים
עַד־צֹעַר: (ד) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו
ב זֹאת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי
לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לֵאמֹר
לְזַרְעֲךָ אֶתְּנֶנָּה הֶרְאִיתִיךָ בְעֵינֶיךָ
וְשָׁמָּה לֹא תַעֲבֹר: (ה) וַיָּמָת שָׁם
מֹשֶׁה עֶבֶד־יְהוָה בְּאֶרֶץ מוֹאָב
עַל־פִּי יְהוָה: (ו) וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בַגַּי
בְּאֶרֶץ מוֹאָב מוּל בֵּית פְּעוֹר
ולא

אונד מנשה, אונד דאַז גאַנצע לאַנד יהודה, ביז אַן דאַז אייסערסטע מעער; (ג) דיא מיטטעגליכען לענדער, דען קרייז דעם ירדן'ס, דאַז טהאַל פאַן ירחו דער פאַלמ מענשטאַדט, ביז צוער. (ד) אונד דער עווינע שפראַך צו איהם דיעזעם איזט דאַז לאַנד, פאַן דעם איך, אברהם, יצחק אונד יעקב צוגעשוואָרען אונד נעזאַגט: דיינעם זאַמען ווילל איך עם איינגעבען, איך האַבע עם דיך מיט דיינען אויגען זעהען לאַסטען, אַבער הינקאַממען זאָללסט דוא ניכט. (ה) אַלזוֹ שטאַרב משה, דיער נער דעם עווינען אים לאַנדע מואב נאַך דעם בעפֿעהלע דעם עווינען. (ו) ער בעגרוב איהן אין דעם טהאַלע אים לאַנדע מואב, גענען בית פעור אין בער

ר ש "י

בחורבנה ובשלותה והרחיבו יהושע נלחם עם מלכי כנען שנח מחברים וגדעון שנח ממנשה נלחם עם מדין ועמלק: ואת כל ארץ יהודה. בשלותה ובחורבנה והרחיבו מלכות בית דוד ונלחמים: עד הים האחרון. ארץ המערב בחורבנה ובשלותה. ל"ח אל תקרי הים האחרון אלא היום האחרון הרחיבו הק"בה כל המחוזות שעתידין ליכרע לישראל עד שיהיו המתים: (ג) ואת הנגב. ארץ הדרום. דבר אחר מערת המכפלה שנאמר ויעלו בנגב ויבא עד חברון (במדבר י"ג): ואת הככר. הרחיבו שלמה יותר מכל בית המקדש שנאמר בככר הירדן יצקם המלך במעבה האדמה (מלכים ח' ז'): (ד) לאמר לזרעך אתננה הרחיתיך. כדי שתלך ותאמר לאברהם ליצחק וליעקב שנועה שנשבע לכם הק"בה קיימה והוא לאמר לכך הרחיתיה לך אבל גזרה היא מלפני שמה לא תעבור שחילולי כך הייתי מקיימך עד שתרבה אותם נשועים וקנועים בה ותלך ותניח להם: (ה) וימת שם. אפשר משה מת וכתב וימת שם משה אלא ע"כ כתב משה מכאן ואילך כתב יהושע. ר"מ אומר אפשר ספר התורה חסר כלום והוא אומר לקוח את ספר התורה הזה (דברים ל"א) אלא הק"בה אומר ומשה כותב בדמע: על פי ה'. בנשיקה: (ו) ויקבור אותו. הק"בה בכבודו ר' ישמעאל אומר הוא קבר את עצמו והוא ו' מזכות אתין שהיה ר' ישמעאל דורש כן. כיוצא בו ביום מלאת ימי נזרו יביא אותו (במדבר ו') הוא מביא את עצמו. כיוצא בו והשיבו אותם עון תעשה (ויקרא כ"ב) וכי אחרים משיבין אותם אלא הם משיבים את עצמם: מול בית פעור

תרגום אונקלוס

וּמְנַשֶּׁה וְיַת כָּל אַרְעָא דִיהוּדָה עַד יַמָּא בַּתְרָאָה:
(ג) וְיַת דָּרוֹמָא וְיַת מֵישְׁרָא בְּקָעָתָא דִירֵחוֹ
קַרְתָּא דִתְמָרַיָּא עַד צוֹעַר: (ד) וַאֲמַר יְיָ לֵיהּ
דָּא אַרְעָא דִי קַיֶּמֶת לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק
וּלְיַעֲקֹב לְמֵימַר לִבְנָךְ אֶתְּנִינַהּ אַחֲזַיְתָךְ
בְּעֵינָךְ וּלְתַמָּן לָא תְעִיבַר: (ה) וּמִית תַּמָּן
מֹשֶׁה עַבְדָּא דַייָ בְּאַרְעָא דְמוֹאָב עַל מֵימְרָא
דַייָ: (ו) וּקְבַר יָתֵיהּ בְּחֵילָתָא בְּאַרְעָא דְמוֹאָב
לְקִבֵל

וְלֹא־יָדַע אִישׁ אֶת־קְבֻרָתוֹ עַד
הַיּוֹם הַזֶּה: (ז) ומשֶׁה בֶּן־מֵאָה
וְעֶשְׂרִים שָׁנָה בְּמֹתוֹ לֹא־כָהֲתָה
עֵינוֹ וְלֹא־נָס לֵחֹה: (ח) וַיִּבְכּוּ בְנֵי
יִשְׂרָאֵל אֶת־מֹשֶׁה בְּעַרְבֹת מוֹאָב
שְׁלֹשִׁים יוֹם וַיִּתְּמוּ יְמֵי בְכִי אֵבֶל
מֹשֶׁה: (ט) וִיהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן מָלֵא
רוּחַ חָכְמָה כִּי־סָמַךְ מֹשֶׁה אֶת־
יָדָיו עָלָיו וַיִּשְׁמְעוּ אֵלָיו בְּנֵי־
יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲשׂוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
אֶת־מֹשֶׁה: (י) וְלֹא־קָם נָבִיא עוֹד
בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה אֲשֶׁר יְדָעוֹ יְהוָה
פנים

בער, אונד ניעמאַנד האַט ביז
אויף דיזען טאָג זיין גראַבמאָהל
וואַהר געוואָמען. (ז) משה
וואַר הונדערט אונד צוואַנציג
יאָהר אַלט אַלס ער שטאַרב,
זיין אויגע וואַר ניכט דונקעל
אונד דיא לעבענסזעפֿטע האַט-
טען ניכט אבגענאָמען. (ח) דיא
קינדער ישראל'ס וויינטען אום
משה, אין דער עבנע מואָב'ס,
דרייסיג טאָגע, זאָראַן וואַר
דיא טרויערצייט אום משה צו
ענדע. (ט) יהושע זאָהן נון
וואַר מיט דעם גייסטע דער
וויזהייט ערפֿילליט, דען משה
האַטטע זיינע העגדע אויף
איהן געלעגט, דיא קינדער
ישראל'ס גיהאָרכטען אונד
פֿאָלגטען איהם, וויא דער
עווינע דעם משה בעפֿאָהלען.

(י) עס שטאַנד אַבער אין ישראל קיין פראָפֿעט וויעדער, וויא משה וואַר, אויף, מיט דעם
דער

תרגום אונקלוס

ר ש"י

לְקַבֵּיל בֵּית פְּעוֹר וְלָא יְדַע אֱנָשׁ יָת קְבוּרְתֵּיהּ
עַד יוֹמָא הָדֵין: (ז) ומשֶׁה בַּר מְאָה וְעַסְרִין
שְׁנִין כַּד מִית לָא כְהַת עֵינֵיהּ וְלָא שְׁנָא זִיו
יְקָרָא דַּאֲפוֹהִי: (ח) וּבְכוֹ בְנֵי יִשְׂרָאֵל יָת מֹשֶׁה
בְּמֵישְׁרָיָא דְּמוֹאָב תְּלָתִין יוֹמִין וּשְׁלִימוּ יוֹמֵי
בְכִיתָא אֲבֵלָא דְּמֹשֶׁה: (ט) וְיהוֹשַׁע בַּר נוּן
מְלֵי רוּחַ חוּכְמְתָא אֲרֵי סְמַךְ מֹשֶׁה יָת יְדוֹהִי
עֲלוֹהִי וְקַבִּילוּ מִנֵּיהּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַעֲבָדוּ כְּמָא דִּי

פעור. קברו היה מוכן עם משאת
ימי בריאתו לכפר על מעשה פעור וזה
אחד מן הדברים שנבראו בין השמשות בערב
שבת: (ז) לח נהתה עינו. לף משמת: ולח
נס לחה. לחלושית שבו לח שלט בו רקבון
ולח נהפך תואר פניו: (ח) בני ישראל.
הזכרים לבדן מתוך שהיה רובף
שלוש ויותן שלוש בין חיים לרעהו ובין
חשה לבעלה נאמר כל בית ישראל (במדבר
כ') זכרים ונקבות: (י) חשר ידעו ה' פני'
אל פנים. שהיה לבו גס בו ומדבר אליו
בגל

פְּקִיד יָת מֹשֶׁה: (י) וְלָא קָם נְבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה דִּי אִתְגְּלֵי לֵיהּ יְיָ אֲבִין
באפין

ה מ ע מ ר

לד (ו) ולא ידע איש, אמרו חז"ל בעבור שלא יעשו אותו אמוריים אלוה, וזה נכון מאד, הלא תראה גם בני ישראל שלא נזהר להם הבר ממשה לזכר עולם כ"א נתן הנחומת זנו אחריו ומקטירים לו ויקראו לו נחושתן כמזכר מ"ב (י"ח ד').

תרגום אשכנזי

דער עוויגע פֿאָן אַנטליץ צו אַנטליץ אומגעאַנגען ווּאָרע, (יח) אין אַנזעהונג דער ציי, כּען אונד וואונדער, דיא איהן דער עוויגע געזאַנדט, אין דעם לאַנדע מצרים אויסצופֿיהרען, געגען פּרעה, זיינע דיענער, אונד זיין גאַנצעם לאַנד, (יט) אונד אין אַללען מעכטי, גען אונד פֿירכטערליכען טהאַ, טען, דיא משה געטהאַן, פֿאָר דען אויגען דעם גאַנ, צען ישראל'ס.

וואת הברכה לד

פָּנִים אֶל־פָּנִים: (יח) לְכָל־הָאֹתֹת
וְהַמֹּפְתִים אֲשֶׁר שְׁלָחוֹ יְהוָה
לַעֲשׂוֹת בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לְפַרְעֹה
וּלְכָל־עֲבָדָיו וּלְכָל־אַרְצוֹ:
(יט) וּלְכֹל הַיָּד הַחֲזָקָה וּלְכֹל
הַמּוֹרָא הַגָּדוֹל אֲשֶׁר עָשָׂה מֹשֶׁה
לְעֵינֵי כָל־יִשְׂרָאֵל:

הכופר יגמור באמצע השיטה שבכוף הדף

ח ז ק

ר ש " י

נכל עת שרולה כעין שנאמר ועתה לעלה אל ה' (שמות כ') עמדו ואשמעה מה ילוה ה' לכם (כמדבר ט') : (יב) ולכל היד החזקה . שקבל את התורה בלוחות בידיו : ולכל המורא הגדול . נסים וגבורו' שנמדבר הגדול והנורא : לעיני כל ישרא. שנאמרו לנו לשנור הלוחו' לעיניהם שנאמר ואשנרם לעיניכם (דברים ט') והסכימ' דעת הקדוש ברוך הוא לדעתו שנאמר אשר שברת (שמות ל"ד) ייטב כחך שנשברת :

תרגום אונקלוס

בַּאפִּין: (יח) לְכָל אָתַיָא ומוֹפְתַיָא דִי שַׁלְחֵיהּ יְיָ לְמֶעְבַּד בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם לְפַרְעֹה וּלְכָל עַבְדּוֹהִי וּלְכָל אַרְעֵיהּ: (יט) וּלְכֹל יְדָא תַּקִּיפְתָּא וּלְכֹל חֵיזְוָנָא רַבָּא דִי עֲבַד מֹשֶׁה לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל:

סכום פסוקי דכפר דברים תשע מאות וחמשים וחמשה. הנין סימן: וחציו. ועשית ע"פ הדבר אשר יגידו לך: ופרשיותיו י"א. אסרו חג בעבותים סימן: וסדריו כ"ז. יפיח אמונה יגיד צדק סימן: ופרקיו ל"ד. אודה יי בכל לבב סימן: מניין הפתוחות שלשים וארבעה והסתומות מאה ועשרים וארבעה. הכל מאה וחמשים ושמנה פרשיות. וכסא כבוד ינחילם סימן:

סכום הפסוקים של כל התורה. חמשת אלפים ושמנה מאות וארבעים וחמשה. ואור החמה יהיה שבעתים סימן: וחציו. וישם עליו את החשן ויתן אל החשן את האורים ואת התמים: מניין פתוחות של כל התורה. מאתים ותשעים. יבא דודי לגנו ויאכל פריו מגדיו סימן: והסתומות. שלש מאות ושבעים והשעה. או אסרה אסר על נפשה בשבעה סימן: נמצאו מניין כל הפרשיות פתוחות וסתומות שש מאות וששים והשעה. לא תחסר כל בה סימן:

*) עשרת הדברות.

(ו) אנכי ה' אלהיך, סתומה: הוצאתיך, בתניר בלגד, מ"ם: מארץ מצרים, במרכז טפחא לגד: עבדים, בתחתון לא בתניע: (ז) יהיה, בלא גלגל: על פני, הנו"ן נקודה בקמץ ופתח, כמ"ם בדברות רחצונות: (ח) העשה, במהריך ובלא גלגל: לך, בלא כסק: פסל, בפסק והפ"ח רפה: כל תמונה, וחלה שמות וכל תמונה, מצוה תורה כל תמונה, וכן במסורת פרשת וארא חציב כל תמונה דוחלה הדגרים עם ד' כל בלא וא"ו דסגירין וכל: בשמים, בפסק: מתחת, הרחצון התי"ו בקמץ ובפתח, כמ"ם בפ' יתרו: (ט) לא, אין בו טפחא רק מהריך: ועל שלשים, וחלה שמות על שלשים, מצוה תורה ועל שלשים: (י) לאהבי, במדוייקים הבי"ת בפתח: ולשמרי מצותו, המדפיסים חטאו בשגגה בעצותם מצותיו קרי, ונעלם מהם מה שנמסר בסוף הפרשה ג' מצותו חסר יו"ד כלומר דכתיבי מצותו וקריין מצותיו. ואין זה מהם רק קריין מצותי ביו"ד לגד, וכן כתב החזקוני, מצותו כתיב מצותי קרי ע"כ, וזהו חד מן מלין דכתיבין וא"ו בסוף תיבותא וקריא יו"ד, ונמסר בסימן נרים שמואל וברים ירמי', וכן כתב הרמ"ה ז"ל, מצותו דעקב אשר שמע אברהם חסר וא"ו כתיב וחסר וא"ו תניין כתיב וכל לורייתא דכותיה חד וא"ו בלחוד קדים לתי"ו וכתוב יו"ד בתר תי"ו בר מן חד דכתיב וא"ו בתר תי"ו חלופי יו"ד, וסימן ולשמרי מצותו דדברות לחרונות ומסר עליה תו כתיב תי קרי, גם בעל מנחת כהן נמשך לחרי המדפיסים ונפל ברשת זו טמנו, ולא שם לב לבו מה שכתב לקמן בסוף החי סדרא ולשמרי מצותו כתיב וקריא מצותיו ג' בתורה כי החי גוונא, וסימן החל הנחמן, התשמר מצותו אם לא דעקב, ועשית את מצותו דכי תבא עכ"ל, והיינו כמסרא דילן: (יב) שמור, וחלה שמות זכור, מצוה תורה שמור, והוא חד מן ג' זוגים מתחלפין, קדמאה זיין תניינא ס"ן: צוך, בפסק והוא"ו דגושה: (יג) העבד, הע"ן בחטף פתח: (יד) ועבדך, בקמץ: ועבדך ואמתך, וחלה שמות עבדך ואמתך, מצוה תורה ועבדך ואמתך: (טו) אלהיך, בשני פשטין, רוצה לומר אין בה"א גרים חלא פשט: (יז) לא תרצח, הצד"י נקודה בפתח וקמץ כמ"ש בפ' יתרו: ולא תנאף, וחלה שמות לא תנאף, מצוה תורה ולא תנאף: ולא תגנב, וחלה שמות לא תגנב, מצוה תורה ולא תגנב: ולא תגנב, סתומה וטעה המדפיס שלא עשה פיסקא: תגנב, בלא מלא: ולא תענה, וחלה שמות לא תענה, מצוה תורה ולא תענה: (יח) ולא תחמד אשת רעך, וחלה שמות לא תחמד אשת רעך, מ"ת ולא תחמד אשת רעך: ולא תתאוה בית רעך, וחלה שמות לא תחמוד בית רעך, מצוה תורה ולא תתאוה בית רעך: שדהו ועבדו ואמתו שורו וחמרו, וחלה שמות ועבדו ואמתו ושורו וחמרו, מצוה תורה שדהו ועבדו ואמתו שורו וחמרו: שורו וחמרו, בפסוק זה נמסר במסורת ס"ם קרחי, פירוש שדהו שורו הם בלי וא"ו בתחלת המלה, ושארי נסבין וא"ו, ומפני שים טעות במסרה קטנה שבכתוב, הולרכתי לכתבה אע"פ שהיא פשוטה, ואגב אריחין למדנו פירוש קרחין, והוא הפך מלת נסבין שפירושו לוקחין. מ"ם:

---

*) כדי ליתן בעקבי דברות הרחצונות כתובות בפרשת יתרו חלוקות לקורא ביחיד ובציבור, עשיתי כאן עם חלה ובחילוקי הטעמים הלכתי אחרי החומשים יותר מוגהים ומנהג הקהלות רובם ככולם:

קריאת עשרת הדברות

לעבור

אָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית
עֲבָדִים לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל־פָּנָי לֹא תַעֲשֶׂה־לְךָ
פֶסֶל וְכָל־תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם וּמִמַּעַל וַאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתָּחַת
וַאֲשֶׁר בַּמַּיִם וּמִתַּחַת לָאָרֶץ לֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תָעָבְדֵם
כִּי אָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵל קַנָּא פֹּקֵד עֲוֹן אָבוֹת עַל־בָּנִים
וְעַל־שִׁלֵּשִׁים וְעַל־רִבֵּעִים לְשֹׂנְאָי וְעֹשֶׂה חֶסֶד לַאֲלָפִים לְאֹהֲבַי
וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָו׃ ס לֹא תִשָּׂא אֶת־שֵׁם־
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לַשָּׁוְא כִּי לֹא יְנַקֶּה יְהוָה אֵת אֲשֶׁר־יִשָּׂא אֶת־
שְׁמוֹ לַשָּׁוְא׃ ס שָׁמוֹר אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת
לְקַדְּשׁוֹ כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ
כָּל־מְלַאכְתֶּךָ וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה
כָל־מְלָאכָה אַתָּה וּבִנְךָ־וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ־וַאֲמָתֶךָ וְשׁוֹרְךָ וַחֲמֹרְךָ
וְכָל־בְּהֶמְתֶּךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ לְמַעַן יָנוּחַ עַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ
כָּמוֹךָ וְזָכַרְתָּ כִּי־עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיֹּצִאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
מִשָּׁם בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה עַל־כֵּן צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לַעֲשׂוֹת
אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת׃ ס כַּבֵּד אֶת־
אָבִיךָ וְאֶת־אִמֶּךָ כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְמַעַן יַאֲרִיכֻן
יָמֶיךָ וּלְמַעַן יִיטַב לָךְ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן
לָךְ׃ ס לֹא
תִרְצָח׃ ס וְלֹא תִנְאָף׃ ס וְלֹא
תִגְנֹב׃ ס וְלֹא־תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד
שָׁוְא׃ ס וְלֹא תַחְמֹד אֵשֶׁת
רֵעֶךָ ס וְלֹא תִתְאַוֶּה
בֵּית רֵעֶךָ שָׂדֵהוּ וְעַבְדּוֹ וַאֲמָתוֹ שׁוֹרוֹ וַחֲמֹרוֹ וְכֹל אֲשֶׁר
לְרֵעֶךָ׃ פ

מצותי קרי

קריאת עשרת הדברות

ליחיד

אָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית
עֲבָדִים: לֹא־יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל־פָּנָי: לֹא־תַעֲשֶׂה לְךָ
פֶסֶל כָּל־תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וַאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתָּחַת
וַאֲשֶׁר בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ: לֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תָעָבְדֵם
כִּי אָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵל קַנָּא פֹּקֵד עֲוֹן אָבוֹת עַל־בָּנִים
וְעַל־שִׁלֵּשִׁים וְעַל־רִבֵּעִים לְשֹׂנְאָי: וְעֹשֶׂה חֶסֶד לַאֲלָפִים לְאֹהֲבַי
וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָו: ס לֹא תִשָּׂא אֶת־שֵׁם־
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לַשָּׁוְא כִּי לֹא יְנַקֶּה יְהוָה אֵת אֲשֶׁר־יִשָּׂא אֶת־
שְׁמוֹ לַשָּׁוְא: ס שָׁמוֹר אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת
לְקַדְּשׁוֹ כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ
כָּל־מְלַאכְתֶּךָ: וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא־תַעֲשֶׂה
כָל־מְלָאכָה אַתָּה וּבִנְךָ־וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ־וַאֲמָתֶךָ וְשׁוֹרְךָ וַחֲמֹרְךָ
וְכָל־בְּהֶמְתֶּךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ לְמַעַן יָנוּחַ עַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ
כָּמוֹךָ: וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיֹּצִאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
מִשָּׁם בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה עַל־כֵּן צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לַעֲשׂוֹת
אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת: ס כַּבֵּד אֶת־
אָבִיךָ וְאֶת־אִמֶּךָ כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְמַעַן ו יַאֲרִיכֻן
יָמֶיךָ וּלְמַעַן יִיטַב לָךְ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן
לָךְ: ס לֹא
תִרְצָח ס וְלֹא תִנְאָף ס וְלֹא
תִגְנֹב ס וְלֹא־תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד
שָׁוְא: ס וְלֹא תַחְמֹד אֵשֶׁת
רֵעֶךָ ס וְלֹא תִתְאַוֶּה
בֵּית רֵעֶךָ שָׂדֵהוּ וְעַבְדּוֹ וַאֲמָתוֹ שׁוֹרוֹ וַחֲמֹרוֹ וְכֹל אֲשֶׁר
לְרֵעֶךָ ס

מצותי קרי

צורת כתיבת שירת האזינו

בראש עמוד

ואעידה בם את השמים ואת הארץ כי ידעתי
אחרי מותי כי השחת תשחתון וסרתם מן
הדרך אשר צויתי אתכם וקראת אתכם הרעה
באחרית הימים כי תעשו את הרע בעיני יהוה
להכעיסו במעשה ידיכם וידבר משה באזני כל
קהל ישראל את דברי השירה הזאת עד תמם

פ ש"ש

האזינו השמים ואדברה	ותשמע הארץ אמרי פי
יערף כמטר לקחי	תזל כטל אמרתי
כשעירם עלי דשא	וכרביבים עלי עשב
כי שם יהוה אקרא	הבו גדל לאלהינו
הצור תמים פעלו	כי כל דרכיו משפט
אל אמונה ואין עול	צדיק וישר הוא
שחת לו לא בניו מומם	דור עקש ופתלתל
ה ליהוה תגמלו זאת	עם נבל ולא חכם
הלוא הוא אביך קנך	הוא עשך ויכוננך
זכר ימות עולם	בינו שנות דר ודר
שאל אביך ויגדך	זקניך ויאמרו לך
בהנחל עליון גוים	בהפרידו בני אדם
יצב גבלת עמים	למספר בני ישראל
כי חלק יהוה עמו	יעקב חבל נחלתו
ימצאהו בארץ מדבר	ובתהו ילל ישמן
יסבבנהו יבוננהו	יצרנהו כאישון עינו
כנשר יעיר קנו	על גוזליו ירחף
יפרש כנפיו יקחהו	ישאהו על אברתו
יהוה בדד ינחנו	ואין עמו אל נכר
ירכבהו על במותי ארץ	ויאכל תנובת שדי
וינקהו דבש מסלע	ושמן מחלמיש צור

חמאת בקר וחלב צאן עם חלב כרים
ואילים בני בשן ועתודים עם חלב כליות חטה
ודם ענב תשתה חמר וישמן ישרון ויבעט
שמנת עבית כשית ויטש אלוה עשהו קדש
וינבל צור ישעתו יקנאהו בזרים
בתועבת יכעיסהו יזבחו לשדים לא אלה
אלהים לא ידעום חדשים מקרב באו
לא שערום אבתיכם צור ילדך תשי יו״ד של תשי ועירא
ותשכח אל מחללך ויראא יהוה וינאץ
מכעס בניו ובנתיו ויאמר אסתירה פני מהם
אראה מה אחריתם כי דור תהפכת המה
בנים לא אמן בם הם קנאוני בלא אל
כעסוני בהבליהם ואני אקניאם בלא עם
בגוי נבל אכעיסם כי אש קדחה באפי
ותיקד עד שאול תחתית ותאכל ארץ ויבלה
ותלהט מוסדי הרים אספה עלימו רעות
חצי אכלה בם מוי רעב ולחמי רשף
וקטב מריריי ושן בהמת אשלח בם
עם חמת זחלי עפר מחוץ תשכל חרב
ומחדרים אימה גם בחור גם בתולה
יונק עם איש שיבה אמרתי אפאיהם
אשביתה מאנוש זכרם לולי כעס אויב אגור
פן ינכרו צרימו פן יאמרו ידנו רמה
ולא יהוה פעל כל זאת כי גוי אבד עצות המה
ואין בהם תבונה לו חכמו ישכילו זאת
יבינו לאחריתם איכה ירדף אחד אלף
ושנים יניסו רבבה אם לא כי צורם מכרם
ויהוה הסגירם כי ולא כצורנו צורם
ואיבינו פלילים כי מגפן סדם גפנם
ומשדמת עמרה ענבמו ענבי רוש

שירת האזינו

אשכלת מרורת למו חמת תנינם יינם
וראש פתנים אכזר הלא הוא כמס עמדי
חתום באוצרתי לי נקם ושלם
לעת תמוט רגלם כי קרוב יום אידם
וחש עתדת למו כי ידין יהוה עמו
ועל עבדיו יתנחם כי יראה כי אולת יד
ואפס עצור ועזוב ואמר אי אלהימו
צור חסיו בו אשר חלב זבחימו יאכלו
ישתו יין נסיכם יקומו ויעזרכם
ידי עליכם סתרה ראו עתה כי אני אני הוא
ואין אלהים עמדי אני אמית ואחיה
מחצתי ואני ארפא ואין מידי מציל
כי אשא אל שמים ידי ואמרתי חי אנכי לעלם
אם שנותי ברק חרבי ותאחז במשפט ידי
אשיב נקם לצרי ולמשנאי אשלם
אשכיר חצי מדם וחרבי תאכל בשר
מדם חלל ושבית מראש פרעות אויב
הרנינו גוים עמו כי דם עבדיו יקום
ונקם ישיב לצריו וכפר אדמתו עמו

פ ש"ש

ויבא משה וידבר את כל דברי השירה הזאת באזני העם הוא והושע בן נון ויכל משה לדבר את כל הדברים האלה אל כל ישראל ויאמר אלהם שימו לבבכם לכל הדברים אשר אנכי מעיד בכם היום אשר תצום את בניכם לשמר לעשות את כל דברי התורה הזאת כי לא דבר ריק הוא מכם כי הוא חייכם

נמוס לחת מכל שיטות הזירה לא יהא הריוח נחמצע פחות משיעור סחומה ולא יוכה פסול וגם ליזהר בראשי השיטין שלא לעמוד אחילו לחת מהנה: גם כ"ל לפניה ולאחריה שיטה שלימה פנוי, וזאת הזירה תהי' לעד לכתוב:

סדר

הפטרות

לספר דברים

והפטרות לשבת ר"ח, לתשעה באב ולחגים ולמועדים

הבאים בחדש תשרי

עם פירוש רש"י ובאור ותרגום אשכנזי

והוספנו גם

קריאת המפטיר לשבת ראש חדש.

שנת ת"ק"צ"ד לפ"ק.

HAPHTAROTH.

פראג

דרוק אונד פֿערלאַג דעם משה הלוי לנדא.

ברכות ההפטרה

קודם קריאתה יברך

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר
בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְּדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת׃

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה
עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק׃

ואחר קריאתה יברך

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם צוּר כָּל־הָעוֹלָמִים צַדִּיק
בְּכָל־הַדּוֹרוֹת הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה· הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם·
שֶׁכָּל־דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק׃

נֶאֱמָן אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ וְדָבָר אֶחָד
מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן אָתָּה·
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל־דְּבָרָיו׃

רַחֵם עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ
בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ׃

שַׂמְּחֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ וּבְמַלְכוּת בֵּית
דָּוִד מְשִׁיחֶךָ בִּמְהֵרָה יָבֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר·
וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת־כְּבוֹדוֹ· כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ
לוֹ שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן דָּוִד׃

ע"כ נתענית לצור וניו"כ נמנחה.

בשבת מוסיפין זה

עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת
הַזֶּה שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה לְכָבוֹד וּלְתִפְאֶרֶת·
עַל הַכֹּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ· יִתְבָּרַךְ
שִׁמְךָ בְּפִי כָּל־חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ
הַשַּׁבָּת׃

ברכות ההפטרה

לראש השנה

עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים (לצבת ועל יום הַשַּׁבָּת הַזֶּה)
וְעַל יוֹם הַזִּכָּרוֹן הַזֶּה שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ (לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה)
לְכָבוֹד וּלְתִפְאֶרֶת: עַל הַכֹּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ
וּמְבָרְכִים ו אוֹתָךְ יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל־חַי תָּמִיד לְעוֹלָם
וָעֶד וּרְבָרְךָ אֱמֶת וְקַיָּם לָעַד. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מֶלֶךְ עַל כָּל־
הָאָרֶץ מְקַדֵּשׁ (הַשַּׁבָּת ו) יִשְׂרָאֵל וְיוֹם הַזִּכָּרוֹן:

ליום הכפורים בשחרית

עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים (לצבת וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה)
וְעַל יוֹם הַכִּפּוּרִים הַזֶּה שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה
וּלְכַפָּרָה וְלִמְחָל־בּוֹ אֶת־כָּל־עֲוֹנוֹתֵינוּ לְכָבוֹד וּלְתִפְאֶרֶת: עַל
הַכֹּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים ו אוֹתָךְ יִתְבָּרַךְ
שִׁמְךָ בְּפִי כָּל־חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד וּרְבָרְךָ אֱמֶת וְקַיָּם לָעַד.
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מֶלֶךְ עַל כָּל־הָאָרֶץ מְקַדֵּשׁ (הַשַּׁבָּת ו) יִשְׂרָאֵל
וְיוֹם הַכִּפּוּרִים:

לסכות ולשבת חה"מ

עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים (לצבת וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה)
וְעַל יוֹם חַג הַסֻּכּוֹת הַזֶּה שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ (לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה)
לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה לְכָבוֹד וּלְתִפְאֶרֶת: עַל הַכֹּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ
מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל־חַי תָּמִיד
לְעוֹלָם וָעֶד. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ (הַשַּׁבָּת ו) יִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים:

לשמיני עצרת ולש"ת

עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים (לצבת וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה)
וְעַל יוֹם הַשְּׁמִינִי חַג הָעֲצֶרֶת הַזֶּה שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ (לִקְדֻשָּׁה
וְלִמְנוּחָה) לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה לְכָבוֹד וּלְתִפְאֶרֶת: עַל הַכֹּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ
אָנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל־חַי תָּמִיד
לְעוֹלָם וָעֶד. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ (הַשַּׁבָּת ו) יִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים:

הפטרת דברים

ביזעיה סימן א׳.

תרגום אשכנזי

(א) חָזוֹן יְשַׁעְיָהוּ בֶן־אָמוֹץ אֲשֶׁר חָזָה עַל־יְהוּדָה וִירוּשָׁלָם בִּימֵי עֻזִּיָּהוּ יוֹתָם אָחָז יְחִזְקִיָּהוּ מַלְכֵי יְהוּדָה: (ב) שִׁמְעוּ שָׁמַיִם וְהַאֲזִינִי אֶרֶץ כִּי יְהוָה דִּבֶּר בָּנִים גִּדַּלְתִּי וְרוֹמַמְתִּי וְהֵם פָּשְׁעוּ בִי: (ג) יָדַע שׁוֹר קֹנֵהוּ וַחֲמוֹר אֵבוּס בְּעָלָיו יִשְׂרָאֵל לֹא יָדַע עַמִּי לֹא

התבונן

(א) דאָז געזיכט, וועלכעס ישעיה זאָהן אמוץ זאָה פֿאָן יהודה אונד ירושלים אין דען רעגיערונגסיאָהרען עזיהו, יותם, אהז, יהזקיהו, קעניגע פֿאָן יהודה. (ב) הערעט איהר היממעל! פֿערנים ערד! דען דער עוויגע שפּריכט: קינדער האָבע איך ערצאָגען, אונד עמפּאָרגעבראַכט, זיא עמפּערען זיך ווידער מיך. (ג) דער אָכּס קעננעט זיינען העררן, דער עזעל זיינעס אייגענטהימערס קריפּפע, ישראל קעננט מיך ניכט, מיין פֿאָלק האַט

ר ש "י

(א) חזון ישעיהו בן לחמון וגו׳. לחמר רבי לוי דבר זה מסורת בידינו מלבותינו לחמון וחמליה מלך יהודה לחיים היו: לחבר חזה על יהודה וירושלים. והלח על כמה לומות ניתנבח משח בבל משח מוחב הח למדת שחין זה תחלת הספר ולח נקרח הס׳ על שם החזון הזה וכן שנינו בבריישח בשנת מות המלך עוזיהו תחלת הספר ללח שחין מוקדם ומחוחר בספר והדברים מוכיחים שהרי ביום הרעש עוזיהו נחמר וחשמע לת קול ה׳ לומר לת מי לחבלח ומי ילך לנו וחומר הכי שלחני למדנו שהוח תחלת שליחותו ונבוחה זו נחמרה לחחרי כן ועל זו לבדה נחמר לחבר חזה על יהודה וירושלם כשם שחמר על משח כל לומה וחומה משח לומה פלונית לף כחן כתב חזון זה חזה על יהודה וירושלם ולפי שהם חוכחות קוצי קרחם חזון שהוח קשה מעשרה לשונות שנקרחת נבוחה כמו שחמור בנ״ר ורחיה לדבר חזות קשה הוגד לי: בימי עוזיהו יותם לחז יחזקיהו מלכי יהודה. לרבינה מלכים הללו קפח בימיו ומיום שנלטרע עוזיה ערתה שכינה עליו ונתנבח כל ימי המלכים הללו עד שעמד מנשה והרגו: (ב) שמעו שמים והחזיני לרץ. ומשה לתר החזינו השמים ותשמע החרץ למה שינה יעשיה לת הלשון שנו רבותינו בדבר זה מדרשות רבים בפרשת החזינו בספרי ונחלקו חכמים עליהם וחמרו לין הדבר כן חלח בזמן שהעדים בחים ומעידים ונמלחו דבריהם מכוונין עדותן קיימת ולם לחו לין עדותן קיימת לילו לח בח יעשיה ונתן שמיעה לשמים והחזנה לחרץ היו שמים מעידים וחומרים כשנקרחו לעדות זו בימי משה שתמר העדותי בכם היום בהחזנה שמענו והחרץ מעידה לחני נקרחתי בלשון שמיעה ולין עדותן מכוונת בח יעשיה וחלף לת הדבר נמלחו שניהם מעידים בלשון החזנה ובלשון שמיעה: כי ה׳ דבר. שתהיו עדים בדבר והיכן דבר החזינו השמים ותדברה כך שנויה בסכילתח: (ג) קונהו. מתקנו בחריזה ביום ומחחר שהרגילו בכך יודע הו לחבל חמור לטוס לינו מבין בעליו עד שיסכילנו וישרחל לח נתפקח לידע כשור בשקרחתיו ישרחל יהיה שמך והודעתיו קנת חוקותי והם עזבוני כמפורש ביחזקחל וחומר לים לת גלולי וגומר ולף לחחר שהלחתים ממנרים והסכלתים לת המן וקרחתים לת עמי בני ישרחל ולח התבוננו בחמור. ר״ח ידע שור קונהו מכיר השור קונהו להיות מורחו עליו לח שינה מה שגזרתי עליו לומר לינו חורש היו׳ וחמור לח חמר לבעליו לינו טוען היום ומה חלו שנגרחו לשמשכם ולינם לח לקיבול שכר חם יזכו ולח לשלום פורענות חם חוטחים לח שינו לת מדתם שגזרתי עליהם וישרחל שהם זוכים ומקבלים שכר וחם חוטחים מקבלים פורענות: לח ידע. לח חבו לידע וידעו ודחו בשקר ועמי לח נתן

באור

(א) חזון, הוח מעשרה לשונות שנקרח נבוחה, רש״י: (ג) לא ידע, לותי, וכן תרגם החרמי

הַתְּבוּנָן׃ (ד) הֲוֹי ו גּוֹי חֹטֵא עַם
כֶּבֶד עָוֹן זֶרַע מְרֵעִים בָּנִים
מַשְׁחִיתִים עָזְבוּ אֶת־יְהוָה נִאֲצוּ
אֶת־קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל נָזֹרוּ אָחוֹר׃
(ה) עַל־מֶה תֻכּוּ עוֹד תּוֹסִיפוּ סָרָה
כָּל־רֹאשׁ לָחֳלִי וְכָל־לֵבָב דַּוָי׃
(ו) מִכַּף־רֶגֶל וְעַד־רֹאשׁ אֵין־בּוֹ
מְתֹם פֶּצַע וְחַבּוּרָה וּמַכָּה טְרִיָּה
לֹא־זֹרוּ וְלֹא חֻבָּשׁוּ וְלֹא רֻכְּכָה
בַּשָּׁמֶן׃ (ז) אַרְצְכֶם שְׁמָמָה עָרֵיכֶם

שרפות

האַט דיזע אינזיבט ניבֿט. (ד) אָ זינדיגע נאַציאָן! פֿאַרעפֿעלבעטע לאַסטעטעס פֿאָלק! איבעלטהעטער ברוט! אויסגעארטעטע קינדער! זיא האַבען דען עוויגען פֿערלאַסען, דען הייליגען ישראל'ס געשמעהט, זינד פֿאָן אירם געוויבֿען. (ה) וואַהין זאָללעט איהר נאָך געשלאַגען ווערדען, ווען דיא עבֿיפֿערונג צוניבמט? דאַז גאַנצע הויפֿט איזט קראַנק, דאַז הערץ שמאַבֿטעט; (ו) פֿאָן פֿוסזאָהלע ביז שייטל, ניבֿטס איזט אוגפֿערזעהרט, אַללעס וואונדען, שטריבען אונד איטערבוילען! אָהנע הילפֿוללפֿער, אָהנע זאַלבע, פֿאָן קיינעם אָהלע גענידערט. (ז) אייער לאַנד איזט אָדע, אייערע שטאָדט=

ר ש " י

לב להתבונן: (ד) הוי. כל הוי שבמקרא לשון קוכל וקינה בלשון הגזרה מלבו ולועק לשון מה חלח שיש מהם מועטים שהם לשון לעקה וקריחת קול כמו הוי הוי וגוסו מחרן לפון ותרגומו אכלס לשון הכזבה: הוי, יש לזשוק על גוי קדוש שנהפך להיות גוי חוטח ועם שנאמר בו כי עם קדוש אתה נהפך להיות עם בבד עון: עם בבד עון. נבבות עון בבד לשון שהוח בבד פי"שנט בלע"ז (פעו"חנט. בל"ח טוועהר, געוויבֿט): בבד. שם לבר של בבדות פיענטו"מח בלע"ז (עיין בבחורי לספר שופטים י"ח כ"ח) ודבוק עם תיבת עון: זרע מרעים. והם היו זרע בדך ה' בניס היו להקדוש ברוך הוח ונהפכו למשחיתים: נאצו. הרגיזו: נזרו לחור. לין נזיר בבל מקום חלח לי' פריזות וכן הוח לומר וילזרו מקדשי בני ישרחל נזיר לחיו חף כחן נזרו נסוגו לחחוריהם מחבל המקום: (ה) על מה תבו וגו'. לשון חבלה. לשון שלקה. זוזר על סרחונו חבירו מוכיחו ולומר לו על זה לקיתה ולינך נותן לב לומר על סורחן זה לקיתי לו לחזוב לעזות עוד חף כחן על מה תוכו מחבר שעדיין חתם מוסיפים סרה לסור מחחרי המקום הלח כבר כל רחש לחלי ולמה לך תבינו: (ו) מתום. לשון תמימות שלם מלין מכחוב: פלע. מכת חרב: חבורה. לשון חבלה: ומכה טריה. תירגם יונתן מרסחת כחותח ומרוסחת: טריה. דמיי"לה בלע"ז (ל"ל טומיי"רח בעטוואונדט). וכלשון גמרח יש טרייה לריסיה ומנחס פי' לשון לחות כלומר לחה ורטובה תמיד נובעת מויס"טה בלע"ז. (וזהו מויטה. פֿייכט, חייטליג): לח זורו. הנגעים הללו לח זורו על ידי רופחים לפקח ממני תחבושת לי' יזורה על נוהו גפרית ומנחס פירש לשון רפוחה כמו חין לך דיוק למזור: ולח חובשו, לי' רפוחה: ולח רוככה בשמן. לח רוככה מכחש בשמן כמשפט שחר מכות וחין נופל כחן לומר לח רוככו בשמן שחין מרככין חלח במקום המכה לבל המזור והחבישה נופל לשונם על כל הגוף לפיכך נופל בם לי' רבים לח זורו הנגעים ולח חובשו ויונתן פחר כל המקרח בלשון דוגמח על שהם מלוכלכים ומוגעים בעון ותרגם מכף רגל ועד רחש מקטנם ועד גדולם חין בו מתום

חין

באור

לח חליף למדע דחלתי: (ד) נזורו, כמו וינזרו מקדשי בני ישרחל, שהוח לשון פריזה כלומר נבדלו ופרשו מן החל: (ה) על מה, פשוטו שמוסב על המקום, כלומר בחיזה מקום תוכו עוד לם תוסיפו סרה, הלח כבר כל רחש לחלי וכו' וכן תרגומו בל"ח: (ו) מתום, לשון

תמים

שְׂרֵפוֹת אֵשׁ אַדְמַתְכֶם לְנֶגְדְּכֶם זָרִים אֹכְלִים אֹתָהּ וּשְׁמָמָה כְּמַהְפֵּכַת זָרִים: (ח) וְנוֹתְרָה בַת־ צִיּוֹן כְּסֻכָּה בְכָרֶם כְּמְלוּנָה בְמִקְשָׁה כְּעִיר נְצוּרָה: (ט) לוּלֵי יְהוָה צְבָאוֹת הוֹתִיר לָנוּ שָׂרִיד כִּמְעָט כִּסְדֹם הָיִינוּ לַעֲמֹרָה דָּמִינוּ: (י) שִׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה קְצִינֵי סְדֹם הַאֲזִינוּ תּוֹרַת אֱלֹהֵינוּ עַם עֲמֹרָה: (יא) לָמָּה לִי רֹב־ זִבְחֵיכֶם יֹאמַר יְהוָה שָׂבַעְתִּי עֹלוֹת אֵילִים וְחֵלֶב מְרִיאִים וְדַם

פרים

שפריכט דער עווינג׳ איך בין זאט, כראנדאפפער פאן ווידדערן, דעם פייסטען פיעהעם אונ־

שטאדטע פאם פייער פער־ צעהרט, ריא אקער — אונטער אייערן אויגען פערצעהרען זיא פיינדע, אללעם פערוויסטעט, ווא נאך פיינד ליכער פערהעע־ רונג׃ (ח) טאכטער ציון אללין איזט איבריג, ווא איינע לויב בע אים ווייטבערגע, ווא איי־ נע וועכטער־היטטע אים קיר־ בים פעלדע, ווא איינע פער־ העערטע שטאדט. (ט) העט־ טע דער נאטט צבאות דישע גערינגע צופלוכט אונז נידט גאלאסטען, ווער ווירדען סדום גליך, עמורה עהנליך זיין. (י) הערט דעם עווינען רעדע, העררן פאן סדום! פערנעהמט דיא לעהרע אונזערם נאטטעס, פאלק פאן עמורה! (יא) וואצו אייערער אפפער מענגע?

ר ש " י

לין טוב גו פנע ומצורה פשע ועונות וחטאים לא זוכו וגו' כלומר לא נתרפא לצוד נתצובה שלימה ולא רוכבה בזמן לפילו כד היהוד תשובה לין בלבם: (ז) לנגדיכם זרים אוכלים אותה. לעיניכם יאכלוה אויביכם: ושממה. מכם בנחלה הנהכבת לזרים והיא שממה מבעליה כך תירגם יונתן: (ח) ונותרה בת ציון. ריקנית מיוצביה כי יגלו מתוכה כאשר הותר סוכת הכרם שעשה נוצר ובעת יבצר הכרם מניח סוכתו והולך. בתר דקטפוהי לאחר שבלרו אותה: כמלונה במקשה, כאשר תעזב המלונה שעשה נוצר בראש המקשה לשמור קישואין שלו ומשתלקט מניחה והולך זו שבכרם קרויה סוכה לפי שהוא גר שם יומם ולילה ביום שומרה מן העופות ובלילה מן הגנבים אבל הקישואין קטין הם ואין ליראת מן השופות ואין לריך לשומרם ביום לפיכך נקראת מלונה על שהיא לינת הלילות. כערסל מכתותת כמצב המלונה. במקטיפת במקשה. בתר דאבעיוהי לאחר שלקטוהו והוא לשון המצה שלא תחביות ביום: בעיר נצורה. כעיר שלרין עליה ועוזין סוכות סביב להסתתר שם החיילות וכשמתלקין מעליה מניחין אותה והולכין כל זה תירגם יונתן: (ט) לולי הותיר לנו שריד. מחלין ורחמיו ולא בשלקותינו: כמעט כסדום היינו. כולנו כליס: (י) קציני סדום. שרים שמעשיהם כסדום מכאן תמרו אל יפתח אדם פיו לשטן: (יא) מרעים. בהמות לשון פטומות: לא חפלתי. לאחר שאתם עוברים

ב א ו ר

תמים. כלומר אין בו תמיס ושלס בלי מכאוב: (ז) כמהפכת זרים, כאלו הפכו אותה זרים. ולמפרשים דעת אחרת בזה: (ח) ונותרה בת ציון, כלומר ציון לבדה היא נשארת עדיין, וע"י אמר בפסוק שלאחריו לולי ה' הותיר לנו שריד כמעט, דהיינו העיר ציון אחר היא רק פליטה מושבת, בניגוד שאר הערים אשר שרופות אש: כעיר נצורה, כעיר מרגזיה, רד"ק. ושאומו לף שהיא גזולת לגוי, מ"ג היא תכיכה: (י) קציני סדום, לפי

פָּרִים וּכְבָשִׂים וְעַתּוּדִים לֹא
חָפָצְתִּי: (יג) כִּי תָבֹאוּ לֶרָאוֹת פָּנָי
מִי־בִקֵּשׁ זֹאת מִיֶּדְכֶם רְמֹס
חֲצֵרָי: (יג) לֹא תוֹסִיפוּ הָבִיא
מִנְחַת־שָׁוְא קְטֹרֶת תּוֹעֵבָה הִיא
לִי חֹדֶשׁ וְשַׁבָּת קְרֹא מִקְרָא לֹא־
אוּכַל אָוֶן וַעֲצָרָה: (יד) חָדְשֵׁיכֶם
וּמוֹעֲדֵיכֶם שָׂנְאָה נַפְשִׁי הָיוּ
עָלַי לָטֹרַח נִלְאֵיתִי נְשֹׂא:
(טו) וּבְפָרִשְׂכֶם כַּפֵּיכֶם אַעְלִים
עֵינַי מִכֶּם גַּם כִּי־תַרְבּוּ תְפִלָּה
אֵינֶנִּי שֹׁמֵעַ יְדֵיכֶם דָּמִים מָלֵאוּ:
(טז) רַחֲצוּ הִזַּכּוּ הָסִירוּ רֹעַ
מַעַלְלֵיכֶם מִנֶּגֶד עֵינָי חִדְלוּ הָרֵעַ:

אונשליטט זאַטט, דער שטיע־
רע, לעממער, אונד בעקקע־
בלוט, מאַג איך ניכט. (יג) וואָנו
קאָממעט איהר, ערשיינט פַאַר
מיינעם אַנטליץ? ווער פַאַר־
דערט פַאַן אייך, מיינען פַאַר־
האַף בעטרעטען? (יג) ברינגט
מיר ניכט מעהר פַרוכטלאָזע
אָפפַער — איהר דופט איזט
מיר איין גרויל; נייאָמאָנד רו־
העטאָג, פַעסטליכע פַערקינ־
דיגונגען, איך ערטראָגע זיא
ניכט, זינדליכעם לעבען אונד
פַייערליכע פַערזאַממלונג!
(יד) יאַ אייערע נייאָמאָנדע
אונד פַעסטע, דיא גאָטטהייט
האַסט זיא; זיא זינד מיר
צור לאַסט, אונערטרעגליך.
(טו) שטרעקט נור אייערע
העגדע עמפאָר — מיין בליק
וועגדעט זיך וועג, הייפַט גע־
בעט אויף געבעט — איך הע־
רע עם ניכט, אייערע העגדע
טריפַען פַאַן בלוט. (טז) וואַשט
אונד רייניגעט אייך, שאַפַּפַט וועג פַאַן מיינען אויגען דיא פַרעפַעלטהאַטען, לאַסט באַו־

למדו

היט

ר ש "י

עוברים על תורותי זבח רשעים תועבה: (יב) מי בקש זאת מידכם רמוס חצרי. לחרי אפין לבנכם שלם עמי: (יג) לא תוסיפו הביא מנחת שוא. מתרה אני בכם לא תביאו לי מנחת שוא שלכם שהעון העולה ממנה קיטור של היעוב הוא לי ולא נחת הרוח: חדש ושבת קרא מקרא לא אוכל וגו'. ולקרא מקרא חדש ושבת אתם נאספין לקרוא עצרת ואסיפה נהם לא אוכל לסבול לפי שבלבבכם הגוטה לעבודה זרה והעלרה עמו אתין שני הדברים האלו רחויין יחד לקרוא עלרה ליאסף לשני והיון בלבבכם לעבודה זרה ואין אתם מוציאין לפועל מתוך לבבכם: (טו) ובפרשכם כפיכם חעלים עיני מכם. לפי שידכם דמים מלאו. דמים רציחה: (טו) רחצו הזכו. פתח לפי שהוא מגזרת רחץ רחצו קמץ לשון עבר שהוא מגזרת רחץ: רחצו הזכו הסירו חדלו למדו דרשו תשרו שבטו ריבו לכו נא. עשר לשונות של ל' תשובה יש כאן כנגד עשרת ימי תשובה וכנגד מלכיות זכרונות ושופרות: חדלו הרע. חדלו ממעשיכם הרעים: הרע. כמו להרע ואין לריך לכתוב מהרע אבל לשון המקרא נופל על לשון חדלה וחדל לעשות הפסח עד כי

חדל

ב א ו ר

לפי שהזכיר למעלה בסדום היינו, כמה עכשיו קציני יהודה בשם קציני סדום, וכמו שכתב הרד"ק שעשו מעשה סדום ועמורה, בעשקם העניים ובהטותם המשפט: (יג) און ועצרה, כלומר בלבבכם רק און, ובכל זאת אתם נעלרים בניתי לבוא לפני: (טו) חדלו הרע, חדלו

ממעשיכם

(יז) לְמִדּוּ הֵיטֵב דִּרְשׁוּ מִשְׁפָּט אַשְּׁרוּ חָמוֹץ שִׁפְטוּ יָתוֹם רִיבוּ אַלְמָנָה: (יח) לְכוּ־נָא וְנִוָּכְחָה יֹאמַר יְהוָה אִם־יִהְיוּ חֲטָאֵיכֶם כַּשָּׁנִים כַּשֶּׁלֶג יַלְבִּינוּ אִם־יַאְדִּימוּ כַתּוֹלָע כַּצֶּמֶר יִהְיוּ: (יט) אִם־תֹּאבוּ וּשְׁמַעְתֶּם טוּב הָאָרֶץ תֹּאכֵלוּ: (כ) וְאִם־תְּמָאֲנוּ וּמְרִיתֶם חֶרֶב תְּאֻכְלוּ כִּי פִי יְהוָה דִּבֵּר: (כא) אֵיכָה הָיְתָה לְזוֹנָה קִרְיָה נֶאֱמָנָה מְלֵאֲתִי מִשְׁפָּט צֶדֶק יָלִין

כה

תרגום אשכנזי ה

הייט פַאהרען; (יז) לערנעט גוטעס איבען, ערפָארשט דיא געזעטצע, בערוהיגט דען אונטערדריקטען, שאַפָּט דעם וואיזען רעכט, נעהמט דער ווישווען קלאַגע אַן. (יח) וואָהלאַן לאַסט אונז רעכטן, שפריכט דער עוויגע, זאָללען אייערע זינדען, ווייא שאַרלאַך רָאטה, ווייס ווייא שנעע ערשיינען? זאָללען זיא רָאטה ווייא קערמעץ־וואורם־בלוט, ווייא ווייסע וואָללע גלעגצן? (יט) געהָארכט ווילליג, זָא גענישט איהר דעס לאַנדעס זעגען; (כ) ווייגערט אונד עמפערט איהר אייך, דאַן פַּרייסט דאַז שווערדט; זָא אייט דעם עווייגען אורטהייל! (כא) בורג דער טרייע!

אַך דוא ביזט צור בוהלערין גענוָארדן! אַללרעדליכע! איינסט רוהעשטאַדט דער גערעכטיגקייט

ר ש " י

חדל לספור כלו' חדלה הספירה חדלה העשייה לף כאן תחדלו הרעה: (יז) למדו. רפי נקוד והוא מגזרת למוד היו למדין להיטיב הלמד לעצמו הוא ממשקלות ל' קל לפיכך לווי ל' רגיש אלו נקוד בחירק כמו לחמו שמעו אבל המלמד לאחרים הוא ממשקלות ל' כבד המדגים ואם בא לצוות את הרגיש הוא נקוד למדו וכן דרשו מגזרת דרוש אבל תאמר שהש"ן מודגשת ממשקלות ל' כבד ומגזרת אשר לפיכך ל' ניווי לרגיש נקוד פתח כמו תאמרו דברו ספרו כמו בשרו: תשרי חמון. החזיקו את הגזול והוא ל' משנה תשרנוהי אי אישר חילי יאשר כאך. ל"א הדריכוהו בנתיב ישר לזכות בשלו ל' בחורו לחזה רגלי. ואשר בדרך לבך: חמון. גזול ודומה לו מכף מעול וחומן: (יח) לכו נא ונוכחה. יחד לחני ואחם ונדע מי סרח על מי ואם אחם סרחתם עלי עודני נותן לכם תקוה לשוב: אם יהיו חטאיכם כשנים. כתומים לפני כאודם שנים לבנים כשלג: יאמר ה'. תמיד הוא לומר לכם כן כמו על פי ה' יהגו. דבר אחר לכו נא ונוכחה מה כתוב למעלה ממנו אחלו הרע למדו היטב ואחר שתשובו אלי לכו נא ונוכחה יאך להודיעני עשינו מה שעלינו עשה מה שעליך ואני אומר אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג וגו'. כאולע לנע שלובעין בו אדום גרעינין הם ויש תולעין בכל אחד ואחד: (כ) כי פי ה' דבר. והיכן דבר והנחתי עליכם חרב: (כא) לזונה. תועה מעל אלהיה: קריה שהיתה נאמנה ומליאת משפט וצדק היה לן בה ועתה מרצחי: מלאתי משפט. כמו רבתי עם: כלך ילין בה. תמיד של אחר הי' מכפר על העברו' של הלילה ואל בין הערבים מכפר על של היום. ל"א שהיו מלינין בה דיני נפשות כשלא היו מולחין לו זכות ביום הרחמן לא היו גומרין את דינו עד למחרת אולי ימלאו לו זכות ועתה נעשה רולחין ומכינו

באור

ממעשיכם הרעים, רמ"י: (יז) למדו היטב, כתרגומו שליפו לאוטנח: חמוץ, כתרגומו זבו דאניס: (יח) כשנים, החטא דמה למרחה אדום: כתולע, הוא שם רמס ויקרא בלשון ערבי קערמעז, ומשם הרמס הזה נעשה מרחה אדום, וזה הוא שאר קורין אותו בלשון אשכנז קערמעזין:

כספך

בָּהּ וְעַתָּה מְרֻצָּחִים׃ (נג) בַּסְפֵּךְ
הָיָה לְסוּגִים סָבְאֵךְ מָהוּל בַּמָּיִם׃
(נג) שָׂרַיִךְ סוֹרְרִים וְחַבְרֵי גַּנָּבִים
כֻּלּוֹ אֹהֵב שֹׁחַד וְרֹדֵף שַׁלְמֹנִים
יָתוֹם לֹא יִשְׁפֹּטוּ וְרִיב אַלְמָנָה
לֹא יָבוֹא אֲלֵיהֶם׃ (נד) לָכֵן נְאֻם
הָאָדוֹן יְהוָה צְבָאוֹת אֲבִיר יִשְׂרָאֵל
הוֹי אֶנָּחֵם מִצָּרַי וְאִנָּקְמָה
מֵאוֹיְבָי׃ (נה) וְאָשִׁיבָה יָדִי עָלַיִךְ
וְאֶצְרֹף כַּבֹּר סִגֵּיךְ וְאָסִירָה כָּל־
בְּדִילָיִךְ׃ (נו) וְאָשִׁיבָה שֹׁפְטַיִךְ

קייט — איטצט מערדער;
(נב) דיין זילבער איזט שלאק,
קיין, דיין ווין מיט וואססער
פֿערפֿעלשט; (נג) דיינע פֿיר,
שטען — אבטרינניגע אונד
דיעבסגענאסען; אללעם ליבט
בעשטעכונג — אללעם יאגט
נאך לאהן; דעם וואיזען שאפֿט
פֿעט ניעמאנד רעכט, דער
וויטוועז קלאגע קאממט ניכט
פֿאר. (כד) פֿירוואר! זא שפריכט
גאטט צבאות, ישראל'ס
שוץ: וועהע! איך פֿארדערע
גענוגטהואונג פֿאן מיינען ווי-
דערזאכערן; נעהמע פֿאן דען
פֿיינדען ראכע; (כה) מיינע
האנד פֿאהרט איבער דיך הין,
לייטערט רין דיין שלאקקען,
שיידעט אב אונעדלעם מעטאלל. (מ) איך זעטצע דיר ריכטער איין, ווי א אין פֿאר-
כגראשנה
צייט

ר ש " י

ומניין בפסיקתא רבי מנחם ב"ר זוטעיח לעולם תרבע מלות ושמונים ואחד בתי נסיות היו בירושלים כמניין מלאתי בגמטריא ועתה מרצחים הרגו את זוריה הרגו את זכריה: (כב) בספך היה לסיגים. שהיו עושין מעות של נחשת ומצפין אותן בכסף להונות בהם: סגלך מהול במים. משקין שלכם מעורבים במים כדאיתא בפסיקתא: מהול. מעורב ואין לו דמיון במקרא. ומדרש חגדה פותר לשחוק לעולם מעורבב: (כג) סוררים. סרים מן הדרך הישרה: וחברי גנבים. תשלומין. תרגום יונתן תמרין גבר לחבריה עביד לי טב בדיני ואשלם לך בדיוק שופט עסיה גזלן והמגזל לוטק עליו בפני שופט אחר זה אומר לו לדקני היום ואני אשלם לך גמולך כשילעקו עליך בפני הוי רוקף תשלום גמולות: וריב אלמנה לא יבא אליהם. אלמנה שהיא לעטוק והיתום יולא וזו פונעת בו ושואלתו מה הועלת בלעקתך לפני השופט והוא אומר כל היום הזה יגעתי לו במלאכה ופופי לא הועלתי וזו תוזרת לאחוריה ואומר' ומה זה שהוא לים לא הועיל אני לא כל שכן הוי יתום לא יבוא ריב אלמנה לא יבא אליהם כלל: (כד) נאם האדון. שהכל שלו ובידו לעקור אתכם מארלכם ולנטוע בה אחרים: אביר. תוקפו של ישראל: הוי. לשון הזמנה והכרזה ודומה לו הוי ונוסו מארץ לפון. ידעו הכל כי אנחם מלרי שהכעיסוני במעשיהם: (כה) ואשיבה ידי עליך. אכה אחר אכה עד כלות הפושעים: כבור. ל' נוטות סנ"ון בלע"ז (זייפע). ולשונו ל' נקיון כמו וכר לבב על שם שהוא מנקה הבגד מכתמיו: סיגיך. הוא שב למעלה כמו כספך היה לסיגים תערובות נחשת בכסף קרוי סיג לפי שהן תערובת רשעים עם הכשרים אני אכלה הפושעים שהם הסיג: כל בדיליך. בדיל המעורב בכסף נלמר הרשעים שביך בדיל לשטנ"יים בלעז (והוא עטע"גג. לין):
(כו) כבראשנה

ב א ו ר

(כב) בספך, שהיו עושים מטבע שקר: (כג) סוררים, סרים מן הדרך הישרה: שלמונים, תשלומין, וכמו שפרגם יונתן עביד לי טב בדיני ואשלם לך בדיוק:
צבאה

בְּרִאשֹׁנָה וְיֹעֲצַיִךְ כְּבַתְּחִלָּה אַחֲרֵי־כֵן יִקָּרֵא לָךְ עִיר הַצֶּדֶק קִרְיָה נֶאֱמָנָה: (כז) צִיּוֹן בְּמִשְׁפָּט תִּפָּדֶה וְשָׁבֶיהָ בִּצְדָקָה:

צייט, געבע ראטהגעבער דיר וויא פֿאָרמאהלס. דאן נענענט מאן דיך וויעדער: שטאדט דער גערעכטיגקייט, בורג דער טרייע. (כז) יאַ ציון ווירד דורך רעכטספּלעגע, דיא וויעדער קעהרענדען, דורך טוגענד ערלעזט.

הפטרת ואתחנן

כיזעיה סימן מ'.

(א) נַחֲמוּ נַחֲמוּ עַמִּי יֹאמַר אֱלֹהֵיכֶם: (ב) דַּבְּרוּ עַל־לֵב יְרוּשָׁלַם וְקִרְאוּ אֵלֶיהָ כִּי מָלְאָה צְבָאָהּ כִּי נִרְצָה עֲוֹנָהּ כִּי לָקְחָה מִיַּד יְהוָה כִּפְלַיִם בְּכָל־חַטֹּאתֶיהָ: (ג) קוֹל קוֹרֵא בַּמִּדְבָּר פַּנּוּ דֶּרֶךְ יְהוָה יַשְּׁרוּ בָעֲרָבָה מְסִלָּה לֵאלֹהֵינוּ: (ד) כָּל־גַּיְא יִנָּשֵׂא וְכָל־

(א) טרעסטעט, טרעסטעט מיין פֿאָלק! שפריכט אייער גאָטט. (ב) שפּרעכט מוטה דעם הערצען ירושלים אין; פֿערקינדיגעט איהר: געענדיגעט זייא איהרע ליידענסצייט, איהרע זינדע פֿאר־זעהנט, פֿיעלפֿאַך האט זיא נעליטטען פֿאָן גאָטטעס האַנד איהרער מיסעטהאַטען וועגען. (ג) דיא שטימע ערשאַללעט: „אין ווּיסטען באַוט־נעט דעם עוויגען דען וועג;

הר

אין איינאָדען אונזערעם גאָטטע דיא שטראַססע; (ד) יעדעם טהאַל ערהעבע זיך, בערג אונד

ר ש "י

(כה) בנרחמונה. תעמיד לכם שופטים כשרים: (בו) נמצפש תפדה. על ידי שיהו בה עושי משפט תפדה מעונותיה: ושביה. עושי תשובה שבתוכה:

(א) נחמו נחמו. חזר על נבואותיו העתידות לפי שמכאן ואיל סוף הספר לנחמות הפסיק פרשה זו באים לבין הפורענות נחמו נחמו לחם נביאי נחמו את עמי: (ב) כי מלאה צבאה. תרגום יונתן עתידין לתיתמלי מעם פלוחתך כמו כי מלאה מגבחה. ויש פותרין לנחה כמו הלך נבח לחזוק עלי לקן: נרצה. נתפייס: כי לקחה וגו'. לרי קבילת כום תנחומין מן קדם ה' כחילו לקח על חד תרין בכל חשחתהון ולפי פשוטו יתכן לפרש כי לקחה פורענות כפלים וחס תאמר היאך מדתו של הקדוש ברוך הוא לגבות לחדס כפלים בחטאו מגיגו מקרח מלפ ושלמתי רחשונה משנה עוונס ומשחתס: (ג) קול. רוח הקודש קורח במדבר דרך ירושלים פנו דרך ה' לשוב גליותיה לתוכה: (ד) כל גיא ינשא. והלא יפל הרי דרך חלקה ושוה ונוחה: והרכסים

באור

(ב) צבאה, זמנה, כלומר זמן שהי' לה להיות בגלות, רד"ק: נרצה עונה, כתרגומו חשתבק לה חובתה: (ג) במדבר פנו, לפי שאמר אחר כן וגלה כבוד ה' לחמר פה דרך משל לפנות הדיך

הַר וְגִבְעָה יִשְׁפָּלוּ וְהָיָה הֶעָקֹב לְמִישׁוֹר וְהָרְכָסִים לְבִקְעָה׃ (ה) וְנִגְלָה כְּבוֹד יְהוָה וְרָאוּ כָל־ בָּשָׂר יַחְדָּו כִּי פִי יְהוָה דִּבֵּר׃ (ו) קוֹל אֹמֵר קְרָא וְאָמַר מָה אֶקְרָא כָּל־הַבָּשָׂר חָצִיר וְכָל־ חַסְדּוֹ כְּצִיץ הַשָּׂדֶה׃ (ז) יָבֵשׁ חָצִיר נָבֵל צִיץ כִּי רוּחַ יְהוָה נָשְׁבָה בּוֹ אָכֵן חָצִיר הָעָם׃ (ח) יָבֵשׁ חָצִיר נָבֵל צִיץ וּדְבַר אֱלֹהֵינוּ יָקוּם לְעוֹלָם׃ (ט) עַל הַר־גָּבֹהַ עֲלִי־לָךְ מְבַשֶּׂרֶת צִיּוֹן הָרִימִי בַכֹּחַ קוֹלֵךְ מְבַשֶּׂרֶת יְרוּשָׁלַם הָרִימִי אַל־תִּירָאִי אִמְרִי לְעָרֵי יְהוּדָה הִנֵּה אֱלֹהֵיכֶם׃

אונד היגעל זינקע איין; קרומע מער פּלַאַד וועדע גערַאַדע באַהן, שטיילע העה'ן צור עבנען פּלעבַּע; (ה) גאָטטעס מאַיעסטעט אָפּפּענבַארעט זיך, יעדע קרעאַטור ערקענעט; דיעס זייא דעם עוויגען אויסשפּריך." (ו) „פּערקינדע! — ערשַאַללעט דיא שטימע. איך שפּראַך: וועם פּערקינדע איך? הינפּעללינ איזט אַללעם פּלייש וויא גראַז, אַללע זיינע טוגענד וויא פּעלדע בלומע. (ז) גראַז דאָררט, בלומע וועלקט, ווען גאָטטעס ווינד דאַריבער וועהט. פּיר! וואַהר! דאַז פּאָלק איזט הינפּעללינגעם גראַז. (ח) „לאַם גראַז דאָררען, בלומע וועלקען, גאָטטעס וואָרט בעשטעהט עוויגליך. (ט) אויף האָהען בערג קלים הינאַן, היל־פּערקינדערין ציון'ס! ערהעב' מעכטיגליך דיא שטימע, היל־פּערקינדערין ירושלים'ס! ערהעבע זיא, זייא ניכט־באַנגע; זאַגע דען שטעדטען יהודה: שויעט — אייער גאָטט. —

הנה

ר ש "י

ער

והרכסי'. הריס הסמוכים זה לזה ומתוך סמיכתן מורד שניניה' זקוף ולימו מעוקס שיהא נוח לירד ולעלות: הרכסים. כמו וירכסו את החצן: לבקעה. קנפל"יח בלע"ז (פּעלד, זאַנדשטריך, עבנע, עיין מרפח לעזן שבת ו' ח' ל"ה ב קע ה), תרן חלקה ושוה: (ו) קול. מחת הקדוש ברוך הוא לומר לבי קרח: ואמר. רוחי חלין מה לקרוח והקול משיבו זחת קרח כל הבשר חציר כל שרי עכו"ם תהכך גדולתם ותהי' כחציר: וכל חסדו כצין השדה. כי חסד לאומים חטאת. ד"ח סוף אדם למות לפיכך אם אמר לעשות חסד הרי הוא כצין השדה אבר ימולל ויבש ואין לסמוך עליו שאין בידו לקייס שמא ימות שבשביל חציר נבל צין כן בשמת החדש בטלה הבטחתו אבל דבר אלהינו יקום כי הוא חי וקייס ובידו לקייס לפיכך על הר גבוה עלי ובשרי מבשרת ציון כי מפי החי לעולם היא הבטחת הבשורה: (ז) נבל. כמש: (ט) מבשרת ציון. נביאי דמבשרין לציון ובמקום אחר הוא אומר רגלי מבשר שבו קל כשבר לא שבו תש בנקבה ומאחר פעמיו עד

הקץ

ב א ו ר

הדרך ולישר המסילה לבעבור שיעבור בו אלהים: (ד) והרכסים, הוא לשון גבהות: (ה) וראו כל בשר, כלומר ידעו כל אדם כי ה' דבר, ורוח הוא לשון הבנת הלב, (רד"ק): (ו) ואמר מה אקרא, רוחי אומר אל הקול מה אקרא, מרש"י, ועל כן מתורגם בל"ח כאלו נאמר ואומר. ושעור הכתוב, הנביא אומר אל הקול אל מי אדבר ואודיע דברך הלא המה וגם אדם כצין השדה אבר יבש ונבל. ועל זאת הקול נפסוק (ח) יבש חציר, אף אם יבש חציר וכו' הלא

דבר

(י) הִנֵּה אֲדֹנָי יְהוִה בְּחָזָק יָבוֹא
וּזְרֹעוֹ מֹשְׁלָה לוֹ הִנֵּה שְׂכָרוֹ אִתּוֹ
וּפְעֻלָּתוֹ לְפָנָיו: (יא) כְּרֹעֵה עֶדְרוֹ
יִרְעֶה בִּזְרֹעוֹ יְקַבֵּץ טְלָאִים
וּבְחֵיקוֹ יִשָּׂא עָלוֹת יְנַהֵל: (יב) מִי־
מָדַד בְּשָׁעָלוֹ מַיִם וְשָׁמַיִם בַּזֶּרֶת
תִּכֵּן וְכָל בַּשְּׁלִישׁ עֲפַר הָאָרֶץ
וְשָׁקַל בַּפְּלֶס הָרִים וּגְבָעוֹת
בְּמֹאזְנָיִם: (יג) מִי־תִכֵּן אֶת־רוּחַ
יְהוָה וְאִישׁ עֲצָתוֹ יוֹדִיעֶנּוּ:
(יד) אֶת־מִי נוֹעָץ וַיְבִינֵהוּ וַיְלַמְּדֵהוּ
בְּאֹרַח מִשְׁפָּט וַיְלַמְּדֵהוּ דַּעַת

(י) ער דער עוויגע! גאָטט!
קאָממט מיט אַללגעוואַלט, מיט
מעכטיגעם הערשערארם;
בייא אים איזט גראָסער
לאָהן, פֿערגעלטונג פֿאָר אים."
(יא) רעם הירטע גליך ווירדעט
ער דיא העערדע, זיין אַרם אומ-
פֿאַסט דיא לעממער; טרעגט
אין זיינעם שאָסע זיא,
לייטעט זאַנפֿט דיא זייגענ-
דען.—(יב) ווער מיסטעט
מיט האָהלער האַנד דיא וואַס-
סער אַללע? ווער מיט איינער
שפּאַננע דיא היממעל? ווער
מיט גראָסעם מאַס דער ער-
דע שטויב? ווער ווייגט געביר-
גע, ווער דיא היגעל, אין ריכ-
טיגער שאַאַלע גלייכגעוויכט?
(יג) ווער בעשטימעט דעם
עוויגען גייסט? ווער
גיבט איהם ראַטה? (יד) מיט

ודרך

ווען איבערלעגט ער, דאַס ער ווייזער ווערדע? ווער לעהרעט איהן דעם רעכטעם פֿאַד,

דער

ר ש " י

הקן: (י) בחזק יבא. על העכ"ם ליפרע: הנה שכרו אתו. מזומן לתו לצדיקים: ופעולתו. שכר פעולה שעליו ליתן להם: (יא) כרועה. אשר עדרו ירעה בזרועו מקנן טלאים ובחיקו נושאם: עלות ינהל. מנקתת וניח מדבר הלחן המיניקות. ינהל כמו מנהל: (יב) מי מדד וגומר. כל זה היה בו כח לעשות וכל שכן שים בו כח לשמור הבטחות הללו: בשעלו. בהליכתו שנאמר דרכת בים סוסיך: בשעלו. כמו במשעול הכרמים שניל. שעל שם כלי הוא וכן בשעלי שעורים: תכן. תמול"ח בלע"ז (געפֿאָרמט, גשבידעט, עיין מרפח לצון זנחים ג'ב' ד"ה טופסי גטי"ן): וכל בשלים. מדד בשליטות שלים מדבר שלים יסוד שלים ימים ונהרות. ל"ח בשלים מגודל עד חמה שליטי לחלבעות ומנחם פי' שהוח שם כלי וכן ותשקמו בדמעות שלים: וקל בפלס הריס. הכל לפי החזן הר ככד תקע בחזן קשה והקלים בחזן רכה: (יג) מי תכן. את רוח הקדש נפי הנביאים ה' תכנו וכדי הוא להחמן: ואיש עלתו יודיענו. רוחו כן תירגם יונתן ולפי משמעו ואיש עלתו מוסב לרוח המקרא מי תכן את רוחו ומי איש עלתו אשר יודיענו להקב"ה עלה: (יד) את מי נועץ ויבינהו. האיש להקדוש ברוך הוא הן כל גויו כמר מדלי ואיך ילמדו לו. ואת מי מן האומות נועץ כמו שנועץ עם הנביאים כמו שנא' בלבנהם וה' אמר המכסה אני מאברהם וגו': ויבינהו וילמדהו בחורת משפט. את מי מן האומות עשה כן שלימדו חכמה כמו שעשה לאברהם שנתן לו לב להבינו מחיליו ולהבין בתורה שנאמר ויאמר משמרתי ואומר למען אשר יצוה ונומר

וכליותיו

ב א ו ר

דבר אלהים יקום לעולם ונעבור זאת אל תמנע מלקרוא ומלהודיע מה שאומר אליך והוא הנה ה' אלהיסן בחזק יבוא וגו': (י) בחזק, כתרגומו בתקוף: (יא) כרועה, מהפסוק הזה מתחילים דברי הנביא, ויאמר על ה' שהוא ירעה את עמו כרועה את עדרו וכו': (יב) בשעלו, לגרופו:

בשליש

וְדֶרֶךְ תְּבוּנוֹת יוֹדִיעֻנִי׃ (טו) הֵן
גּוֹיִם כְּמַר מִדְּלִי וּכְשַׁחַק מֹאזְנַיִם
נֶחְשָׁבוּ הֵן אִיִּים כַּדַּק יִטּוֹל׃
(טז) וּלְבָנוֹן אֵין דֵּי בָעֵר וְחַיָּתוֹ אֵין
דֵּי עוֹלָה׃ (יז) כָּל־הַגּוֹיִם כְּאַיִן
נֶגְדּוֹ מֵאֶפֶס וָתֹהוּ נֶחְשְׁבוּ־לוֹ׃
(יח) וְאֶל־מִי תְדַמְּיוּן אֵל וּמַה־דְּמוּת
תַּעַרְכוּ־לוֹ׃ (יט) הַפֶּסֶל נָסַךְ חָרָשׁ
וְצוֹרֵף בַּזָּהָב יְרַקְּעֶנּוּ וּרְתֻקוֹת
כֶּסֶף צוֹרֵף׃ (כ) הַמְסֻכָּן תְּרוּמָה
עֵץ לֹא־יִרְקַב יִבְחַר חָרָשׁ חָכָם
יְבַקֶּשׁ־לוֹ לְהָכִין פֶּסֶל לֹא יִמּוֹט׃

דער ערקענטנים וועג, דער וויזהייט גאנג? (טו) זיעהע! דעם האנגענדען טראפפען אם אימער, דעם שטויבע דער וואגשאלע, גלייכען נאציאָ נען; ריא מערעסאינזעלן פלי־ גען אויף וויא לייכטער שטויב; (טז) לבנון'ס וואלד רייכט ניכט צום אלטארפייער, זיין גע־ווילד ניכט צו אפפער־ טהיע־ רע אויס. (יז) ריא פעלקער אללע שווינדען וויא ניכטס גע־ גען איהן! מיט אידם פער־ גליכען, וועלך ניכטיגע אייט־ לע וועזען! (יח) וועם וואללט איהר דען אללמעכטיגען דען פערגלייכען? וועלכע גע־ שטאלט זאלל איהן דאר־ שטעללען? (יט) יענעם בילד דאז דער קינסטלער גיעסט, דער מייסטער מיט גאלדבלעך בעלעגט, מיט זילבער קעטטע פערציערט? (כ) אדער יענעם דירפטיגען העבע, דער איינען בוים ריין פאן וואורם ניט פראם וועהלט, איינען וויזען מייסטער אויפזוכט, איין אונפערגענגליך בילד צו פערפערטיגען?

הלוא

וויא

ר ש " י

וכליותיו היו נוכשות חכמה שנחמר חף לילות יסרוני כליותי: (טו) הן גוים כמר מדלי. ואין חשובין לו להעמיד מהם לניחים לגלות סודו: כמר מדלי כטיפה מרה המטפטפת משולי הדלי ומזקק שנופת המים ורוקנין הען לימוני"ח בלע"ז (שוואמיגט עיין מרפח לשון פסחים ס"ח ע"ב ד"ה ש י ר ק ח ד מ ע י ח): וכשחק מאזנים. שהנחשת מעלה עיפוש ומשתחק: כדק. לחק דק: יטול. כחבק הניזח ועולה ע"י רוח כדוק לחר יטל: (טז) אין די בער. על מזבחו: וחיתו. של לבנון אין די עולה. ל"ח ולבנון אין די בער וגו' לכפר על עון העכ"ום: (יז) כאין נגדו. כאין הם בעיניו וחינם חשובין לפניו: (יט) נסך. לשון מסכה: נסך חרש-חרש של נחל נוסכו מנהזל או מנחשת וחח"כ הלוף מרקעו בטסי זהב ומכסהו מלמעלה: ורתוקות. שלשלות: (כ) המסכן תרומה. לו חס בח לעשותו של עץ המלומד להבחין להבדיל בין עץ המתקיים לזחר עניס עץ שלח ירקב מהר יבחר: המסכן. המלומד כמו ההסכן הסכנתי: תרומה. הפרשה בבירת העניס:

הלח

ב א ו ר

בשליש, מדה גדולה: (טו) כמר מדלי, כטפה הדובקת בדלי, שהוח דבר מועט נגד מי הדלי: יטול, כחבק הניזח ועולה ע"י הרוח. רש"י: (יז) מאפס, פחות מאפס: (כ) המסכן תרומה, כמו ילך מסכן, שהוח לשון עוני, ומעשהו כמו שכתב רד"ק למעלה חמר חס תדמו חלהים חל הפסל חשר נסך חרש, ומלפה בנסף לו בזהב כי המה חלילי העשירים, וחחר כן חמר לו חס תדמו חלהים חל הפסילים חשר עושים להם העניים מן עץ:

מרחם

(כח) הֲלֹוא תֵדְעוּ הֲלֹוא תִשְׁמְעוּ
הֲלֹוא הֻגַּד מֵרֹאשׁ לָכֶם הֲלוֹא
הִבַּנְתֶּם מוֹסְדוֹת הָאָרֶץ:
(כט) הַיֹּשֵׁב עַל־חוּג הָאָרֶץ וְיֹשְׁבֶיהָ
כַּחֲגָבִים הַנּוֹטֶה כַדֹּק שָׁמַיִם
וַיִּמְתָּחֵם כָּאֹהֶל לָשָׁבֶת: (ל) הַנּוֹתֵן
רוֹזְנִים לְאָיִן שֹׁפְטֵי אֶרֶץ כַּתֹּהוּ
עָשָׂה: (לא) אַף בַּל־נִטָּעוּ אַף בַּל־
זֹרָעוּ אַף בַּל־שֹׁרֶשׁ בָּאָרֶץ גִּזְעָם
וְגַם נָשַׁף בָּהֶם וַיִּבָּשׁוּ וּסְעָרָה
כַּקַּשׁ תִּשָּׂאֵם: (לב) וְאֶל־מִי
תְדַמְּיוּנִי וְאֶשְׁוֶה יֹאמַר קָדוֹשׁ:
(ל) שְׂאוּ־מָרוֹם עֵינֵיכֶם וּרְאוּ מִי־
בָרָא אֵלֶּה הַמּוֹצִיא בְמִסְפָּר
צְבָאָם לְכֻלָּם בְּשֵׁם יִקְרָא מֵרֹב
אוֹנִים וְאַמִּיץ כֹּחַ אִישׁ לֹא
נֶעְדָּר:

וחאמר

(כח) וויא? איהר ווייסעט עס ניט, האבט עס ניט געהערט? וואס אייך לענגסט קונד געטהאן איזט, וואס פאן וועלטענגרינדונג דער איינזיט נאהע ליענט? (כט) ער, דער אויבער דען ערדקריז אונד איהרען היישרעק־גלייכען בעוואהנערן טהראנט; ער, דער דיא היממעל אויסדעהנטע וויא טעפפיך, וויא געצעלטע אויס־שפאננטע צום בעוואהנען; (לג) ער וואנדעלט פירסטען אין ניכטס, ערדען ריכטער אין אייטלע וועזען, (לד) דאס אהר שטאם זיך ניכט ווייטער פפלאנצט, קיינען זאמען ברינגט, קיינע וואורצעל פאסט, הויכט דער ווינד זיא אן, זיא טראקנען; איין שטורם פיהרט זיא וועג וויא שטאפפעלן. (לה) וועם וואללעט איהר מיך דען נאבבילדען, דעם איך גלייכע? שפריכט דער היילינע! (מ) העבט גען היממעל אייערע אויגען; זעהעט וער שוף דיעזע? ער, דער דיעזער העערע צאהל הערפאר געבראכט נענעט מיט נאמען זיא. דעם אללע געוואלטיגען, דעם אללפערמעגענדען ענטגעהט דיעזער וועזען קיינעם.

ציון

ר ש " י

(כא) הלא תדעו. מוסדות הארץ מי יסדה ואותו היה לכם לעבוד: (כב) חוג. לשון מחוגה עוגל קומפ"ס בלע"ז (צירקעל עיין בראשית כ"ט י"ז): ויושביה. לפניו כחגבים: כדוק. כיריעה טיי"לת בלע"ז (פאוהאנג, עיין מרפי לשון פסחים ע"ג ח' ל"ה בדוקין שבעין): (כד) אף בל נטעו. אף הכי הס כמי שלא נטעו: אף בל זרעו. ועוד יתיר מכאן שיזרעו ויעקרו כחילו לא זרעו. זריעה פחותה מנטיעה: בל שורש בארץ גזעם. לכשיעקרו לא ישרים הגזע בארץ שיהא מחליף כל שורש שבמקרא טעמו בשות רחשונה ונקודה הרי"ש פתח וזה טעמו למטה ונקוד קמץ לפי שהוא לשון פועל לינ"רכי"ני בלע"ז (חייגענוואולעט): (כו) מי ברא אלה, כל הנבא אחר תרחו נמרוס: מרוב חונים. שים לו ושהוא חמין כח איש מן הנבא לא נעדר שלא יקרא בשם

וחאמר

הפטרת עקב

תרגום אשכנזי

ניצעיה סימן מ"ט.

(ז) ותאמר ציון עזבני יהוה ואדני שכחני: (ג) התשכח אשה עולה מרחם בן־בטנה גם־אלה תשכחנה ואנכי לא אשכחך: (ג) הן על־כפים חקקתיך חומתיך נגדי תמיד: (ד) מהרו בניך מהרסיך ומחריביך ממך יצאו: (ה) שאי־סביב עיניך וראי כלם נקבצו באו־לך חי־אני נאם־יהוה כי כלם כעדי תלבשי ותקשרים ככלה: (ו) כי חרבתיך

(ז) ציון שפריכט נאך איממער: דער עוויגע האט מיך פֿער־לאסטן, גאטט האט מיין פֿערגעסטן. (ג) קאן איין ווייב איהרעם זיגלינגם פֿערגעס־סען? פֿערגעסטן לייבעס־פֿרוכט מיטטערליכע געגנע־ליבע? געשאהע עם אויך, איך פֿערגעסטע דיין ניט. (ג) זיהה! וויא אויף הענדען געצייכנעט ביזט דוא מיר*), דיינע מוי־ערן מיר שטעטס געגענווער־טיג. (ד) שנעלל איזט דיינער זהנע וויעדערקונפֿט, דיינע צערשטערער אונד צערטרימ־מערער ענטאיילען. (ה) ערהע־בע דיינע אוגען אומהער, אונד שויע! וויא פֿערזאמטלט אללע

ושממתיך

צו דיר קאממען. זא וואהר איך עוויג דויערע! שפריכט דער עוויגע, וויא שאנער שמוק זאללען זיא דיך בעקליידען, אומגעבען דיך וויא ברויטגעשמיידע. (ו) יענע אדען צער־שטער־

ר ש "י

(א) ותאמר ציון. היא היתה סבורה שזכחתיה: (ב) התשכח אשה עולה. עולל שלה: מרחם בן בטנה. מלרחם על בן בטנה: גם אלה תשכחנה. אפילו אם אלה תשכחנה אנכי לא אשכחך: (ג) על כפים. על כפי רואה אני כאלו את חקוקה על כפי לרחותך ולזוכרך תמיד. ד"ת על כפיס מעל עניני בנוד כמו על כפיס כסה אור: (ד) מהרו בניך. לשוב

באור

(ב) מרחם בן בטנה, לומרו המפרשים שהוא כפל ענין במלות שונות, והר"י אבן־בלעם פירש שבן בטנה נופל המאמר ושעורו היפוך בן בטנה להבת אמו ועל פי זה מתורגם בל"ת: (ג) חומותיך, החרבות: (ד) מהרו, לשוב אל אלקים: מהרסיך, כלומר אותם אשר הרסו והחריבו

*) מייגע רעדענסאצט דיא כור מייכאל פֿאלקעמט. וואהרטייכליך מייגע אנטפיעלונג אויף דען אולטען גאברויך, לייכען אויף דיא האנד (אדער אירגענד מיינען אנדערן טהיל דעס קערפערס) ענטוועדער לו אחהולען אדער מיינלובערגעגען, ער בעלייכענטע זיך וואהל דען שטאנד דער פערזאן, אום וועלכע זיא אנגעהערטע. היער זאל עם בוים זיכנליך אדער אנטוויקלט לייגען, דאס דיא כאליען דעלכ עוויגען אוספֿערגעסליך מיזט, ער האט זיך, אענטייכער וויזע לו רעדען, אירן לייכען גענאכט, אום עטוואס כיכט לו פֿערגעסטען (זיההע אברבנאל). כאך דיעזער אנאלוגיע וואהרע אין הפטרת ויקרא (פסוק י"ג) דיא אויבערזעטלונג ווה יכתב ידו לה' פֿאלגענדער גענטאלט לו בעריכטיגען: יענער שרייבט אין זיינער האנד, איך בין דעם עוויגען, אלזא כיכט וויא (רד"ק) אוכר דיא אנדערן מפרשים עם ערקלעהרען, אלך פֿיגירליכען, זאנדערן אלך וירקליכען זינכע דעם וואהרטעם.

דוד פ"ל.

וְשַׁמְמֹתַיִךְ וְאֶרֶץ הַרְסֻתֵךְ כִּי עַתָּה
תֵּצְרִי מִיּוֹשֵׁב וְרָחֲקוּ מְבַלְּעָיִךְ׃
(ז) עוֹד יֹאמְרוּ בְאָזְנַיִךְ בְּנֵי שִׁכְלֵיךְ
צַר־לִי הַמָּקוֹם גְּשָׁה־לִּי וְאֵשְׁבָה׃
(ח) וְאָמַרְתְּ בִּלְבָבֵךְ מִי יָלַד־לִי
אֶת־אֵלֶּה וַאֲנִי שְׁכוּלָה וְגַלְמוּדָה
גָּלָה וְסוּרָה וְאֵלֶּה מִי גִדֵּל הֵן אֲנִי
נִשְׁאַרְתִּי לְבַדִּי אֵלֶּה אַיֵּפֹה הֵם׃
(ט) כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה הִנֵּה
אֶשָּׂא אֶל־גּוֹיִם יָדִי וְאֶל־עַמִּים
אָרִים נִסִּי וְהֵבִיאוּ בָנַיִךְ בְּחֹצֶן
וּבְנֹתַיִךְ עַל־כָּתֵף תִּנָּשֶׂאנָה׃
(י) וְהָיוּ מְלָכִים אֹמְנַיִךְ וְשָׂרוֹתֵיהֶם
מֵינִיקוֹתַיִךְ אַפַּיִם אֶרֶץ יִשְׁתַּחֲווּ־

לך

שטערטען פלעטצע, יענעם
טריממערפֿאללע לאַנד, זיהע!
איזט דען בעוואָהנערן צו ענג,
נון פֿערדערבער ענטפֿערנט
זינד. (ז) יאַ פֿאַרמאַהלם פֿער=
וואַזטע מוטטער! באַלד הערט
דיין אָהר דער קינדער שטימ=
מע: צו ענג איזט מיר דער
אָרט, שאַפֿ' מיר רוים צום
ניעדערלאַסטען. (ח) באַלד
פֿראַגט דיך דיין הערץ: וואר
שוף דיעזע קינדער מיר? וואַר
איך ניכט קינדערלאָז אונד
איינזאַם? פֿערבאַננעט אונד
פֿערוויזען? וואר צאָג זיא מיר
אויף? איך וואַר יאַ איינצעלן
אונד פֿערלאַסטען? וואָ לעב=
טען זיא דען? (ט) דען זאָ
שפריכט גאָטט דער הערר:
איך העב' עמפאָר צו פֿעלקערן
מיינע האַנד, פֿרעמדען נאַצי=
אָנען ערהעב' איך דאַז פּאַניר,
אונד זיא ברינגען דיא זעהנע

אים אַרם, דיא טאָכטער אויף שולטערן דיר געטראַגען. (י) פֿירשטען זינד איהרע פּפֿלע=
גע פֿאָטער, אָדלע פֿרויען איהרע זייגערינגען, דיר פֿאַללען זיא אויף דאַז אַנטליץ ני=

דער

ר ש " י

לצוב: (ו) תצרי מיושב. תהי לרה מרוב יושבים שיבאו לתוכך יהי להם המקום לר מלבנות להם בתים: (ז) בני שכוליך. בניס שהיתה שכולה מהם: גשה לי. התקרב לגד לחכי בשבילי ואשבה: (ח) וגלמודה. שול"ל בלע"ז (בדפוס פראג רל"ח כתוב שול"ח וכן הוא בלח"ט, מַוויין, מַבגעטיעדען וכמו שפי' בחיוב ג' ז' גלמוד יחיד וחסר מחדש ומכל בריה ועיין רש"י סוטה מ"ב ח' ד"ה גמולה): וסורה. מוסרת מכל לחדש הכל לומרים עלי סורו ממנה: (ט) ידי. נסי סימן להניח גליות: נס. פירק"ח בלע"ז (עיין בהמעמר במדבר כ"ח ח') כמו וכנס על הנבעה והוא סימן קיבון ונותנין ברחבה בגד: בחוקן. לייבי"לח בלע"ז (דער טהייל דעם מַרשם וואָ ער מיט דער טוֹלטער פֿערבונדען איזט, דער מַבערמַטש, עיין מרפח לעון שבת כ"ב ח' ד"ה

נמרפקו

ב א ו ר

והחריבו לותך מהרו לנחת ממך ולעזבך: (ו) הצרי, יהי' המקום לר מלבנות להם בתים, רש"י: (ז) שכוליך, שעורו לבניס היית שכולה מהם לכל עתה יאמרו לר לי המקום וכו': (ח) גלמודה, כתרגומו ויקידח ורש"י כתב שולח בלע"ז (והוא זָוויטער, מיינזאַץ): וסורה, מוסרת מכל לחדש הכל לומרים עלי סורו ממנה, רש"י: (ט) ניסי, פירקח בלע"ז (והוא פערט, ובלח"ט

לָךְ וַעֲפַר רַגְלַיִךְ יְלַחֲכוּ וְיָדַעְתְּ
כִּי־אֲנִי יְהוָה אֲשֶׁר לֹא־יֵבֹשׁוּ קֹוָי׃
(יח) הֵיקַח מִגִּבּוֹר מַלְקוֹחַ וְאִם־
שְׁבִי צַדִּיק יִמָּלֵט׃ (יט) כִּי־כֹה
אָמַר יְהוָה גַּם־שְׁבִי גִבּוֹר יֻקָּח
וּמַלְקוֹחַ עָרִיץ יִמָּלֵט וְאֶת־יְרִיבֵךְ
אָנֹכִי אָרִיב וְאֶת־בָּנַיִךְ אָנֹכִי
אוֹשִׁיעַ׃ (כ) וְהַאֲכַלְתִּי אֶת־מוֹנַיִךְ
אֶת־בְּשָׂרָם וְכֶעָסִים דָּמָם יִשְׁכָּרוּן
וְיָדְעוּ כָל־בָּשָׂר כִּי אֲנִי יְהוָה
מוֹשִׁיעֵךְ וְגֹאֲלֵךְ אֲבִיר יַעֲקֹב׃
(כא) כֹּה ו אָמַר יְהוָה אֵי זֶה סֵפֶר
כְּרִיתוּת אִמְּכֶם אֲשֶׁר שִׁלַּחְתִּיהָ
אוֹ מִי מִנּוֹשַׁי אֲשֶׁר־מָכַרְתִּי
אֶתְכֶם לוֹ הֵן בַּעֲוֹנֹתֵיכֶם נִמְכַּרְתֶּם
וּבְפִשְׁעֵיכֶם שֻׁלְּחָה אִמְּכֶם׃

מדוע

דער, לעקען דיינער פֿיסטע שטויב. דוא לערנעסט דאַן, דאַס איך דער עוויגע בין, דער מיר פֿערטרויעט, ווירד ניע צו שאַנדען ווערדען. — (יח) ווער ענטרייסט דעם מעכטיגן אַבער דיא ביוטע, ווא ענטרינעט דער גערעכטע דער גפֿאַנגענשאַפֿט? (יט) זיהע! זאָ שפּריכט דער עוויגע: יאַ ענטרייסען ווערדען דעם מאַכטיגען דיא גפֿאַנגענען, דיא ביוטע ענטרינעט דעם געוואַלטהעטיגען, דען איך פֿיהרע דיינען שטרייט, איך עררעטטע דיא קינדער דיר. (כ) פֿאַן אייגע נעם פֿליישע זאַללען אונטער דריקער צעהרען, פֿאַן אייגע נעם בלוטע ווא פֿאַם ווין מאַסט טרונקען ווערדען. דאַס יעדעס גשעפֿף ערקעננע, דאַס איך דער עוויגע דיין רעטטער בין, איך, דער מעכטיגע יעקב׳ס דיין ערלעזער. (כא) זאָ שפּריכט דער עוויגע*): וואָ איזט דען אייערער מוטטער שיידעבריף וואַמיט איך זיא ענטליעם? וואָ דער גלייביגער, דעם איך אייך פֿערקויפֿט? אַבער אַך! אייערער זינדען ווענען וואורדעט איהר פֿערקויפֿט, אייערער פֿרעפֿעלטהאַטען האַלבער ענטליעם דיא

ר ש "י

ג מ ר פ ק ו) ודומה לו בעזרת וגם אני חנני נערתי: (א) היוקח מגבור מלקוח. כשבורים יחת שאי יחבר לקחת מעשו מלקוח שביו של יעקב הכדיק: (יב) ואת יריבך. ועם מריביך אני אריב: (יג) והאכלתי את מוניך. לחית השדה את בשרם: מוניך לשון על תונו תונחת דברים המקנתרים חותך בגידופיהם: וכעסים. מתק יין: דמם ישכרון. כן ישכרון מדמן חותם הרגילים לשתות

ב א ו ר

וכל"ח שטאַנגע) כמו וכנס על הגפנה, רש"י: בחוצן, זרוע. (יא) היקח, הם דברי החומות אין יוקח כגבור מלקוח שלקח, כן אין יכולו ישראל מתחת רשותינו, מרד"ק. והנביא שואל ומשיב וידבר בשני עלמו כאלו החומות שואלים כזאת: (יג) וכעסים, יין מתוק: (יד) אמכם, כנה כלל ישראל בשם אם, והפרט בשם נניס

*) חיין מַכדערעם קאַפּיטעל, דאַז איט דעת פֿאַרהערגעהענדען גאַנץ ניכט זוזאַמענהענגט. דפ"ל.

(טו) מַדּוּעַ בָּאתִי וְאֵין אִישׁ קָרָאתִי
וְאֵין עוֹנֶה הֲקָצוֹר קָצְרָה יָדִי
מִפְּדוֹת וְאִם־אֵין־בִּי כֹחַ לְהַצִּיל
הֵן בְּגַעֲרָתִי אַחֲרִיב יָם אָשִׂים
נְהָרוֹת מִדְבָּר תִּבְאַשׁ דְּגָתָם
מֵאֵין מַיִם וְתָמֹת בַּצָּמָא:
(טז) אַלְבִּישׁ שָׁמַיִם קַדְרוּת וְשַׂק
אָשִׂים כְּסוּתָם: (יז) אֲדֹנָי יְהוִה נָתַן
לִי לְשׁוֹן לִמּוּדִים לָדַעַת לָעוּת
אֶת־יָעֵף דָּבָר יָעִיר בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר
יָעֵיר לִי אֹזֶן לִשְׁמַע כַּלִּמּוּדִים:

אדני

דיא מוטטער איך. (טו) וואַרום מוסט איך קאָממען — ניעמאַנד פֿינדען? רופֿען — קיינע אַנטוואָרט הערען? איזט זיא ערמאַטטעט מיינע ערלעזענדע האַנד, פֿעהלט דיא קראַפֿט מיר אייך צו עררעטטען? מיר! דער איך דורך שעלטען, מעערע אויסטראָקנע, דיא שטרעמע וואַנדלע אין וויסטע, דאַם אוים וואַסערמאַנגעל איהרע בעוואָהנער ערשמאַכטען, דאַם זיא הינשטערבן פֿאָר דורשט? (טז) יאַ זעלבסט דיא הימעל הילל איך אין שוואַרצעם דונקעל, קלײדע זיא אין טרויער געוואַנד. — — (יז) *) גאָטט דער הערר פֿערליה מיר איינע בערעטע צונגע, גאַב אינזיכט מיר לעהרבעגיריגע שיקליך צו אונטערריכטען, אויפֿגעפֿאָרדערט יעגליכען מאָרגען ווערד'איך, אויפֿגעפֿאָרדערט צום אויפֿהאָרכען ווי א טרייער יינגער.

יא

ר ש "י

לשׁוֹן תַּלְמִידִים. כְּמִשְׁפַּט הַלִּמּוּדִים הַתָּמִים וְהַנְּכוֹחָה:

פתח

באור

גוים, כְּדֶרֶךְ הַנִּיחִים בְּמָקוֹמוֹת שׁוֹנִים: (טו) מדוע באתי, מוֹסֵב לְמַעְלָה שֶׁאָמַר הֵן בַּעֲוֹנוֹתֵיכֶם נִמְכַּרְתֶּם כִּי מִדּוּעַ בָּאתִי וְאֵין אִישׁ הִיא לְשׁוֹן חֹלִי: (יז) לשון למודים, לְשׁוֹן מְנַשְּׂאִים מוֹרְגָלִים בְּלִמּוּד שֶׁתְּקַן לְשׁוֹנוֹ לְדַבֵּר נָכוֹחַ: לעות, לְאָמַר דָּבָר בְּעִתּוֹ. (רש"י ורל"ק): יעף, כְּלוֹמַר מִי שֶׁהוּא עָיֵף וְנִמְאָס לִשְׁמוֹעַ דְּבַר ה': בבקר בבקר, כְּלוֹמַר יוֹם יוֹם: יעיר לי, יָעִיר לִזְנִי שֶׁהִיא שׁוֹמַעַת כלמודים

---

*) דער מיבערגאַנג פֿון גאָטטעם רעדע אויף דיא רעדע דעם פֿראָפֿעטען מיזט קיהן, דאַבער ניכט אוכגעוועהנליך. — דער מידעענגאַנג מיזט אוכגעפֿעהר דיעזער: דיא כאַלטיקן האַט קיין פֿערטרויען זו גאָטט, עם פֿעהלט דיעזעם ניכט פֿון אחַכט, דאַז ליידט דיא גאַטלאָזע כאַטור, דאַבער אויך פֿון אויפֿגעדערוקטען פֿון זייטען זייעם פֿרוידיג זו מערקען פֿעהלט עם ניכט; דיעזען בעקיכסטיקטע עד זו דעם חאַטע איט גראָסען ערנערטאַלטען, אוכד איט אייפֿעק אוטה אָהנע גלייפֿען, אוק דען טראָסט דער בעזען אויסלוהאַלטען, אוכד זיך פֿון איהרע טיאפֿליכע בעהאַנדלוכגען ניכט זו קעהרען, וועלכען ער זולעטלט עלעד אוכד טעגלך פֿערקינדיגט. דוד ם"ל.

(יח) אֲדֹנָי יֱהֹוִה פָּתַח־לִי אֹזֶן
וְאָנֹכִי לֹא מָרִיתִי אָחוֹר לֹא
נְסוּגֹתִי׃ (יט) גֵּוִי נָתַתִּי לְמַכִּים
וּלְחָיַי לְמֹרְטִים פָּנַי לֹא הִסְתַּרְתִּי
מִכְּלִמּוֹת וָרֹק׃ (כ) וַאדֹנָי יֱהֹוִה
יַעֲזָר־לִי עַל־כֵּן לֹא נִכְלָמְתִּי עַל־
כֵּן שַׂמְתִּי פָנַי כַּחַלָּמִישׁ וָאֵדַע כִּי־
לֹא אֵבוֹשׁ׃ (כא) קָרוֹב מַצְדִּיקִי
מִי־יָרִיב אִתִּי נַעַמְדָה יָּחַד מִי־
בַעַל מִשְׁפָּטִי יִגַּשׁ אֵלָי׃ (כג) הֵן
אֲדֹנָי יֱהֹוִה יַעֲזָר־לִי מִי־הוּא
יַרְשִׁיעֵנִי הֵן כֻּלָּם כַּבֶּגֶד יִבְלוּ עָשׁ
יֹאכְלֵם׃ (כג) מִי בָכֶם יְרֵא יְהוָֹה
שֹׁמֵעַ בְּקוֹל עַבְדּוֹ אֲשֶׁר ׀ הָלַךְ
חֲשֵׁכִים וְאֵין נֹגַהּ לוֹ יִבְטַח בְּשֵׁם

יהוה

(יח) יא גאָטט דער העררי, האַט דאַז אָהר מיר געאָפּפּ־נעט, אונד איך בין אונגע־האָרזאַם ניכט, איך ווידער־שטרעבע ניכט; (יט) גערן גאַב איך דען שלעגערן מיינען רי־קען, מיינע וואַנגען דען רוי־פענדען פרייז; פערבערג דאַז אַנטליץ ניכט דער שמאַך, דעם שפייכל ניכט*). (כ) גאָטט דער העררי! ווירד מיר אויך בייא־שטעהען, דאַרום וויך איך שאַאמראָטה ניכט. פעלזענ־פעסט צייג איך מיין געזיכט, וואָהל איינגעדענק דאַס איך ניכט צו שאַנדען ווערדע. (כא) מיין רעכטספערטרעטער איזט מיר נאַהע — ווער וויל מיט מיר שטרייטען — — האַהלאַן! וויר טרעטען אויף, וואָ איזט מיין ווידערזאַכער — ער טרעטע נעהער. (כב) יאַ דער העררי מיין גאָטט, שטע־העט מיר בייא, ווער וויל מיך פערדאַממען? (אַללע פער־געהען זיא, וויא פערשליססענעס געוואַנד, וויא פאָן מאָטטען אויפגעצעהרט), (כג) וואָ איזט ער אַבער, דער גאָטט אונטער אייך פירכטעט? אויף זיינעם קנעכטעס שטיממע האָרכט? איממער וואַנדלע ער אים דונקל, דאַס קיין ליכט ערהעללעט, ער פערטרויע

נור

ר ש " י

(יח) פתח לי אזן. והשמיעני את מי אשלח שלחתי את עמוס והיו קורין אותו פסילוס שלחתי את מיכה כו' כדאיתא בפסיקתא דנחמו נחמו: ואנכי לא מריתי. מלילך בשליחותו ולא נסוגותי אחור אלא ואומר הנני שלחני: (יט) גוי נתתי למכים. הוא אמר לי ישעיה בני סרבנים הם בני טרחנים הם על מנת שלא תכעס עליהם אמרתי לו על מנת כן: (כ) וה' אלהים יעזר לי. אם יקומו עלי: (כא) קרוב מצדיקי. הקדוש ברוך הוא קרוב לי לזכותי בדין: (כב) עש. תולעת הבגדים: (כג) בקול עבדו. בקול הנביאים: אשר הלך חשכים. אפילו צרה באה עליו יבטח בשם ה' כי הוא יצילהו:

הן

ב א ו ר

כלמודים והנה אני תלמיד לשם. רוב"ע: (כג) אשר הלך חשכים, כלומר אף אם ילך בחושך

אם

*) דער העכסטע גראד אייסערער פערהאכטונג איזט אהרפייגעהאנדלונג — אונד וואו ניכט? — ווזט דאז שפייען אינס אנגעזיכט, אונד אויך דיזעס אכטעט דער געטטליכע אוח ניכט.

דוד ס"ל.

יְהוָה וְיִשְׂרָאֵל בֵּאלֹהָיו: (כד) הֵן כְּלָכֶם
קַדְחֵי אֵשׁ מְאַזְּרֵי זִיקוֹת לְכוּ
בְּאוֹר אִשְׁכֶם וּבְזִיקוֹת בְּעַרְתֶּם
מִיָּדִי הָיְתָה־זֹּאת לָכֶם לְמַעֲצֵבָה
תִּשְׁכָּבוּן: (כה) שִׁמְעוּ אֵלַי רֹדְפֵי
צֶדֶק מְבַקְשֵׁי יְהוָה הַבִּיטוּ אֶל־
צוּר חֻצַּבְתֶּם וְאֶל־מַקֶּבֶת בּוֹר
נֻקַּרְתֶּם: (כו) הַבִּיטוּ אֶל־אַבְרָהָם
אֲבִיכֶם וְאֶל־שָׂרָה תָּחוֹלְלָכֶם כִּי־
אֶחָד קְרָאתִיו וַאֲבָרְכֵהוּ וְאַרְבֵּהוּ:
(כז) כִּי־נִחַם יְהוָה צִיּוֹן נִחַם כָּל־

חרבתיה

נור אויף דעם עוועגן נאַמען, פֿערלאַססע זיך אויף זיינען גאָטט. — (כד) איהר הינגעגעגן, דיא איהר דאַז פֿייער אַנפֿאַכט, דיא גלוטה שטעטס פֿערמעהרט — — וואַנדעלט נור הין אין אייערעם פֿייערס גלאַנץ, נור הין אין גלוטה זעלבסט ענטצינדעט. — איך שפּרעכע דאַז אורטהייל איבער איך אוים — איהר ווערדעט דעם אונגליק ערליגען. (כה) *) הערט מיר צו, דיא איהר נאַך טוגענד שטרעבט, אונד דען עוויגען זוכט! בליקט אויף יענען פֿעלז אוים דעם איהר נעהויען, שויעט נאַך דעם ברונען דעם איהר ער-

גראַבען זייד, (כו) בליקט אויף אברהם אייערן אַהנהערר, אויף שרה הין אייערע אורערציינערין, אייניצעלן ווער ער אַלס איך איהן בעריף, איך זענעטע אונד מאַכטע צאַהלרייך איהן; (כז) זאָ בעדענקט דער עוויגע ציון, בעדענקט איהרע טרימטער; שאַפֿט

איהר

ר ש ״ י

(כד) הן כולכם. שלשים שומעים בקול נביאיו: קודחי אש. עברתו עליכם: מאזרי זיקות. מחזיקי זיקית הן גפין וגחלי אש המזרקין בקלע ויש לו דוגמת בלשון חכמי זקוקין דנור כך וכך זיקתך פסיק לן: לכו באור אשכם. לפי דרככם תלקו: מידי. תהת גמולכם זאת לכם: (כה) על גור מוכאתם. ממנו: ואל מקבת בור. שנוקבין וחולבין בה את הבורות לשכר ניקרתם בה: ניקרתם. ל׳ נקרת הבור כמו יקרוה ערבי נחל ומי הוא הבור הוא לשכרם לגיכם ומי היא המקבת היא שרה לשכר חוללתכם לשון כי חלה גם ילדה: תחוללכם. לשכר תלד אתכם: (כו) כי אחד קראתיו. כי לאחד היה יחידי בארץ כנען לשכר הגליתיו עם מולדתו וממולדתו. קראתיו רביתיו וגדלתיו לשון קרוחי העדה וכשם שהוא היה יחיד וגדלתיו כן

תגדל

ב א ו ר

שם יבטח בה׳, לז יהיה ה׳ לור לו ויצילהו מכל רע: (כד) מאזרי זיקות, מחזיקי זיקות והוא כפל הענין במלות שונות: מידי היתה זאת, כלומר לני גזרתי שתשבנו למעצבה, והיא מלשון עצב וכאב: (כה) אל צור חצבתם, כוונתו על אברהם, וכן מקבת בור כוונתו על שרה ופסוק על לאחריו פירש דבריו וכוונתו: (כו) כי אחד קראתיו, שעורו כאשר קראתיו וידעתיו הי׳ לאחד כלומר בעתי מעט ולאחר כן ברכתיו והרביתיו ונתתיו לגוי גדול, וכאשר עשיתי זאת עם אביכם, כן תעשה עם ציון נחם לותה ותהי׳ עוד רבתי בגוים רבתי במדינות לף שהיית עתה בדודה ועזובה, וזה שלמר בפסוק לאחר זה כי נחם, ומלת כי כמו כן כדרכו לפעמים:

סתרה

*) מבערמאַהנם דער מאַפֿמאַנ מיינער מיט דעם פֿאַרהערגיהענדען כיבט זוזאַמענהענגענדען רעדע.

איהרע ווייסטען אין ערן, דיא איינאֶדען אין גאָטטעס גער=
טען אום; וואָננ׳ אונד פֿריידע ווייטען דאַ, אַללעס טענט דאַנק אונד לאָבגעזאַנג.

חָרְבֹתָיִךְ וַיֵּשֶׁם מִדְבָּרָה כְּעֵדֶן
וְעַרְבָתֵךְ כְּגַן־יְהוָה שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה
יִמָּצֵא בָהּ תּוֹדָה וְקוֹל זִמְרָה:

הפטרת ראה

כיצעיה סימן נ"ד.

לְפִי שֶׁהוּא עֶרֶב רֹאשׁ חֹדֶשׁ מַפְטִירִין הַפְּטָרָה זוֹ וְאֵין מַפְטִירִין מִחַר חֹדֶשׁ, לְפִי שֶׁהוּא שַׁבָּת רֹאשׁ חֹדֶשׁ מַפְטִירִין כֵּהּ אָמַר לְקַמָּן דַּף כ"ז.

(ו) עֲנִיָּה סֹעֲרָה לֹא נֻחָמָה הִנֵּה
אֲנֹכִי מַרְבִּיץ בַּפּוּךְ
אֲבָנַיִךְ וִיסַדְתִּיךְ בַּסַּפִּירִים:
(ג) וְשַׂמְתִּי כַדְכֹד שְׁמִשׁוֹתַיִךְ
וּשְׁעָרַיִךְ לְאַבְנֵי אֶקְדָּח וְכָל־
גְּבוּלֵךְ לְאַבְנֵי־חֵפֶץ: (ג) וְכָל־
בָּנַיִךְ לִמּוּדֵי יְהוָה וְרַב שְׁלוֹם
בָּנָיִךְ: (ד) בְּצֶדֶק תִּכּוֹנָנִי רַחֲקִי

מעשק

(ו) אַרמזעליגע, דעם שטורם פֿריין גענעבענע אונגע=
טרעסטעטע שטאַדט! זיהע! אִך (גאָטט) בעלעגע מיט עדלער פֿאַרבע דיינע שטיינע, גרינדע דיך אויף זאַפֿפֿירען; (ג) דורך קריסטאַללע זאָלל דאַז זאָננענליכֿט דיר שיינען, פֿאָם בעשטיין, פֿייערפֿאַרבען, ער=
בוים איך דיא טהאָרע; דען גאַנצען אומקרייז פֿאָן עדלען שטיינען, דיר. (ג) אַללע דיינע קינדער זאָללען דעם עוויגען לעהרלינגע, אונד דיעזער קינ=
דער גליק גראָס זיין. (ד) דורך טוגענד בעשטעהסט דוא — פֿערנע זייא דיר יעדער רוים — דוא

ר ש "י

לְפִי שֶׁתִּכֵּס שִׁחֲתִי יְחִידִים לִי: (כז) וּעְרַבְתָּה. לְשׁוֹן מִדְבָּר כְּמוֹ בְּתֵרֶן עֲרָבָה וְזוֹהֶה לְלַח שֶׁהָעֲרָבָה כֻּלָּהּ הָיָה בָּהּ יָבֵשׁ וְהוֹקְרָנָה: תּוֹדָה. קוֹל הוֹדָיָיה:

(א) סוּעָרָה. שֶׁלֹּא סוֹעֵר בְּרוֹב לְרוֹת: מַרְגִּין בְּסִיף. רוֹלֵף לְפִתְּךְ בְּאַבְנֵי נוֹפֶךְ: (ב) בְּדֻכְדְּ. מִין אֶבֶן טוֹבָה: שְׁמֻשׁוֹתַיִךְ. יוֹנְתָן תִּירְגֵּם לְעֵב וּמְנַחֵם חִבְּרוֹ עִם יְשִׁמוֹנִיָּה. וְיֵשׁ פּוֹתְרִין לְשׁוֹן שֶׁמֶשׁ חַלּוֹנוֹת שֶׁחַמָּה זוֹרַחַת בָּהֶן וְעוֹשִׂין כְּנֶגְדּוֹ מְחִילָה כְּמִינֵי זְכוּכִית לְבָעִים לְנוֹי. וּמִדְרָשׁ תַּלְיִס פּוֹתֵר שִׁמְשׁוֹתַיִךְ וְשַׁמְּךְ וּמָגֵן שִׁינֵי הַחוֹמָה: לְאַבְנֵי אֶקְדָּח. יוֹנְתָן תִּירְגֵּם לְאַבְנֵי גֶּמֶר גּוֹמְרִין תַּרְגּוּם גַּחֲלֵי פֶּתֶר לְאֶקְדָּח לְפִי אֶקְדָּחִי לֶחֶם וְהֵם מִין אַבְנִים טוֹבוֹת בְּוַעֲרוֹת כְּלַפִּידִים וְהוּא קַרְבּוּנְקְל"לִי (קַרְבּוּנְקוּלוּ) לְשׁוֹן גַּחֶלֶת. וְיֵשׁ פּוֹתְרִין לְשׁוֹן מְקֻדָּח אֲבָנִים גְּדוֹלוֹת שֶׁכָּל חֲלַל הַפֶּתַח קְדוּחַ בְּתוֹכוֹ וְהַמְּזוּזוֹת וְהַמִּפְתָּן וְהַסַּף כּוּלָּן מִתּוֹךְ הָאֶבֶן הֵם: לְאַבְנֵי חֵפֶץ. לְאַבְנֵי לְרוֹךְ: (ד) רַחֲקִי

מעשק

ב א ו ר

(א) סערה, נסער הגלות. והפרשה הזאת מחוברת לפרשה שלמעלה שמדבר עם לא ירושלים החריבה: (ד) רחקי מעשק, כמו תרחקי וכן ומות בהר כמו ותמות, (מרד"ק), ושמור העושקים

מֵעָשֹׁק כִּי־לָא תִירָאִי וּמִמְּחִתָּה
כִּי לְאֹ־תִקָּרֵב אֵלָיִךְ׃ (ה) הֵן גָּוֹר
יָגוּר אֶפֶס מֵאוֹתִי מִי־גָר אִתָּךְ
עָלַיִךְ יִפּוֹל׃ (ו) הִן אָנֹכִי בָּרָאתִי
חָרָשׁ נֹפֵחַ בְּאֵשׁ פֶּחָם וּמוֹצִיא
כְלִי לְמַעֲשֵׂהוּ וְאָנֹכִי בָּרָאתִי
מַשְׁחִית לְחַבֵּל׃ (ז) כָּל־כְּלִי יוּצַר
עָלַיִךְ לָא יִצְלָחוּ וְכָל־לָשׁוֹן תָּקוּם־
אִתָּךְ לַמִּשְׁפָּט תַּרְשִׁיעִי זֹאת
נַחֲלַת עַבְדֵי יְהוָה וְצִדְקָתָם מֵאִתִּי
נְאֻם־יְהוָה׃ (ח) הוֹי כָּל־צָמֵא לְכוּ
לַמַּיִם וַאֲשֶׁר אֵין־לוֹ כֶּסֶף לְכוּ
שִׁבְרוּ וְאִכֹלוּ וּלְכוּ שִׁבְרוּ בְלוֹא־

הֵנָּה קרי כסף

דוא האַסט ניכטס צו פֿירכטטען; פֿערנע יעדע אונטערדריקונג — דיר נאַהעט זיך קיינע. (ה) וער ווילל זיך צו זאַממען ראָטטען, אָהנע מיין נען בעפֿעהל. וער זיך ווידער דיך ראָטטעט אונטערלויגט דיר. (ו) זיהע, איך שוף דען וואַפֿפֿענשמיעד, איהן, דער צו גלוטה דיא פֿלאַממע בלאָזט, אום פֿערדערבליך ווערקצייג צו פֿערטיגען, איך שוף יעדע פֿערהערענדע קראַפֿט — (ז) אַבער ווערקצייג ווידער דיך געפֿערטיגט, גענדיהעט ניכט, יעדע צונגע גענווענדעט ווידער דיך, פֿערדאַמעסט דוא אים גערכטט — דיעס איזט ערבטהייל דער גאָטטעסדיענער איהר טוגענד לאָהן פֿאָן מיר, שפריכט דער

עוויגע. (ח) וואָהלאָן איהר דורסטיגען נעהערט אייך דעם וואַסער; איהר געלדאַרמען, קאָממט, ערוועדבעט אונד גענייסעט; יאַ קאָמטעט, ערוועדבעט אָהנע געלד אונד אָהנע

פֿריז

ר ש " י

מעושק. כמו התנערי מעפר תרחקי מן העושקים לותך: (ה) הן גור יגור לפס מלותי. הן ירלו ויגור מגזרת רעות לותו שהין לכני עמו הוא עצו: מי גר לתך. מי לתר נלסף עליך למלחמה לו מי גר מי שנתגרה בך. ורבותינו פירשוהו בגרים לומר שהין מקבלים גרים לימות המשיח ולף בפשוטו של מקרא יתכן מי שנעשו גרים לתך בעניותך עליך יפול בעצירותיך כמו על פני כל לחיו נפל: (ו) הנה לנכי. לתר ברלתי חרש המתקן כלי ולני לתר ברלתי משחית המחבלו כלומר לני הוא שגריתי בך לת החויב ולני הוא שהתקנתי לו פורענות: ומוליא כלי למעשהו. לנורך גומרו כל נורכו: (ז) כל כלי יוצר עליך. כל כלי זיין לתר יצטוהו ויחדלוהו בשבילך להלחם בך: יוצר. ל' תרנות נורים. לף תזיב נור תרנו: (ח) הוי כל נמא. הוי זה ל' קריאה וזימון וקיבון הוא ויש הרבה במקרא הוי הוי ונוסו מלרן נפון: לכו למים. לתורה: שברו. לשון לשבור בר קנו: יין וחלב. לקח טוב מיין וחלב:

למה

ב א ו ר

העושקים לותך עד הנה יתרחקו ממך: (ה) גור יגור, לשון לסיפה הוא כמו יגורו עלי עזים: אפס כאיתי, שלא כמלותי (רד"ק): עליך יפול, כלומר לותן לתר יגורו לתך, יפלו תחתיך. ויש לומרים שמלת מי מושך לחרת עמה ושעורו מי גר לתך מי עליך יפול, כמו על פני כל לחיו נפל שהוא גם כן כלשון גר, והוא דרך שלילה: (ו) הן אנכי, שעורו כמו שכתב רש"י ורד"ק כיון שלני עשיתי העושה ולני ברלתי המשחית לחבל, כן בידי להגין עליך לבלתי תהוגה חליך כל רע: (ה) לכו למים, נגוי על התורה ועל מלות ה'. ולמר למה תשקלו נלת לחס, כותלו על עבודת חלהים לחרים לתר המה לת חלהים, כדמיון לת לחס:

מנחמבם

כֶּסֶף וּבְלוּא מְחִיר יַיִן וְחָלָב:
(ט) לָמָּה תִשְׁקְלוּ־כֶסֶף בְּלוּא־לֶחֶם
וִיגִיעֲכֶם בְּלוּא לְשָׂבְעָה שִׁמְעוּ
שָׁמוֹעַ אֵלַי וְאִכְלוּ־טוֹב וְתִתְעַנַּג
בַּדֶּשֶׁן נַפְשְׁכֶם: (י) הַטּוּ אָזְנְכֶם
וּלְכוּ אֵלַי שִׁמְעוּ וּתְחִי נַפְשְׁכֶם
וְאֶכְרְתָה לָכֶם בְּרִית עוֹלָם חַסְדֵי
דָוִד הַנֶּאֱמָנִים: (יא) הֵן עֵד לְאֻמִּים
נְתַתִּיו נָגִיד וּמְצַוֵּה לְאֻמִּים: (יב) הֵן
גּוֹי לֹא־תֵדַע תִּקְרָא וְגוֹי לֹא־
יְדָעוּךָ אֵלֶיךָ יָרוּצוּ לְמַעַן יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ וְלִקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל כִּי
פֵאֲרֶךָ:

דגם מ"ב

פריין, ווין אונד מילך. (ט) וואַרום געבעט איהר אייער זילבער פֿיר אונבראָר*), אייערע אַרבייט פֿיר אונזעטטיגענדעם הין. (י) האָרכט, האָרכט דאָך אויף מיך, געניסט דעם גוטען ריא ועעלע לאַבע זיך אַן וואַללוסט. (י) נייגט דאָך אייער אָהר, אונד קאָממעט צו מיר; געהאָרכט, אונד אייער גייסט ווירד זיך ערקווייקען; איך מאַכע מיט אייך אייניען עווינען בונד אויף טרייע הולדפֿערזיכערונגן דעם דוד צוגעזאַגט. (יא) זעהעט! דען פֿעלקערן איין גראָסער צייגע איזט ער בערופֿען, ער בלייבט איהנן פֿירשט אונד געביטהער. (יב) פֿירוואַהר! איין דיר אונבעקאַננטעם פֿאָלק ווירסט דוא הערופֿען, נאַציאָנען ריא דיך ניכט קאָננען איילען צו דיר הין, אום דעם עווינגען דיינעם גאָטטעם ווילליען, דעם היילינגען ישראלים ווילליען, דער דיך פֿערהעררליכט.

הפטרת שפטים

ניצעיה סימן נ"ח

(ח) אָנֹכִי אָנֹכִי הוּא מְנַחֲמְכֶם מִי־
אַתְּ וַתִּירְאִי מֵאֱנוֹשׁ יָמוּת

ומבן

(ח) איך זעלבסט, איך זעלבסט בין איהר טרעסטער! — ווער ביזט דוא, דאַס דוא שטערבליכען מענשען פֿירכטעסט

רש"י

(ט) למה תשקלו כסף. למה תגרמו לכם לשקול כסף לחויביכם בלוח לחם: (י) חסדי דוד. שהגמול לדוד חסדיו: (יא) עד לאומים. סר וגדול עליהם ומוכיח ומעיד דרכיהם על פניהם:
(יב) הן גוי לח תדע תקרח. לשימוחך לחם חלי תשמעו לשם ה' הנקרח עליך:
(א) מי חת. בת לדיקים במוחך ומלחה זכיות למה תירחי מחטוח חשר סופו למוח:

ותפחד

באור

(א) מנחמכם, כאן מדבר בלשון רבים ואמר מי חת ותרחי הוח לשון נקבה, ותז"כ אמר ותשכח

ותפחד

---

*) דיעזע לעזאַמענזעטצונג מיינט מיט דייטשען אונגעוועהנליך, דאָך האַבע איך זיא געוואַגט, ווייל

וּמִבֶּן-אָדָם חָצִיר יִנָּתֵן: (ג) וַתִּשְׁכַּח
מ יְהוָה עֹשֶׂךָ נוֹטֶה שָׁמַיִם וְיֹסֵד אָרֶץ
א וַתְּפַחֵד תָּמִיד כָּל-הַיּוֹם מִפְּנֵי
חֲמַת הַמֵּצִיק כַּאֲשֶׁר כּוֹנֵן
לְהַשְׁחִית וְאַיֵּה חֲמַת הַמֵּצִיק:
(ג) מְהֵר צֹעֶה לְהִפָּתֵחַ וְלֹא-יָמוּת
לַשַּׁחַת וְלֹא יֶחְסַר לַחְמוֹ: (ד) וְאָנֹכִי
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ רֹגַע הַיָּם וַיֶּהֱמוּ גַּלָּיו
יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ: (ה) וָאָשִׂם
דְּבָרַי בְּפִיךָ וּבְצֵל יָדִי כִּסִּיתִיךָ

לגטע

טעסט, איינען ערדן־זאהן דער וויא גראז דאהינוועלקט? (ב) וואס רום פערגיסעסט דוא דען עוויגען דיינען שעפער, איהן, דער דיא הימעל שפאננט אונד דיא ערדע גרינדעט? פירכטעסט אונאויפהערליך יע, דען טאג דעם וויטעריכם גרים, דער גערישטעט צום פערדערבען איזט? וואָ בלייבט דען דיעזעם וויטעריכם גרים? (ג) ניין! שנעלל זאלל דער אונטערישאטע פרייא זיין, ניכט שטערבען זאלל ער אים קער־קער, ניכט דען הונגערטאד ערליידען. (ד) בין איך ניכט דער עוויגע דיין גאטט, דער דאז וועלטמעער בערוה געט, וועך אין דיינען מונד — בעשיטצע דיך אים שאטטען מיינער האנד — ביז דיא הימ־

ר ש י

(ב) ותשכח ה' עושך. ולא נשענת עליו: המציק. מושלי העובדי אלילים המשעבדים נכם: כאשר כונן. נזדמן: ואיה חמת המציק. מחר בא ואינגו: (ג) מהר צועה להפתח. לפילו נקניו קצין עליו וגזרך הוא להפתח בהילוך המעים כדי שלא ימות לשחת וכיון שמיהר להפתח גזרך למזונות רגיס שלא יחסר לחמו לף הוא ימות: לועה. לשון דבר העומד להיות כירוק כמו שאומר במוכא שדימהו הנביא ליין הסקט לל שמריו ולא הורק מכלי לל כלי ונאמר שם ושלחתי לו לועים ולעוהו וכליו יריקו. ד"ח מהר לועה לותו החויב המציק שהוא עכשיו חגור מתניס חלון כח ימהר להפתח ולהיות חלש. לועה. חוגר כמו לועה בדוב כמו: ולא ימות. המסור בידו לשחת לבל הלשון רחשון מדבר חגדה הוא בפסיקתא רבתי: (ד) רוגע היס. לשון עורי רגע פרוש"ל בלע"ז (אייגרונלעון, אויכטרוואפען):

(ה) לגטוע

ב א ו ר

ותפחד הוא לשון זכר יחיד, כי כן דרך המקרא לפס כוונתו על הכלל מדבר בלשון רבים, ולפס כוונתו על הפרטים מדבר בלשון יחיד ולפס כוונתו על הכנסיה מדבר בלשון נקבה, מרד"ק: חציך ינתן, כתרגומו די כעסנת תציב, ונחסר כ"ף הדמיון לחזק הדמיון: (ג) צועה, הטעם כמו קצור ומלת להפתח לעד והוא כמו יוצב במלור ובמלוק (רלב"ע) ומטעם זה תרגומו בל"ז (דער אונטערישלכטע): (ד) רוגע, כמו הלוך להרגיעו ישראל, שהוא לשון הסקט ומנוחה:

לגטוע

וויל קיין מַדערעם וואָרט דען בעגריף זיך קולן אוכד זיך דייטליך הזיסדריקט. מענדעלזאהן מי־ בערזעטצט לא־עם (דברים ל"ג כ"ח) עבעגפַאלָם אוך דיעזע מַרט: אונפאלק. מויסער דיע־ זער מויטָריטעט איזט זיא אוך ניכט שפרַכוורידיג, דוד־יא פַּרַטיקעל ו ו כ, פערכיינעדע קרַפט האָט, אוכד מיינעטוילך דיא מַבוועזעהייט דעטיעניגען בעגריפם בעלייכטעט, וועלכען דאז וואָרט מיט וועלפעם זיא לוזאַמענגעזעטצט מיזט, מיזדריקט. (זיעהע מַדעלוהן) דוד ם"ל

לִנְטַע שָׁמַיִם וְלִיסֹד אָרֶץ וְלֵאמֹר
לְצִיּוֹן עַמִּי אָתָּה: (ו) הָתְעוֹרְרִי
הָתְעוֹרְרִי קוּמִי יְרוּשָׁלַם אֲשֶׁר
שָׁתִית מִיַּד יְהוָה אֶת־כּוֹס
חֲמָתוֹ אֶת־קֻבַּעַת כּוֹס הַתַּרְעֵלָה
שָׁתִית מָצִית: (ז) אֵין־מְנַהֵל לָהּ
מִכָּל־בָּנִים יָלָדָה וְאֵין מַחֲזִיק
בְּיָדָהּ מִכָּל־בָּנִים גִּדָּלָה: (ח) שְׁתַּיִם
הֵנָּה קָרָאתַיִךְ מִי יָנוּד לָךְ הַשֹּׁד
וְהַשֶּׁבֶר וְהָרָעָב וְהַחֶרֶב מִי
אֲנַחֲמֵךְ: (ט) בָּנַיִךְ עָלְפוּ שָׁכְבוּ
בְּרֹאשׁ כָּל־חוּצוֹת כְּתוֹא מְכֻמָּר
הַמְלֵאִים חֲמַת־יְהוָה גַּעֲרַת

אלהיך

היכמיעל נייא אַנגעבויעט, דיא
ערדע נייא געגרינדעט, איך
ציון צורופֿע: דוא ביזט מיין
פֿאָלק! (ו) וואָהלאויף! וואָהל־
אויף! ערהעבע דיך ירושליב!
אַך! דוא טראַנקסט אוים גאָט־
טעס האַנד דען צאָרנבעכער,
טראַנקסט דיא העפֿען דעם
טו מעלקעלכֿם, שלירפֿטעכט
איהן גאַנץ אויס.—(ז) לי טעט
זיא דען קיינער פֿאָן אַל־
לען קינדערן דיא זיא גע־
באָרען? אונטערשטיצט זיא
פֿאָן אַללען ערצאָגענען זעה־
נען, קיינע האַנד? (ח) אַך!
וויא פֿיעלפֿאַכֿעם עלענד טראַף
דיך, וועה־יאַממערטע דיין?—
פֿערהעערונג אונד פֿערדערב־
בען, הונגער אונד שווערדט—
וועה טרעסטעט דיך?—
(ט) דיינע קינדער לאַגען גע־
פֿיהללאָז, הינגעוואָרפֿען אויף
אַללען שטראַססען, וויא נעטצ־
אומשטריקטעם טהיר, איבערלאַדען פֿאָם צאָרן־אייפֿער דעם עוויגען, פֿאָם שעלטען
נדויי־

ר"ש"י

(ה) לנטוע שמים. לקיימת עמך דחמיר עליהון יסגון כנוכסי שמיא: וליסוד ארץ. ולמכלי כניסתך דחמיר עליהון יסגון כעפרא דארעא: (ו) קבעת. תירגם יונתן פיילי והוא שם כוס ולי נראה קובעת אלו המטרי' הקבועים בתחתית הכלי ומלית יורה על כמה שנאמר שמריה ימלו: התרעלה. הוא משקה המטמטם ומתיז כח האדם כחסור וקצור ומעוקף כמו הנרוזים הרעלו. והזרו והרעלות. שהוא לשון עיטוף. ובמס' שבת מדיות רעולות מין סרבל נאה להתעטף בו. תרעלה לינטו"מיזמנט בלע"ז (ל"ל לימטור"דיזמנט בעטייבונג עיין בהמעמר ברחצית פ' כ'): מצית. לגוס"טיר בלע"ז (וזהו לגוטטי"ר מלה גוס"ת, ביז חויך דען לעלטען טרונקפֿען חויזטווירפֿען): (ה) אתיס הנה קראתיך. לרות בפולות אתיס אתיס: מי ינחמך. מי לבדיח לך לנחמך ולומר לך לומה כלונית היח לקת' דוגמתך: (ט) עלפו. לשון עייפות כמו תתעלפנה הבתולות בלמ"ד בלע"ז (עיין מלות לועזות לחמם מגלות לויכה כ' י"ח): כתוא מכמר. הפקר כתוא זה שנפל למכמר

באור

(ה) לנטוע שמים, וכל זה לכסה לנין עד שיגוא את לנטוע שמים וליסוד ארץ וכן אמר הנני נוטע שמים וגו' (מרד"ק): (ז) אין מנהל לה, לחר שדמה הנביח לותה לשבורת בחמרו את כוס חמתו, ובאמרו התעוררי התעוררי דרך משל לאדם שישתכר, הוסיף עוד לדבר בדמיון הזה ואומר האם אין לה מכל בניס אשר ילדה מנהל ומחזיק בידה. כדרך השבורים להיות להם משען לבל יפלו: (ח) שתים הנה, לרות בפולות אתיס אתיס, (רמ"י): (ט) כהוא מכמר, כתוא זה שנפל למכמר, ושעס תוא כמו ותלו ואמר הנזכר בתורה בהפוך האותיות כמו

אֱלֹהֶיךָ: (י) לָכֵן שָׁמַעְתִּי־נָא זֹאת
עֲנִיָּה וּשְׁכֻרַת וְלֹא מָיִן: (יא) כֹּה־
אָמַר אֲדֹנַיִךְ יְהוָה וֵאלֹהַיִךְ יָרִיב
עַמּוֹ הִנֵּה לָקַחְתִּי מִיָּדֵךְ אֶת־כּוֹס
הַתַּרְעֵלָה אֶת־קֻבַּעַת כּוֹס חֲמָתִי
לֹא־תוֹסִיפִי לִשְׁתּוֹתָהּ עוֹד: (יב)
וְשַׂמְתִּיהָ בְיַד מוֹגַיִךְ אֲשֶׁר־
אָמְרוּ לְנַפְשֵׁךְ שְׁחִי וְנַעֲבֹרָה
וַתָּשִׂימִי כָאָרֶץ גֵּוֵךְ וְכַחוּץ
לַעֹבְרִים: (יג) עוּרִי עוּרִי לִבְשִׁי
עֻזֵּךְ צִיּוֹן לִבְשִׁי בִּגְדֵי תִפְאַרְתֵּךְ
יְרוּשָׁלַם עִיר הַקֹּדֶשׁ כִּי לֹא יוֹסִיף
יָבֹא־בָךְ עוֹד עָרֵל וְטָמֵא:
(יד) הִתְנַעֲרִי מֵעָפָר קוּמִי שְׁבִי
יְרוּשָׁלַם הִתְפַּתְּחִו מוֹסְרֵי צַוָּארֵךְ
שְׁבִיָּה בַּת־צִיּוֹן: (טו) כִּי־כֹה אָמַר
יְהוָה חִנָּם נִמְכַּרְתֶּם וְלֹא בְכֶסֶף
הִתְפַּתְּחִי קרי
תגאלו

דיינעם גאָטטעם. (י) אַבּיער נון פֿערנים דיעזעם דוא בע־ דרענגטע! דיא דוא טרונקען אַבר ניכט פֿאָם ווייַנ' עס ביזט. (יא) זאָ שפּריכט דיין הערר דער עוויגע, דיין גאָטט, דער זיין פֿאָלק ראַכט: זיהע! איך נעהמע אויס דער האַנד דיר דען טוימעלקעלך, דען העפֿען־ פֿאָללען צאָרנבעכער. ניע זאָללעסט דוא איהן מעהר טרינקען. (יב) איך געב' איהן אין דיינער טיראַננען האַנד, אין דיא האַנד דערער, דיא צו דיר שפּראַכען: קרימע דיך, וויר שרייטען איבער דיך הין! דאַס ווייא שטראַססע ווארד דיין ריקקען, ווייא פֿריייער ווע דען פֿאָראיבערוואַנדעלנ־ דען. (יג) וואָהלאויף, ציון! וואָהלאויף בעקלייד דיך מיט שטערקע! צייך אַן דיין פֿיי־ ערשמוק, ירושלים היילינע שטאַדט! ניכט מעהר ענט־ ווייהט אונבעשניטטענער אונד אונריינער, דורך זיינע געגענ־ ווארט דיך; (יד) שיטטלע אַב דען שטויב, קאָם בעשטיי־ דען טהראָן, ירושלים! ענטשלאָגע דיך דיינעם האַלזעם פֿעסטעלן, געפֿאַנגענע טאָ־ טער ציון! (טו) דען זאָ שפּריכט דער עוויגע: אומזאָנסט זייד איהר פֿערקויפֿט, אָהנע געלד ווער־

ר ש " י

למכמר. תוח כמו ותחו וזמר: (י) ושכורת ולח מיין. ושכורת מדבר לחר שלח מיין: (יא) יריב עמו. לחר ידין דין עמו: (יב) מוגיך. מניעיך ומטלטליך כמו והנה ההמון נמוג קרוב"ל ביר נלע"ז (ערטיטטערן, בעווענגען): שחי ונעבורה. על גביך: (יד) התנערי. לישקו"ת רח נלע"ז (והוח עקורע"ר. שַׁבטיטטעלן, ריין חאַכען) כמנער לת הטלית: קומי. מן החרן מגזרת לחרן תשב: שבי. על הכסח: התפתחי. התפרחי. קריג"לש נלע"ז ל"ל (ניגלש גורטען, בחַנדע, עיין מרפח לשון שבת כ"ז ח' ד"ה חבקין): שביה. כמו שבויה: (טו) חנם נמכרתם. על עסקי חנם הוח יכר הרע שחינו לכם לשכר: ולח בכסף תגחלו. חלח בתשובה:

מלרים

ב א ו ר

כשב כ:ב: (יב) מוגיך, מן לשון כי ה' הוגה והוח מגזרת יגון:

מצרים

תְּנָאֲלוּ: (טז) כִּי כֹה אָמַר אֲדֹנָי
יְהוָה מִצְרַיִם יָרַד־עַמִּי בָרִאשֹׁנָה
לָגוּר שָׁם וְאַשּׁוּר בְּאֶפֶס עָשָׁקוֹ:
(יז) וְעַתָּה מַה־לִּי־פֹה נְאֻם־יְהוָה
כִּי־לֻקַּח עַמִּי חִנָּם מְשָׁלָו יְהֵילִילוּ
נְאֻם־יְהוָה וְתָמִיד כָּל־הַיּוֹם שִׁמִּי
מְנֻאָץ: (יח) לָכֵן יֵדַע עַמִּי שְׁמִי
לָכֵן בַּיּוֹם הַהוּא כִּי־אֲנִי־הוּא
הַמְדַבֵּר הִנֵּנִי: (יט) מַה־נָּאוּ עַל־
הֶהָרִים רַגְלֵי מְבַשֵּׂר מַשְׁמִיעַ
שָׁלוֹם מְבַשֵּׂר טוֹב מַשְׁמִיעַ יְשׁוּעָה
אֹמֵר לְצִיּוֹן מָלַךְ אֱלֹהָיִךְ: (כ) קוֹל
צֹפַיִךְ נָשְׂאוּ קוֹל יַחְדָּו יְרַנֵּנוּ כִּי
עַיִן בְּעַיִן יִרְאוּ בְּשׁוּב יְהוָה צִיּוֹן:
(כא) פִּצְחוּ רַנְּנוּ יַחְדָּו חָרְבוֹת

מְשָׁלָיו קרי ירושלם

וועלכער איהר ערלעזט. (טז) יאָ דיעס איזט גאָטט דעס העררן אויסשפרוך: צו ערכטן מיצרים (מיין פֿאָלק קאָם נור הין אום דאַ צו ווייַלען), דאַן פֿאַראיבטע אשור אָהנע אור, זאַך גרויזאַמקייט. (יז) וואָם וויד ערפֿאַהרט מיר? שפריכט דער עוויגע, אומזאָנסט איזט מיין פֿאָלק וועגגעפֿיהרט; דיא טיראַננען פֿראָהלאָקען, זאָגט דער עוויגע, אונד מיין נאָמע ווירד אונאויפֿהערליך גע־לעסטערט. (יח) פֿירוואַהר! מיין פֿאָלק זאָלל מיינען נאַמען ערקעננען; פֿירוואַהר דיעזעס טאָגס ערקעננען; דאָס איך עס בין דער רופֿט: היר בין איך! — — — (יט) ליעב־ליך שאַללעט אויף בערגען, טריטטע גליקליכֿער באָטען, זיא רופֿען פֿריעדע! פֿערקיו־דען וואָגען! פֿערבריטען הייל! זיא רופֿען: ציון, ער הערר־שט דיין גאָטט! (כ) האָרך — שטי־מע מע דער וועכֿטער! זיא שאַל־לעט איהר טהאָן, זיא יוכֿצעט אַללעם פֿעראיינט! יאָ זיא זעהען, זיא זעהען דער עוויגע קעהרט נאַך ציון וויעדער. (כא) טענעט עם לויט! פֿראָהלאָקט אַללעזאַמט! ירושלים'ס טרימ־

ר ש ״ י

(טז) מצרים ירד עמי וגו'. הם המצריים היו להם קנת חוב עליהם שנעשו להם תכסניא וכלכלוס חנם נחסם ונחנם עשקו: (יז) מה לי פה. למה לחי שוהח ומשהח בני כאן: יהילילו. מתחרים לאחר ידינו רמה: מנוחן. מתנחן והרי זה דוגמת ויצמא לח הקול מדבר חליו: (יח) ידע עמי. כשחגלחם יכירו כי שמי חדון שליט ומושל כמשמעו: לכן ביום. גחולתם יבינו כי לחי הוח המדבר והנני קיימתי: (כ) לוכיר. לופיס שמעמידין על החומות והמגדלים לבשר ולרחות מי בח לעיר:

חסף

ב א ו ר

(טז) מצרים ירד עמי, שעור הכתוב מצרים וחשור נחתם עשקו, ואמר ירד עמי הוח כמו מחמר מוסגר כלומר מצרים חשר שם ירד עמי בתחלתה: (יח) הנני, כלומר חני הוח חשר דברתי לכם הנני לעזרכם, ומלת הנני פעול הדבור: (יט) מה נאוו על ההרים, משורר הנביח שיר חדם על הגחולה חשר זכר למעלה והשיר הזה מכויים במלת נוסחי כלי ה', והוח כלו מחמדים מיוסד על ג' ג' תיבות וכשעט על ג' וכ' תיבות פרטות. (ולפ שההפטרה הזחת מסיימת בפסוק הזה,

הכנגו

יְרוּשָׁלָ֑͏ִם כִּי־נִחַ֤ם יְהוָה֙ עַמּ֔וֹ גָּאַ֖ל
יְרוּשָׁלָֽ͏ִם׃ (כג) חָשַׂ֤ף יְהוָה֙ אֶת־
זְרוֹעַ֣ קָדְשׁ֔וֹ לְעֵינֵ֖י כָּל־הַגּוֹיִ֑ם וְרָא֣וּ
כָל־אַפְסֵי־אָ֗רֶץ אֵ֚ת יְשׁוּעַ֣ת
אֱלֹהֵ֔ינוּ׃ (כד) סֻ֥רוּ סֽוּרוּ֙ צְא֣וּ מִשָּׁ֔ם
טָמֵ֖א אַל־תִּגָּ֑עוּ צְא֣וּ מִתּוֹכָ֔הּ
הִבָּֽרוּ נֹשְׂאֵ֖י כְּלֵ֥י יְהוָֽה׃ (כה) כִּ֥י לֹא
בְחִפָּז֖וֹן תֵּצֵ֑אוּ וּבִמְנוּסָ֖ה לֹ֣א
תֵלֵכ֑וּן כִּי־הֹלֵ֤ךְ לִפְנֵיכֶם֙ יְהוָ֔ה
וּמְאַסִּפְכֶ֖ם אֱלֹהֵ֥י יִשְׂרָאֵֽל׃

טריממער! ער טרעטטעט, דער עוויגע, זיין פֿאלק, ירושלים האָט ער ערלעזט. (נג) זיכטבאַר איזט דעם עווי־גען היילגער אַרם, יאָ זיכט־באַר אַללען פֿעלקערן. דער ערדע ענדען שויען, אונזערם גאָטטעס היול. (נג) הינווענ! הינווענ! ווייכט פֿאָן דאַנען! ענטווייהטע! ריהרט ניכטס אָן, ווייכט אוים איהרער מיט־טע דאַס ריין זיא בלייבען, זיא, דעם עוויגען היילינע גערעטהע טרעגער.—(כד) זא ווענדעלט איהר — ניכט מיט איילע— זאָ ציהט איהר איי — ניכט אלס פֿליכטלינגע; פֿאָר

איך גאָהט דער עוויגע איינהער, ישראלים גאָטט בעשליסט דען צוג.

הפטרת כי תצא

ניצעיה סיפן נ"ו.

(ה) רָנִּ֣י עֲקָרָ֔ה לֹ֥א יָלָ֖דָה פִּצְחִ֣י
רִנָּ֑ה וְצַהֲלִ֣י לֹא־חָ֔לָה כִּי־

(ה) פֿראָהלאָקקע, אונפֿרוכט־באַרע! דיא דוא ניט גע־באָרען! בריך אין יובעלליעדער אוים אונד יוכצע, דיא דוא דער מוט־

רבים

ר ש ' י

(כב) חסף. גלה: (כג) לאו מתוכה. מתוך הגלות כי כל נחמות החלו האחרונות יהיו חלק על גלות האחרון: טמא אל תגעו. שקן יהיה לכם מליגע בהם: הנרו. הטהרו: נשאי כלי ה'. הכהנים והלוים שהייתם נושאים כליו במדבר: (כד) כי הולך לפניכם. שני דברים שנסוף המקרא הזה מיושבין שני דברים שבראשו. כי לא בחפזון תלכו מה טעם כי הולך לפניכם ה' לנחותכם הדרך ומי שבלומו מקדים לפניו לנחותו הדרך היו יכולתו בחפזון. ומנוסה לא תלכון לפי שמלסיפכם אלהי ישראל הולך מאחריכם לשמור לאחכם מכל רוקף כמו ונסע דגל מחנה דן מאסף לכל המחנות ההולך לאחרי המחנה קרוי מאסף לפי שהוא ממתין את הנאחרים ואת הנכשלים וכן הוא אומר ויהושע והמאסף הולך לאחרי הארון:

(א) רני עקרה. ירושלם אשר היתה כלא ילדה: לא חלה. לשון לידה הוא שהיולדת על

ידי

ב א ו ר

הגיעו כל הצער עד תשלומו לשלחי שחת יומי הצער הזה אם נפסיק בין הפרקים כי מה רב טובו ומה רב יפיו: (כד) כי לא בחפזון, אחר סיום הצער חוזר לדברי הנחמוניים בענין הגאולה שתהי' לא בחפזון ובמהירות מפני ירלת הרודפים, כי אם בין כמה כי ה' אלהיכם הולך לפניכם:

מבני

רַבִּים בְּנֵי־שׁוֹמֵמָה מִבְּנֵי בְעוּלָהּ
אָמַר יְהוָה: (ב) הַרְחִיבִי וּמְקוֹם
אָהָלֵךְ וִירִיעוֹת מִשְׁכְּנוֹתַיִךְ יַטּוּ
אַל־תַּחְשֹׂכִי הַאֲרִיכִי מֵיתָרַיִךְ
וִיתֵדֹתַיִךְ חַזְּקִי: (ג) כִּי־יָמִין
וּשְׂמֹאול תִּפְרֹצִי וְזַרְעֵךְ גּוֹיִם
יִירָשׁ וְעָרִים נְשַׁמּוֹת יוֹשִׁיבוּ:
(ד) אַל־תִּירְאִי כִּי־לֹא תֵבוֹשִׁי וְאַל־
תִּכָּלְמִי כִּי־לֹא תַחְפִּירִי כִּי
בֹשֶׁת עֲלוּמַיִךְ תִּשְׁכָּחִי וְחֶרְפַּת
אַלְמְנוּתַיִךְ לֹא תִזְכְּרִי־עוֹד: (ה) כִּי
בְעֹלָיִךְ עֹשַׂיִךְ יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ
וְגֹאֲלֵךְ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל אֱלֹהֵי כָּל־
הָאָרֶץ יִקָּרָא: (ו) כִּי־כְאִשָּׁה
עֲזוּבָה וַעֲצוּבַת רוּחַ קְרָאָךְ יְהוָה
וְאֵשֶׁת נְעוּרִים כִּי תִמָּאֵס אָמַר
אֱלֹהָיִךְ: (ז) בְּרֶגַע קָטֹן עֲזַבְתִּיךְ

וברחמים

מוטטערוועהען ניע געפֿיהלט!
דיא קינדער דער פֿערלאַססע־
נען איבערטרעפֿען אויסט
דער פֿערמעהלטען קינדער,
שפּריכט דער עוויגע. (ב) ער־
וויטערע דיינעם צעלטעם רוים,
שפּאַננע זיא אויס, דיינער
וואָהנונג טעפּיכע, אונטער־
לאַססע ניכטס, פֿערלענגערע
דיא זוילע, בעפֿעסטיגע דיא
פּפֿלעקקע; (ג) דען דוא בריי־
טעסט דיך אוים צור רעכטען
אונד צור לינקען; דיינע נאַכ־
קאָממען ערבען נאַציאָנען,
בעפֿעלקערן אֶרע שטעדטע.
(ד) זייא נים באַנגע, דוא
ווירסט נים צו שאַנדן; זייא
נים בעשעמט, דוא וואָללסט
ניממער ערריעטהען. דעם יונג־
פֿרויליפֿען שטאַנדעם שאַם
זייא פֿערגעססען, דעם ויטוון
שטאַנדעם שמאַך ווערדע ניע
געראַכט. (ה) ער, דיין שע־
פֿפֿער, איזט דיין נעמאַהל, עווי־
גער צבאות זיין נאַמע. ישראֵים
הייליגסטער דיין ראֵכער, אַל־
לער לענדער גאָטט נעאַננט.
(ו) וויא פֿערלאַססענער, טיעף
געקרענקטער פֿרויא, רופֿט רער עוויגע דיר צו; וויא צו יוגענדליכעם עהעגעמאָם, פֿער־
אַכטעט אינסט, שפּריכט דיין גאָטט צו דיר. (ז) אוינען קליינען אויגענווינק פֿערליעם איך

דיך

ר ש "י

ידי חיל וחכליס יולדת: מבני נעולה. בת לחוס: (ב) יטו. למרחוק: מיתיך. הס חבליס
דקיס התלויס בזולי לחליס וקבוריס ניתדות בקרקע קני"ל בלע"ז (עיין בנחורי לבופטיס
ד' כ"ח) ותוקעין בחלן: (ג) תפרוצי. תגבהי: (ד) עלומיך. נעוריך: (ו) כי תמאס. כאחמאס
פעמים שכועס עליה מעט: בגלף

ב א ו ר

(א) מבני בעולה, כלומר כאשה שיושבת עם בעלה ובניה, והפוכה הלשונה והשבולה שהיא
שוממה והטעם על ירושלים שהיא כחלמנה (מרד"ק): (ב) הרחיבי וגו', ל"מ שתרחיב משכנה
כדי שתכיל רוב הבניס שתלד: (ד) כי בושת עלומיך, טרם שנשחרה לעם סגלה, וימי מגורתם
במלרים: וחרפת אלמנותיך, לחרי שחטאו וגלו: (ו) כי תמאס, כאחמאס, פעמים שכועס
עליה מעט (רד"י). ומהו שחומר הנעל לאשה הזאת, ברגע קטן וגו': (ז) ברגע קטן, יפה

וּבְרַחֲמִים גְּדוֹלִים אֲקַבְּצֵךְ׃
(ח) בְּשֶׁצֶף קֶצֶף הִסְתַּרְתִּי פָנַי רֶגַע
מִמֵּךְ וּבְחֶסֶד עוֹלָם רִחַמְתִּיךְ
אָמַר גֹּאֲלֵךְ יְהוָה׃ (ט) כִּי־מֵי נֹחַ
זֹאת לִי אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי מֵעֲבֹר מֵי־
נֹחַ עוֹד עַל־הָאָרֶץ כֵּן נִשְׁבַּעְתִּי
מִקְצֹף עָלַיִךְ וּמִגְעַר־בָּךְ׃ (י) כִּי
הֶהָרִים יָמוּשׁוּ וְהַגְּבָעוֹת תְּמוּטֶינָה
וְחַסְדִּי מֵאִתֵּךְ לֹא־יָמוּשׁ וּבְרִית
שְׁלוֹמִי לֹא תָמוּט אָמַר מְרַחֲמֵךְ
יְהוָה׃

דיך ; ערבאַרמונגספֿאַלל נעה־
מע איך דיך וויעדער אויף.
(ח) אין קורצעם גרים פֿער־
היללט׳ איינע ווילע איך מיין
אַנטליץ דיר, אַבער איינער
עוויגקייט דויער וואַהרט מיינע
גנאַדע, שפריכט דיין רעטטער,
דער עוויגע. (ט) וויא צו נחים
צייטען, זאָ זייא דיינע רעט־
טונג. שוואור דאַמאַהלם איך ;
ניע זאָלל פֿלוטה וויעדער דיא
ערדע איבערשטערמען ; זאָ
שוועהרע איך איצט, ניע וויע־
דער דיך צו צירנען, דיך צו
שעלטען. (י) נעבירגע מענען
וויכען, היגעל זיך אויפֿלעזען,
מיינע הולד וויכט פֿאַן דיר ניע,
מיין פֿריעדענס־ בונד וויערד ניע
אויפֿגעלעזט, זאָ שפריכט דער
אַללערבאַרמער דער עוויגע.
וואָהל

ר ש " י

(ח) בשצף קצף. מנחם פתר מרי לף ודונש אמר במעט קצף כמו ברגע קטן עזבתיך וכן תירגם יונתן: וברחמי עולם. שיתקיים עד עולם: (ט) כי מי נח זאת לי. שבועה בידי והולך ומפרש דברו בחצר נשבעתי מעבור מי נח וגומר: (י) כי ההרים ימושו. לף לס תכלה זכות לבות וחמהות חסדי מאתך לא ימוש:

ב א ו ר

אמר הרחב"ע ז"ל יש מפרש שפירושו מלשון רוגע היס וגליו והעד וברחמים ע"כ, ולפ"ז יתורגם הכתוב בל"ל (אין קורלעפ אוכווילען פֿערטטיעם איך דיך, אוכד איט גרחסער ליעבע נעהאע איך דיך וויעדער אויף) כי יש רחמים שהוא לשון להבה כידוע: (ח) בשצף קצף, מנחם פתר מרי לף, ודונש אמר במעט קצף כמו ברגע קטן. וכן תרגום יונתן בשעה שעירת סלקית לפי שכנתי זמן שעירת מיך (רש"י), וכן פי' הריק"ס והרחב"ע. לומס בשעה שעירת הוא תרגום ברגע קטן ולא תרגום בשלף קלף, גם איך יתכן כפילת מלת שעירת בתרגום הנ"ל, ובאמת נוסח התרגום שלפנינו מוכח הוא, כי לא מצינו בו תרגום הכתוב ברגע קטן וגו' מכל וכל, ונראה כאלו נתערבב תרגום אלו ג' הכתובים לאחד, תחלתו מפסוק הראשון וסופו מפסוק הג'. אמנם היותר נראה בפי' הכתוב הוא שהעם שצף בנד"י הוא בטעם שטף בט"ית, להיותם לותיות מתחלפות, כידוע לבעלי המבטא. ואמר שהקלף לא בא כי אם בשטיפה מהירית, ובאחר בא בן ילך, אבל החסד שבא במדת הרחמים והאהבה התקועה בלבו הוא יתקיים לעולם, ויהי' תרגום בשלף קלף בל"ל (איך אויסברוך דעם לעמנש): (ט) כי מי נח, יש מחלוקת בספרים במלה הזאת. ברוב הספרים הם שתי מלות, ויש ספרים שהיא מלה אחת כמו כימי נדת דותה, וכן תרגם יונתן כיומי כח, מ"מ הענין אחד (מרל"ק):

הפטרת כי תבא

תרגום אשכנזי

ניצבים סימן ס׳.

(א) קוּמִי אוֹרִי כִּי־בָא אוֹרֵךְ וּכְבוֹד יְהוָה עָלַיִךְ זָרָח: (ב) כִּי־הִנֵּה הַחֹשֶׁךְ יְכַסֶּה־אֶרֶץ וַעֲרָפֶל לְאֻמִּים וְעָלַיִךְ יִזְרַח יְהוָה וּכְבוֹדוֹ עָלַיִךְ יֵרָאֶה: (ג) וְהָלְכוּ גוֹיִם לְאוֹרֵךְ וּמְלָכִים לְנֹגַהּ זַרְחֵךְ: (ד) שְׂאִי סָבִיב עֵינַיִךְ וּרְאִי כֻּלָּם נִקְבְּצוּ בָאוּ־לָךְ בָּנַיִךְ מֵרָחוֹק יָבֹאוּ וּבְנֹתַיִךְ עַל־צַד תֵּאָמַנָה: (ה) אָז תִּרְאִי וְנָהַרְתְּ וּפָחַד וְרָחַב לְבָבֵךְ כִּי־יֵהָפֵךְ עָלַיִךְ הֲמוֹן יָם חֵיל גּוֹיִם יָבֹאוּ לָךְ: (ו) שִׁפְעַת גְּמַלִּים תְּכַסֵּךְ

(א) וואָהלאויף! ערהייטרע דך! דיין טאָג בריכט הערפֿאָר, גאָטטעס מאַיעסטעט גלעהט אויף איבער דר! (ב) זיהע! נאָך דעקט פֿינסטערניס דיא נאַנצע ערדע, טיעפֿעם דונקעל דיא פֿעלקער אַללע, נור איבער דיר שטראַהלט דער עווּיגע, איהר זיכטבאַר זיינע העררליכקייט. (ג) צו דיינעם ליכטע וואַללען נאַציאָנען הין, פֿירסטען צו דיינער שטראַהלען גלאַנץ. (ד) ערהעב דיא אויגען אומהער אונד שויא! וויא פֿערזאַמעלט אַללעס צו דיר וואַנדעלט; פֿאָן וויטער פֿערנע קאַמען, דיא זעהנע, דיא טיכטער אויף אַרמען הערגעפֿיהרט, (ה) דוא ערבעבסט — פֿאָן פֿרייודען איבערשטרעמט,

בכרי

ערצִיטטערסט — שטערקער שלאגט דיין הערץ. דעם וועלטמעערס ניטער וועגען דיר זיך צו, דער פֿעלקער שעטצע וועדען דיר געבראַכט. (ו) אין קאַם נעלען־העער בעדעקט

דיר

ר ש״י

(ד) על צד תאמנה. על גיסין כסליס של מלכים תהיינה לאומנות: (ה) אז תראי ונהרת. כבן תחזין ותנהרין: ופחד ורחב לבבך. ויסמה וירחב לבבך: כי יהפך עליך המון ים. לרבי יתחלף ליך עותר מערבא: חיל גויס. נכסי עממיא: (ו) שפעת. רוב: בכרי מדין

באור

(א) אורי, לשון לווי כמו בוחי. כי בא אורך, הגיע זמן ישועתך שיהי׳ לך לאורה גדולה, (רד״ק): (ב) יכסה, מושך לחר עמו, ועשרו וערפל יכסה לאומים: (ד) על צד, כתרגומו בל״ח ועשור תתמנה כמו ויהי לומן לת הדסה: (ה) אז תראי, לדעת התרגום החרמי ורד״ק יהי׳ פרושו לשון רחה, לפל הרחב״ע פרשהו לשון מורח וכתב והטעם כשאר יעודו המלחכים עליך ויביאו עניך לז תרחי כחדם שירח בבוח לו תשובה פתחום כשאר יקרה להמולית תבירה רב הערך וכו׳ וכן תרגומו בל״ח: ונהרת, הרד״ק פרשהו מלשון חורה כמו וחל תופע עליו והרה, ורחב״ע לחמר שפרושו תרולי פה ופה, לפל הוכח המתרגם לחשכוני פרשהו כיומק כוונת המלה בהנחתו הרחשונה שהוח לשון נהר ועל כן תרגמהו (פֿאָן פֿרייודען חיבערשטרעמט): ופחד ורחב לבבך, והנה יהי׳ פחד מעורב עם שמחה וזלת רחב לב הפך הלרה, (רחב״ע): (ו) שפעת, לשון

בִּכְרֵי מִדְיָן וְעֵיפָה כֻּלָּם מִשְּׁבָא
יָבֹאוּ זָהָב וּלְבוֹנָה יִשָּׂאוּ וּתְהִלּוֹת
יְהוָה יְבַשֵּׂרוּ: (ז) כָּל־צֹאן קֵדָר
יִקָּבְצוּ לָךְ אֵילֵי נְבָיוֹת יְשָׁרְתוּנֶךָ
יַעֲלוּ עַל־רָצוֹן מִזְבְּחִי וּבֵית
תִּפְאַרְתִּי אֲפָאֵר: (ח) מִי־אֵלֶּה
כָּעָב תָּעוּפֶינָה וְכַיּוֹנִים אֶל־
אֲרֻבֹּתֵיהֶם: (ט) כִּי־לִי אִיִּים יְקַוּוּ
וְאֳנִיּוֹת תַּרְשִׁישׁ בָּרִאשֹׁנָה לְהָבִיא
בָנַיִךְ מֵרָחוֹק כַּסְפָּם וְזָהָבָם אִתָּם
לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהָיִךְ וְלִקְדוֹשׁ
יִשְׂרָאֵל כִּי פֵאֲרֵךְ: (י) וּבָנוּ בְנֵי־
נֵכָר חֹמֹתַיִךְ וּמַלְכֵיהֶם יְשָׁרְתוּנֶךָ
כִּי בְקִצְפִּי הִכִּיתִיךְ וּבְרְצוֹנִי
רִחַמְתִּיךְ: (יא) וּפְתָחוּ שְׁעָרַיִךְ
תָּמִיד יוֹמָם וָלַיְלָה לֹא יִסָּגֵרוּ
לְהָבִיא אֵלַיִךְ חֵיל גּוֹיִם וּמַלְכֵיהֶם
נהוגים

דיר דיא עבנע, מדין'ס אונד עיפה'ס שנעללע ליפֿער, אַלע לעפֿאן שבא קאממענד, אונד נאָלד אונד וויהרויך טראַנענד, פֿערקינדיגען דעם עווינן רוהם. (ז) דער קאַדערענען העערדע זאַממעלט זיך צו דיר, נביות ווידדער זינד דיינעם דיענסטע בעשטימט; דאַן בעשטייגען זיא, וואָהלגעפֿעלליג מיר, דען אַלטאַר, זאָ שמיקע איך מיינער הערליכקייט הויז. (ח) ווער זינד יענע דיא ווייא וואָלקען שנעלל, ווייא טויבען צו איהרע רעם נעסטע פֿליעגען? (ט) יאַ! מיר האַררען דיא פֿערנען קיסטען, הרשיש שיפֿע געהען פֿאָראַן, כריננען דיינע זעהנע פֿאָן ענטפֿערנטעם לאַנד, אונד מיט איהנען גאָלד אונד זילבער, אַללעס דעם עווינען דיינעם גאָטטע, אַללעס ישראלים הייליגען דער דיך פֿערהערליכעט. (י) דאַן בויען פֿרעמדלינגע דיינע מויערן, איהרע פֿירסטען וואַרטען דיר אויף, (איך שלוג דיך צוואַר אין מיינעם צאָרנע, אַבער גנאַדענפֿאָלל ערבאַרם איך מיך דיין.) (יא) וויא אָפֿפֿען שטעהען דיינע טהאָרע, טאָג אונד נאַכט אונפֿערשלאָסען, אויפֿצוגעהמען דער פֿעלקערשאַרען, אונד איהרע

הערר=

ר ש ״ י

מדין. הוגני מדין הס גמלים ינחורים וכן בכרה קלה: ועיפה. גס הס מבני מדין עיפה ועפר: (ז) חילי נביות. דכרי נביות: (ט) ברחשונה. כמו בברחשונה בימי שלמה כענין שנאמר כי חני תרשים למלך ניס אחת לשלש שנים תבא חני תרשים וגומר: תרשים. שם היס: לשם ה' אלהיך. שנקרא עליך כי ישמעו שמעו ושם גבורתו ויבאו: כי פארך. נתן לך פאר: (י) ובנלוני. ובהרילותי לך לימודך סייי"מנט בלע"ז לימ"נג לפצו"מחנג. (איט מייעער בע= ווענטיגונג, עיין בהמעמר שמות כ"ה כ'): (יא) ופתחו שעריך תמיד. לשון פיתוח ממשקולת לשון

ב א ו ר

לשון נגוי בתרגומו שיירת: (ז) יעלו על רצון, מקרא מסורס הוא ומעותו יעלו רצון על

מזבחי

נְהוּגִים: (יג) כִּי־הַגּוֹי וְהַמַּמְלָכָה
אֲשֶׁר לֹא־יַעַבְדוּךְ יֹאבֵדוּ וְהַגּוֹיִם
חָרֵב יֶחֱרָבוּ: (יג) כְּבוֹד הַלְּבָנוֹן
אֵלַיִךְ יָבוֹא בְּרוֹשׁ תִּדְהָר וּתְאַשּׁוּר
יַחְדָּו לְפָאֵר מְקוֹם מִקְדָּשִׁי
וּמְקוֹם רַגְלַי אֲכַבֵּד: (יד) וְהָלְכוּ
אֵלַיִךְ שְׁחוּחַ בְּנֵי מְעַנַּיִךְ וְהִשְׁתַּחֲוּוּ
עַל־כַּפּוֹת רַגְלַיִךְ כָּל מְנַאֲצַיִךְ
וְקָרְאוּ לָךְ עִיר יְהוָה צִיּוֹן קְדוֹשׁ
יִשְׂרָאֵל: (טו) תַּחַת הֱיוֹתֵךְ עֲזוּבָה
וּשְׂנוּאָה וְאֵין עוֹבֵר וְשַׂמְתִּיךְ
לִגְאוֹן עוֹלָם מְשׂוֹשׂ דּוֹר וָדוֹר:
(טז) וְיָנַקְתְּ חֲלֵב גּוֹיִם וְשַׁד מְלָכִים
תִּינָקִי וְיָדַעַתְּ כִּי־אֲנִי יְהוָה
מוֹשִׁיעֵךְ וְגֹאֲלֵךְ אֲבִיר יַעֲקֹב:
(יז) תַּחַת הַנְּחֹשֶׁת אָבִיא זָהָב

ותחת

הערשער אים טריאוטפף.
(יב) פֿירוואַהר! פֿאָלק אונד
רייך, דאַז דיר ניכט דיענט
מום אונטערגעהען, איהרע
פֿעלקערשאַפֿט פֿערטילגט
ווערדען. (יג) וואַם לבנון ער=
האַבענעם האַט ווירד דיר איינ=
גיעבראַכט, עדלע טאַננען,
אונד פֿיכט אונד ציפֿרעססענ=
בוים, זיא שמיקקען מיינעם
הייליגטהומם שטעטטע, פֿער=
הערליכען מיינעם טהראָנעם
זיטץ. (יד) נידערגעדריקט טרע=
טען דיינער אונטערדריקקער
זעהנע צו דיר הין, ווער פֿאָר=
כאַהלם דיך געשמעהעט,
ווירפֿט ניעדער זיך צו דיינעם
פֿוסעם טריטט, זיא נעננען
דיך נון גאָטטעסשטאַדט, ציון
דעם הייליגען ישראלים:
(טו) שטאַטט דוא זאָנסט פֿער=
לאַסטען, געהאַסט אונד אונ=
בעזוכט ווארסט, מאַכי איך
דיך נון צום שטאָלץ דער
ווועלט צום וואָנעזיטץ קאָמ=
מענדער גענשלעכטער. (טז) דער
פֿעלקער מילך זאָלל דיך פֿערנער טרענקען, פֿירסטען איבערפֿלום ערנעהרען;
זאָללסט אינע ווערדען, דאַם איך דער עווינע דיין רעטטער, איך דער מעכטיגע
יעקבים, דיין ערלעזער בין. (יז) שטאַטט דעם ערצעם פֿיהרע איך גאָלד דיר

צו

ר ש " י

לגון כנד על שם שפתיחתן פתיחת עולם פתיחת תמיד כמו שנר מל' שנירה כך פתוח מל' פתוח טי"שלו
בי"ט בלע"ז (זהו טוסו"ר לוכער"ט זיוואער קאָפֿפֿען): (יג) ברוש תדהר ותאשור. מיני עצי
יער לבנון: (יד) ליון קדוש ישראל. ליון דאיתרעי בה קדישת דישראל ליון של קדוש ישראל:
(טז) ושד מלכים. לגון שדים ותינקי יורה עליו: (יז) תחת הנחשת. שנטלו ממך:

ושמתי

ב א ו ר

מזבחי, ומלת רגלין היא כמו תוכר הפעל, לו שנאמר הלמ"ד: (יא) נהוגים, יהיו נהוגים
חלוך, והארמי תרגמו ומלכיהן זקיקין לגון לשורים: (יג) הלבנון, העניש הטובים שבו,
ואח"כ מפרש מה הם כמו ברוש תדהר וגו' (מרד"ק): ומקום רגלי, כמו שאמר במקום אחר
ולא זכר הדום רגליו והוא דרך משל לומקום שאר בו ה' יראה: (יד) ציון, של קדוש ישראל או
שמלת עיר למעלה מוצבת תחרת עמה ותשלומו ליון עיר קדוש ישראל: (טז) ושד, לגון שדים

והוא

וְתַחַת הַבַּרְזֶל אָבִיא כֶּסֶף וְתַחַת
הָעֵצִים נְחשֶׁת וְתַחַת הָאֲבָנִים
בַּרְזֶל וְשַׂמְתִּי פְקֻדָּתֵךְ שָׁלוֹם
וְנֹגְשַׂיִךְ צְדָקָה: (יז) לֹא־יִשָּׁמַע
עוֹד חָמָס בְּאַרְצֵךְ שֹׁד וָשֶׁבֶר
בִּגְבוּלָיִךְ וְקָרָאת יְשׁוּעָה חוֹמֹתַיִךְ
וּשְׁעָרַיִךְ תְּהִלָּה: (יח) לֹא־יִהְיֶה־
לָּךְ עוֹד הַשֶּׁמֶשׁ לְאוֹר יוֹמָם
וּלְנֹגַהּ הַיָּרֵחַ לֹא־יָאִיר לָךְ וְהָיָה־
לָּךְ יְהוָה לְאוֹר עוֹלָם וֵאלֹהַיִךְ
לְתִפְאַרְתֵּךְ: (יט) לֹא־יָבוֹא עוֹד
שִׁמְשֵׁךְ וְיָרֵחֵךְ לֹא יֵאָסֵף כִּי יְהוָה
יִהְיֶה־לָּךְ לְאוֹר עוֹלָם וְשָׁלְמוּ יְמֵי
אֶבְלֵךְ: (כ) וְעַמֵּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים
לְעוֹלָם יִירְשׁוּ אֶרֶץ נֵצֶר מַטָּעַי

מַטָּעַי קרי — מעשה

תרגום אשכנזי יח

צו, שטאַטט דעם אייזענס, זילבער, ערץ אַן האָלצעס שטאַטט, אונד אייזען שטאַטט דער שטיינע; פֿרידע זאָלל דיין אויפֿזוהער, גערעכטיגקייט דיין לאַנדפֿלעגער זיין. (יח) פֿאָן קיינעם פֿרעפֿעל הערט מאַן אין דיינעם לאַנדע, פֿאָן צערשטערונג, פֿאָן פֿערדערבען נישטם אין דיינען גרענצען, פֿאָן היול זאָללען דיא מויערן, פֿאָן לאָבגעזענגען דיא טהאָרע ערטענען. (יט) נישט דיא זאָננע ער־לייכטעט דיר דיא טאַגע מעהר, נישט מעהר גיבט דיר העללע דעם מאָנדעם שיממער, דער עווינע, איזט דיר עווינעם ל כט, דיין גאָטט דיר הערליכער גלאַנץ. (כ) ניממער גיהעט דיר אונטער, דיינע זאָננע; דיין מאָנד וועכסעלט נישט דיא גישטאַלט, דען ער, דער עווינע, איזט דיר איממערדויערנדעם ליכט. — זאָ ענדיגען זיך דיינע טרויערטאַגע. (כא) דיין

פֿאָלק — אַללע טוגענדהאַפֿט, בעזאָהנען דיא ערדע איממערווערנד, זינד מיינער פֿלאַנ־

ר ש ״ י

וזמתי פקודתך שלום. ונגשיך צדקה. פקודתך: פקודים שלך ורבותינו דרשו הפקודות שבאו עליך בגלותך והנוגשים שדחקוך יהיו לשלום ולצדקה: (יט) לא יהיה לך עוד. לא תצטרכי לאור השמש: (כ) לא יאסף. לשון אספו נוגהם הכניסו לחורם:

(כא) להתפאר

ב א ו ר

והוא דרך משל על רוב ויותר טובים, (מרל״ק): (יז) ושמתי פקודתך, לדעת המצרפים נחסר פה מלת תנצי ושעורו ושמתי תנצי פקודתך לך לשלום וכו׳ תנצי לזה כלל כי הנביא מדבר פה בדרך משל אי״ה השלום בעצמו פקיד על ישראל והצדקה נוגשם, כלומר כל כך יהי׳ הבל נתהנה ונתחזק בתין פרן ובתין לווחה, והוא נתות מתוך לכונת יופי המליצה, וכו תרגומו בל״ת: (יח) וקראת ישועה, כתרגומו וישער עון פורקן על שורך ועל תרעך יהון מצחין: (יט) לא יהיה, כלומר כל כך יהי׳ לורך גדול שהוא לזור ה׳, עד שלא תצטרך כלל לאור השמש כי לא יחסר לנלוס: ולנוגה הירח, לחסוב בזה מה שאמר ולנוגה בלמ״ד, שמלת יאיר מוסב על השמש, כי נחזר ונדע הירח מקבל אורו ע״י קרני השמש, ותשלום המקרא כן הוא, השמש לא יאיר לנוגה

תרגום אשכנזי

הפטרת כי תבא

מַעֲשֵׂה יָדַי לְהִתְפָּאֵר׃ (כג) הַקָּטֹן
יִהְיֶה לָאֶלֶף וְהַצָּעִיר לְגוֹי עָצוּם
אֲנִי יְהוָה בְּעִתָּהּ אֲחִישֶׁנָּה׃

פּלאַנצוג שפרעסלינגע, גע־
שעפּעט מיינער האַנד, מיר
צום פּרייז. (כג) דער קליינ־
סטע ווירד צו טויזענד, דער
אונגעאַטעסטע צו מעכטי־
גע פּאָלקע וועדען, איך דער עווינע! פּאָללברינגע אייליג צור בעשטימטען צייט.

הפטרת נצבים

וגם לפי נצבים וילך מחוברים, (ניצבים סימן ס"ח).

(ח) שׂוֹשׂ אָשִׂישׂ בַּיהוָה תָּגֵל נַפְשִׁי
בֵּאלֹהַי כִּי הִלְבִּישַׁנִי בִּגְדֵי־
יֶשַׁע מְעִיל צְדָקָה יְעָטָנִי כֶּחָתָן
יְכַהֵן פְּאֵר וְכַכַּלָּה תַּעֲדֶה כֵלֶיהָ׃
(ג) כִּי כָאָרֶץ תּוֹצִיא צִמְחָהּ
וּכְגַנָּה זֵרוּעֶיהָ תַצְמִיחַ כֵּן ו אֲדֹנָי
יֱהוִה יַצְמִיחַ צְדָקָה וּתְהִלָּה נֶגֶד
כָּל־הַגּוֹיִם׃ (ג) לְמַעַן צִיּוֹן לֹא
אֶחֱשֶׁה וּלְמַעַן יְרוּשָׁלַם לֹא
אֶשְׁקוֹט עַד־יֵצֵא כַנֹּגַהּ צִדְקָהּ
וישועתה

(ח) איניג פרייע איך מיך דעם עווינען, דיא זעעלע פּראָהלאָקט מיינעם גאָטטעם, ער קליידעט מיך אין הייל, אומהיללט מיט דער טוגענד מאַנטעל מיך, בעקרענצט מיך, ווייא בריידיגאַם זיך קרענצט, ווייא ברויט אין נעשמיידע שאָן נעשמיקט. (ג) פּירוואַהר! ווייא דיא ערד נעוועכסט טרייבט, ווייא דעם גאַרטענם פּלאַנצען קיימען, זאָ שפּריסט דורך נאָטט דען העררן, טוגענד אונד רוהם פּאָר אַללען פּעל־קערן דיר עמפּאָר. (ג) ציון! דיר שווייגע איך ניכט, ירושלים איך בערוהיגע מיך דיין ניכט, ביז ווייא מאָרגען = שיממער אויפּגעהעט דיין גליק, דיין הייל ווייא פּלאַממענדע פּאַקעל

ר ש " י

(כא) להתפאר. שהיה מתפאר גם פורוונטיר בלע"ז (והוא פו"ר וואל"טער. חוק לו ריהאטן עיין רש"י שופטים ז' ג'): (כב) בעתה אחישנה. זכו אחישנה לא זכו בעתה:
(א) כחתן. תאר יבמ לנוסי פאר ככהן גדול: וככלה תעדה כליה. תכשיטיה: (ב) כי כארץ תוליח למחה וגומר: (ג) למען ציון. לעשה ולא אחשה על מה שעשו לה: לא אחשק. לא יהא שלוט לפני עד יבא כנוגה לדקה:

יקבנו

באור

הירח לך. ושעש לנוגה כמו' בעבור נגה, והמתרגם אשכנזי תרגמו כפשוטו וכמי שאות אל הכוונה: (כב) בעתה אחישנה, כשיבוא עתה אחמהר לעשות אחר דברתי:
(א) שוש אשיש, הנביא מדבר במקום ישראל בשונם מהגלות: יכהן פאר, יגדל פארו במלכיותם נאים כי הכהן שהוא עובד החל הוא רחם העם וכו' וכן ובני דוד כהנים היו (מרד"ק):
(ג) למען ציון, הנביא מדבר דבריה', ולציון וירושלים הוא כפל ענין במלת שונות, וכן לא אחשה ולא

יִשְׁוּעָתָהּ כְּלַפִּיד יִבְעָר׃ (ה) וְרָאוּ
גוֹיִם צִדְקֶךָ וְכָל־מְלָכִים כְּבוֹדֶךָ
וְקָרָא לְךָ שֵׁם חָדָשׁ אֲשֶׁר פִּי יְהוָה
יִקְּבֶנּוּ׃ (ה) וְהָיִית עֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת
בְּיַד־יְהוָה וּצְנוּף מְלוּכָה בְּכַף־
אֱלֹהָיִךְ׃ (ו) לֹא־יֵאָמֵר לָךְ עוֹד
עֲזוּבָה וּלְאַרְצֵךְ לֹא־יֵאָמֵר עוֹד
שְׁמָמָה כִּי לָךְ יִקָּרֵא חֶפְצִי־בָהּ
וּלְאַרְצֵךְ בְּעוּלָה כִּי־חָפֵץ יְהוָה בָּךְ
וְאַרְצֵךְ תִּבָּעֵל׃ (ז) כִּי־יִבְעַל בָּחוּר
בְּתוּלָה יִבְעָלוּךְ בָּנָיִךְ וּמְשׂוֹשׂ
חָתָן עַל־כַּלָּה יָשִׂישׂ עָלַיִךְ אֱלֹהָיִךְ׃
(ח) עַל־חוֹמֹתַיִךְ יְרוּשָׁלַם הִפְקַדְתִּי
שֹׁמְרִים כָּל־הַיּוֹם וְכָל־הַלַּיְלָה
תָּמִיד לֹא יֶחֱשׁוּ הַמַּזְכִּירִים אֶת־
יְהוָה אַל־דֳּמִי לָכֶם׃ (ט) וְאַל־תִּתְּנוּ

וצניף קרי

דמי

קעל ענטברעננעט; (ד) ביז דיינע גליקזעליגקייט דיא פֿעל־קער אַללע, דיא פֿירסטען אַללע, דיא הערליכקייט זע־הען; ביז זיא מיט יענעם נייען נאַמען דיך נעננען, דען גאָטטעם אויסשפֿרוך דיר בע־שטיממט; (ה) ביז דוא אין דעם עוויגען האַנד פֿראַבטאָללע קראָנע, אין גאָטטעם רעכטע זייעסט, הערשער דיאַדעם; (ו) דאַן נעננעט מאַן דיך ניכט מעהר פֿערלאַססענע! דיין לאַנד ניכט מעהר ווייסטענייא! דוא הייסט פֿערנערהין: וואָהל־געפֿעללינע! דיין לאַנד: פֿער־מעהלטע! דער עוויגע האַט אַן דיר וואָהלגעפֿאַללען, דיין לאַנד איזט פֿערמעהלט. (ז) וויא יננלינג דעם מערכען זיך פֿער־מעהלט, פֿערמעהלען זיך דיר דיינע קינדער, וויא בריידי־גאַם דער ברויט זיך פֿרייעט, זאָ פֿרייעט זיך דיינער, גאָטט! —— (ח) אויף דיי־נען מויערן ירושלים! האַב וועכטער איך בעשטעללט, דען נאַנצען טאָג, דיא גאַנצע נאַכט, ניע זאָללען זיא שווייגען; (ט) אָ איהר גאָטטעס־פֿערעהרער! פֿעלענט ניכט דער רוהע, לאַסט איהן ניכט רוהען, ביז ער וויעדער הער־

ר ש " י

(ד) יקבנו. יפרשנו: (ו) נעזלה. מיוסבת: (ז) כי יבעל וגומר. לרי כמה דמתית עולם עם בתולתך כן יתייתבון בנוייכי בנייכי: (ח) על חומותיך ירושלם. רבותינו דרשוהו במשמעו מלאכים המזכירים לת ה' על חורבנה לבנותה מחי לחרי לחה תקום תרחם ליון כי בחר ה' בליון כתיתח במסכת מנחות ויונחן תירגם חומתיך לבנות הרחצוניס המגיניס עלינו כחומה: המקדתי שומרים. לכתוב ספר זכרונות שלח יהיה זכותם מלפני: לח יחשו. מלהזכיר זכותם לפני: המזכירים לת ה'. לת זכות החבות: לל דמי לכם. לל תחריבו:

יחכלהו

ב א ו ר

ולחזקוט (מרד"ק): (ד) יקבנו, יפרשנו: (ה) השקדתי שומרים, הס חבילי ליון וירושלים: ומוכירים, יש חומרים שהס דברי הנביח לל בני הגלות, ולולי שהס דברי השומרים, ושעס המזכירים נלומר לחס לחר תמיד תזכירו לת שם ה' לעבדו בכל לבב לל תתנו דמי לכם. וכל הפסוקים

דָּמִי לָוּ עַד־יְכוֹנֵן וְעַד־יָשִׂים אֶת־
יְרוּשָׁלַ͏ִם תְּהִלָּה בָּאָרֶץ: (י) נִשְׁבַּע
יְהוָה בִּימִינוֹ וּבִזְרוֹעַ עֻזּוֹ אִם־אֶתֵּן
אֶת־דְּגָנֵךְ עוֹד מַאֲכָל לְאֹיְבָיִךְ
וְאִם־יִשְׁתּוּ בְנֵי־נֵכָר תִּירוֹשֵׁךְ
אֲשֶׁר יָגַעַתְּ בּוֹ: (יא) כִּי מְאַסְפָיו
יֹאכְלֻהוּ וְהִלְלוּ אֶת־יְהוָה
וּמְקַבְּצָיו יִשְׁתּוּהוּ בְּחַצְרוֹת קָדְשִׁי:
(יב) עִבְרוּ עִבְרוּ בַּשְּׁעָרִים פַּנּוּ דֶּרֶךְ
הָעָם סַלּוּ סַלּוּ הַמְּסִלָּה סַקְלוּ
מֵאֶבֶן הָרִימוּ נֵס עַל־הָעַמִּים:
(יג) הִנֵּה יְהוָה הִשְׁמִיעַ אֶל־קְצֵה
הָאָרֶץ אִמְרוּ לְבַת־צִיּוֹן הִנֵּה יִשְׁעֵךְ
בָּא הִנֵּה שְׂכָרוֹ אִתּוֹ וּפְעֻלָּתוֹ
לְפָנָיו: (יד) וְקָרְאוּ לָהֶם עַם־הַקֹּדֶשׁ
גְּאוּלֵי יְהוָה וְלָךְ יִקָּרֵא דְרוּשָׁה
עִיר לֹא נֶעֱזָבָה: (טו) מִי־זֶה בָּא

הערשט׳ללעט ביזער ירושלים
צום לאָבנעזאַנג דער ערדע
מאַכט. (י) געשווארען האַט
יא דער עוויגע, בייא זיינער
רעכטען, בייא זיינער אַלל־
מאַכט געשוואָרען: דיין קאָרן
געב׳ איך ניכט מעהר דען
פֿיינדען צור שפייזע, דיינען
מאָסט דען פֿרעמדען ניכט צו
טרינקען פֿריין, ניכט הין דיי־
נער אַרבייט שווערע פֿרוכט;
(יא) ווער ערנדטעט זאָלל עס־
סען אונד גאָטט לאָבען, ווער
דיא טרויבן לעזעט זאָלל טרינ־
קען, אין מיינעס הייליגטהום׳ס
פֿאָרהאָפֿען. (יב) וואַנדעלט
הין, וואַנדעלט הין דורך דיא
טהאָרע! באַהנעט דעם פֿאָל־
קע דען ווענ! עבנעט, עבנעט
דיא שטראַססע! רייסט הינ־
ווענ דיא שטיינע! ערהעבט
אַללען פֿעלקערן איין פֿאַניר!
(יג) ביז צור ערדען־גרענצע
ערשאַללעט דעס עוויגען רוף,
זאַגט דער טאָכטער ציון: דיין
ערריעטער קעממט! גראָסער
לאָהן איזט מיט אים, פֿאָר
מארום
איהם דיא פֿערגעלטונג. (יד) זיא נעננט מאַן: געוויהטעם פֿאָלק, גאָטטערלאָזטע; דיך: פֿעל־
קער בעזוכטע, ניכט פֿערלאַססענע שטאַדט. — (פֿראַגע) (טו) ווער איזט יענער דער
פֿאָן

ר ש "י

(יא) יאכלהו. מוסב על דגנך: יאתהו. מוסב על תירושך: (יב) עברו עברו בשערים. לשון נגיף
עברו ותובו בתרעיה לפנו לבת דעמת לחורב תקנה: סולו סולו המסלה. כנגד הדרך בט"ן
לוק"מין בלע"ז. (והוא בלטע"ז עס ל"ע זמבנ"ג. בל"ח מאַכעט פֿעסט, עבנעט דען ווענ) סולו
לשון מסלה הוא: סקלו מאבן. סקלו המסילה והסליכו מכשולי מכשול לנדדין. מאבן מהיותם
שם מבן וכנגד יכר הרע הוא לומר. ויש עוד לפותרו על תיקון הדרכים לקבוץ הגליות. סקלו
לזיסירי"ליין בלע"ז (ענטטוייניגט, רייניגט פֿון טטייענען): והרימו נס. כלונס סיר"קח בלע"ז (מבואר
במדבר כ"ח ח') לשון הוא שיקבלו אלי ויביאו לי את הגולים מכלם: (יג) הנה שכרו. שמובן לתת
לעבדיו מובן לתו: ופעולתו. שכר הפעולה שפעלו עמו לפניו הוא מובן לתת. (טו) מי זה
בא

ב א ו ר

הפסוקים למטה עד עברו המה דברי המומרים: (טו) מי זה בא, הענין הזה לינו נמצך
למעלה

מֵאֱדוֹם חֲמוּץ בְּגָדִים מִבָּצְרָה זֶה
הָדוּר בִּלְבוּשׁוֹ צֹעֶה בְּרֹב כֹּחוֹ אֲנִי
מְדַבֵּר בְּצִדָקָה רַב לְהוֹשִׁיעַ:
(ט) מַדּוּעַ אָדֹם לִלְבוּשֶׁךָ וּבְגָדֶיךָ
כְּדֹרֵךְ בְּגַת: (י) פּוּרָה דָּרַכְתִּי
לְבַדִּי וּמֵעַמִּים אֵין־אִישׁ אִתִּי
וָאֶדְרְכֵם בְּאַפִּי וָאֶרְמְסֵם בַּחֲמָתִי
וַיִּזַּ נִצְחָם עַל־בִּגָדַי וְכָל־מַלְבּוּשַׁי
אֶגְאָלְתִּי: (יא) כִּי יוֹם נָקָם בְּלִבִּי
וּשְׁנַת גְּאוּלַי בָּאָה: (יב) וָאַבִּיט וְאֵין

עזר

פֿאַן אדום קאָממט, מיט בעפֿלעקטעם קליידע פֿאַן בצרה? אין מאַיעסטעטישעם זיענעסגעוואַנדע געהיללעט, דאַהער שרייטענד אין גראָסער קראַפֿט? (אנטוואָרט) איך: איין טוגענדלעהר־ער איין מעכטיגער רעטטער. (פֿראַגע) וואַרום איזט ראָטה דיין קלייד, דיין געוואַנד ווי אייענעם קעלטער טרעטערם? (אַנטוואָרט) (יא) טראַט דיא קעלטער איך אַלליין, אוים קיינעם פֿאָלקע איין מאַן מיט מיר, צערקעלטע־טע זיא אין מיינעם צאָרן, צערשטאַמפּפֿטע זיא אין מיינעם גרים, פֿאַן אירעם בלוטע בעשפריצט דאַז געוואַנד, בעפֿלעקט אַללע קליידונג, בעפֿלעקט. (יא) אין מיינעם הערצען גליהעט טאַג דער ראַכע, דער מיניגען רעטטונגם־יאָהר וואַר דא. (יב) איך שוי־

ר ש "י

בת מלדום. נתנבא הנביא על שלמר הק"בה שעתיד לעשות נקמה בלדום והוא עלמו בכבודו הרג לת שר שלהם תחלה כעניו שנא' כי רותה בשמים חרבי והא"כ על לדום תרד ונכר בזעם פ"ו שהרג' הרג רב והנביא מדבר בלשון מלחמות בני לדם לבושי בגדים. ובהרגם הרג הדם נתז על בגדיהם כי כן דרך הכתובים מדברים בכינוה בדרך בני לדם לשבר לת החזק מה שהיה יכולה לשמוע וכן וקולו כקול מים רבים דימה הנביא קול הזק שלו לקול מים רבים לשבר לת החזק כדרך שתיפשר לה לשמוע שתין להבין ולהחזין ברוב גבורות שלהיכו להשמיע כמות שהוא: מי זה בת מלדום. ישרלל לומר מי זה וגומר ובת חמון בגדים לבושים בדם וכל דבר שהוא מתנאן בריחו ובמרחיתו נופל בו לשון חימון: מבלרה. לשרו רבותינו שתי טעיות היה עתיד שרו של רומי לטעות בשבור הוא שבלרה היא בלר במדבר שהיתה עיר מקלט ושועה שתין קולטת שלא שוגג והוא הרג לת ישרלל מזיד ועוד יש מדרש לחדה על שהספיקה בלרה מלך לחדום במות מלכה הרחזון וימלך תחתיו יובב בן זרח מבלרה ובלרה ממואב היא כעניו שנאמר על קרית ועל בלרה: זה. שהיה הדור בלבושו ולועה ונחזר ברוב כחו והקב"ה משיבו אני הוא שעלתה לפני לדבר בלדקת התנות ובלדקת דורו של לרה ולדקתי גם היא עמהם ונגלתי להיות רב להושיע והם לומרים מדוע לדום ללבושיך מדוע בגדיך לדומים: (יז) ומעמים אין איש אתי. מתילב לפני להלחם: ולחס. דמם שהוא תוקפו ונלחמו של לדם: חגאלתי. כמו נגוחלו בדם: (יט) ולביט ולין עוזר. לישרלל: וחמתי היא סמכתני. חמתי שים לי על העב"ם לשר לת קלפתי מעט על עמי והמה עזרו לרעה היא סמכתני חיזקה ידי ועוררה לת לבי ליפרע מהם ולע"פי שתין ישרלל רחויין והגוים

ב א ו ר

למעלה הק עומד בפני עלמו והמה בשחלות ותשובות. ומלת זה מוסב על השם ג"ה נכנתו לנקום נקמתו ולקבץ הגלות: חמוץ בגדים, לבוש לדום וכל דבר שהוא מתנאן בריחו ובמרחיתו נופל בו לשון חימון (רם"י): (יז) פורה, לשון גת: נצחם, כינוי לדם, ונקרא נלז לפי שהוא חיי הלדם

תרגום אשכנזי

שויעטע אומהער — קיין העל־
פֿער! איך ערשטוינט' — ניע־
מאַנד אונטערשטיצט! זאָ העל־
פֿע מיר מיין אַרם, אונטער־
שטיצע מיך מיין צאָרנמוטה.
(כ) צערטראַט פֿעלקער אין
מיינעם גרים, צערמאַלמטע
זיא אין מיינעם צאָרן, הין צור
ערדע שטרעמט איהר בלוט.

* * *

(כא) דעם עוויגען גנאַדע ווילל
איך זינגען, דעם עוויגען לאָב־
ליערער, וויא הולדרייך ער
זיך אונז געציגט, וועלפֿע גי־
טע ער דעם הויז ישראל ער־
ווייזען, נאַך זיינער באַרמ־
הערציגקייט, נאַך דער פֿיללע
זיינער גנאַדע. (כב) ער שפּראַך:
זיא זינד דאָך מיין פֿאָלק,
ניכֿט געניגט צום אַבפֿאַלל
מעהר, אונד זאָ וואַרד ער
איהר ערעטטער. (כג) וועך
זיא בעליידיגטע בעליידיגטע

הפטרת נצבים

עֹזֵר וְאֶשְׁתּוֹמֵם וְאֵין סוֹמֵךְ וַתֻּשַּׁע
לִי זְרֹעִי וַחֲמָתִי הִיא סְמָכָתְנִי:
(כ) וְאָבוּס עַמִּים בְּאַפִּי וַאֲשַׁכְּרֵם
בַּחֲמָתִי וְאוֹרִיד לָאָרֶץ נִצְחָם:
(כא) חַסְדֵי יְהוָה אַזְכִּיר תְּהִלּוֹת
יְהוָה כְּעַל כֹּל אֲשֶׁר־גְּמָלָנוּ יְהוָה
וְרַב־טוּב לְבֵית יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־
גְּמָלָם כְּרַחֲמָיו וּכְרֹב חֲסָדָיו:
(כב) וַיֹּאמֶר אַךְ־עַמִּי הֵמָּה בָּנִים
לֹא יְשַׁקְּרוּ וַיְהִי לָהֶם לְמוֹשִׁיעַ:
(כג) בְּכָל־צָרָתָם לוֹ צָר וּמַלְאַךְ
פָּנָיו הוֹשִׁיעָם בְּאַהֲבָתוֹ וּבְחֶמְלָתוֹ
הוּא גְאָלָם וַיְנַטְּלֵם וַיְנַשְּׂאֵם כָּל־
יְמֵי עוֹלָם:

לוקי שובה

איהן, דער ענגל זיינעם אַנגעזיכֿטעם ערעטטעטע זיא, אויס פֿאַטערליעבע אונד ערבאַרמען
וואַר ער זעלבסט ערעטטער, נאַהם זיא אויף, אונד טרוג זיא דיא גאַנצע פֿאָרוועלט דורך.

א

ר ש ״ י

והגויים לגחולה: ואשתומם. לשון אתיקה וכגר פירשתי למעלה ויאתומם כי אין מפגיע:
(כ) ואבוס. לשון מתגולל בדם ודוך בראגלים כמו מתבוססת בדמיך וכמו בוססו את חלקיו:
נצחם. גבורות נלחומם: (כא) חסדי ה' אזכיר. הנביא אמר לזכיר את ישראל את חסדי ה':
ורב טוב. לזכיר לשר גמל לבית ישראל ברחמיו: (כב) אך עמי המה. לעם״י שגלוי לפני
שיבגדו בי מכל מקום עמי הם והרי הם לפני כבנים לשר לא ישקרו: (כג) בכל צרתם.
שהביא עליהם: לו צר. לא היה להם בפי מעלליהם שהיו ראויין ללקות כי מלאך פניו הוא
מיכאל שר הפנים ממשמש לפניו: הושיעם. תמיד בשליחתו של מקום:

שובה

ב א ו ר

החדש ומעמדו: (יט) ואשתומם, שעורו השתוממתי על שתין אחד סומך, וה' ב״ה מדבר
פה בדברי בני החדש, כדרך השיר והמליצה: (כא) חסדי יי, פה מתחיל הנביא להתפלל אל
ה' ולהתקונן על עם ישראל בגלות והקנה הזאת נמשכת עד פרשה ס״ה, ומסדרי ההפטרות
השמיטו בעניין, ויסיימו בתלת ויגטלם וינשאם, לסיים בנחמתה: (כג) ומלאך פניו,
מסנג שנות להושיעם, והשנות יהיו מלפניו לא שיהיו מקרה, והשנה תקרא בל״ה קל
מלאך (מרד״ק):

עד

הפטרת שבת שובה

(בהועצ סימן י"ד).

לפי הוא פרשת וילך לומריס שובה ישראל עד יכשלו בם ואחר כך מתחילין מי אל כמוך ואומריס עד מימי קדם. ואם הוא פרשת האזינו אומריס גם כן שובה ישראל עד יכשלו בם. ואחר כך מתחילין תקעו שופר ואומריס עד לא יבשו עמי לעולם.

(ח) שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי כָשַׁלְתָּ בַּעֲוֹנֶךָ: (ג) קְחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים וְשׁוּבוּ אֶל־יְהוָה אִמְרוּ אֵלָיו כָּל־תִּשָּׂא עָוֹן וְקַח־טוֹב וּנְשַׁלְּמָה פָרִים שְׂפָתֵינוּ: (ג) אַשּׁוּר ו לֹא יוֹשִׁיעֵנוּ עַל־סוּס לֹא נִרְכָּב וְלֹא־נֹאמַר עוֹד אֱלֹהֵינוּ לְמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ אֲשֶׁר־בְּךָ יְרֻחַם יָתוֹם:

ארפא

(ח) אָ ישראל! קעהרע צוריק צו דיינעם גאָטט דעם העררן! דען דוא ביזט דורך דיינע זינדע נעזונקן. (ג) ברינגט נור געבעטע מיט, אונד וועגדעט אייך צום העררן; שפרעכט: „דוא! דער דוא אַללער זינדען פֿערגיבסט, נים אויך אונזערע בעסטערונג אַן, וויר וואָלען שטאַטט דער פֿאַרען דאַנק דיר אָפּפֿערן. (ג) אשור זאָלל אונזערע צופֿלוכט נים מעהר זיין, זיינע ראָסטע וואָלען ווייטר נים בעשטיגען, אויגענעם האָנדע=ווערק נים מעהר אונזערע גאָטטער נעננען; דען נור בייא דיר פֿינדעט דאַס פֿערוואַיזטע פֿאָלק

ער=

ר ש " י

(א) **שובה** ישראל. שנחרן יהודה בן יקרה לתכס כשומרון לכך נסמכו הענייניס מצל למלך שמרדה עליו מדינה שלח המלך סולימרכום ואמר להחריבה היה לוחו סולימרכם בקי ומיומד אמר להס טלו לכס ימיס ואם לאו אני עושה לכס כדרך שעשיתי למדינה פלונית ולאפרכיח פלונית ולאכרותיה לכך נאמר תאסף שומרון ואומר שובה ישראל עד ה' אלהיך כלאיתח בפיפרי בפרשת ויצב ישראל בטעיס: עד ה' אלהיך. תני בשם ר' מאיר שובה ישראל בעוד שהוא ה' במדת הרחמיס ואם לאו אלהיך מדת הדין עד שלא יתעביד סניגוריא קטיגוריא: כי כשלת. בחו לך מכשולים בעד עוניך: (ב) כל תשא עון. כל עונותינו שלח: וקח טוב. ולמדנו דרך טוב. ד"א מעט מעשים שבידינו קח בידך ושפטנו לאחריהם וכן דוד אומר מלפניך משפטי יצא עיניך תחזינה מישרים. (תהלים י"ז). ד"א וקח טוב וקבל הודיה מאתנו ג אמר טוב להודות לה' (שם צ"ב): ונשלמה פרים. שהיה לנו להקריב לפניך נשלם אותם בדיבורי דברי שפתינו: (ג) לא יושיענו. עוד זאת אמרו לפניו לא נבקש עוד עזרת אדם לא מאשור ולא ממלריס: על סוס לא נרכב. זו היא עזרת מלריס שהיו שולחים להם סוסיס כמו שאמרו ליעשיה (יעשיה ל') לא כי על סוס ננוס ועל קל נרכב: ולא נאמר עוד. למעשה ידינו שהם אלהינו: יתר בך. לנדך תהי תקותינו המרחם יתומים:

תרפח

באור

(א) עד ה', כמו אל ה', והעד עדיך כל בשר יבואו: (ב) קחו עמכם דברים, לינו שואל מכם לא כסף וזהב ולא עולות, אלא תשובה ומעשים טובים: כל תשא עון, הסך כל עון תשא וכן מקום שם קבר (מרד"ק): וקח טוב, מעט הטוב שבידינו שאנו מתודים על חטאינו ומבקשים סליחה עליהם: ונשלמה, תחת פרי קרנות חטאות ואשמות וזבחי תודות, וידוי ותודת שפתינו: (ג) על סוס לא נרכב, זהו עזרת מצור ומלרים שהיו שולחים להם סוסים כמו שאמרו ליעשי' לא כי על סוס ננוס ועל קל נרכב (מר"ז): אשר בך, כלו' כי בך לבד ירוחם יתום

ערבארמען.״(ד) דאַן (שפריכט נאָטט) ווערדע אויך איך זיא פּאָן איהרען אוימשווייפונגען היילען, זיא הולדרייך ליעבען, ווען מיין צאָרן בעזענפטיגעט איזט. (ה) וויא טהוויא ווערדע איך ישראל זיין, עם ווירד וויא ראָזע בליהען, ווּאורצעל שלאַגען וויא לבנון׳ס וואַלד. (ו) זיינע שפרעסלינגע ברייטען זיך אוים, פראַכט פּאָלל וויא דער אֶהלבוים, וויא לבנון דופטענד. (ז) אַללע קאָממען זיא צוריק, דיא עהעדעם אין זיינעם שאַטטען לאַגערטען, לעבען אויף וויא גרינעם קאָרן, בליהען וויא ווייַנשטאָק, ווּיא לבנון׳ס ווּיין האָכבעריהמט. (ח) אפרים! בעראַפּט נעבען מיר דער גענטצען נאָך? איך אַלליין ערהערע, בעווּאַהרע דיך, בין דיר איין שאַטטען = רייכער בוים, אונד טראַגע פּריכטע דיר. (ט) ווער וויזע איזט דער חכם

מערקט

ר ש י

(ד) לרפא משובתם. לומר הנביא כך אמר לי רוח הקדש מאחר שימרו לפני כן לרפא משובתם ואוהבם כנדבת רוחי לעם"י שחיין רחויין להיות לתגדב להתבתם כי שב אפי ממנו: (ה) ויך. הטל את שרשיו ויגליחם כלבנון כשרשי ארזי הלבנון שהם גדולים: (ו) ילכו יונקותיו. יסגין ביין ובנן ויהי כזיו מנרתא דקודשא זיויהון וריחהון כריח קטרת בוסמיא: כלבנון. כבית מקדשא: (ז) ישובו יושבי בצלו. אותן שהיו בכר יושבים בצל הלבנון שדימה בו ישראל ובית המקדש ועכשיו גלו מעמו ישובו חליו: זכרו כיין לבנון. כדכרן יבנות חלוקרתא דעל חמר עתיק דמיתנסך בבית מקדשא שהיו תוקעין בחלוקרות על הנסכים כשהלויים זומרים בשיר: (ח) לאפרים. יאמר מה לי עוד ללכת אחרי העבנים ויסוב מע"ח מכוכבים ומזלות ואני לעניהו מנרתו: ואשורנו. ארחה בעניו: אני כברוש רענן. אני לו נכסף להיות לאוזן ידו כי כברוש רענן הנכסף לאחז שאדם אוחז בענפיו כלומר להיי מלוי לו: ממני פריך נמצא. והלא אני הוא שכל טובתך מאתי באה: (ט) מי

חכם

ב א ו ר

יתום ולא בחמר. יש לחזר הרבה שהוא במקום כי. וטעם יתום דרך כלל על כל הצריך לעזרה, ובפרט על עם ישראל שמדובר בו עתה: (ד) ארפא משובתם, ואם אתם תעשו כן הוא יענה אתכם לרפא וגו׳ (רד״ק): אוהבם נדבה, אוהבם אהבת נדבה מלב טוב (הנ״ל): (ז) זכרו, ריחו כמו אזכרתה לה׳ (הנ״ל), והעקר שהוא מורכב מב׳ הבנינים יחד, שיהי׳ ריחו נודף בכל מקום, כזכרון וטם יין לבנון ההולך למרחוק בשבור טובו, (ועיין מה שכתב הרמב״ן ע״פ ויריח ה׳ את ריח הניחוח): (ח) מה לי עוד לעצבים, כלו׳, הכי אני לריך עוד לעזרת העבנים אם אתה להטיב לך, הלא אני בבדי עניתי ואשורנו ואין עמי אל נכר, וזה טעם כפילת הכנוי אני עניתי: ואשורנו, ואשים עיני בו לטובה: אני כברוש רענן, לך לגנותך תחת כל ענפי, וגם אני אשביעך, מפרי שיהיו נמלאים לך די והותר. ומה שאמר פריך, כלומר הלריכות לך: (ט) מי חכם ויבן אלה, כי ישרים דרכי ה׳, והצדיקים ילכו בם, והפושעים יכשלו בם, כי בטלותם

חָכְמִים וְיָבִין אֵלֶּה נָבוֹן וְיֵדָעֵם כִּי־
יְשָׁרִים דַּרְכֵי יְהוָה וְצַדִּקִים יֵלְכוּ
בָם וּפֹשְׁעִים יִכָּשְׁלוּ בָם:

*) לפרשת וילך (במיכה ז').

(ח) מִי־אֵל כָּמוֹךָ נֹשֵׂא עָוֹן וְעֹבֵר
עַל־פֶּשַׁע לִשְׁאֵרִית נַחֲלָתוֹ לֹא־
הֶחֱזִיק לָעַד אַפּוֹ כִּי־חָפֵץ חֶסֶד
הוּא: (ג) יָשׁוּב יְרַחֲמֵנוּ יִכְבֹּשׁ
עֲוֹנֹתֵינוּ וְתַשְׁלִיךְ בִּמְצוֹלוֹת
יָם כָּל־חַטֹּאתָם: (ג) תִּתֵּן אֱמֶת

ליעקב

תרגום אשכנזי כב

(ח) ווער איז, אָ גאָטט, ווִיא דוא פֿערזעהנונגס־פֿאָלל! פֿערגיבט זאָ מיסעטהאַט, דעם איבערעסטע זיינעס אייגענטהומס; לעסט ניט אויף אימער זיינען צאָרן ווָאוטה וואַלטן, ווייל ער וואָהל־ווָאללענד איזט. —(ג) ערבאַרמוננגס־פֿאָלל ניממסט דוא דיך אונזערער וויעדער אַן, אוניינגעדענק דער פֿרעפֿעל־טהאַטען זענקסט דוא דער זינדען־מענגע אין מעערעם טיעפֿע. (ג) לעסט אִיבער יעקב, אי־

ר ש "י

מכס. נכס ויבן אלה מי חכם ויתבונן לתת לב לכל אלה ויזוב אלי: ופושעים יכשלו בם. בשבילם על שלח הלכו בהן כן תרגום יונתן:

(ג) תתן אמת ליעקב. תירגם יונתן חיהב קושטא ביעקב לכוותי כמה דקיימתא ליה בבית אל טבות לאברהם לזרעיה בתכותי כמה דקיימתא ליה בין בתריך תדכר לנו עקידת יצחק. תתן לנו באמת חסר הנטחת ליעקב החמת לנו דבריך חסר הנטחת ליעקב (בראשית כ"ט) כי לח

ב א ו ר

בסבלותם יתלו התקלה בם לאמור אין מסדר ומנהיג העולם, ולפיכך לוקים שבים ויאבדו. אבל לו היו דרכי ה' בלתי שהיו כלם מוכרחים ללכת בטוב דוקא כאדם אבן באדם אינו אבן, הנה היתה הבחירה נמנעת, וטוב המעשה בנפש מבלת אינו טוב מוסרי, וזה העקר כידוע לבעלי החכמה והמוסר:

ויקנא

*) הנה בהפטרה זו היו פלפולים רבים בין לומדי תורה בין גדולי הראשונים והאחרונים, לבן חזר אדמו"ר רבן של ישראל מוהר"ר יחזקאל סג"ל לנדא נ"ע לתת בית דין בק"ק פראג ז"ל והכריע להלכה ולמעשה. וזה לשונו:

נראה לענ"ד להכריע כאחל ר"ה ביום ב' או ביום ג' אחר קורין וילך בשבת שובה יש לסיים בפסוקי מיכה לפי שמיכה והושע שניהם נתנבאו בפרק אחד כמנואר בפסחים דף פ"ז ע"ח וגם פסוקי מיכה שייכים לפרשת וילך דכתיב וילך וחרה לפי וגומר ובפסוקי מיכה כתיב לא החזיק לעד אפו, אבל באחל ר"ה ביום ה' או בשבת אחר קורין החזינו בשבת שובה יש לסיים אחר ופושעים יכשלו גם בפסוקי יואל לפי שצריך לזה מעין הפרשה דכתיב יערף כמטר לקחי וגומר ובפסוקי יואל כתיב ויורד לכם גשם מורה ומלקוש בראשון כמ"ש תוס' שם בגמילה ולא בלבוש ולא בח"ר וכן משמע בחומשים ובדפוסים הישנים שבפרשת וילך כיימו בפסוקי מיכה והחזינו סיימו בפסוקי יואל, ע"כ לשון הכרעת אדמו"ר הגאון זללה"ה:

איבער אברהם, דיא הולד אונד טרייע וויעדער וואַלטען, דיא אין אורַאַלטען צייטען שׂאָן דוא אונזערן אַהנען צוגעשוואָ= רען! — —

(ח) בלאַזט דיא פּאָזוינע צו ציון, זעטצט פַּאַסטטאַג אַן, רופַּט ענטהאַלטונג אויס; (כ) פַּערזאַממעלט דאַז פַּאָלק, בעריטעט דיא גענמיינדע פַּאָר, בערופַּעט גרייזע, ברינגעט קנאַבען, טראַגט זיגלינגע הער= בייא; דער בריטיגאַם פַּער= לאַסט זיין פַּעסטליכַּעם צימ= מער, דיא ברויט איהר שטאַט= ליכַּעם געמאַך; (ג) צווישען דער האַללע אונד דעם אַל= טאַר לאַסט דיא פריסטער, דיענער דעם עוויגען, וויינען אונד בעטען: „אַך, עוויגער! שׂאָנע דאָך דיינעם פַּאָלקעם, גיב דיין ערבטהייל ניכַּט דער שׂאַנדע פריזע, דאַס היידען אי= בער זיא הערשׂען. וואַרום זאָללען דיא פַּעלקער האָהנען: וואָ איזט איהר גאָטט?“

(ד) זעהט! דער עוויגע ראָכַּט זיך זיינעם לאַנדעם, ערבאַרמעט זיך זיינעם פַּאָלקעם וויעדער. (ה) ער אַנטוואָרטעט, דער הערר! אונד שפריכַּט צו זיינעם פַּאָלקע: „איך שיקקע אייך קאָרן אונד מאָסט

אונד

הפטרת שבת שובה

לְיַעֲקֹב חֶסֶד לְאַבְרָהָם אֲשֶׁר־
נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבֹתֵינוּ מִימֵי קֶדֶם:

עד כאן

לפרשת האזינו (דברים ל"ב).

(ח) תִּקְעוּ שׁוֹפָר בְּצִיּוֹן קַדְּשׁוּ־צוֹם
קִרְאוּ עֲצָרָה: (ג) אִסְפוּ־
עָם קַדְּשׁוּ קָהָל קִבְּצוּ זְקֵנִים
אִסְפוּ עוֹלָלִים וְיוֹנְקֵי שָׁדָיִם יֵצֵא
חָתָן מֵחֶדְרוֹ וְכַלָּה מֵחֻפָּתָהּ:
(ג) בֵּין הָאוּלָם וְלַמִּזְבֵּחַ יִבְכּוּ
הַכֹּהֲנִים מְשָׁרְתֵי יְהוָה וְיֹאמְרוּ
חוּסָה יְהוָה עַל־עַמֶּךָ וְאַל־תִּתֵּן
נַחֲלָתְךָ לְחֶרְפָּה לִמְשָׁל־בָּם גּוֹיִם
לָמָּה יֹאמְרוּ בָעַמִּים אַיֵּה
אֱלֹהֵיהֶם: (ד) וַיְקַנֵּא יְהוָה לְאַרְצוֹ
וַיַּחְמֹל עַל־עַמּוֹ: (ה) וַיַּעַן יְהוָה
וַיֹּאמֶר לְעַמּוֹ הִנְנִי שֹׁלֵחַ לָכֶם

את

זיך זיינעם לאַנדעם, ערבאַרמעט זיך זיינעם פַּאָלקעם וויעדער. (ה) ער אַנטוואָרטעט, דער הערר! אונד שפריכַּט צו זיינעם פַּאָלקע: „איך שיקקע אייך קאָרן אונד מאָסט

אונד

ר ש " י

לך לעזבך: חסד לאברהם. שכר חסד חצר לאברהם חצר לוה לבניו לשמור דרך ה' לעשות כדקה ומשפט ולכך לך נאמר וחסד חלף חסד החמת שתחמת לנו את הנטחת יעקב היך תהיה תשלום גמול חסדו של אברהם: חצר נטנעת. בעקידתו של יצחק. כי נשבעתי נאם ה' יען חצר עשית וגומר:

(כ) קבצו זקנים. ממשקלות שלח קנון לי לשון רפי וקל: (ג) למשול בם גוים. לשון מצל ומגינה: לחרפה. לגידופין: (ד) ויקנא ה' לארצו. לשון המקנא אתה לי (במדבר י"ח) ננטשה נלבו נרתה ונלחם במלחמתה ונתעסק בנרכיה. ורבותינו פירשו לשון התרחה התרה בגופלי

באור

(ד) ויקנא יי לארצו, התגבית הנביא כי אחר שיעשו תשובה יקבל האל יתברך תפלתם ויחזיקנא לארצו

אֶת־הַדָּגָן וְהַתִּירוֹשׁ וְהַיִּצְהָר
וּשְׁבַעְתֶּם אֹתוֹ וְלֹא־אֶתֵּן אֶת־כֶּם
עוֹד חֶרְפָּה בַּגּוֹיִם: (ו) וְאֶת־
הַצְּפוֹנִי אַרְחִיק מֵעֲלֵיכֶם
וְהִדַּחְתִּיו אֶל־אֶרֶץ צִיָּה וּשְׁמָמָה
אֶת־פָּנָיו אֶל־הַיָּם הַקַּדְמֹנִי וְסוֹפוֹ
אֶל־הַיָּם הָאַחֲרוֹן וְעָלָה בָּאְשׁוֹ
וְתַעַל צַחֲנָתוֹ כִּי הִגְדִּיל לַעֲשׂוֹת:
(ז) אַל־תִּירְאִי אֲדָמָה גִּילִי וּשְׂמָחִי
כִּי־הִגְדִּיל יְהוָה לַעֲשׂוֹת: (ח) אַל־
תִּירְאוּ בַּהֲמוֹת שָׂדָי כִּי דָשְׁאוּ
נְאוֹת מִדְבָּר כִּי־עֵץ נָשָׂא פִּרְיוֹ
תְּאֵנָה וָגֶפֶן נָתְנוּ חֵילָם: (ט) וּבְנֵי
צִיּוֹן גִּילוּ וְשִׂמְחוּ בַּיהוָה אֱלֹהֵיכֶם
כי

אונד אֶהל, דאַס אין דער פֵּיל־
לע איהר עס גענוסעט, אונד
לאַס ניע צום שפּאָטט דער
היידן אייך וויעדער ווערדען.
(ו) ענטפֵּערנע פֵּאָן אייך יענע
פֵּלאַגע אוים נאָרדען, פֵּער־
וויזע זיא אין דירערם ווים־
טעם לאַנד, איהר פֵּאָרטראַב
נאַך דעם מעערע צו אָסטען,
אונד איהר נאַכּט־אַב נאַך דעם
מערע צו וועסטען, דאָרט
שטיגע זיין שטאַנק עמפּאָר,
פֵּערבריטע פֵּוילען נערוך אום־
הער, דיאווייל ער גרויזאַם
געווירטהעט." (ח) פֵּירכטע
ניכט מעהר, אָ פֵּלור! זיא
פֵּרעהליך אונד הייטער! ער
האַט וואונדער געטהאַן, דער
עווינע! (ח) פֵּירכטע ניכט
מעהר, וויידענדעם פֵּיעה! שאָן
גרינען דיא אֶדען אַנגענער וויע־
דער, טרעגט דער בוים זיינע
פֵּרוכטע וויעדער, אונד וויין־
שטאָק אונד פֵּייגענבוים ביטהען איהרען רוכטהום דאַר. (ט) אונד איהר, ציון'ס זעהנע! זייך
פֵּרעהליך אונד פֵּרייעט אייך דעם עווינען אייערעם גאָטטעם, דער וואָהלטהעטיגען
רעגען

ר ש "י

בגוכחי על עסקי חרגו: (ה) חרפה. גידוף שיקראו לחכם חסירי לחם: (ו) ואת הלפוני. יש לפותרו על חיל החרבה ועליו נופל לשון והדחתיו חל חרץ ליה ושממה. ד"ח העם הנח מלפון מלכי חשור ורבותינו חומרים זה יכר הרע שנפון בלבו על חדם: הקדמוני. המזרחי וכנותינו שסירבו ביכר הרע דרבו שני הימים הללו במקדם רחצון ובמקדם שני וכן פירשוהו על שסם פניו במקדם רחצון ושני והחרינם לפי התרגום שסירבו על חיל מלך חשור כ"ל פניו חל היס הקדמוני מקנת חילו חשלח למזרח ומקנתו למערב: לחנתו. בחשו יורה עליו שהוח לשון זוהם וטינוף: כי הגדיל לעשות. רעה שסשע ידו בגדולים: (ז) חל תירחי חדמה. חרץ
ישרחל

ב א ו ר

לחרגו: (ו) ואת הצפוני, קרח החרבה לפוני שבח להס מפחת הלפון: הים הקדמוני. פי' המזרחי והוח יס כנרת חו יס המלח שהס למזרח חרץ ישרחל, והיס החחרון הוח שקרח חותו בתורה יס הגדול שהוח למערב חרץ ישרחל, וחמרו פניו כ"ל רחשו, כל כך הי' גדול חיל החרבה שהי' מחזיק מיס המזרחי ליס המערבי (מרד"ק), ונכר דמה לעיל חיל החרבה לחיל כר וחויב שים לו לרוב פנים וחחור וחמלע וכדמתורגם בל"ח: כי הגדיל לעשות, החרבה הגדיל לעשות רע בחרץ (רס"י ורד"ק): (ז) אל הי־אי, מחמר הנביח עד ושלמתי: כי הגדיל יי לעשות, טוב בנגד שהגדיל החרבה לעשות רע (רחנ"ע ורד"ק)

(ט) ויורד

כִּי־נָתַן לָכֶם אֶת־הַמּוֹרֶה לִצְדָקָה
וַיּוֹרֶד לָכֶם גֶּשֶׁם מוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ
בָּרִאשׁוֹן: (י) וּמָלְאוּ הַגְּרָנוֹת בָּר
וְהֶשִׁיקוּ הַיְקָבִים תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר:
(יא) וְשִׁלַּמְתִּי לָכֶם אֶת־הַשָּׁנִים
אֲשֶׁר אָכַל הָאַרְבֶּה הַיֶּלֶק וְהֶחָסִיל
וְהַגָּזָם חֵילִי הַגָּדוֹל אֲשֶׁר שִׁלַּחְתִּי
בָּכֶם: (יב) וַאֲכַלְתֶּם אָכוֹל וְשָׂבוֹעַ
וְהִלַּלְתֶּם אֶת־שֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
אֲשֶׁר־עָשָׂה עִמָּכֶם לְהַפְלִיא וְלֹא־
יֵבְשׁוּ עַמִּי לְעוֹלָם: (יג) וִידַעְתֶּם
כִּי בְקֶרֶב יִשְׂרָאֵל אָנִי וַאֲנִי יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם וְאֵין עוֹד וְלֹא־יֵבְשׁוּ עַמִּי
לְעוֹלָם:

רענען אויך וויעדער שענקט, פֿריה = רענען אונד שפּאָט=רעגען שטרעמט צור רעכטען צייט אויך צו; (י) דאַן פֿילען זיך דיא שיינען מיט גטרוידע, דיא קעלטער מיט מאָסט אונד אֶהל, איבער=שטרעמענד פֿאָלל; (יא) זאָ ערזעטצע איך אייך דיא יאָהרע וויעדער, דיא היישרעק אונד ערדקרעבם אונד גרילל אונד קעפֿער אייך פֿערדאָר=בען, יענעם שרעקליכען העער וואָמיט איך אייך היימגעזוכט.'' (יב) דאַן פרייזט איהר בייא פֿאָללעם גענום דען עווינען אייערן גאָטט, דער וואונדערדינג' פֿיר אייך גטהאַן, דאַם מיין פֿאָלק ניע וויעדרום צו שאַנדען ווירד. (יג) ,,מאַן זאָלל ערקעננען, דאַם איך אונטער ישראל טהראָנע, איך דער עווינע אייער גאָטט זייא אונד קיינער מעהר. יאַ! ניע זאָלל מיין פֿאָלק צו שאַנדען וויעדער ווערדען''.

וידבר

פֿאָל=

ר ש " י

ישראל (חס) תשובה בתשובה: (ט) את המורה. את נביאכם המורים אתכם לשוב אלי כדי לנדק אתכם: מורה ומלקוש כמו יורה ומלקוש (דברים י"א): בראשון. בניסן חף על פי שהורה היה רביעה ראשונה היורדת על הזרע והיה במרחשון אותה שהיה בניסן זרעו כמו שמפורש במסכת תענית שגדלה התבואה בחד עשר יום: (י) והשיקו. לשון השמעת קול כשהקילוח יורד מן הגת אל תוך היקב והוא הנור שלפני הגת:

ביום

ב א ו ר

(ט) ויורד לכם וגו', כת"י ומחית לכון מטר בכיר בעדניה ולקיוש בירח ניסן, וכ"ך זה מתורגם בל"ח: (י) והשיקו, כמו והכיסו מן ויקף ה' אלהיכם את מי יס סוף על פניהם כלומר שהיו היקבים מלאים עד שילופו היין או השמן על פניהם: (יא) ושלמתי וגו', מאמר הנסת ג"ה: (יב) ואכלתם וגו', מאמר הנביא, וגם הוא קורא את ישראל עמי, כדכתיב על שבר בת עמי: (יג) וידעתם וגו', מאמר הנסת ג"ה, וכאלו מקיים דברי הנביא ולא יבושו עמי לעולם, וחלוף זה במדברים ענין נאה מאוד בדבור נבואי:

נאמת שנין יום כפור לסנות (בשמואל ב' סימן כ"ב).

(א) וַיְדַבֵּר דָּוִד לַיהוָה אֶת־דִּבְרֵי
הַשִּׁירָה הַזֹּאת בְּיוֹם הִצִּיל
יְהוָה אֹתוֹ מִכַּף כָּל־אֹיְבָיו וּמִכַּף
שָׁאוּל: (ב) וַיֹּאמַר יְהוָה סַלְעִי
וּמְצָדָתִי וּמְפַלְטִי־לִי: (ג) אֱלֹהֵי
צוּרִי אֶחֱסֶה־בּוֹ מָגִנִּי וְקֶרֶן יִשְׁעִי
מִשְׂגַּבִּי וּמָנוֹסִי מֹשִׁעִי מֵחָמָס
תּוֹשִׁיעֵנִי: (ד) מְהֻלָּל אֶקְרָא יְהוָה
וּמֵאֹיְבַי אִוָּשֵׁעַ: (ה) כִּי אֲפָפֻנִי
מִשְׁבְּרֵי־מָוֶת נַחֲלֵי בְלִיָּעַל
יבעתוני: (ו) חֶבְלֵי שְׁאוֹל סַבֻּנִי
קִדְּמֻנִי מֹקְשֵׁי־מָוֶת: (ז) בַּצַּר־לִי
אֶקְרָא יְהוָה וְאֶל־אֱלֹהַי אֶקְרָא
וישמע

(א) פּאָלנענדעם געדיכט זאנג
דוד דעם עוויגען צו עה־
רן, אלם ער איהן פּאָן אַל־
לען זיינען פּיינדען, אונד בע־
זאָנדערס פּאָן דער האַנד
שאול'ס עררעטטעט. (ב) זאָ
זאַנג ער: עוויגער! מיין שוטצ־
פּעלס! מיינע פּעסטע! מיין
עררעטטער! (ג) גאָטט! מיין
האָרט אויף דען איך טרויע!
מיין שילד! מיינעם היילעם
האָרן! מיינע בורג! מיינע צו־
פלוכט! מיין העלפּער, דער
פּאָר נעוואַלטטהעטיגקייט מיך
שיטצעט! (ד) געלאָבט, ריף
איך, זייא גאָטט, אונד ווער
פּאָם פּיינדע ערלאָזט. (ה) דען
שאָן אומרינגטען מיך דעם
טאָדעם וועללען; שרעקטען
מיך דיא שטרעמע דער אונ־
טערוועלט; (ו) דער העללע
באַנד' אומשטריקטען מיך; איך וואורדע פּאָן שלינגען דעם טאָדעם ערגריפּפּען; (ז) אבער
אין דער אַנגסט רוף איך צום העררן, שרייא הינוף צו מיינעם גאָטטע, ער הערט מיין
פּלעהען

ר ש "י

(א) ביום הציל ה' אותו. לעת זקנותו לאחר שעברו עליו כל צרותיו ומילך מכולם: ומכף שאול. והלא שאול בכלל היה אלא שהיה לויכו ולודפו יותר מכולם כיולא בו תשעה עשר חים ועשהאל כיולא בו לכו ורחו את החרן ואת יריחו וכיולא בו והמלך שלמה להב נזיס נכריות ואת בת פרעה: (ב) סלעי ומצודתי. לשון חוזק הס. סלע כמשמעו מצודי הוא מלודת יערים שקורין פלייס"חיין בלע"ז (עיין בשחורי שופטים ו' ב') ועל שם נס שנעשה לו בסלע המחלקות והמלוזה בחורבה: ומפלטי לי. מפלטי עם לכח ישראל במלחמה ופעמים שהוא מפלט לי בשאני לכדי כנון מן יפלי בנוד: (ג) צורי. לשון סלע שהסלע מחסה לעוברי דרך מן המטר והרוחות חברי"חמט בלע"ז (יהוא חברי"מחנג. כל"ח בעטיטלוכג, בעדעקקונג). וכן פירש"י (ישעיה ל' ב' וכיולא ה' ח'): מחסה. לשון כיסוי שהייתי מתכסה לעזרה: ומנוסי. שהייתי הס מלוי לעזרה: מגני. סומכני: (ד) מהולל אקרא ה'. כתרגומו בקרלי לו לשודנו לפי כי מחויבי חני בוטח שאוטע ויתן לפתוח אקרא ואושע לשון הווה: (ה) חבלי שאול. הקיפוני: משברי מות. כתרגומו נחיתתא דיתבי על מתברא בן הס מוצ החנויים שהאזה יולדת הס: נחלי. גייסות שוטפות נגחל: (ו) חבלי. כתרגומו מצריית כמו חבל נביחים: קדמוני. בחו לפני: (ז) בצר לי אקרא

ב א ו ר

(ה) משברי מות, מלשון כל משבריך וגליך עלי עברו, והוא כפל ענין של נחלי בליעל: ושועתי

וַיִּשְׁמַע מֵהֵיכָלוֹ קוֹלִי וְשַׁוְעָתִי בְּאָזְנָיו: (ח) וַתִּגְעַשׁ וַתִּרְעַשׁ הָאָרֶץ מוֹסְדוֹת הַשָּׁמַיִם יִרְגָּזוּ וַיִּתְגָּעֲשׁוּ כִּי־חָרָה לוֹ: (ט) עָלָה עָשָׁן בְּאַפּוֹ וְאֵשׁ מִפִּיו תֹּאכֵל גֶּחָלִים בָּעֲרוּ מִמֶּנּוּ: (י) וַיֵּט שָׁמַיִם וַיֵּרֶד וַעֲרָפֶל תַּחַת רַגְלָיו: (יא) וַיִּרְכַּב עַל־כְּרוּב וַיָּעָף וַיֵּרָא עַל־כַּנְפֵי־רוּחַ: (יב) וַיָּשֶׁת חֹשֶׁךְ סְבִיבֹתָיו סֻכּוֹת חַשְׁרַת־מַיִם עָבֵי שְׁחָקִים: (יג) מִנֹּגַהּ נֶגְדּוֹ בָּעֲרוּ גַּחֲלֵי־אֵשׁ: (יד) יַרְעֵם מִן־שָׁמַיִם יְהוָה וְעֶלְיוֹן יִתֵּן קוֹלוֹ: (טו) וַיְשַׁלַּח

וַיִּתְגָּעַשׁ קרי חצים

פּאַלעהען אויס זיינעם טעמפּעל; מיין געבעט דרינגט איהם צו אָהרען. (ח) דיא ערדע בעבטע, וואורדע ערשיטטערט; עם וואַנקטען דעם הימעלס פּפֵּילער; זיא בעבטען, דַא ער צאָרניג וואַרד. (ט) דאַמפּף שטיג אויף, אַלס ער ער־גרימעטע; אויס זיינעם מונד, צעהרענד פּייער, גלוטה־פּלאַם לאָדערט דאַפּאָן. (י) ער נייגטע דען הימעל, פּוהר הערניעדער; אינטער זיינען פּיסטערעס געוועלק; (יא) ער פּעהרט אויף ברוב'ס ריקקען, שוועבט דאַהער, ערשיינט אויף פּליגעלן דעס ווינדעס; (יב) מאַכט פּינסטער־נים צום נעצעלטע אום זיך הער, וואַסס ערפּלוטהען וואָלק' אויף וואָלקע. (יג) אויס ליכט־גלאַנץ גענעאַבער ענטבראַננט פּלאַממענדער בליטץ. (יד) ער דאָננערט פּאָם הימעל הערַאַב, דער עוויגע! דער העכסטע לעסט זיינע שטימע הערן. (טו) ווירפּט פּפֵּיילע

ר ש "י

מקרח ה' וישמע וגו'. כן דרך לשון הווה מדבר לשון עבר ולשון עתיד בפעם אחת: (ח) ויתגעש ותרעש. לח על יסיסי שחירעוהו נחמר חלח על יסיסי שנעשו לישרחל ורחש המקרח מחובר על סופו: כי חרה לו. כי מחמת כחן לשון בחסר וכן פתרונו וכשחרה לו מפני מכעיסיו ינתגעשה ונתרעשה הארץ ומוסדות השמים רגזו ורעשו: (ט) עלה עשן בחפו. כן דרך הכועס יולח עשן מנחיריו וכן עלה עשן בחפו וזהו כל לשון חרון חף שהחף נוחר ומעלה הבל: ואש מפיו תאכל. מגזרת דבר כיו תחבל חת בהמתיס: (י) ויט שמים. להנקס מחויבי ממלריס ומפרשה: (ב) ויבא חכך סביבותיו. לסוכה בעינן שנחמר ויהי הענן והחשך מפסיק בין מלריס לישרחל: חשרת מים עבי שחקים. מלין היה החשך עבי שחקים היו שהן חוסרין מים על הארץ. חשרת לשון כנרה הוא שהוח נופל על הארץ דק דק וכן הוא חומר בחגדות הרבה חוסרין לחותו בכנרה. ויש לפתור חשרת לשון קשר שמתקשרין העמים בעבים על ידי המים כמו וחשוריהם החמור נחופני המכונה שהם זרועות הען חמשה המהדקין וקושרין שיעוליה יחד: (יג) מנגה נגדו. שלח תחמר בחשך הוח שרוי חלח הנוגה לפניו מן המחילה ומחותו נוגה חשר לפניו בערו גחלי חש שנשתלחו חנים על מלריס:

יגלו

ב א ו ר

(ז) ושועתי באזניו, תנוח, וכן הוא בתהלים: (ח) מוסדות השמים ירגזו, הם ההרים הגבוהים חשר לחשם מגיע השמימה, ונרחה כחילו יסמכוהו שלח יפול: (יב) חשרת, פירושו לשון

חִצַּיִם וַיְפִיצֵם בָּרָק וַיָּהֳמֵם:
(טז) וַיִּרְאוּ אֲפִיקֵי יָם יִגָּלוּ מוֹסְדוֹת
תֵּבֵל בְּגַעֲרַת יְהוָה מִנִּשְׁמַת רוּחַ
אַפּוֹ: (יז) יִשְׁלַח מִמָּרוֹם יִקָּחֵנִי
יַמְשֵׁנִי מִמַּיִם רַבִּים: (יח) יַצִּילֵנִי
מֵאֹיְבִי עָז מִשֹּׂנְאַי כִּי אָמְצוּ מִמֶּנִּי:
(יט) יְקַדְּמֻנִי בְּיוֹם אֵידִי וַיְהִי יְהוָה
מִשְׁעָן לִי: (כ) וַיּוֹצֵא לַמֶּרְחָב אֹתִי
יְחַלְּצֵנִי כִּי־חָפֵץ בִּי: (כא) יִגְמְלֵנִי
יְהוָה כְּצִדְקָתִי כְּבֹר יָדַי יָשִׁיב לִי:
(כב) כִּי שָׁמַרְתִּי דַּרְכֵי יְהוָה וְלֹא
רָשַׁעְתִּי מֵאֱלֹהָי: (כג) כִּי כָל־
מִשְׁפָּטָו לְנֶגְדִּי וְחֻקֹּתָיו לֹא־אָסוּר
מִמֶּנִּי: (כד) וָאֱהִי תָמִים לוֹ
וָאֶשְׁתַּמְּרָה מֵעֲוֹנִי: (כה) וַיָּשֶׁב יְהוָה
לִי כְּצִדְקָתִי כְּבָרִי לְנֶגֶד עֵינָיו:
(כו) עִם־חָסִיד תִּתְהַפָּךְ עִם־גִּבּוֹר
תָּמִים תִּתַּמָּם: (כז) עִם־נָבָר
תִּתָּבָר וְעִם־עִקֵּשׁ תִּתַּפָּל:

וָאֶהִי קרי. מִשְׁפָּטָיו קרי. ואת

פֿײַילע, שטרייעט אומהער, שליידערט בליטצע הין; (טז) זיכטבאַר וואַרד דעם מעערעם אורקוועלל, אויפֿגע־דעקט דער ערדע גרונד, דורך דעם עווינען דראָהען דורך דען אָדעם זיינעם צאָרנהויכעם. (יז) מיר רייכט ער אוים דער העהע זיינע האַנד, ערגרייפֿט אונד ציעהעט מיך אוס ביי־זענדען פֿלוטהען. (יח) ער־רעטטעט מיך פֿאָן פֿיינדעם גע־וואַלט, פֿאָן ווידערזאַכערן, מיר צו מעכטיג. (יט) זיא איבערפֿיעלען מיך אין אונ־פֿאַללס שוואַנגערן טאָגען, אַבער גאָטט וואַרד מיינע צו־פֿערזיכט; (כ) דער פֿיהרט מיך אוים, אין וויטען רוים, עררעטטעט מיך, דען ער האַט לוסט אַן מיר. (כא) גאָטט טהוט מיר וואָהל נאַך מיינער פֿרעממיגקייט, בעלאָהנט מיי־נער העגדע רייניגקייט; (כב) דען איך האַלטע דיא וועגע דעם העררן, בין ניכט רוכלאָז ווי־דער מיינען נאָטט. (כג) זיינע רעכטע האַבע איך שטעטס פֿאָר אויגען, אונד וויכע פֿאָן זיינען לעהרען ניע. (כד) מיין הערץ איז אונגעטהילט מיט איהם; איך היטע מיך פֿאָר־איבערטרעטונג; (כה) דאַרום פֿערגילט דער הערר נאַך מיינער אונשולד מיר, נאַך מיי־נער רייניגקייט פֿאָר זיינען אויגען. (כו) דוא ביזט דעם גיטיגען אַללגיטיג; דעם טרייאגע־זינטען טרייגעזינט; (כז) פֿערפֿעהרסט מיט רייגען, ריין; ביזט טיקקעפֿאָללען אונפֿער־זעהג־

(כו) יגלו מוסדות תבל. שנקע התהום כשנקע; יס סוף נבקעו כל מימות שבעולם: מגשמת. מכח ונזיפת רוח לפו: (יח) כי חמלו. כחסר חמלו: (כא) כבוקתי. כשילקו לחריו למדבר וסמכו על הנטחתו: (כב) עם חסיד תמיס נבר. כ"ג שלשה לשנות שלש הקב"ה גמול לצדקם לעניהם: (כו) עם עקש. פרעה: תתפל. לשון נפתל ועקש ונסתר תלוים בתוך תתפתל. ד"ק ישלח ממרום יקחני על עסקו חמר כשהי' נחסו ללכת מפני שחול בשלב המחלוקת והיה

תרגום אשכנזי

ועהנליך ; (כח) אונטערדריק־
טען לייטען שטעהעסט דוא
בייא, אונד זענקעסט דיינען
צאָרנבליק אויף שטאָלצע ניע־
דער. (כט) דוא ביזט מיין
ליכט, אָ עווינגער! דער הערר
מאַכט פֿינסטערנים מיר צום
ליכט ; (ל) מיט דיר דורכּברעכּע
איך קריגעם שאַאַר ; מיט מיינעם
גאָטטע זעטצ' איך אִבער מוי־
ער. (לא) ער — גאָטט — זיין
וועג איזט וואַנדעלאָז ; דעם
העררן פֿערהיסונג ריין דורכּ־
לייטערט, אַללען דיא איהם
טרויען, איזט ער אין שילד.
(לב) דען ווער איזט, אויסער דעם
העררן אין גאָטט, ווער אָהנע
אונזערן גאָטט אין האָרט?
(לג) דער גאָטט, דער זיגעם־
העלם מיר איזט, אַללי מיינען
וואַנדעל אין האַרמאָניע אויפּ־
לעזט ; (לד) באַלד מיינען פֿוס,
דעם הירשע גלייך, בעפּלי־
געלט ; באַלד מיך אויף מיינען
העהען זיכּער שטעללט ; (לה) ער

הפטרת האזינו

(כח) וְאֶת־עַם עָנְיִ תּוֹשִׁיעַ וְעֵינֶיךָ
עַל־רָמִים תַּשְׁפִּיל: (כט) כִּי־אַתָּה
נִירִי יְהוָה וַיהוָה יַגִּיהַ חָשְׁכִּי:
(ל) כִּי בְכָה אָרוּץ גְּדוּד בֵּאלֹהַי
אֲדַלֵּג־שׁוּר: (לא) הָאֵל תָּמִים דַּרְכּוֹ
אִמְרַת יְהוָה צְרוּפָה מָגֵן הוּא לְכֹל
הַחֹסִים בּוֹ: (לב) כִּי מִי־אֵל מִבַּלְעֲדֵי
יְהוָה וּמִי צוּר מִבַּלְעֲדֵי אֱלֹהֵינוּ:
(לג) הָאֵל מָעוּזִּי חָיִל וַיִּתֵּר תָּמִים
דַּרְכִּוֹ: (לד) מְשַׁוֶּה רַגְלַיִו כְּאַיָּלוֹת
וְעַל־בָּמֹתַי יַעֲמִידֵנִי: (לה) מְלַמֵּד
יָדַי לַמִּלְחָמָה וְנִחַת קֶשֶׁת־
נְחוּשָׁה זְרֹעֹתָי: (לו) וַתִּתֶּן־לִי מָגֵן
יִשְׁעֶךָ וְעֲנָוָתְךָ תַּרְבֵּנִי: (לז) תַּרְחֵיב
צַעֲדִי תַּחְתָּנִי וְלֹא מָעֲדוּ קַרְסֻלָּי:
דַּרְכִּי קרי · רַגְלַי קרי
ארדבה

איבט צום קאַמפּפֿע מיינע האַנד, לעהרט מיינען אַרם דען עהערנען באָגען זענקען;
(לו) גאַבסט צום שילדע מיר דיין היול ; זעלבסט דיינע צוכּטיגונג מאַכט מיך גראָס ;
(לז) ווי־טערסט מיינע טריטטע אונטער מיר, דאַם מיין געלענק ניכּט קראַכּטלאָז ווערדע.
נון

ר ש " י

קרוב להתפס ומלאך בח אל שחול לומר מהר ולכה כי פסטו פלצתים: (לא) לתמרת ה' לרופה. ברורה מבטית ועוזה: (לג) ויתר תמים דרכי. מכל מכשל ומכל חטא ומכל מכוכה עד כי היה שלוס וכנוס: (לה) ונחת קשת נחושה זרועתי, ונדרכה קשת נחושה על זרועי שים כי כח לדרכה קשתות היו תליים לדוד בביתו והיו מלכי האומות בחין ורואים אותו ואומרים זה לזה אתה סבור שהוא יכול לדרכן אין זה אלא ליירחו ודוד שומע ושוחק ומכתתן לפניהם ודריכת קשת לשון ניחת הוא וכן אחיך נחתו בי: (לו) ועניתך תרבני. גדלת לי מדת ענוחתוך: (לו) תרחיב לצעדי. כשאדם מדבק רגליו זו לזו הוא נוח ליפול וכן הוא אומר בלבתך לא יכר לעדיך: קרסולי.
עקיבי

ב א ו ר

לשון קשר וחבור ואסיפה: (כח) ועיניך על רמים תשפיל, ערוכים שהם רמים בעיניהם, אבל בעיניך הם שפלים: (לג) ויתר תמים דרכי, מלשון התר אחורות מוטה, מתיר כל הסתירות והעקמומיות שבדרכי לעשותו שלם תמים בלי תסרון ומשוות, כלומר מייצר דרכי, וזה שאמר פעם יעשני כגבור לחוץ לעמוד בלי פחד ופעם יתן לי קלות ברגלי לנוס, הכל כפי שהצעם לריכה לו, ותן הסחורת הוחת קותר את לחלות הלב לעת לחזרת: (לו) וענוחך תרבני, שם

(לח) אֶרְדְּפָה אֹיְבַי וָאַשִּׂמִידֵם וְלֹא
אָשׁוּב עַד־כַּלּוֹתָם: (לט) וְאֶכֵּלֵם
וָאֶמְחָצֵם וְלֹא יְקוּמוּן וַיִּפְּלוּ תַּחַת
רַגְלָי: (מ) וַתְּזָרֵנִי חַיִל לַמִּלְחָמָה
הַכְרִיעַ קָמַי תַּחְתָּנִי: (מא) וְאֹיְבַי
הַתָּה לִי עֹרֶף מְשַׂנְאַי וְאַצְמִיתֵם:
(מב) יִשְׁעוּ וְאֵין מוֹשִׁיעַ אֶל־יְהוָה
יְרֹא־עָנָם: (מג) וְאֶשְׁחָקֵם כְּעֲפַר־
אָרֶץ כְּטִיט־חוּצוֹת אֲדִקֵּם
אֲרַקֵּעֵם: (מד) וַתְּפַלְּטֵנִי מֵרִיבֵי
עַמִּי תִּשְׁמְרֵנִי לְרֹאשׁ גּוֹיִם עַם לֹא־
יָדַעְתִּי יַעַבְדֻנִי: (מה) בְּנֵי נֵכָר
יִתְכַּחֲשׁוּ־לִי לִשְׁמוֹעַ אֹזֶן יִשָּׁמְעוּ
לִי: (מו) בְּנֵי נֵכָר יִבֹּלוּ וְיַחְגְּרוּ

ממסגרותם

חרגום אשכנזי כו

(לח) נון זעטצ׳ איך מיינען פֿיינדען נאַך, אונד ראָטטע זיא אויס, אונד לאַסטע ניטט אַב, ביז איך זיא אויפֿנעריעבען. (לט) פֿערטילגע — הויע ניעדער — זיא קאָממען ניטט אויף, זיא שטירצען הין צו מיינען פֿיסען. (מ) זאָ האַסט דוא מיך צום קאמפֿפֿע גערוסטעט; זאָ ביגסט דוא מיינע ווידערזאַכער אונטער מיר; (מא) זאָ ווענדעסט דוא מיר צו, דעם פֿיינדעם נאַקקען, מיינער האַסער נאַקקען־איך בענדינע זיא. (מב) זיא וועלטן זיך, דאַ ניעמאַנד הילפֿט, צו נאָטט עמפֿאָר, דער הערט זיא ניטט. (מג) דאַרום צערשטאָם׳ איך זיא צו ערדענשטויב, צערמרעט׳ צערמאַלמע זיא ווי גאַסענקאָטה. (מד) דוא שיקצעסט מיך פֿאָר מיינעם פֿאָלקעם מייטערייא, בעוואַהרעסט מיך אויף, צום הויפּט ענטפֿערנטער רייפֿע, מיר אונבעקאַננטעס פֿאָלק דיענעט מיר. (מה) דער בארבאַרען וערנע זשמייכלען מיר, זינד אויפֿם נעריכט מיר אונטערטהאַן. (מו) דיא זעהנע דער בארבאַרייא פֿערשמאַכטען, ציטטערן אוים איהרען פֿעסטען הער־

פֿאָר

ר ש י

עקיבי: (מב) ישעו וליז מושיע וגו׳. הרי זה מקרא מסורס ישעו אל ה׳ ולא ענס וליז מושיע כמו ישעה החדס אל עושהו כמו יפנה ומנחס תנרו עס! ויצע ה׳ אל הכל ופתר זו לשון עתידה וגופל הלשון על המעתיר ועל הנעתר כמו ויעתר לי ה׳ אף כאן ישעו וליז מושיע גופל על המתפלל ויצע ה׳ גופל על הלשון על מי שמתפללין לפניו: (מג) ארקעם. לרמסס והרבה ים בספר יחזקאל ורקע בראליך ורקיעך בראל: (מד) מריבי. מדוחק ותחיתופל ושחול והזיפים: תשמרני לראש גויס. לפנותי לכך. ומדרש אגדה לאמר דוד הנושו אל עולם הבילני מדינו אל ישראל שאס חטאו או לרדה את ישראל בעבודתי תני נשנע אלא לראש גויס תשימני והס ישעבדוני ועליהס לא תשנע: (מה) יתכחשו לי. מחמת ירחה יאמרו לי כזבים: לשמע אזן ישמעו לי. אפי׳ אלא נפני יגורו מפני למשמע אוזניהס לסור אל משמעתי: (מו) בני נכר יבולו. ילאו לשון עלה נבל כליעטי״רונט בלע״ז זיא וועררען פֿערוועלקען, עיין בריש ההפטרה לתשעה באב):

ויחגרו

ב א ו ר

הפועל מלשון חוזק כי עניתני כפי שתרגמו הרמב״ן, כלומר לפילו היסורין שנלחת בי היתה הכונה בהס להגדיל לחותי: (מב) ישעו, אל ה׳ בהיות שאין להס מושיע אחר, אבל גס הוא

מִמְּסִגְּרוֹתָם: (מז) חַי־יְהוָה וּבָרוּךְ
צוּרִי וְיָרֹם אֱלֹהֵי צוּר יִשְׁעִי:
(מח) הָאֵל הַנֹּתֵן נְקָמוֹת לִי וּמוֹרִיד
עַמִּים תַּחְתָּנִי: (מט) וּמוֹצִיאִי
מֵאֹיְבָי וּמִקָּמַי תְּרוֹמְמֵנִי מֵאִישׁ
חֲמָסִים תַּצִּילֵנִי: (נ) עַל־כֵּן אוֹדְךָ
יְהוָה בַּגּוֹיִם וּלְשִׁמְךָ אֲזַמֵּר:
(נא) מִגְדּוֹל יְשׁוּעוֹת מַלְכּוֹ וְעֹשֶׂה
חֶסֶד לִמְשִׁיחוֹ לְדָוִד וּלְזַרְעוֹ עַד־
מִגְדּוֹל קרי עוֹלָם:

פּאָ־. (מז) עווינ לעבט רער הערר! פריין מיינעם האַרטע! פּערהערר־לי־כונג דעם נאָטטע מיינעט היילס! (מח) דעם נאָטטע, רער מיר ראַכע גיבט, אונד צווינגעט פּעלקער אונטער מיר; (מט) רער מיך אויס מיינען פּיינדן הערפּאָר רייסט, מיך פּאָר עמפּערערן זיכערט, פּאָן יענעם אונגערעכטיגקייט; (נ) דאַרום דאַנק איך דיר, עווינער! אונטער דען היידען, אונד ריהרע דיר מיין זאַיטענשפּיל. (נא) דיר, רער זיינעם קעניגס רעטטונגסטהורם איזט, רער וואָהל טהוט זיינעם נעזאַלבטען, דור אונד זיינעם זאַמען עווינליך.

ר ש "י

ויקנרו. לשון פסחים: ממסגרותם. מקומי יסורי מסגר שלי מייסרין בהם: (מז) מי ה'. העומד לי כל שלה:

באור

לג יענס: (נא) מגדול ישועות, כמגדול נעיר שהוא ממש נגד הלוינ:

קריאה למפטיר בשבת וראש חדש

וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי־כְבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה תְּמִימִם וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים
סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן וְנִסְכּוֹ: עֹלַת שַׁבַּת בְּשַׁבַּתּוֹ עַל־
עֹלַת הַתָּמִיד וְנִסְכָּהּ:
וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם תַּקְרִיבוּ עֹלָה לַיהוָה פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁנַיִם
וְאַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם: וּשְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים
סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לַפָּר הָאֶחָד וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת
מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לָאַיִל הָאֶחָד: וְעִשָּׂרוֹן עִשָּׂרוֹן סֹלֶת מִנְחָה
בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד עֹלָה רֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַיהוָה:
וְנִסְכֵּיהֶם חֲצִי הַהִין יִהְיֶה לַפָּר וּשְׁלִישִׁת הַהִין לָאַיִל וּרְבִיעִת
הַהִין לַכֶּבֶשׂ יָיִן זֹאת עֹלַת חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה: וּשְׂעִיר
עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת לַיהוָה עַל־עֹלַת הַתָּמִיד יֵעָשֶׂה וְנִסְכּוֹ:

(כיזעיה סימן ס"ו).

(א) כֹּה אָמַר יְהוָה הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי
וְהָאָרֶץ הֲדֹם רַגְלָי אֵי־זֶה
בַּיִת אֲשֶׁר תִּבְנוּ־לִי וְאֵי־זֶה
מָקוֹם מְנוּחָתִי: (ב) וְאֶת־כָּל־אֵלֶּה
יָדִי עָשָׂתָה וַיִּהְיוּ כָל־אֵלֶּה נְאֻם־
יְהוָה וְאֶל־זֶה אַבִּיט אֶל־עָנִי
וּנְכֵה־רוּחַ וְחָרֵד עַל־דְּבָרִי:
(ג) שׁוֹחֵט הַשּׁוֹר מַכֵּה־אִישׁ
זוֹבֵחַ הַשֶּׂה עֹרֵף כֶּלֶב מַעֲלֵה
מִנְחָה דַּם־חֲזִיר מַזְכִּיר לְבֹנָה

מברך

(א) זאָ שפריכט דער עוויגע:
דער הימעל איז מיין טהראָן, דיא ערדע מיין נער פֿיסע שעמעל, וואָצו אייז נען טעמפּעל מיר ערבויען? וואָצו איינען אָרט, וואָ מיינע הערליכקייט רוהען זאָלל? (ב) פֿירוואַהר מיינע מאַכט ערשוף דיעס גראָסע אַלל, דורך מיין נעטטליך וואָרט ענטשטאַנדען אַללע וועזען. דאָרום בליקקע איך הולדרייך אויף דען דעמוטהספֿאַללען נור, דער צערשלאַגנען גמיטהם מיינעאויסשפרוך ציטערנד עהרט. (ג) וויא? היער שלאַכטעט מאַן איינען שטיער — דאָרט ווירד איין מענש געווירגט? אָפּפֿערט היער איין שאַאף — בריכט דאָרט איינעם הונדע דאַז נעניק? ווייהט שפייזע = אָפּפֿער היער — דאָרט דער זויען בלוט? רייכערט וויהרויך היער

ר ש "י

(א) **השמים** כסאי. לזיני לריך לבית המקדש שלכם: לי זה בית. לאזר הוא כדאי לבנותי: (ב) ואת כל אלה. השמים והארץ ידי עשתה ואת לאזר לימלמתי שכינתי בתוככם בהיותכם נשמעים לי לפי שכן דרכי להביט אל עני ונכה רוח וחרד על דברי אבל עתה אין לי הפן נכם שהרי שוחט השור הבא את בעליו וגזלו ממנו לפיכך זובח השה דומה לפני כעורף את הכלב והמעלה את המנחה הרי היא לפני כדם חזיר. והמזכיר לבונה מקטיר לבונה כמו לזכרתה והיתה

ב א ו ר

(א) **השמים** כסאי, ע"ד שאמר שלמה הנה השמים ושמי השמים לא יכלכלוך אף כי הבית הזה לאזר בניתי, ולא שיהיה הוא ית' נוף יושב בכסא, אלא ד"מ כמלך שיושב על הכסא ורגליו בארפרף ומלוה על עמו מה יעשו (מרד"ק): אי זה בית אשר תבנו לי, כלומר וכי סבורים אתם שהנית לאזר אתם מביאים שם הזבחים שאני שוכן בו ושיכילני הבית כמו שמכיל הגוף, אלא אני לא לויתי על הבית כ"א כדי שיכינו ישראל לכם אלי ויהיו להם מקום מיוחד לבוא שם להתפלל ולהעלות הקרבנות לעורר לבם לבער המחשבות הרעות ולשרפם בדמות הדבר הנשרף על המזבח, ח"ב אם אתם עושים הרע ובאים לביתי וזובחים לפני הפסידתם הכוונה ואין אתם עושים בזה רלוני אלא להיפוך, ובזה אתם מכעיסים אותי (מהל"ל): (ב) ויהיו כל אלה נאם יי, נראה טעם הכתוב לאמר, הוית כל אלה הדברים הי' נאם ה', כלומר בדבר ה' שמים נעשו: וחרד על דברי, ממהר ומתדל לעשותו כמו הנה חרדת אלינו את כל החרדה הזאת (מ"ב ד' י"ג): (ג) שוחט השור, כלומר הבי זה יהלה לפני עם על מזבחי יחתא שור, ועל מזבח האלילים יזבח גם אדם, ואם הוא מקריב שה לשמי, ובורק בלב לשם ע"ז, מעלה מנחה על אולתני העהור ומעלה דם חזיר על במות השקולים, מזכיר לבונה לפני, ומברך און, שם עבודה זרה, על

מְבֹרָךְ אָוֹן גַּם־הֵמָּה בָּחֲרוּ בִּדְרָכֵיהֶם וּבְשִׁקּוּצֵיהֶם נַפְשָׁם חָפֵצָה׃ (ד) גַּם־אֲנִי אֶבְחַר בְּתַעֲלוּלֵיהֶם וּמְגוּרָתָם אָבִיא לָהֶם יַעַן קָרָאתִי וְאֵין עוֹנֶה דִּבַּרְתִּי וְלֹא שָׁמֵעוּ וַיַּעֲשׂוּ הָרַע בְּעֵינַי וּבַאֲשֶׁר לֹא־חָפַצְתִּי בָּחָרוּ׃ (ה) שִׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה הַחֲרֵדִים אֶל־דְּבָרוֹ אָמְרוּ אֲחֵיכֶם שֹׂנְאֵיכֶם מְנַדֵּיכֶם לְמַעַן שְׁמִי יִכְבַּד יְהוָה וְנִרְאֶה בְשִׂמְחָתְכֶם וְהֵם יֵבֹשׁוּ׃

קול

היער — בעטעט דאָרט דען געטצען אַן? וועהלען זיא זאָ איהרע וועגע, האַט אַן זאָלֶ֫כעם נרייל איהרע זעעלע לוכט? (ד) אָ! זאָ וועהלע אויך איך פֿערהענונג, דער איהֶ֫ריגען גלייך, ברינג' אונגליק איבער זיא, דאַז לאַננע זיא נעפֿירכטעט; דען אומזאָנסט ריעף איך, קיינער ווילל פֿערֶ֫נעהמען, איך רערעטע אומֶ֫זאָנסט,ניעמאַנד האָרכט אויף; איממער טהאַטען זיא, וואַם מיר מיספֿיעל, ערוועהלטען איממער דאַז, וואַם איך פֿערֶ֫ווארף. (ה) הערט נאָטטעס אויסשפרוך, דיא איהר זיין וואָרט עהרפֿורכטסאָלל פֿערֶ֫עהרט! אייערע ברידער נעֶ֫נען זיך אייערע פֿיינדע, פֿערשטאָסען איך אום מיינעס נאַמענס ווילען. אַבער פֿערֶ֫הערליכט ווירד דער עווינע זיין! ווירד זיכטבאַר זיין צו אייערער פֿרייד, אונד זיא—

טיעף

ר ש י

והיתה ללחם לזכרה: (ג) מברך און. מברך אותי בתשורת אונס מברך און מתשיר אונס זה פירושו ולשון ברכה נופל בתשורה שהיא להקנלת פנים כמו קח נא את ברכתי עשו אחי ברכה ונאו אלי: גם המה בחרו בדרכיהם. הם חפצים בדרכים הללו הרעים וגם אני אבחר בתעלוליהם ואם תאמר מהו גם. כן דרך לשון עברית לומר שני גמין זה אצל זה כמו גם בחור גם בתולה גם לי גם לך גם לחבי' גם שנאה לשון לא ימותו גם הם גם אתם אף כאן גם הם בחרו וגם אני אבחר: (ד) בתעלוליהם. להתעולל בם לשון כי התעללת בי: ומגורתם. מה שהם ירחים: יען קראתי. שמעו שמוע ואזנו אלי: ואין עונה. לאמר שמעתי: (ה) החרדים אל דברו. הצדיקים המהרים בחרדה להתקרב אל דבריו: אמרו אחיכם. פושעי ישראל הנזכרים למעלה: שונאיכם מנדיכם. האומרים קרב אליך אל תגש בי. ד"א אמרו אחיכם בני עשו מנדיכם אשר אמרו לכם סורו עמדו: למען שמי יכבד ה'. בגדולתנו הקב"ה מתכבד שאנו קרובים לו יותר מכם: ונראה בשמחתכם והם יבושו. הנביא אומר אצל לא כן הוא כדבריהם

כי

ב א ו ר

דרך הכתוב, ואון ותרפים הפלר, הנה בזה יחלל שמי ב' פעמים, (ח) במה שיתן בנודי לפסילים, (ג) במה שישחית כונת הקרבן ויחשוב בלבו לתת לי שוחד בהם, כאשר יתן לאליליו: גם המה, מוסב למטה כלומר גם המה בחרו, גם אני אבחר: (ד) בתעלוליהם, להתעולל בם, לשון כי התעללת בי (רמ"י), ושעור הכתוב על דרך הם קראוני בלא אל ואני לקניתם בלא עם, ומזה הטעם הוא מתורגם: ומגורתם, מה שהם ירחים ממנו, והוא החרב והרעב, מלשון ויגר מוחב: (ה) אמרו וגו', שעור הכתוב לדעתי כך הוא, הנה אמרו אחיכם שהם שונאיכם ומרחיקים אתכם למען שמי, ע"ד הכתוב כי עליך הורגנו כל היום (תהלים מ"ד כ"ג)

אמנם

(ו) קוֹל שָׁאוֹן מֵעִיר קוֹל מֵהֵיכָל
קוֹל יְהוָה מְשַׁלֵּם גְּמוּל לְאֹיְבָיו:
(ז) בְּטֶרֶם תָּחִיל יָלָדָה בְּטֶרֶם
יָבוֹא חֶבֶל לָהּ וְהִמְלִיטָה זָכָר:
(ח) מִי־שָׁמַע כָּזֹאת מִי רָאָה
כָּאֵלֶּה הֲיוּחַל אֶרֶץ בְּיוֹם אֶחָד
אִם־יִוָּלֵד גּוֹי פַּעַם אֶחָת כִּי־חָלָה
גַּם־יָלְדָה צִיּוֹן אֶת־בָּנֶיהָ: (ט) הַאֲנִי
אַשְׁבִּיר וְלֹא אוֹלִיד יֹאמַר יְהוָה
אִם־אֲנִי הַמּוֹלִיד וְעָצַרְתִּי אָמַר
אֱלֹהָיִךְ: (י) שִׂמְחוּ אֶת־יְרוּשָׁלַם
וְגִילוּ בָהּ כָּל־אֹהֲבֶיהָ שִׂישׂוּ אִתָּהּ

משרש

תרגום אשכנזי כז

טיף בעשעמט! (ו) האָרך, וועלך געטיממעל פֿאָן דער שטאַדט? וואַם האַללט פֿאָם טעמפּעל וויעדער? יאַ! עס איזט דעם עוויגען שטיממע, ער פֿערגילט זיינען פֿיינדען! — (ז) זיא אַבער (ציון) קוים האַט זיא וועהען — אונד זיא געבעהרט, אָהנע געבורטס־עמפּֿינדונג — געבוירן קינדער. (ח) וועם־סען אָהר האַט עס פֿערנאָמען? וועסען אויגע האַט עס געזעהען? וואורדע איין לאַנד יע נעצייגט אין איינעם טאָג? איזט יע איין פֿאָלק מיט איינעם מאָהלע ענטשטאַנדען? אַבער ציון, אָהנע שמערצען ברינגט קינדער זיא העראָר. (ט) וויא? איך פֿיהרטע זיא צום ענטבינדונגס־שטוהל, אונד זיא זאָללטע ניכט געבעהרען? שפּריכט דער ע'ווינע; איך בעשטיממטע זיא צום קינדערצייגען, אונד העממטע דיא געבורט? שפּריכט דיין נאָטט. (י) פֿרייעט אייך איטצט מיט ירושלים, פֿרָאָהלאָקט מיט איהר, דיא איהר זיא ליעבט! נעהמט אַנטהייל

א

ר ש "י

כי נזמחתכם נרח' והס ינוסו. למה: (ו) כי כל שחון שלהם נח לפני הקנ"ה ממה שעשו בעירו וקול יולח מהיכלו ומקטרג על מחריביו ואחרי כן קול ה' משלם גמול לאויביו: (ז) בטרם תחיל. ניון חיל היולדת ילדה את בניה כלומר יתקבלו בניה לתוכה לאחר היתה שוממה מהם ושכולה והרי הוא כאילו ילדתן עכשיו בלא חבלי יולדה כי כל החומות יניחוס לתוכה: והמליטה זכר. כל יניחת דבר בלוע קרוי המלטה, והמליטה לשקומלייר"ר בלע"ז (מלה נוזנת עיין בהפטרת מחר חדש בסוף י"ב): (ה) היוחל ארץ ניוס אחד. היבח חיל ליולדת לילד מלח ארץ בניס ביוס אחד: (ט) האני אשביר ולא אוליד. האני אביח את האשכר ולא אפתח רחמ' להוליח עוברה כלומר שמא אתחיל בדבר ולא אוכל לגמור והלא אני המוליד את כל היולדת

ב א ו ר

למען תניח עת שיכבד ה' בגלוי ורחה לכל בשמחתכם והם ינוסו לז: (ו) קול שאון, בחזני הניח בחלו כבר בלה עת היזועה הזאת: (ז) בטרם תחיל, ניון חיל היולדת ילדה את בניה כלומר יתקבלו לתוכה לאחר היתה שוממה מהם ושכולה, והרי הוא כאילו ילדתן עכשיו בלא חבלי יולדה, כי כל החומות יניחוס לתוכה (רמ"י): והמליטה, כל יניחת דבר בלוע קרוי המלטה (הנ"ל): (ח) היוחל ארץ, היבוח חיל ליולדת לילד מלוח לרן בניס ביוס אחד (הנ"ל): כי הלה, נמצא שחלה גם ילדה: (ט) האני אשביר ולא אוליד, כלומר שמא אתחיל בדבר ולא אוכל לגמור (הנ"ל): (י) שמחו את ירושלים, עם ירושלים, ולולי כן היה הפ"פ נקודה פת"ח, והעד

מְשׁוֹשׂ כָּל־הַמִּתְאַבְּלִים עָלֶיהָ׃ (יא) לְמַעַן תֵּינְקוּ וּשְׂבַעְתֶּם מִשְׁדּ
תַּנְחֻמֶיהָ לְמַעַן תָּמֹצּוּ וְהִתְעַנַּגְתֶּם
מִזִּיז כְּבוֹדָהּ׃ (יב) כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה
הִנְנִי נוֹטֶה־אֵלֶיהָ כְּנָהָר שָׁלוֹם
וּכְנַחַל שׁוֹטֵף כְּבוֹד גּוֹיִם וִינַקְתֶּם
עַל־צַד תִּנָּשֵׂאוּ וְעַל־בִּרְכַּיִם
תְּשָׁעֲשָׁעוּ׃ (יג) כְּאִישׁ אֲשֶׁר אִמּוֹ
תְנַחֲמֶנּוּ כֵּן אָנֹכִי אֲנַחֶמְכֶם
וּבִירוּשָׁלַם תְּנֻחָמוּ׃ (יד) וּרְאִיתֶם
וְשָׂשׂ לִבְּכֶם וַעֲצְמוֹתֵיכֶם כַּדֶּשֶׁא
תִּפְרַחְנָה וְנוֹדְעָה יַד־יְהוָה אֶת־
עֲבָדָיו וְזָעַם אֶת־אֹיְבָיו׃ (טו) כִּי־

אַן איהרער וואָננע, דיא
איהר זיא זאָנסט בעטרוי־
ערט! (יא) נעהערט אייך אין
גאַנצער פֿיללע פֿאָן דיעזער
טראָסטפֿאָללען ברוסט, נע־
ניעסט גאַנץ דיא זעליגקיים
דער ווידערגלענצענדען ווער־
דע; (יב) דען זעהט! זאָ שפּרי־כט
דער עוויגע: איך לייטע גליק־
זעליגקיים וויא אינען באַך נאַך
דיעזער שטאַרט, וויא איבער־
שוועללענדען שטראָם, דער
פֿעלקער רייכטהום הין, דאַס
אייער זייא דער נענום. אויף
דען ארמען זאָללט איהר דאָרט
געטראָגען ווערדען, זאַנפֿט גע־
זויגט וויא אויף מיטטערלי־
כעם שאָאסע. (יג) פֿירוואַהר!
וויא אינע מוטטער איהרען
זאָהן טרעסטעט, זאָ טרעסטע
איך אייך. יאַ אין ירושלים
זאָללט טראָסט איהר פֿינדען.

זהנת

(יד) איהר זאָללט עס אינע ווערדען, וויא פֿרייד עא אייער הערץ ערפֿיללט, זייא
יעהע קראַפֿט גליך צאַרטעם גראָז אויפֿס נייע בליהט. זאָ ווירד גאָטטעס
מאַכט אַן זיינען קנעכטען, זיין גרים אַן זיינען פֿיינדען אָפּפֿענבאַר. (טו) זעהט,

וויא

ר ש "י

היולדת ועכשיו שמח עלתי בתמיה: (יא) משד. לשון שדים: תמלו. שמופי"ר בלע"ז. (זוסע"ר. וויסזויגען, אייזויגען): מזיז כבודו'. מכבוד גדול הזז וממשמש לבוא לנו. זיז לישמוב"מנט בלע"ז (עיין למטה בבחור): (יב) וכנחל שוטף. לשון נוטה אליה כבוד גויס: על לד. על לדי תומניכס. על גיססין: תשעשעון. תהיו מזועזעין כדרך שמשעשעין את התינוק לישבנייר"ל בלע"ז. (וזה פעל נופל בל"ל עמבאמ"ער, ערקעלען, בעלוסטיגען, קוללוויר"ן אחבען, ועיין בהמעמר לס' במדבר י"ח ח', ועיין בבחורי לספר יעשי'): (יד) ונודעה יד ה'. בעזותו נקמותיו ומרחותיו ידעו

עבדיו

ב א ו ר

שיש לחתה: (יא) משוד, כמו ושוד מלכים תינקי, והוא כמו שד בפת"ח, ועל ד"מ ר"ל תענוג (רד"ק): המוצו, מפעלי הכבל, ועשם מליצה כפל ענין אל תינקו במדרגה יתירה מעט: מזיו כבודה, מכבוד גדול הזז וממשמש לבוא לה. זיו, לישמוינמנט בלע"ז רש"י, כ"ל (עאופֿעמאַכ) וגל"ח בעוועגונג, וכענין הזה הוא מתורגם: (יב) תשעשעו, תהיו מזועזעים כדרך שמשעשעין את התינוק, לישבנייר בלע"ז (רש"י), כ"ל (עסבנלייער) וגל"ח (מוטטער אחבען) ומתורגם (זאַנפֿט ווייגען) כפי ענין הסעזוע ההוא על הכרכים: (ד) ועצמותיכם כדשא תפרחנה, היפך ורוח נכאה תיבש גרס, כי כמו שהלקוה והיגון יבשו עלמותיכם בגלות, כן כשעזוב ליהושלים השמחה והשזין יפריחו עלמותיכם (רד"ק): את עבדיו, עם עבדיו שתהיה יד ה' עמהם לטובה

ועם

הִנֵּה֙ יְהוָ֔ה בָּאֵ֖שׁ יָב֑וֹא וְכַסּוּפָ֣ה מַרְכְּבֹתָ֔יו לְהָשִׁ֥יב בְּחֵמָ֖ה אַפּ֑וֹ וְגַעֲרָתוֹ֙ בְּלַהֲבֵי־אֵ֔שׁ: (טז) כִּ֥י בָאֵ֛שׁ יְהוָ֖ה נִשְׁפָּ֑ט וּבְחַרְבּ֔וֹ אֶת־כָּל־בָּשָׂ֖ר וְרַבּ֥וּ חַלְלֵי־יְהוָֽה: (יז) הַמִּתְקַדְּשִׁ֣ים וְהַמְטַהֲרִ֗ים אֶל־הַגַּנּוֹת֙ אַחַ֣ר אַחַ֔ד בְּתוֹךְ֙ אֹכְלֵ֣י בְשַׂר־הַחֲזִ֔יר וְהַשֶּׁ֖קֶץ וְהָעַכְבָּ֑ר יַחְדָּ֥ו יָסֻ֛פוּ נְאֻם־יְהוָֽה: (יח) וְאָנֹכִ֕י מַעֲשֵׂיהֶ֖ם וּמַחְשְׁבֹתֵיהֶ֑ם בָּאָ֕ה לְקַבֵּ֖ץ אֶת־כָּל־הַגּוֹיִ֥ם

אחת קרי והלשנות

וויא דער עווינע אין פֿלאַממען־דעם פֿייער ערשיינט, ווין פֿראַכטוואַגען אין דיסטערן וועטטערוואָלקען, אַללעם הויכט דעם צאָרנעם גלוטה, ווין שעלטען קינדען ליכט; פֿלאַממען אַן. (טז) יאַ דער עווינע ריכטעט דורכם פֿייער, ריכטעט דורכם שווערדט אַל־לע וועזען — דער גאָטט נע־ריכטעטען וינד פֿיעלע. (יז) יע־נע, דיא היליגקייט, ערהיי־פֿעלן, מיט פֿערשטעללטער ריינהייט אין גערטען שליכען, דאָרט אין אירער מיטטע (דעם אונוועזען) צו פֿרעהנען, יענע, דיא אַם פֿליש דער זויא, אַן גרייעל, אַן מייזע איהרע ליי־סטע ביסען, אַללע זאָללען זיא פֿערנעהטן, שפריכט דער עווינע. (יח) א"ך, דער טהאַט אונד נעדאַנקע דורכשויעט, (פֿערקנדע) עם איזט צייט פֿעלקער אונד נאַציאָנען צו זאַממעלן, דאַם

ר ש"י

עבדיו לת כח גבורת ידו: (טו) בלהב יבא. בחמת לב יבא על הרשעים: להשיב. לגרון בחימ' לת אפו: (טז) כי באש. של גיהנם ה' נשפט עם כריו ולפי שהוא בעל דין ודיין נופל בו לשון נשפט שלף הוא עושן טענותיו למלוח עונם ופשעם וכן ונשפטתי אתו. הנני נשפט לותך לשון וויכוח הוא בורצגיי"כ בלע"ז (וזהו דיספר"נער חוכטערטיידען, בעטטיאמען, חורטהיילען, ועיין בהמעמר לספר שמות כ"ח ט"ו, ועיין יעשיה ט"ז ג'). ופשוטו כי באש ה' ובחרבו נשפט כל בשר וכן רבים מסורסים במקרות: (יז) המתקדשים. המזדמנים לגי ולתה נלך ליום פלוני לעבוד עבודת פלוני פלונית: של הגנות, שורעין שם ירק ושם היו מעמידין ע"ל: אחר אחד. כמה שתירגם יונתן סיעה אתר סיעה מתקדשים ומטהרים לעבוד סיעה לאתר שגמרה חבירתה לת עבודתה: בתוך. בתלע הגינה כך היה דרכם להעמידה: (יח) ואנכי מעשיהם ומחשבותיהם באה וגומר. ואנכי מה עלי לעשות מעשיהם ומחשבותיהם באה אלי והוא תזקיקני לקבץ לת כל הגוים ולהודיע

מעשיהם

ב א ו ר

ועם לויניו לרעה (הנ"ל): (טו) להשיב, פי' הריק"ם להבעיר מן שניב לת, והוא על משקל להקל כל נכבדי לרץ, ולפ זה בחירק וזה בצירי לאד הוא כנודע למדקדקים: (טו) נשפט, נפעל עומד, כטעם ונשפטתי לתו בדבר ובדם דיחזקאל, ושניהו שיכנם עמו במשפט, וכן נלחום נלחמתי: (יז) המתקדשים, מרחים עלמן בקדושים והם טמאים, כן הוא הענין בהתפעל, כמו והתנרך בלבנו, מתנבד וחסר לחם (רד"ק): והמטהרים, דינו מתטהרים, כי הוא ג"כ מבנין התפעל, מרחים עלכם טהורים ואינם, שהם מטהרים גופותם ורוחלים עלמם תמיד, והם טמאים במעשיהם הרעים ומטונפים (הנ"ל): אחר אחד בתוך, לאתר לאת החזרות בתוך הגן (מהנ"ל): החזיר והשקץ והעכבר, לאתר הוקרבו לפלילים: (יח) ואנכי וגו', מקרא קלר, ושעור הכתוב לאנכי לאתר ידעתי כל מעשיהם ומחשבותיהם הנני לומר כי באה עת לקבץ

וגו'

וְהַלְּשֹׁנוֹת וּבָאוּ וְרָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי׃
(יט) וְשַׂמְתִּי בָהֶם אוֹת וְשִׁלַּחְתִּי ט
מֵהֶם פְּלֵיטִים אֶל־הַגּוֹיִם תַּרְשִׁישׁ
פּוּל וְלוּד מֹשְׁכֵי קֶשֶׁת תּוּבַל וְיָוָן
הָאִיִּים הָרְחֹקִים אֲשֶׁר לֹא־שָׁמְעוּ
אֶת־שִׁמְעִי וְלֹא־רָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי
וְהִגִּידוּ אֶת־כְּבוֹדִי בַּגּוֹיִם׃
(כ) וְהֵבִיאוּ אֶת־כָּל־אֲחֵיכֶם מִכָּל־
הַגּוֹיִם ו מִנְחָה ו לַיהוָה בַּסּוּסִים י
וּבָרֶכֶב וּבַצַּבִּים וּבַפְּרָדִים
וּבַכִּרְכָּרוֹת עַל הַר קָדְשִׁי יְרוּשָׁלַם
אָמַר יְהוָה כַּאֲשֶׁר יָבִיאוּ בְנֵי כ
יִשְׂרָאֵל אֶת־הַמִּנְחָה בִּכְלִי טָהוֹר
בֵּית יְהוָה׃ (כא) וְגַם־מֵהֶם אֶקַּח

לכהנים

דאַם זיא קאָממען, אונד דיא
מאַיעסטעט ערקענענען (יט) איך
מאַכע זיא דורך צייכען קענטלירן — פאָן דען ערריעטטעטען
אונטער איהנען וענדע איך
צו דען פאַלקערן נאַך תרשיש,
פול אונד לוד — דען באָגענשיטצען, נאַך הובל אונד יון,
נאַך דען פערנסטען קיסטען,
דיא פאָן מיינעם רופען ניע גע־
הערט, ניע דיא מאַיעסטעט
געשויעט, דאַם זיא טיינע
העררליכקייט יענען נאַציאָנען
פערקינדען. (כ) אוים אַללען
פאַלקערשטעממען פיהרען זיא י
דאַן אייערע ברידער הער —
אייגע אפּפערגאַבע דעם עווי־
גען! — אויף ראָס אונד ווא־
גען, אין זענפטען, אויף מויל־
טהירען אונד דראָמטעראַרען,
הין צו מיינעם הייליגען בערגע,
נאַך ירושלים, שפריכט דער
עוויגע. — זאָ בראַכטען דיא
קינדער ישראל׳ס פאָרמאַהלס
אפּפערגאַבען אין אונענטווייהעטען גיעפּעסען דעם עוויגען דאַר. — (כא) אונד אויך פאָן

דיע־

ר ש ״ י

שמעזיהם הכל ומחבותם שהם מוכנין למען שמי יכנד ב׳ יגינו שהוא שקר והיכן הוא לומו קיכון הוא החסיף שניכח זכריה ואספתי את כל הגוים אל ירושלים: ורלו את כבודי • שלחתי בהם נמכת המק בשרו ועיניו ולשונו: (יט) ושמתי בהם אות וגו׳. פליטים ינלו מן המלחמה ואני אשלחים כדי לילך לבשר לחייס הרחוקים את כבודי אשר רלו במלחמה ואף בלותם פליטים אמי׳ לאת מן האותות שנידונו חכריהם שהם כדי להודיע לרחוקים במגפה זו שנפו הלובאים על ירושלים: (כ) וגלגים • הם עגלות מטוקסות בחיילות ואחל ודומה לו שם עגלות נב: ובכרכרות • בזיר משחקים ומכרכרים כמו ודוד מכרכר • טרימי״ר בלע״ז (בל״ח שפרינגען ועיין מרפח לשון עירונין כ״ח ח׳ ד״ה מטפס) • ומנחה פירשו לשון כבד כמו שלחו כר מושל ארץ: בשאר יביאו • מנחה בכלי טהור לרלון כן יביאו את לחיכם למנחת רלון: (כא) וגם מהם אקח לכהנים ללויס • מן הגויס

המניחים

ב א ו ר

וגו׳, ובת״י וקדמי גלן עובדיהן ועשתוניהן עתידות לבוא וגו׳: (כ) ובצבים, מלשון שם עגלות נב, והם כלים מחוברים מעגיס שעושים שהם בני אדם ועושים לותם מנפגים בבגדים נחים (רד״ק): ובכרכרות, הם הגמליס לו שאר בהמה שהם קליס בהליכתם עד שמרוב מרולתם ידמו שהם מרקדים, לפיכך נקראו כרכרות, כמו ודוד מכרכר (הל״ל): (כא) וגם מהם, מלותן הגויס המניחים שזכר יקח לכהניס וללויס, כי כלס יהיו קדושים לה׳, וזה שקראס לעיל כלי

טהור

לַכֹּהֲנִים לַלְוִיִּם אָמַר יְהוָה: (כג) כִּי
כַאֲשֶׁר הַשָּׁמַיִם הַחֲדָשִׁים וְהָאָרֶץ
הַחֲדָשָׁה אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה עֹמְדִים
לְפָנַי נְאֻם־יְהוָה כֵּן יַעֲמֹד זַרְעֲכֶם
וְשִׁמְכֶם: (כג) וְהָיָה מִדֵּי־חֹדֶשׁ
בְּחָדְשׁוֹ וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ יָבוֹא
כָל־בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְפָנַי אָמַר
יְהוָה: (כד) וְיָצְאוּ וְרָאוּ בְּפִגְרֵי
הָאֲנָשִׁים הַפֹּשְׁעִים בִּי כִּי תוֹלַעְתָּם
לֹא תָמוּת וְאִשָּׁם לֹא תִכְבֶּה וְהָיוּ
דֵרָאוֹן לְכָל־בָּשָׂר:

דיעזען ווערלע איך אויס, זאָ
פריעמטער אַלם לעוויטע,
שפריכט דער עוינע: (כב) דען
וויא דער הימעל אימער
נייא אונד דיא ערדע אימער
נייא, נאַך דעם איך זיא ערשאַפֿ=
פֿען, פֿאָר מיר דויערן, שפריכט
דער עוינע, זאָ דויערט אייער
שטאַם אונד אייער נאַמע אימ=
מער פֿאָרט. (כג) מיט יעדעם
זיך ערנייענדען מאָנדע, מיט
יעדעם וויעדערקעהרענדען רו=
העטאַגע, ערשיינען אַללע ווע=
זען, מיך אַנצובעטען, שפריכט
דער עוינע. (כד) זיא געהן דאַן,
אונד בעטראַכטען דיא לייכ=
נאַמע יענער אַבטרינניגען מענ=
שען, דערן וואורם ניע ער=

שטירבט, דערען פֿייער ניע ערלישט, אין שיזאַל יעדעם שטערבליכען!

וְהָיָה מִדֵּי־חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ יָבוֹא כָל־בָּשָׂר
לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְפָנַי אָמַר יְהוָה:

ר ש ״ י

המניחים לותס ומן המובחים לקח כהניס ולויס שמטומעיס עתה בגויס מחמת לונסן ולבני גלוייס הכהניס והלויס שנהס ולחנור לותן מתוכן ויהיו שמזין לבני לחמר ה' והינן לחמר הנסתרות לה' לחליהנו כך מפורס בחגדת תהליס: (כד) תולעתס. רמה החוכלת לת בשרס: ואשס. בגיהנס: דראון. לשון בזיון ויונתן תירגס כמין שתי תיבות די רחיי' עד דיימרון עליהון לדיקיא מיסת מזוגת:

אספּ

ב א ו ר

טהור, ודמה בני ישראל המובחים בידי חלו הגויס לה', כמנחה שהניחו בני ישראל לפניס בכלי טהור, ומחמר המעל הזה הוח כעין מחמר מוסגר: (כב) השמים החדשים והארץ החדישה, קרחס חדשיס כי הס עומדיס בחדושס ולח יבלו כמו שהיו ביוס שנברחו בן הס היוס (רד"ק): (כג) מדי חדש בחדשו, כמו מחדש לחדש, ומלת די מורה על התמדת הדבר בלח הפסק (הג"ל): (כד) תולעתם, רמה החוכלת לת בשרס (רש"י): דראון, ענין מחיס, וכן לדרחון עולם (רד"ק): לכל בשר, לשר יבואו להשתחות לפני ה', כמו שזכר בפ' הקודס:

אספּ

הפטרת תשעה באב בשחרית

ירמיה סימן ח׳.

(ח) אָסֹף אֲסִיפֵם נְאֻם־יְהוָה אֵין
עֲנָבִים בַּגֶּפֶן וְאֵין תְּאֵנִים
בַּתְּאֵנָה וְהֶעָלֶה נָבֵל וָאֶתֵּן לָהֶם
יַעַבְרוּם: (ט) עַל־מָה אֲנַחְנוּ יֹשְׁבִים
הֵאָסְפוּ וְנָבוֹא אֶל־עָרֵי הַמִּבְצָר
וְנִדְמָה־שָּׁם כִּי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
הִדְמָנוּ וַיַּשְׁקֵנוּ מֵי־רֹאשׁ כִּי
חָטָאנוּ לַיהוָה: (י) קַוֵּה לְשָׁלוֹם
וְאֵין טוֹב לְעֵת מַרְפֵּה וְהִנֵּה
בָעָתָה: (יא) מִדָּן נִשְׁמַע נַחֲרַת

סוסיו

(ח) אסף אסיפם. לשון כלייה כמו לחסוף חסף כל מעל פני האדמה: אין ענבים בגפן. לא יותר דבר: והעלה נבל. ל׳ כמש פליים״טים בלע״ז (עיין מרפץ לשון פסחים ל״ט ב׳ ד״ה כמ״ש ן). כמו ומובלת מתאנה כחלה ונבלת עליה: ואתן להם יעברום. כל זאת תהיה להם על כי נתתי להם חוקים יעברו עליהם: (ב) ונדמה שם. ונדום שם נצב שם לזמים ותבליס: מי רחץ. כמ לצווט בים כרוזי תיון רחץ פתנים הוח תרס שבשיניו: (ד) מדן

נשמע

באור

(א) אסיפם, ענינו כשרצו לשון סוף וקץ, ודומה לזה ענין אסף שהועלה חל״ף בתחלתו ונעשה שרשית בפעל, ויש לשמור הכלל הזה בפעלים: אין ענבים וגו׳, לא יותר דבר (רש״י): ואתן להם, עתיד מהופך לעבר, כלומר וכל מה שנתתי להם עד עתה: יעברום, יעבר מהם, וכן חזקתני ותוכל, חזקת ממני, בני יכלוני, יכלו ממני (מרד״ק) ולדעת חד מן חבריו המ״ס במקום מ״ן נוספת, כמו ישבחון: (ב) על מה וגו׳, יש להעיר בהמשך הפרשה שפעם יחבר הנביא בעם ה׳, ופעם בעם עמו, ופעם בעם עלמו: אנחנו יושבים, בנפרים ובערי המיצור כנטוחים (רד״ק). והנכון שיכלל בו כאן ג״כ ענין המתנה ותמהמות (ווילען): ונדמה שם, יש מפרשים ענין כריתה וי״מ ענין שתיקה. לולי שכוון הנביא לכלול שני הענינים יחד, כלומר נמות שם ונמות בלי תלונה, כי יש לנו להכדיק את הדין עלינו אחרי שחטאנו לה׳: הדמנו, גזר עלינו הבריתה ובלשון כבר הבריתנו כי לא יעקס: מי ראש, מטעם ורחץ פתנים תכזה, לשון חרס: כי חטאנו לה׳, כמו ואל מצה תמר עלה אל ה׳: (ג) קוה לשלום, ניחה שתיבות על מה בפסוק הקידם מוסבות אחרות עמה׳: מרפה, נה״ל כמו נחל״ף: בעתה, לשון המות, כי כבר בחים הזוינים לבלענו, ובבר נשמע מדן וגו׳: (ד) מדן, גבול ארן ישראל לצד צפון תצר משם פתחה הרעה: נחרת סוסיו, עטיצת סוסיו ונקישת בן על שם הנחירים שהם

נקבי

סוֹסָיו מִקּוֹל מִצְהֲלוֹת אַבִּירָיו רָעֲשָׁה כָּל־הָאָרֶץ וַיָּבוֹאוּ וַיֹּאכְלוּ אֶרֶץ וּמְלוֹאָהּ עִיר וְיֹשְׁבֵי בָהּ׃
(ה) כִּי הִנְנִי מְשַׁלֵּחַ בָּכֶם נְחָשִׁים צְפָעֹנִים אֲשֶׁר אֵין־לָהֶם לָחַשׁ וְנִשְּׁכוּ אֶתְכֶם נְאֻם־יְהוָה׃
(ו) מַבְלִיגִיתִי עָלַי יָגוֹן עָלַי לִבִּי דָוֶי׃ (ז) הִנֵּה־קוֹל שַׁוְעַת בַּת־עַמִּי מֵאֶרֶץ מַרְחַקִּים הַיְהוָה אֵין בְּצִיּוֹן אִם־מַלְכָּהּ אֵין בָּהּ מַדּוּעַ הִכְעִסוּנִי בִּפְסִלֵיהֶם בְּהַבְלֵי נֵכָר׃

עבר

תרגום אשכנזי לא

רן אויס, דאָז שנויפֿען זיינער ראָספּע, ערבעטט דיא ערדע פֿאָן דעם לערמענדען נעטעז זיינער העלדענשאַאר; זיא קאָממען פֿערשלינגען דאָז לאַנד אונד וואָס עס פֿיללעט, דיא שטאַדט זאַממט איהרען בעוואָהנערן. (ה) „יאַ! איך שיקקע שלאַנגען אונטער אייך, אָטטערברוטה, דיא קיין צויבער באַנוט, דיא זאָללען אייך פֿערוואונדען," שפריכט דער עוויגע! (ו) איך שטרעב' אוסז ואָנסט דען שמערץ צו אונטערדריקקען, מיין הערץ יאַמכיערט לויט אין מיר. (ז) האָרך! דיא פֿלעהענדע שטימע מיינעס פֿאָלקעס אוים פֿערנעם לאַנד: „איזט דען דער עוויגע ניכט צו ציון? וואַלטעט איהר קענינ ניכט אין איהר?" — וואַרום האַבען זיא מיך ערצירנעט מיט איהרען נעטצען = בילדערן? מיט דעם אויסלאַנדם טאַנד? — —

דוא

ר ש " י

נאמע. על דפלחו לעגלח דבקן: נחרת סוסיו. עטיבו' נחיריו: מלהלות לחבריו. להלת משחק סוסיו ומליגו במקום לחר סוסים נקרחים לחבירים מדהרות לחבריו לחון סום דוהר ויונחן תירגם מקל כסיעות גברוהי: (ה) נחשים לפעונים. לסוף שנעיס שנה ניעשה כפע וחוטם חזנו שלח יכמע לקול חבר המלחמה שנחמר בנו כחן חרב יחטם חזנו הוח שנחמר לחבר חין להם לחש: (ו) מבליגיתי עלי יגון. כמו הבלגתי וסם דבר הוח מי"ם ליטי"ו מן בלע"ז מלה נוזנת (חייבת בערוהיגונג, עהחאוטוונג) כלומר לח לחרתי לחבליגה ולחתחק עלי יגוני: עלי לבי דוי. מקול נבוחות הנגלות חלי בפרעניות הבחות: (ז) הנה קול שוחת בת עמי. חני שומע שסופן לבעוק בחרן מרחקים ולמה כל זאת הלח ה' בציון וחס יאמרו חלין

יאמר

ב א ו ר

נקני החף: מקול מצהלות אבירין, מקל פסיעות גברוהי: ויאכלו וגו', ד"מ על הכליון הגמור שיפעלו בארץ: (ה) כי, כבר הערמו במקום אחר שלפעמים טעם כי לאחת הענין, וכאלו נח הנביח לאחת גם בשם ה' מה שאמר בשם הטם: (ו) מבליגיתי, שם בשקל מרבית שהי' נתשלומו מרביתית, ואמר הנביח התחזקי הוח נגד היגון ולח תוכל כי עלי לבי דוי (מרד"ק), וטעם עלי כטעם ונפשו עליו תאבל כלומר בקרבו, וטעם התחזקות נגד היגון הוח כמה שמציב הנביח לעצמו שהס רחויס לכך ונענשים כפי הדין, מ"מ כשישמע קול שועת עמו יכאב לבו עליו, וידמה לו כאלו כבר ישמע הקול הזה מארץ מרחקים מחרי גלותם, וכמו שאכר בפ' הבח: (ז) הה' אין בציון, ואיך יעלה בדעתו החויב. ואיך כדי לכור מציב הנביח לעצמו בשם ה' מדוע הכעיסוני וגו', להבליג על היגון, לחמנם עוד מעט ויעבור הדוי כשישמע קול שועת עמו, עבר קניר וגו' וכמו שחומר על שבר בת עמי וגו', כן נראה לי המשך המאמרים: בהבלי, עם נכר:

עבר

(ח) עָבַר קָצִיר כָּלָה קָיִץ וַאֲנַחְנוּ לֹא נוֹשָׁעְנוּ: (ט) עַל־שֶׁבֶר בַּת־
עַמִּי הָשְׁבַּרְתִּי קָדַרְתִּי שַׁמָּה הַחֲזָקָתְנִי: (י) הֲצָרִי אֵין בַּגִּלְעָד
אִם־רֹפֵא אֵין שָׁם כִּי מַדּוּעַ לֹא עָלְתָה אֲרֻכַת בַּת־עַמִּי: (יא) מִי־
יִתֵּן רֹאשִׁי מַיִם וְעֵינִי מְקוֹר דִּמְעָה וְאֶבְכֶּה יוֹמָם וָלַיְלָה אֵת חַלְלֵי
בַּת־עַמִּי: (יב) מִי־יִתְּנֵנִי בַּמִּדְבָּר מְלוֹן אֹרְחִים וְאֶעֱזְבָה אֶת־עַמִּי
וְאֵלְכָה מֵאִתָּם כִּי כֻלָּם מְנָאֲפִים עֲצֶרֶת בֹּגְדִים: (יג) וַיִּדְרְכוּ אֶת־

(ח) „דיא ערנדטע איזט פֿאראיבער, דער זאָממער פֿאראיבער, אונד נאָך איזט אונז ניכט געהאָלפֿען.“ (ט) אך! דער אונפֿאַלל מיינעם פֿאָלקעם רייסט מיך אויך מיט ניעדער; טריבזין אומהילעט מיך; מיך איבערוועלטי גענט דיא פֿערצווייפֿלונג. (י) איזט דען קיין באַלזאַם מעהר צו גלעד? קיין אַרצט מעהר דאָרט? דאַם מיינעם פֿאָלקעם היילונג ניכט נעדייהען קאַן? (יא) א, דאַם מיין הויפט פֿאָלל וואַססערס, איין טהרענען קוועלל מיין אויגע וואָרע! דאַמיט איך טאַגע לאַנג אונד נעכטע לאַנג איבער דיא ערשלאַגענען מיינעם פֿאָלקעם וויינען קענטע; (יב) אָרער דאַם מאַן מיר אין רער וויסטע איינע

לשונם

הערבערגע גענבע, זאָ וואָלטע איך מיין פֿאָלק פֿערלאַסטן, אונד פֿאָן איהנען געהען; דען „אַללע זינד זיא עהעברעכער, איינע ראָטטע בעזעווכטער; (יג) שפּאַננען איהר נעשאָם

ר ש י

ימלט להס: (ח) עבר קציר כלה קין. לפינו לעזרת מלריס לח נחה לחמרנו יעבר הקציר ויהיו פנויין ויבלו והנה עבר זמן הקציר בחייר וזמן הקין בתמוז ולח נחו: (ט) קדרתי. ל' שחרות ותופל: שמה. תמהון: החזיקתני. החזיקתני: (י) הלרי לין בגלעד. שהלרי בח משם כמו שנח' עלי גלעד וקחי לרי כלו' וכי לח היו להס תנחים לדיקים ממי ללמוד וייטיבו דרכיהם: תרוכת. רפוחת לינפלחם"טרח בלע"ז (בל"ח פפלאַסטער): (יב) עלרת בוגדים. כניסיו' בוגדים: (יג) וידרכו.

ל'

ב א ו ר

(ח) עבר קציר וגו', כלומר כבר עבר זמן לחר זמן שלפינו לעזרה ולח נחה: (ט) קדרתי, לשון שחרות ותופל (רש"י), והטעם על הדלגות והלער המחפילים נפש החדש: שמה, כמו שממה, והוח ענין תמהון: החזקתני, מענין חזקתני ותוכל, כלומר התחזקה עלי: (י) הצרי אין בגלעד, לומר דרך משל לם לין לרי בגלעד לם רופח לין שם לרפחות עמי ממכות. וגלעד הי' מקום הלרי כלכתיב עלי גלעד וקחי לרי, וטעם לרוכת רפוחת (מרד"ק): (יא) מי יתן, שיהי' רחצי כלו מים ויזוב דרך עיני נבכי, וכן תהי' עיני מקור דמעה שלח יפסוק (הל"ל). וינקם הנביח על זה לפי שהנבי הוח חבי נחמה כמה שהוח ממעט בחב הלב קלת, והנוכה ימלח גו נעימות מה: את חללי, לומר הרל"ק וז"ל מי שנוכים עליו ועשה כפעול לנבי ולם לח יסיגוני, כן דרך לשון העברי וכן לומר ויבך לותו לביו, וכן נעשה זה השמוש בלשון לחר זולתי העברי (כמו בל"ח ער בעוויינטע חיהן), לפי שבעבורו נעשה הנבי הרי הוח כחלו מקבל הפעולה: (יב) יתנני, יתן לי, כלומר מי יתן לי מקום מנוחה במדבר וחלבה שם לבלתי רחות ברעה חשר ימלח לת עמי כי לם גם רחויס לבך כי כלס וגו', מ"מ חיבבה לוכל וחרחה בחבקן מולדתי: כי כלם מנחפים וגו', נחוס ה', כל מה שידבר הנביח לקוטת העס תולה בדבור השם: עצרת בוגדים, כנסיות בוגדים (רש"י): (יג) וידרכו את לשונם, שהיח כמו קשתם שזמינו לירות גו יתרי לב ע"י החנים

לְשׁוֹנָם קַשְׁתָּם שֶׁקֶר וְלֹא
לֶאֱמוּנָה גָּבְרוּ בָאָרֶץ כִּי מֵרָעָה
אֶל־רָעָה יָצָאוּ וְאֹתִי לֹא־יָדָעוּ
נְאֻם־יְהוָה: (ט) אִישׁ מֵרֵעֵהוּ
הִשָּׁמֵרוּ וְעַל־כָּל־אָח אַל־תִּבְטָחוּ
כִּי כָל־אָח עָקוֹב יַעְקֹב וְכָל־רֵעַ
רָכִיל יְהַלֵּךְ: (טו) וְאִישׁ בְּרֵעֵהוּ
יְהָתֵלּוּ וֶאֱמֶת לֹא יְדַבֵּרוּ לִמְּדוּ
לְשׁוֹנָם דַּבֶּר־שֶׁקֶר הַעֲוֹת נִלְאוּ:
(טז) שִׁבְתְּךָ בְּתוֹךְ מִרְמָה בְּמִרְמָה
מֵאֲנוּ דַעַת־אוֹתִי נְאֻם־יְהוָה:
(יז) לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת
הִנְנִי צֹרְפָם וּבְחַנְתִּים כִּי־אֵיךְ

אעשה

שאָם, דיא ליגענהאַפּטע צונג; נעברויכען איהרע טאַפּצו ניכטס רעדליכעם אים לאַנג; פּערזינקען פּאָן לאַסטער אין לאַסטער אונד וואָללען מיינער ניכט ווייסען", שפּריכט דער עווינע. (יד) מאַן היטע זיך פּאָר זיינעם בוזענפּרײַנדע, מאַן פּערטרויע קיינעם ברודר טעהר, דען יעדער ברודער הינטערגעהט, יעדער פּרײַנד פּערליימדעט. (טו) זיא שפּאָטטען אײנער דעם אַנדערן, רעדען דיא וואָהרהייט ניכט, איבען איהרע צונגע אים ליגען; רעדען, בעפּלייסען זיך דעם אונרעכטם טהון. (טז) דוא זיטצעסט אונטער לויטער טרוג, אונד דעם טרוגעם האַלבער וואָללען זיא מיך ניכט ערקענען, שפּריכט דער עווינע. (יז) פּירוואַהר! זאָ שפּריכט

דער עווינע צבאות, איך לייטערע זיא, איך פּריפּע זיא, דען וואָס זאָללאיך טהון דאַ עם

מיין

ר ש י

ל' זה נופל בהזמנת הקצת לירות חן וקצת היח לרבלי"טעח בלע"ז (מראברוסט עיין מרפח לשון פסחים קי"ח ח' ד"ה ח י ק קבל) וברגלים דורכין חותה לכך קורח חותה דריכה והנביח המגיל לשוח לקצת שקר שדרכו לשוח קצת בשקר: מרעה אל רעה. מעבירה אל עבירה: (יד) עקוב יעקוב. חרוב יחרוב: (טו) העוה נלאו. יגעו ושרחו לעות אח דרכם העוה כמו הכנד אח לבו להעוות: (טז) שבתך בתוך מרמה. בשהן יושבין חושבים מחשבות מרמה ובמרמה החליפו ירחתי ומאנו דעת אותי: במרמה. בשביל המרמה: (יז) הנני צורפם. נייסורין:

מפני

ב א ו ר

לשר יתנו עליו, והם השקר והרכילות שיזיקו בו רשיהם, ואני תרגמתי כפי הענין: ולא לאמונה גברו בארץ, מה שהם מתגברים ומתחזקים על החלשים לח לחמונה שיעשטו משפט חמת וימנעו העושקים כי אם להיפך (מרד"ק): (טו) למדו לשונם, הרגילו כמו פרח למוד מדבר (הג"ל): העוה נלאו, יגעו ושרחו לעות אח דרכם, העוה כמו הכנד אח לבו, להעוות (רמ"י): (טז) שבתך בתוך מרמה, כלומר בתוך עם מרמה שלח תוכל להזיכם חלי, כי בשביל המרמה מאנו דעת אותי לבלתי ילטרכו לעזוב דרכם: (יז) לבן, לשון שבועה, אמר החל יתנרך הנני נגר לרפתים ובחנתים בגרות לרחות אם ישובו חלי, כי איך אעשה לחרי שהם נקראים עמי, אמנם כלו סיגים אין עושה טוב אין גם אחד, בפיו ידבר שלום וגו', ובין שהפסיק השלום

ביניהם

אֶעֱשֶׂה מִפָּנַי בַּת־עַמִּי׃ (יח) חֵץ
שָׁחוּט לְשׁוֹנָם מִרְמָה דִּבֶּר בְּפִיו
שָׁלוֹם אֶת־רֵעֵהוּ יְדַבֵּר וּבְקִרְבּוֹ
יָשִׂים אָרְבּוֹ׃ (יט) הַעַל־אֵלֶּה לֹא־
אֶפְקֹד־בָּם נְאֻם־יְהוָה אִם בְּגוֹי
אֲשֶׁר־כָּזֶה לֹא תִתְנַקֵּם נַפְשִׁי׃
(כ) עַל־הֶהָרִים אֶשָּׂא בְכִי וָנֶהִי
וְעַל־נְאוֹת מִדְבָּר קִינָה כִּי נִצְּתוּ
מִבְּלִי־אִישׁ עֹבֵר וְלֹא שָׁמְעוּ קוֹל
מִקְנֶה מֵעוֹף הַשָּׁמַיִם וְעַד־בְּהֵמָה
נָדְדוּ הָלָכוּ׃ (כא) וְנָתַתִּי אֶת־
יְרוּשָׁלַם לְגַלִּים מְעוֹן תַּנִּים וְאֶת־
עָרֵי יְהוּדָה אֶתֵּן שְׁמָמָה מִבְּלִי
יוֹשֵׁב׃ (כב) מִי־הָאִישׁ הֶחָכָם וְיָבֶן

שָׁחוּט קרי אֶת

מיין פֹּאלק דאָך איינמאהל
איזט׃ (יח) אללײן, נעשערפֿטער פֿײל איזט איהרע צונגע,
דיא רעדע לויטעט פֿאלש׃ מיט
דעם מונדע שפריכט מאן
פֿרײנדליך צו דעם נעכסטען,
אונד אים הערצען שטעללעט
מאן איהם דיא פֿאללע׃
יט) זאלל איך זאלכעם ניכט
אן איהנען אהנדען? זאלל מן
זאלכעם פֿאלקע איך נ׳כט רא־
כע נעהמען? (כ) אוף יענע
בערגע ערהעב׳ איך קלאג־
אונד וועהגעזאנג, שט׳ מע מן
דאז טרויערליד, אבּ דיא פֿלו־
ר׳ען דעם פֿעלדעם, פֿערדאָרעט
ליענען זיא, פֿאן קיינעם וואנ־
דערערם פֿום בעטרעטען׃ מאן
הערט ניכט מעהר דער הער־
דע בר׳ללען׃ פֿאם פֿאגעל אין
דער לוֹכט בין צום פֿיהע איזט
אללעם וועגגעשיכט, דאפֿאן
געוו׳כען. (כא) „איך מאכע אויך
ירושלים צום שטיין = הויפֿען, דער דראכען וואהנונג׃ לאכסע יהודה׳ס שטערטע צו אײנאדען
וועדרען, אוים מאנגעל אן בעוואהנערן.״ (כב) וער איזט דער וויזע מאן, דער עם בעמערקט?

אדער

ר ש ״ י

מפני בת עמי. מן קדם חובי כניסתן לישראל: (יח) חץ שחוט לשונם. משוך כמו זהב שחוט וכן ושחטה שטים טר״ייט בלע״ז (גשטפאנגט, געלוגען). ל״ח ל׳ שחיטה ממש טרחנק״לט (והו טרחגטאכט בלשון אשכנז טכיידענד) וכן תכרו מנחש וכן תירגם יונתן כניר די מחריש: ונקרנו. ת״י ונמעוהי: (כ) על ההרים. על קורכן ההריס: ועל נאות מדבר. נוה רועים שכמדכרות נאות ל׳ נוה וכן נאות חלהים וכן לכיתך נאוה קדש: נצתו. לשון ליה וכן נלחה: נדדו הלכו. סופן לילך חמשים ושתים שנה לח עכר לים ליהודה מגלות לדקיהו עד פקידת כורש מלך פרס חמשים ושתים שנה היו ורמז לדכר ועד כהמה משכונה כגימטריא ל״כ והחשכון מכוון כמסכת מגלה: (כא) לגלים. דגורין: (כב) מי החכם. ויבין זאת ומי הנביא אשר דבר

פי

ב א ו ר

ביניהם לי אשכר להם להתקייס לפני, כן נראה לי המשך הלשריס: (יח) חץ שחוט, משוך כמו זהב שחוט, כאלו הוא נמשך על המשחזת לחדדו (מרד״ק): (יט) העל אלה, המעשים לא אפקוד בהאנשים האלו: (כ) על ההרים, על קורכן ההריס (רש״י): (כא) ונתתי את ירושלים, מאמר הזה, כלומר לא כלבד הכריזס ונאות הרועים, כי אס גס המנכריס אשר נאספו שמה להם לא על נפשם אתן שממה. והנה קול עדי זה כמקום העממה והדממה שכייר הנביא בפ׳

הקודם

אֶת־זֹאת וַאֲשֶׁר דִּבֶּר פִּי־יְהוָה
אֵלָיו וְיַגֶּדָּה עַל־מָה אָבְדָה הָאָרֶץ
נִצְּתָה כַּמִּדְבָּר מִבְּלִי עֹבֵר׃
(כג) וַיֹּאמֶר יְהוָה עַל־עָזְבָם אֶת־
תּוֹרָתִי אֲשֶׁר נָתַתִּי לִפְנֵיהֶם וְלֹא־
שָׁמְעוּ בְקוֹלִי וְלֹא־הָלְכוּ בָהּ׃
(כד) וַיֵּלְכוּ אַחֲרֵי שְׁרִרוּת לִבָּם
וְאַחֲרֵי הַבְּעָלִים אֲשֶׁר לִמְּדוּם
אֲבוֹתָם׃ (כה) לָכֵן כֹּה־אָמַר
יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
הִנְנִי מַאֲכִילָם אֶת־הָעָם הַזֶּה
לַעֲנָה וְהִשְׁקִיתִים מֵי־רֹאשׁ׃
(כו) וַהֲפִיצוֹתִים בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא
יְדָעוּ הֵמָּה וַאֲבוֹתָם וְשִׁלַּחְתִּי
אַחֲרֵיהֶם אֶת־הַחֶרֶב עַד כַּלּוֹתִי
אוֹתָם׃ (כז) כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת

התבוננו

אָדער צו דעם דעם עווי־
גען מונד עם נערעטע? ער
זאַנע עם אַן; וואַרום איזט
דאַז לאַנד צערניכטעט, צער־
שטעהרט וויא איינע וויסטע־
נייא, פּאָן קיינעם וואַנדערער
בעזוכט? (כג) אונד דער עווי־
גע אַנטוואָרטעטע: „דיאוויל
זיא מיינע לעהרע פּערלאַססען,
דיא איך איהנען פּאָרגעלעגט,
מיינער שטימע ניכט גע־
הָארכט האַבען, אונד אוהר
ניכט נאַכגעו אַנדעלט זינד;
(כד) זאָנדערן לויבער איהרעם
הערצענס דינקעל געפֿאָלגט
האַבען, אונד דען געטצען
נאַכגענאַנגען זינד, וויא איהרע
פּאָטער זיא געלעהרט האַבען.
(כה) פּירוואַהר! זאָ שפּריכט
דער עווינע צבאוה, דער נאָטט
ישראל׳ס: איך שפּייז דיעזעס
פּאָלק מיט וואַרמוטה, טרענקע
זיא מיט דראַכען־גיפּט;
(כו) צערשטרייע זיא אונטער
פּעלקער, דיא וועדער זיא נאָך
איהרע פּאָטפּאַהרען געקאַננט
האַבען, אונד שיקקע דאַז
שוועָרט הינטער זיא דרין, ביז איך זיא אויפֿגעריבען האַבע." (כז) אַלזאָ שפּראַך דער
עווי־

ר ש ״ י

פי ה׳ אליו ויגידה ומי יגיד על מה אבדה הארץ בח כל הפורענות הזה: (כה) לענה. עשב
מר: מי רגש. מרס נחש:

ב א ו ר

הקודש, הוא נורא מאוד, וירבה ההתפעלות בלב השומע בקלב המלין: (כב) ויבו אח זאת, מעלמו, או אמר פי ה׳ דובר אליו הטעם על מה וגו׳: ויגידה, טעם משקל הנקבה בעבור הבלתי מפורש: (כה) אלהי ישראל, בזיות הכתוב הזה כאן לאמר אף שהם סרו מ״מ הוא אלהיהם להענישם על עוונותיהם, או יהי׳ הטעם לאמר כי אף שעמו הגדול נקרא עליהם מ״מ אין נשיאת פניס בדבר לבלתי הענישם כדין: מאכילם את העם, בזה הכתוב קודם הידיעה כמו ותרחהו את הילד והדומים (רד״ק): (כז) כה אמר יי צבאות, לי יפעיר להמשך למה שלאחריו, בעבור מלת ותשינה עליו, ואין להניח רחיה מבתוב עמו אנכי בדרה שכבר כתוב לאחריו לחלקהו ולכבדהו, לכן נראה לי טעם ההמשך כזה, אמר הנביא לחזקי שבה אמר ה׳ לנחות הנני מחכי לם

וגו׳

הִתְבּוֹנְנוּ וְקִרְאוּ לַמְקוֹנְנוֹת
וּתְבוֹאֶינָה וְאֶל־הַחֲכָמוֹת שִׁלְחוּ
וְתָבוֹאנָה: (כח) וְתִמְהַרְנָה וְתִשֶּׂנָה
עָלֵינוּ נֶהִי וְתֵרַדְנָה עֵינֵינוּ דִּמְעָה
וְעַפְעַפֵּינוּ יִזְלוּ־מָיִם: (כט) כִּי קוֹל
נְהִי נִשְׁמַע מִצִּיּוֹן אֵיךְ שֻׁדַּדְנוּ
בֹשְׁנוּ מְאֹד כִּי־עָזַבְנוּ אָרֶץ כִּי
הִשְׁלִיכוּ מִשְׁכְּנוֹתֵינוּ: (ל) כִּי־
שִׁמְעָנָה נָשִׁים דְּבַר־יְהוָה וְתִקַּח
אָזְנְכֶם דְּבַר־פִּיו וְלַמֵּדְנָה
בְנֹתֵיכֶם נֶהִי וְאִשָּׁה רְעוּתָהּ קִינָה:
(לא) כִּי־עָלָה מָוֶת בְּחַלֹּנֵינוּ בָּא
בְּאַרְמְנוֹתֵינוּ לְהַכְרִית עוֹלָל

עוויגע צבאות! דאַרום מערקט
דאַרויף אונד רופֿט דיא קלאַ־
גע־ פֿרויען, דאַס זיא קאָממען;
שיקט נאַך דען דיכטערינענען
דאַס זיא קאָממען, (כח) דאַס
זיא הערבייא איילען, אונד אַנ־
שטימען איבער אונז דען ווע־
העגעזאַנג; דאַמיט אונזערע
אויגען אין טהרענען צערפֿלי־
סען, אינזערע אויגען־לידער
פֿאָן וואַססער איבערשטרע־
מען. (כט) האָרך! וועלך קלאַ־
גע־ נעטאָן פֿאָן ציון אוים:
„אַך! ויא אונגליקליך, ויא בע־
שעמט זינד וויר! ווייל מיסטען
דאַז פֿאַטערלאַנד פֿערלאַסטן;
אונזערע וואָהנונגען האַבען
אונז אויסגעשטאָסטן.“ (ל) זאָ
הערט אויף גאָטטעס פֿערקינ־
דיגונג, איהר פֿרויען! אייער
אָהר פֿערנעהמט ז יגעס מונ־
דעס רעדע, אויף דאַס איהר אייערן טעכטערן דאַז קלאַגע־ ליער לעהרט, דער
געשפיעלין דען טרויערגעזאַנג; (לא) דען דער טאָד איזט אין אונזערע פֿענסטער
אייגעשטיגען, אין אונזערע פּאַלעסטע אייגעדרונגען, רָאטטעט פֿאָן דען שטראַס־
סען

מחוץ

ר ש ״ י

(כט) כי השליכו משכנותינו. לת שוכניהם ויש עוד לומר כי השליכו החויים לת משכנותינו
לחרן: (לא) להכרית עולל מחוץ. מן הסוק כמו ומולות תשים לך בדמשק:

לל

ב א ו ר

וגו' לכן התבוננו על זה וקרתו וגו', ובזה יתיצב גם טעם מלת התבוננו כאן. ורבותינו ז"ל
דרשו מה שדרשו: ואל החכמות, בדברי הספד וקינה (רד"ק): (כח) ותרדנה, פועל עומד,
ומרוב הבכי דמה העין כאלו העין נתכת ויורדת בדמעה (הנ"ל). וטעם שם דמעה תואר
הפעל, כלומר שלחלוחית העין תרד ירידת דמעה לחת לחת (טרעהנענד) נל"ך: (כט) נשמע,
עבר מבנין נפעל: כי השליכו משכנותינו, לותנו חולה על דרך ולא תקיח החרן לחכם וחין
בוסת גדול מזה שילח לחדם מוכרח מביתו לפיכך בוסנו מחוד (רד"ק): (ל) כי שמענה, לף כאן
טעם מלת כי לחמת הענין: שמענה דבר יי, מה שדבר לעשות לעמו כדי שתוכלנה ללמד
לריעותיכם מה שתקוננה בקינתם: (לא) כי עלה מות בחלונינו, דרך משל שהי לפשר להשמר
ולהסגר מפניו, כי בחלונות נח כגנב: להכרית, טעם למ"ד התכלית, כי על ידי שבח המות
בחרמנות להמית שם, יכרתו העוללים מהחוצות והבחורים מהרחובות שלח יבואו עוד שמה:

כה

מְחוּץ בַּחוּרִים מֵרְחֹבוֹת: (לג) דַּבֵּר
כֹּה נְאֻם־יְהוָה וְנֹפְלָה נִבְלַת
הָאָדָם כְּדֹמֶן עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה
וּכְעֹמֶר מֵאַחֲרֵי הַקּוֹצֵר וְאֵין
מְאַסֵּף: (לג) כֹּה אָמַר יְהוָה אַל־
יִתְהַלֵּל חָכָם בְּחָכְמָתוֹ וְאַל־יִתְהַלֵּל
הַגִּבּוֹר בִּגְבוּרָתוֹ אַל־יִתְהַלֵּל
עָשִׁיר בְּעָשְׁרוֹ: (לד) כִּי אִם־בְּזֹאת
יִתְהַלֵּל הַמִּתְהַלֵּל הַשְׂכֵּל וְיָדֹעַ
אוֹתִי כִּי אֲנִי יְהוָה עֹשֶׂה חֶסֶד
מִשְׁפָּט וּצְדָקָה בָּאָרֶץ כִּי־בְאֵלֶּה
חָפַצְתִּי נְאֻם־יְהוָה:

תרגום אשכנזי לד

סען דיא קנאבען וועג, דיא יינגלינגע פֿאָם מאַרקטע. (לג) „רעדע", זָא שפּריכט דער עווּיגע, „אונד דיא אֶזער דער מענשען זָאלען הינפֿאַללען, ווּיא קאָטהֿ אויף דעם פֿעלדע, ווּיא דיא גאַרבע הינטערם שניטטער, דיא קיינער אויפֿניממט."

* * *

(לג) זָא שפּריכט דער עווּיגע פֿערנער: דער קלוגע ריהמע זיך זיינער קלוגהייט נית, נית דער העלד זיינעם העלדענמוטהם, נית דער רייכע זיינעם רייכטהומס; (לד) זָאנדערן דאַמיט ריהמע זיך, ווער שָׂאן זיך ריהמען ווּיל, דאַם ער איינזעהען ערקעננען מיך גערעכט, ווּיא איך דער עווּיגע גנאַדע אונד גערעכטיגקייט אונד ווָאהלוואָללען איבע אויף ערדען; דאַם זָאלט איך געפֿאַללען האַבע, שפּריכט דער עווּיגע.

זוכט

ר ש "י

(לג) אל יתהלל חכם. אל תתהללו לומר חכמים אנחנו הנה בדברי מחסתים וחכמת מה לכם אם השכלתם וידעתם אותי אז תתהללו בחכמתכם: (לד) השכל. כמו הכנד אנטי"ליינט בלע"ז (בעגרייפֿענד, פֿערשטעהענד ועיין רמ"י ישעיה ה' י'):

בהמצאו

ב א ו ר

(לב) כה נאם וי, דבר ונפלה, כלומר כמעט שנגזרה הגזירה כן תהי': כעמיר, שנכחו הקוצר ונשחר מחזריו ואין מאסף לאותו כן יהיו פגריהם נשחטים על פני השדה ואין קובר לאותם (רד"ק): (לג) אל יתהלל וגו', זכר לנו התכונות השלם כי החכם יגיל פעמים רבות בתחבולותיו ובערמתו, וכן הגבור יגיל בכחו ובגבורתו, וכן העשיר יפלה נפשו מיד החויב בעשרו, כן מנהג העולם נרוב, ואמר להם הנביא כי לא יגילו בחלה כי אם במה יגילו בהשכל וידוע את ה' לעבת בדרכיו לעשות חסד משפט וצדקה בארץ כי כן עושה לאותם הוא (הל"ל): השכל וידוע אותי, שאני ה' וגו', ושבחלה חשבתי גם לרחות בנבריותי שעושים כך, כן נראה לי הענין:

הפטרת תשעה באב במנחה

ושאר תעניות צבור.

תרגום אשכנזי

ניצעי׳ סימן נ״ה.

(ו) דִּרְשׁוּ יְהוָה בְּהִמָּצְאוֹ קְרָאֻהוּ
בְּהיוֹתוֹ קָרוֹב: (ז) יַעֲזֹב
רָשָׁע דַּרְכּוֹ וְאִישׁ אָוֶן מַחְשְׁבֹתָיו
וְיָשָׁב אֶל־יְהוָה וִירַחֲמֵהוּ וְאֶל־
אֱלֹהֵינוּ כִּי־יַרְבֶּה לִסְלוֹחַ: (ח) כִּי
לֹא מַחְשְׁבוֹתַי מַחְשְׁבוֹתֵיכֶם וְלֹא
דַרְכֵיכֶם דְּרָכָי נְאֻם יְהוָה: (ט) כִּי־
גָבְהוּ שָׁמַיִם מֵאָרֶץ כֵּן גָּבְהוּ
דְרָכַי מִדַּרְכֵיכֶם וּמַחְשְׁבֹתַי
מִמַּחְשְׁבֹתֵיכֶם: (י) כִּי כַאֲשֶׁר
יֵרֵד הַגֶּשֶׁם וְהַשֶּׁלֶג מִן־הַשָּׁמַיִם
וְשָׁמָּה לֹא יָשׁוּב כִּי אִם־הִרְוָה
אֶת־הָאָרֶץ וְהוֹלִידָהּ וְהִצְמִיחָהּ
וְנָתַן זֶרַע לַזּוֹרֵעַ וְלֶחֶם לָאֹכֵל:
(יא) כֵּן יִהְיֶה דְבָרִי אֲשֶׁר יֵצֵא מִפִּי

(ו) זוכט דען עווינען, ווייל ער
צו פֿינדען, רופֿט איהן
אן, ווייל ער נאָהע איזט. (ז) דער
גאָטטלאָזע לאָססע זיינען וועג,
דער זינדען = פֿאָללע מאַן זיינע
ענטווירפֿע; קעהרע וויעדער
צום עווינען, ער ערבאַרמט זיך
זיין; וועגדע זיך צו אונזערעם
גאָטטע, דעם אַללפֿערגעבער!
(ג) מיינע גערַאנקען זינד ניכט
דיא אייריגען, אייערע וועגע
ניכט דיא מיניגען, שפריכט
דער עווינע. (ד) האָך ערהא־
בען, וויא דער הימעל איזט
איבער דיא ערדע, זא ערהא־
בען זינד מיינע וועגע פֿאָן דען
אייריגען, מיינע גערַאנקען
פֿאָן אייערן גערַאנקען. (ה) זא
וויא רעגען אונד שנעע פֿאָם
הימעל נידערפֿעללט, ניט
לעער צוריקקעהרט, ערשט
דיא ערדע וועסערט, בע־
פֿרוכטט אונד גרינענד מאַכט,
ערשט דעם זעעמאַן זאַאט,
אונד שפייזע צום עסמען שאַפֿפֿט; (ו) זא איזט דער אויסשפרוך, דען דיא גאָטטהייט

לא

טהוט

ר ש ״ י

(א) **בהמצאו** · קודם גזר דין בעוד שהוא לומר לכם דרשוני: (ג) כי לא מחשבותי מחשבותיכם · לין שלי ושלכם שוות לכך אני לומר לכם יעזוב רשע דרכו ויתפוש את דרכי: ולים לון מחשבותיו · ויתפוש את מחשבותי לעשות הטוב בעיני: (ד) כי גבהו שמים וגו׳ · כלומר כי יש הבדל וחילוק מעלות ושכח בדרכי יותר מדרכיכם ובמחשבותי יותר ממחשבותיכם כגבוה שמים על הארץ אתם נותנים לב למרוד בי ואני נותן לב להשיב אתכם: (ה) כי כאשר ירד הגשם והשלג · ולא יאוב ריקם אך ייטיב לישראל: (ו) כן יהיה דברי אשר יצא

יכא

ב א ו ר

(א) בהמצאו, קודם גזר דין בעוד שהוא לומר לכם דרשוני (רש״י), וכן אמר הרחב״ע קודם תחום הגזירות, והריק״ס אמר בענין שימלא לכם, וכן בהיותו קרוב, בענין שיהי׳ קרוב, וזו היא דרישה בכל לב · והנכון שטעמו בעבור המלחו, כלומר בהיות שזה דרכו להיות קרוב לכל קוראיו בחמת ובלב תמים, לא כמו שאתם חושבים להתיחס מן התשובה שלא יקבל אתכם, כי כן דרך האדם להנקם ממי שאר אחת לו, אבל לא כמחשבותיכם וגו׳: (ו) כן יהיה דברי, כי

אמלא

לֹא־יָשׁוּב אֵלַי רֵיקָם כִּי אִם־עָשָׂה
אֶת־אֲשֶׁר חָפַצְתִּי וְהִצְלִיחַ אֲשֶׁר
שְׁלַחְתִּיו: (ז) כִּי־בְשִׂמְחָה תֵּצֵאוּ
וּבְשָׁלוֹם תּוּבָלוּן הֶהָרִים וְהַגְּבָעוֹת
יִפְצְחוּ לִפְנֵיכֶם רִנָּה וְכָל־עֲצֵי
הַשָּׂדֶה יִמְחֲאוּ־כָף: (ח) תַּחַת
הַנַּעֲצוּץ יַעֲלֶה בְרוֹשׁ תַּחַת
הַסִּרְפָּד יַעֲלֶה הֲדַס וְהָיָה לַיהוָה
לְשֵׁם לְאוֹת עוֹלָם לֹא יִכָּרֵת:
(ט) כֹּה אָמַר יְהוָה שִׁמְרוּ מִשְׁפָּט
וַעֲשׂוּ צְדָקָה כִּי־קְרוֹבָה יְשׁוּעָתִי
לָבוֹא וְצִדְקָתִי לְהִגָּלוֹת: (י) אַשְׁרֵי
אֱנוֹשׁ יַעֲשֶׂה־זֹּאת וּבֶן־אָדָם
יַחֲזִיק בָּהּ שֹׁמֵר שַׁבָּת מֵחַלְּלוֹ
וְשֹׁמֵר יָדוֹ מֵעֲשׂוֹת כָּל־רָע:

וְתַחַת קרי ואל

טהוט ; ניע קעהרט ער פֿרוכט־
לאָז וויעדער , ער פֿאָללברינגט
וואַס איך בעשלאָסטען, פֿאָלל־
ציהט גליקליך , וואָצו איך איהן
געזאַנדט . (ז) נון ציהט איהר
פֿראָהלאָקקענד אויס , ווער־
דעט אין פֿריעדען פֿאָרטנעליי־
טעט ; הערט בערג אונד הי־
געל יובעל = ליעדער שאַללען ,
דעם פֿעלדעם בויטע הענדע =
קלאָפּפֿען רוישען. (ח) שטאַטט
דעם דאָרנבושעס שפּריעסען
צעדערן , שטאַטט ווילדען
שטרויכ׳ס בלוהן מירטען אויף,
דעם עווינען צום האָהען רוהם,
איין דענקמאַהל איממערדוי־
ערנד , אונפֿערגענגליך , עווינ !
(ט) זאָ שפּריכט גאָטט : האַל־
טעט נור אויף רעכט , אונד
איבט טוגענד אויס ; מיין הייל
נאַהט באַלד הערַאָן, באַלד אָפּ־
פֿענבאַר׳ איך מיינע אַללניטע .
(י) הייל דעם שטערבליכען ,
דער זיא איבט ! הייל דעם ער־
דענאָהן , דער פֿעסט דאַרויף
העלט ! הער דען רוהעטאַג

פֿייערט , איהן ניכט ענטוויהעט , זיינע העגדע טרייא בעוואַכט , דאַס זיא קיין בעזעס
טהון

ר ש״י

ילך מפי. להודיעכם על ידי הנביאים לך יצוב ריקם לך ייטיב לכם לא תשמעו להם . ומדרש אגדה כי לא מחזבותי וגומר לין דיני כדיני בשר ודם לתם מי שמודה נדין מתחייב אבל אני מודה ועוזב ירוחם : (ז) כי בשמחה תלאו . מן הגלות : ההרים והגבעות יפלחו לפניכם רנה . שיתנו לכם פריים ולמחם ויהנו יושביהם : (ח) תחת הנעלון וגומר . רבותינו דרשו תחת הרשעים יעלו כדיקים : נעלון וסרפד . מיני קוליס הם כלומר הרשעים יאבדו והלדיקים יטלו ממלתם :
(י) יעשה זאת . שומר שבת וגו׳ :

באור

לחלח כל לשון דברתי אל נביאי , וזהו כי בשמחה תלאו מהגלות וגו׳ (הרלב״ע) : (ז) ההרים והגבעות , ד״מ ר״ל שיעמוד כל העולם : ימהאו כף , יכו כף , תרגום ויך ומחא , כאלו יניעו עניניהם ויכוס זה בזה לסימן שמחתן , כאדם השומע שיכה כף אל כף מתוך התפעלות השמחה , וכן אמר המשורר בתהלים (ק״ח ח׳) נהרות ימחאו כף , והכל עד״מ : (ח) הנעצוץ , וכן הסרפד ממיני הקוליס הגדלים במדבר , ולהיפך ברוש והדס מיני אילנות טובות , והנה יתקן פלא לשום מדבר לאיזן פרי בשוכם לציון וזה יהי׳ לה׳ לשם לאות עולם (מדברי הרלב״ג) : (ט) שמרו משפט , כי אז קרובה ישועתי לבוא ולדקתי קרובה להגלות , וכבר מבואר במקום אחר שהגאל

(יח) וְאַל־יֹאמַר בֶּן־הַנֵּכָר הַנִּלְוָה
אֶל־יְהוָה לֵאמֹר הַבְדֵּל יַבְדִּילַנִי
יְהוָה מֵעַל עַמּוֹ וְאַל־יֹאמַר
הַסָּרִיס הֵן אֲנִי עֵץ יָבֵשׁ: (יט) כִּי־
כֹה ואָמַר יְהוָה לַסָּרִיסִים אֲשֶׁר
יִשְׁמְרוּ אֶת־שַׁבְּתוֹתַי וּבָחֲרוּ
בַּאֲשֶׁר חָפָצְתִּי וּמַחֲזִיקִים
בִּבְרִיתִי: (כ) וְנָתַתִּי לָהֶם בְּבֵיתִי
וּבְחוֹמֹתַי יָד וְשֵׁם טוֹב מִבָּנִים
וּמִבָּנוֹת שֵׁם עוֹלָם אֶתֵּן־לוֹ אֲשֶׁר
לֹא יִכָּרֵת: (כא) וּבְנֵי הַנֵּכָר הַנִּלְוִים
עַל־יְהוָה לְשָׁרְתוֹ וּלְאַהֲבָה אֶת־
שֵׁם יְהוָה לִהְיוֹת לוֹ לַעֲבָדִים כָּל־
שֹׁמֵר שַׁבָּת מֵחַלְלוֹ וּמַחֲזִיקִים
בִּבְרִיתִי: (כב) וְהֵבִיאוֹתִים אֶל־הַר
קָדְשִׁי וְשִׂמַּחְתִּים בְּבֵית תְּפִלָּתִי
עוֹלֹתֵיהֶם וְזִבְחֵיהֶם לְרָצוֹן עַל־
מזבחי

תרגום אשכנזי

טהון. (יח) לאַם ניכט דער
פֿרעמדלינג דער דעם עוויגן זיך
צוגעזעללעט, קלאַגען: אַך!
גאָטט האַט פֿאָן זיינעם פֿאָלקע
מיך גענישידעט! דאַם דער פֿרעמ־
שניטטענע ניכט זאַגע: אַך! איך
בין יאַ נור איין דירראר בוים!
(יט) דען דיעם פֿערהיימט דען
פֿערשניטטענען, גאָטט! ווען
זיא מיינע רוהעטאַגע פֿייערן,
לעבענסווארטען וועהלען מיר
וואָהלגעפֿעלליג, אונד שטאַנד־
האַפֿט טרייא מיינם בונדע בלייי־
בען; (כ) דאַן שטיפֿטע איך אין
מיינעם הויזע, אין מיינן מויערן,
איהנען דענקמאַל אונד גוטען
נאַמען, דויערנדער אַלס איהן
זאָהן אונד טאָכטער שטיפֿטען
שטעטער נאַכרוהם איזט איהר
טהייל, עוויג, אונפֿערגענגליך!
(כא) אויך דער פֿרעמדען קינ־
דער, דיא צום עוויגען זיך גע־
זעללען, דיא איהם דיענען,
זיינען נאַמען ליעבען, גערנע
זיינע קנעכטע זייען; יעדען דער
דען רוהעטאַג פֿייערט, איהן
ניכט עטווייהט, שטאַנדהאַפֿט
טרייא מיינעם בונדע בלייבט;

(טו) פֿיהר' איך אייגסט צו מיינעם היילינען בערגע, ערפֿרייע זיא אין מיינעם אַנדאַכטסהויז,
נעהמע בראַנד אונד שלייוענפֿאָר אויף מיינעם אַלטאַרע וואָהלגעפֿעלליג אויף; מיינען
טעמפעל

ר"ש י

(יא) הנדל יבדילני ה'. למה לחגייר הלא הקב"ה יבדילני מעל עמו כשיגלם שכרם: ואל
יאמר הסריס. למה ליטיב דרכי ומעללי הן אני כעץ יבש מאין זכרון: (יב) ומחזיקים. לוחזיק:
לכל

ב א ו ר

שבין כדק לנדקה, שטעם החזרון על התינוקה לפניס משורת הדין: (יג) יד, מקום כמו ויד תהי'
לך, אבל זה לישנו מקום גופני כי אס במקום מעלה ושבח, וכן ברוך ה' ממקומו, וכענין הנמלה
בדברי רז"ל ממלא מקום לחבותיו (רד"ק): (יד) הנלוים על יי, כמו אל ה' וכן ותתפלל על ה'
דחנה (הנ"ל): שומר שבת מחללו, ידוע כי שבת סימן התי"ו לנקבה. לולי זה בא כאלו אמר
יום

הפטרת תשעה באב במנחה

מִזִּבְחִי כִּי בֵירֹתַי בֵּית־תְּפִלָּה יִקָּרֵא לְכָל־הָעַמִּים: (טז) נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה מְקַבֵּץ נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל עוֹד אֲקַבֵּץ עָלָיו לְנִקְבָּצָיו:

תרגום אשכנזי לו

טעמפעל נענט מאן דאן: הויז דער אנדאכט אל־לער פאלקער! (טז) עס שפריכט ס'גאטט דער הערר, דער פערשטאסענען ישראל'ס זאממלער! זא פערמעהרע איך איינסט זיינער צערשטרייעטען צאהל.

הפטרת יום ראשון של ראש השנה

כשמואל א' סימן א'.

(ה) וַיְהִי אִישׁ אֶחָד מִן־הָרָמָתַיִם צוֹפִים מֵהַר אֶפְרַיִם וּשְׁמוֹ אֶלְקָנָה בֶּן־יְרֹחָם בֶּן־אֱלִיהוּא בֶּן־תֹּחוּ בֶּן־צוּף אֶפְרָתִי: (ב) וְלוֹ שְׁתֵּי נָשִׁים שֵׁם אַחַת חַנָּה וְשֵׁם הַשֵּׁנִית פְּנִנָּה וַיְהִי לִפְנִנָּה יְלָדִים וּלְחַנָּה אֵין יְלָדִים: (ג) וְעָלָה הָאִישׁ

(ה) עס לעבטע איין אנגעזעהענער מאן צו רמתים צופים אויף דעם בערגע אפרים, נאמענס אלקנה, זאהן ירוחם'ס, זאהן אליהוא'ס, זאהן תוחו'ס זאהן צוף'ס. (ב) ער האטטע צוויא פרויען, דערען איינע חנה אונד דיא אנדערע פנינה היעס. פנינה האטטע קינדער, חנה אבער ניכט. (ג) דיעזער מאן צאג אללע

החוא

ר ש "י

(טו) לכל העמים. ולא ליזרעל לבדם כי אף לגרים: (טז) עוד אקבץ עליו. מן האומות שיתגיירו ונלוו עליהם: לנקבציו. נוספים על קבוצי ישראל:

(א) **ויהי** איש אחד. הכל לפי הסדר משה מסר את התורה ליהושע ויהושע לזקנים וזקנים מסר לצופט עד שהגיע לעלי וממנו לשמואל כמו שמנינו וזקנים לנביאים: מן הרמתים לופים. שתי רמות היו שלופות ורואות זו את זו ויונתן תירגם לופים מתלמידי נביאי: אלקנה. לוי היה מבני אביאסף בן קרח נתייחס בדברי הימים: לאפרתי. יונתן תירגם בטורח דבית לאפרים. ומדרש אגדה לאפרתי בן פלטין לאבינדם אחד משוב כמו לאפרון נמטיה לר"ם לשון חן: (ג) ועלה האיש. לשון הווה הוא עולה היה מזמן מועד למועד לשילה. ומדרש אגדה בדרך שהיה

באור

יום שבת (מדברי רשב"ע): (טו) לכל העמים, לא ליזרעל לבד, כי אם אף לגרים (רש"י), או כדרך תפלת שלמה: (טו) עוד אקבץ עליו, מן האומות שיתגיירו ונלוו אליהם, לנקבציו נוספים על קבוצי ישראל (הג"ל):

(א) איש אחד, בד"ה מפורש יאמר שהי' מבני קהת בן לוי, ולהם הי' נחלתם בהר אפרים, כדכתיב בס' יהושע ולמשפחות בני קהת הלוים וגו' את שכם ואת מגרשיה בהר אפרים: הרמתים צופים, אמרו שתי רמות היו שלופות זו את זו, ואמר הרד"ק ח"כ פירושו מחת משתי רמות, ואין לורך לזה כי יתכן ג"כ שאותה העיר עלמה היתה מונחת על שתי רמות, כמו העיר רומא וקושטאנטינא שכל אחת מהן מונחת ג"כ על שבע רמות: אפרתי, בן פלטין, לבנימין

תרגום אשכנזי

הפטרת יום ראשון של ראש השנה

הַהֹוֶא מֵעִירוֹ מִיָּמִים יָמִימָה
לְהִשְׁתַּחֲוֹת וְלִזְבֹּחַ לַיהוָה צְבָאוֹת
בְּשִׁלֹה וְשָׁם שְׁנֵי בְנֵי־עֵלִי חָפְנִי
וּפִנְחָס כֹּהֲנִים לַיהוָה: (ד) וַיְהִי
הַיּוֹם וַיִּזְבַּח אֶלְקָנָה וְנָתַן לִפְנִנָּה
אִשְׁתּוֹ וּלְכָל־בָּנֶיהָ וּבְנוֹתֶיהָ
מָנוֹת: (ה) וּלְחַנָּה יִתֵּן מָנָה אַחַת
אַפַּיִם כִּי אֶת־חַנָּה אָהֵב וַיהוָה
סָגַר רַחְמָהּ: (ו) וְכִעַסַּתָּה צָרָתָהּ
גַּם־כַּעַס בַּעֲבוּר הַהֲרִיעָמָהּ כִּי־סָגַר
יְהוָה בְּעַד רַחְמָהּ: (ז) וְכֵן יַעֲשֶׂה

ר' דגוסה

שנה

תרגום אשכנזי

אַללע יאָהרע פֿאָן זיינער וואָהנע, שטאַדט הינוף, רען עווינען צבאות אַנצובעטען אונד צו אָפּפֿערן אין שילה, וואָזעלבסט דיא ביידען זוהנע עלי'ס, חפני אונד פנחס, דאַז פריע־סטעראַמט פֿעררי־כטעטען. (ד) איכמאל נון וועז אלקנה אָפּפֿערטע, אונד זיינער פֿרויא פנינה אונד אַלל אירען זוהנע נען אונד טעכטערן דער גאַבען מאַנכערליי פֿאָרלעגטע; (ה) פֿערדראָס עס אירן, דער חנה נור איינע אינציגע גאַבע פֿאָרלעגען צו קעננען; דען ער ליעבטע זי אנדער עווינע אַבער האַטטע אירר ליבעספֿרוכט פֿערזאַגט. (ו) איבערדעם כיאַכטע אירר איהרע אייפֿער, זיכטינע געשפילין נאָך מאַנכען פֿערדרום, דאַדורך דאַס זיא זיא אָפֿט מיט דעם פֿאָרוואורפֿע בעאונרוהיגטע, דאַס דער עווינע אירר ליבעספֿרוכט פֿערואַגט האַבע. (ז) זאָגינגס אַללע

יאַהר

ר ש "י

שהיה עולה בזנה זו לא היה עולה בזנה אחרת כדי להשמיע ישראל ויעשו כמותו: (ד) ויהי היום. והוה יום מועדא: (ה) מנה אחת אפים. חולק אד בחירי הרחוי להתקבל בסבר פנים יפות: (ו) לרתה. אשת בעלה פנינה: גם כעס. כעס אחר כעס תמיד לכך נאמר גם כעס היתה אומרת לה כלום קנית היום מעפורת לבוך גדול או חלוק לבנך קטן: בעבור הרעימה. שתתאונן ורבותינו אמרו בעבור הרעימה שתתפלל ולבס שמיס נתכוונה: בעד רחמה. כנגד רחמה וכן כל לשון בעד: (ז) וכן יעשה. אלקנה שנה בזנה נותן לה חלק מובחר להרחותה

שמהנה

ב א ו ר

לחנינום אדם חשוב (רש"י): (ג) מימים ימימה, משנה לשנה כמו ושמרת את החקה הזאת למועדה מימים ימימה, והי' עולה בחג האסיף שהוא זמן השמחה; ויש פותרים אותו מרגל לרגל, והראשון יותר נכון, כי כן כתיב (פ"ז) וכן יעשה אדם בשנה מדי עלותה בית ה' (מדברי הר"י אברבנאל): (ד) ויהי היום ויזבח אלקנה ונתן לפנינה וגו', ולחנה יתן מנה אחת אפי', ע"ד הכתוב והי' כל מבקש ה' יצא וגו' מתון למחנה, והטעם שבכל עת שהי' זובח והי' נותן לפנינה מנות רבות בעבור בניה ובנותיה, הי' נותן לחנה מנה אחת לבד לחפיס, וכפי' היפה של הריק"ס ז"ל, בכעס ועצב, לפי שהי' סגר את רחמה ולא היו לה בניס שיתן לה מנות רבות כמו לבני פנינה, והוא הי' אוהב אותה והי' מתאוה להיות לו ממנה בניס: וה' סגר רחמה, ת"י מן קדם ה' אתמנע מנה ולד, וכן מתורגס בל"ח: (ו) וכעסתה וגו', כלומר מלבד הכעס שהי' לחנה ולחיזה מפאת חסרון הבניס עלמו, הנה כעסתה גס לרתה במה שבוזה להקניטה ולחמור לה בפה מלא שהי' סגר בעד רחמה ובגודלי ח"כ רעה היא בעיניו, כן נראה לי טעס הכתוב: צרתה, כל אחי נשיס לחיס אחד נקראות לרות לפי שחיין מוהבות זו לזו ברוב, וכן במשנה פוערות לרותיהן (רד"ק) ובלשון הכתוב (ויקרא י"ח) ואשה אל אחותה לא תקח לצרור: הרעימה, מן רעמו פניס (יחזקאל כ"ז) ענין זעס, והרי"ם דגוסה שלא כמשפט (ר"ם ן' מלך): (ז) וכן יעשה,

הפטרת יום ראשון של ראש השנה

שָׁנָה בְּשָׁנָה מִמֵּדֵי עֲלֹתָהּ בְּבֵית יְהוָה כֵּן תַּכְעִסֶנָּה וַתִּבְכֶּה וְלֹא תֹאכַל: (ח) וַיֹּאמֶר לָהּ אֶלְקָנָה אִישָׁהּ חַנָּה לָמָּה תִבְכִּי וְלָמָּה לֹא תֹאכְלִי וְלָמָּה יֵרַע לִבֵּךְ הֲלוֹא אָנֹכִי טוֹב לָךְ מֵעֲשָׂרָה בָנִים: (ט) וַתָּקָם חַנָּה אַחֲרֵי אָכְלָה בְשִׁלֹה וְאַחֲרֵי שָׁתֹה וְעֵלִי הַכֹּהֵן יֹשֵׁב עַל־הַכִּסֵּא עַל־מְזוּזַת הֵיכַל יְהוָה: (י) וְהִיא מָרַת נָפֶשׁ וַתִּתְפַּלֵּל עַל־יְהוָה וּבָכֹה תִבְכֶּה: (יא) וַתִּדֹּר נֶדֶר וַתֹּאמַר יְהוָה צְבָאוֹת אִם־רָאֹה תִרְאֶה בְּעֳנִי

אמחך

ר ש ' י

תרגום אשכנזי לז

יַאהר; אימבער וועז זיא הינויף רייזטע צום הויז גאָטטעס, קרענקטע דיעזע זיא, דאַם זיא ווייטע אונד ניכטס אַם. (ח) דאַן פּפלעגטע איהר מאַן אלקנה וואָהל צו איהר צו זאַגען: וואָרום ווייסט דוא, חנה! אונד אי־סעסט ניכט, אונד ביזט זאָ מיספּערגניגט? בין איך דיר ניכט בעססער אַלס צעהן קינדער?—(ט) איינסט שטאַנד חנה אויף, נאַכדעם אין שילה ווער געגעסען אונד געטרונקען ווארדען, אַלס דער פּריעסטער עלי עבען אויף איינעם שטוהלע אַם איינגאַנג דעם אַלללערהייליגסטען זאַכ, (י) זיא אַבער זעהר בעטרובטן מוטהם ווער, אונד פּלעהעטע ווייניגער צים עווינגען. (יא) טהאַט אויך דאַז געלובדע, אונד שפּראַך: עוויגער! גאָטט צבאות! ווען דוא אויף דאַז ליידען דיינער מאַגד

שמחנה ולרתה לפי חיבה שבעלה מרחה לה כן תרבה גם היא להכעיסה: (ח) למכי טוב לך. מחבבך: מעשרה בנים. שילדה לי פנינה: (ט) לכלה בשילה. לא מפיק ה"א והלל"ף חטף קמץ והוא כמו לחרי לכלה בשילה ולחרי שתה והלשון נופל בין לזכר בין לנקבה לחרי לכלה לי פעול כמו לאכלה לשון לפעול: ועלי הכהן יושב על הכסא. לותו היום יושב על כסא גדולה שנתמנה שופט על ישראל: על מזוזת. כמו לצל מזוזות: (יא) ה' לבאות. למה נתיחד שם זה כאן לומרה לפניו רבש"ע שני לבאות ברחת בעולמך העליונים לא פריס ולא רביס ולא מתיס והתחתונים פריס ורביס ומתיס אם לכי מן התחתונים להיה פרה ורבה ומתה ואם לכי מן העליונים לא לאמות זו מלחתי בלוגדה של ר' יוסי הגלילי ורבותינו דרשו במסכת ברכות מה שדרשו עד הנה לא היה לדם שקרלו להקדוש ב"ה לבאות אלא כך לומרה לפניו רבונו של עולם מכל לבאי לבאות שברחת בעולמך קשה בעיניך ליתן לי בן לאחד: אם רחה

תרלה

ב א ו ר

לפי פשט הכתוב לא יחזור כי אם לענין פנינה בלבד שבן תעשה בכל שנה ושנה מדי עלותה בית ה' שבן תכעיסנה, ובא ח"כ זכר במקום נקבה ורבים נכנה (מדברי הר"י אברבנאל), ואחד מן אבריח לומר שבורו כמו וכן יעשה: (ח) ויאמר לה וגו', לולי שגם זה הי' מדי עלותה, וכדמתורגם בל"א: הלא אנכי טוב לך, כתרגומו הלא רעותא טבא לך כלומר רלוני אליך ואהבתי לותך טוב לך מעשרה בנים, וטעם עשרה כמו ולזו עשר נשים, שבע כחטאתיכם, והדומים להם (מדברי רד"ק): (ט) ותקם חנה, בשנה הזאת קודם שהרתה: אכלה, וכן שתה, המקור בתוספת ה"א, כלומר לחרי שאכלו האוכלים, כי היא תבכה ולא תאכל: (י) ותתפלל על יי, שבורו כמו לל: (יא) ותדור נדר, מלבד התפלה שלא זכר הכתוב, נדרה גם לותו הנדר שזכר בהיותו

העקר

אַמָּתֶךָ וְזָכַרְתָּנִי וְלֹא־תִשְׁכַּח
אֶת־אַמָּתֶךָ וְנָתַתָּה לַאֲמָתְךָ זֶרַע
אֲנָשִׁים וּנְתַתִּיו לַיהוָה כָּל־יְמֵי
חַיָּיו וּמוֹרָה לֹא־יַעֲלֶה עַל־רֹאשׁוֹ:
(יג) וְהָיָה כִּי הִרְבְּתָה לְהִתְפַּלֵּל
לִפְנֵי יְהוָה וְעֵלִי שֹׁמֵר אֶת־פִּיהָ:
(יג) וְחַנָּה הִיא מְדַבֶּרֶת עַל־לִבָּהּ
רַק שְׂפָתֶיהָ נָעוֹת וְקוֹלָהּ לֹא
יִשָּׁמֵעַ וַיַּחְשְׁבֶהָ עֵלִי לְשִׁכֹּרָה:
(יד) וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ עֵלִי עַד־מָתַי
תִּשְׁתַּכָּרִין הָסִירִי אֶת־יֵינֵךְ
מֵעָלָיִךְ: (טו) וַתַּעַן חַנָּה וַתֹּאמֶר
לֹא אֲדֹנִי אִשָּׁה קְשַׁת־רוּחַ אָנֹכִי
וְיַיִן וְשֵׁכָר לֹא שָׁתִיתִי וָאֶשְׁפֹּךְ

את

תרגום אשכנזי

מאגד זיהסט, מיך בערענ־
קעסט אונד מיינער ניכט פֿער־
גיסעסט, זאָנדערן מיר, דיי־
נער מאגד, איין מענליכעם
קינד שענקסט; זאָ זאָלל עם
אויף אַלל זיין לעבען דעם עווי־
גען געווייהט זיין, אונד קיין
שערמעסער איבער זיין
הויפט פֿאהרען. (יג) אַלס זיא
נון זאָ לאַנגע פֿאָר גאָטט פֿלע־
העטע, פֿינג עלי אַן, איהרען
מונד צו בעאָבאַכטען; (יג) דען
חנה שפראַך פֿיר זיך אַללין,
זאָ דאַס איהרע ליפּפען צוואַר
זיך בעווועגטען, איהרע שטימ־
מע אַבער ניכט לויטבאַר
וואַרד; דאַרום ה עלט זיא עלי
פֿיר בעטרונקען, (יד) אונד
זאַגטע צו איהר: וויא לאַנגע
ווילסט דוא נאָך בעטרונקען
בלייבען? מאַכע דאַס דוא
דען וויין וויעדער לאָז ווירסט.
(טו) חנה אַבער אַנטוואָרטע־
טע אונד שפראַך: ניכט דאָך
מיין הערר! איך טראַגע איין בעשוועריטעם גע׳מיטה אין מיר, אונד האַבע ווידער וויין נאָך
זאָנסט שטאַרקעם געטרענק געטרונקען, זאָנדערן מיין גע׳מיטה הור פֿאָר גאָטט אויסגע־
שיט־

ר ש "י

תרלה. רבותינו דרשו בו במסכת ברכות מה שדרשו: לאמתך. החמור שלשה פעמים במקרא כנגד שלשה דברים שהחזה מלווה עליהם: זרע אנשים. לדיקים כמה דאת אמר בשני אנשים לדיקים: אנשים. חשובים כמה דאת אמר אנשים חכמים וידועים: ונתתיו לה'. שיהא רשוי לתתו לה': ומורה. תרגם יונתן ומרות לינק לא תהא עליהי: (יב) שומר את פיה. מלמה מתי תפסוק כך תרגמו יונתן ועלי לוריך לה עד דתפסוק שומר לשון המתנה כמו שמר את הדבר לא תשמור על חטאתי: (יג) ויחשבה עלי לשכורה. שלא היו רגילין להתפלל בלחש: (טו) לא אדוני. לא תחשוב בדבר הזה גילית בעלמך שאין רוח הקדש שורה עליך

שתדע

ב א ו ר

העקר בענין הספור הנה בספר, והעד כי הרבתה להתפלל: זרע אנשים, בנים זכרים: (יב) והיה כי הרבתה וגו', ספר שנהיותה מרבה בתפלה ובתחנונים עלי הכהן הי' שומר את פיה ומעיין בתיכות תפלתה, לפי שמותה שהיתה תרובה ולפי שתיכותה שקולה לא ישמע והיתה מלגרת על לבה, ולזה חשבה עלי לשכורה משני הטעמים האלו (הר"י אבראנאל):

(יד) תשתברין, תעמוד משכורתך, והגו"ן נוספת: הסירי את יינך, ע"י שינה:

אֶת־נַפְשִׁי לִפְנֵי יְהוָה: (טז) אַל־
תִּתֵּן אֶת־אֲמָתְךָ לִפְנֵי בַּת־
בְּלִיָּעַל כִּי מֵרֹב שִׂיחִי וְכַעְסִי
דִּבַּרְתִּי עַד־הֵנָּה: (יז) וַיַּעַן עֵלִי
וַיֹּאמֶר לְכִי לְשָׁלוֹם וֵאלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל יִתֶּן אֶת־שֵׁלָתֵךְ אֲשֶׁר
שָׁאַלְתְּ מֵעִמּוֹ: (יח) וַתֹּאמֶר תִּמְצָא
שִׁפְחָתְךָ חֵן בְּעֵינֶיךָ וַתֵּלֶךְ הָאִשָּׁה
לְדַרְכָּהּ וַתֹּאכַל וּפָנֶיהָ לֹא־הָיוּ־
לָהּ עוֹד: (יט) וַיַּשְׁכִּימוּ בַבֹּקֶר
וַיִּשְׁתַּחֲווּ לִפְנֵי יְהוָה וַיָּשֻׁבוּ וַיָּבֹאוּ
אֶל־בֵּיתָם הָרָמָתָה וַיֵּדַע אֶלְקָנָה
אֶת־חַנָּה אִשְׁתּוֹ וַיִּזְכְּרָהּ יְהוָה:

ויהי

תרגום אשכנזי לח

שיטטעט. (טז) האַלטע דיינע דיענערין פֿיר קיין ניעדער־ טרעפֿטיגעם ווייב; וואַהרליך אויס גראָסעם הערצלייד אונד קומער האַבע איך זאָ לאַנגע געשפּראָכֿן. (יז) אונד עלי ער־ וויעדערטע, אונד שפּראַך: זאָ צי־הע דען אין פֿריעדען; מעגע דאָך דער גאָטט ישראל'ס דיר דאַז געוועהרען, וואָרום דוא איהן געבעטן האַסט! (יח) אונד זיא אַנטוואָרטעטע לאַם דיינע דיענערין פֿערנער געוואָגענ־ הייט פֿינדען אין דיינען אויגען. דאַרוף גינג דיא פֿרויא איה־ רעם ווענג, ואַהם שפּייזע צו זיך, אונד זאַה ניכֿט מעהר זאָ מיסמוטהיג אויס. (יט) דעם אַנדערנמאָרגענם מאַכֿטען זיא זיך זעמטליך אויף, ביקטען זיך נאָכֿמאַהלס פֿאָר דעם עווי־ גען, אונד קעהרטען נאַך איה־

רעם הויזע צוריק נאַך רמה. אונד אלקנה וואָהנטע זיינער פֿרויא חנה בייא, אונד דער עוויגע בע־

ר ש ״ י

שתדע שחיני שכורת יין: (טו) אל תתן את אמתך. כלפי שאמרה לו דבר קשה חזרה ופייסתו שלח יתננה הפקר וכזיון לפני לרתה בת בליעל: אל תתן. כמו אל תתנני בנפש לרי: כי מרוב שיחי. דברתי לפניך קושי: שיחי. ים מקומות שהוח לשון לחינות לנ. ד״ח מרוב שיחי וגומר כתרגומו לרי מסגי תקנויתי ותרגוזתך תוריכית בגלו עד כען: וכעסי. שלרתי מכעסת חותי: (יז) לת שלתך. חסר אל״ף לדרוש בו לשון בניס כמו ובשליתה היונלת וגו׳: יתן לת שלתך. בשרה שנתקבלה תפלתה: (יח) תמנח שפחתך חן. לנקש עליה רחמים: ופניה לח היו לה. פניס של זעס: (יט) ויכחו לל ביתס וגומר וידע לקנה. מכחן לתכסנחי שחסור בתשמים

המטה

ב א ו ר

(טו) אל תתן את אמתך לפני בת בליעל, לדעת קנת המפרשים הטעם לל תתן לותי לפני ה׳ כבת בליעל, ולדעת קלתס לל תתנני לשמה לפני בת בליעל הזאת היח פניה. לולס בכל זה העיקר חסר מן הספור, והנכון לל תתן לת לתך בלותו מקום ובלותה מדרגה שלתה נותן גו לת בליעל, וטעם לפני כמו תחת, וכן הדרך גם בל״ח ללמר (החלטע איך ניכֿט פֿיר) שענינו הרחזון כענין מלת (פֿאָר), כידוע למדקדקי זה הלשון: בליעל, תוחר לרע מוחלט, שחין בו טוס מעלה: (יו) יתן, לולי שהוח מבנין התנחי והנקשה וכדמתורגס בל״ח: (יה) ופניה, בניס של זעס (רש״י), וכת״י וחפין ביטין: (יט) וידע ויזכרה, שני וי״ן המחברים בזמן,

שעזו

תרגום אשכנזי

בעדאַבטע זיא; (כ) דען אַלם דאַז יאַהר העֿרום וואַר, דאַ וואַר חנה שוואַנגער געוואָ֫ען זען אונד געבאַהר איינען זאָהן, דען נאַננטע זיא שמואל, דען (זיא שפּראַך:) איך האַבע מיר איהן פֿיִן גאָט ערבעטען. (כא) דאַרויף צאָג דער מאַן אלקנה מיט אַללען זיינען הויזליִ טען וויעדער הינויף, דעם עווִיגן דאַז יעהרליִכע אָפּפֿער צו בריִנ גען, דאַז ער געלאָבט האַט טע; (כב) חנה אַבער רייזטע ניִכט מיט, זאָנדערן שפּראַך: ביז דער קנאַבע ענטוועהנט איזט, דאַז בריִנגע איך איהן זעלבסט דאַס ער פֿאָר גאָט ערשיינע, אונד אויך אויף אימ מער דאַזעלבסט בלייבע. (כג) אונד איהר מאַן אלקנה זאַגטע צו איהר: טהוע וואַס דיר גוט דינקט; בלייבע צו הויִ

אתו

זע

הפטרת יום ראשון של ראש השנה

(כ) וַיְהִי לִתְקֻפוֹת הַיָּמִים וַתַּהַר חַנָּה וַתֵּלֶד בֵּן וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ שְׁמוּאֵל כִּי מֵיְהוָה שְׁאִלְתִּיו: (כא) וַיַּעַל הָאִישׁ אֶלְקָנָה וְכָל־בֵּיתוֹ לִזְבֹּחַ לַיהוָה אֶת־זֶבַח הַיָּמִים וְאֶת־נִדְרוֹ: (כב) וְחַנָּה לֹא עָלָתָה כִּי־אָמְרָה לְאִישָׁהּ עַד־יִגָּמֵל הַנַּעַר וַהֲבִיאוֹתִיו וְנִרְאָה אֶת־פְּנֵי יְהוָה וְיָשַׁב שָׁם עַד־עוֹלָם: (כג) וַיֹּאמֶר לָהּ אֶלְקָנָה אִישָׁהּ עֲשִׂי הַטּוֹב בְּעֵינַיִךְ שְׁבִי עַד־גָּמְלֵךְ

ר ש "י

המטה: (כ) לתקופות הימים. מיעוט תקופות שתים מיעוט ימים שנים שילדה לשנה חדשים ושני ימים מכאן שהיולדות לשבעה יולדת למקוטעים: שמואל. על שם קל ועל שם המשאה נקרא כי ממנו שאלתיו: (כא) את זבח הימים. ית דבח מועדיה: ואת נדרו. נדרים שנדר בין רגל לרגל היה מקריב ברגל: (כב) עד יגמל. לסוף עשרים וארבעה חדשים שכך זמן תינוק ליגק: ויצג שם עד עולם. עולמים של לויט חמשים שנה שנאמר ומבן חמשים שנה ישוב מלבח העבודה וכן היו ימיו של שמואל חמשים ושתים שהרי עלי שפט את ישראל ארבעים שנה וביום תפלת חנה נתמנה שופט לת לותה שנה לעיבורו של שמואל נשתיידו פלשתים ותשעה ושמואל פירנס את ישראל משמת עלי פלש עשרה שנה שהרי יוס שמת עלי גלה הארון ויצג בשדה פלשתים ארבעה חדשים משם בח לקריית יערים עד שהעלהו דוד משמלך שבע שנים בחברון על יהודה והמליכוהו כל ישראל עליהם וכתיב ויהי מקץ שנת הארון בקרית יערים וירבו הימים ויהיו עשרים שנה לת מהן שבע שנים שמלך דוד בחברון נמלח משגלה הארון עד שמת שאול פלש עשרה

ב א ו ר

שעורו וכלשון ידע לחרי זה לת חנה לשתו זכרה השם לטובה: (כ) ויהי לתקופת הימים, ותלד בן, וכי' ותהר שכבר הרתה (מדברי רד"ק), וכן מתורגם בל"ת, וחז"ל למדו מרחם השנה נפקדה חנה ע"כ מפטירין זלת הפרשה בזה היום: שמואל, הורכבה המלה בזה הטעם מן כי מה' שאלתיו, כי יש בלותיות שמואל שאול ויש גם בלותיותיו מלך, כלו לומרה שאול מלך (הר"ל); והנכון כדעת הרלב"ג שלמר לת ידקדקו קורלי השמות כל כך, כי נקרלת שם נת ללמר זה ינחמנו לף שהי' רלוי לקרלו בעצור זה מנחם: כי מה' שאלתיו, חסרה מלת לומרה, ובת"י לרי לומרת מן קדם ה' שלילתיה (הר"ל): (בא) את זבח הימים, רולה לומר זבח שהיה עושה מימים ימימה כמו שזכר, ושלמרו ולת נדרו, רמז למה שנדר לה' לעלות שמה שנה בשנה (הר"י לבוהנלל), ובדרך זה הוא מתורגם בל"ת: (כב) עד יגמל הנער, הרי זה מקרלת קלר, לשצ עד יגמל הנער כשרלה ממענה לישה, שבי עד גמלך לותו: עד עולם, כל ימי חייו, לין עולם כי לם זמן רב:

אֹתוֹ אַךְ יָקֵם יְהוָה אֶת־דְּבָרוֹ
וְתָשֹׁב הָאִשָּׁה וַתֵּינֶק אֶת־בְּנָהּ
עַד־גָּמְלָהּ אֹתוֹ: (כד) וַתַּעֲלֵהוּ
עִמָּהּ כַּאֲשֶׁר גְּמָלַתּוּ בְּפָרִים
שְׁלֹשָׁה וְאֵיפָה אַחַת קֶמַח וְנֵבֶל
יַיִן וַתְּבִאֵהוּ בֵּית־יְהוָה שִׁלֹה
וְהַנַּעַר נָעַר: (כה) וַיִּשְׁחֲטוּ אֶת־
הַפָּר וַיָּבִאוּ אֶת־הַנַּעַר אֶל־עֵלִי:
(כו) וַתֹּאמֶר בִּי אֲדֹנִי חֵי נַפְשְׁךָ
אֲדֹנִי אֲנִי הָאִשָּׁה הַנִּצֶּבֶת עִמְּכָה

בזה

תרגום אשכנזי לט

זע ביז דוא איהן ענטוועהנט האַבט; דער עוּיגע ווירד געווים זיין וואַרט ערפּוללען. דיא פּרויא בליעב אַלזאָ צו הוזע אונד זיגטע איהרען זאָהן, ביז זיא איהן ענטוועהנט האַטטע. (כד) זאָ באַלד זיא איהן אַבער ענטוועהנט האַטטע, רייזטע זיא מיט איהם הינויף, נאַהם אויך דרייא שטירע מיט, אונד איין איפה פּיינעם מעהל, אונד אינען שלויך ווין, אונד בראַכטע איהן זאָ נאַך דעם הויז גאָטטעס צו שילה; וויא ויאָהל דער קנאַבע נאָך זעהר יונג ווער. (כה) וועהרענד מאַן דאַז אָפּפּער שלאַכטעטע, בראַכטען זיא דען קנאַבען פּאָר עלין; (כו) אונד דיא מוטטער שפּראַך: אום פּערציהונג, מיין הערר! זאָ ווער דוא לעבסט, מיין הערר! איך בין דיא פּרויא, דיא היר פּאָר דיר געשטאַנען

ר ש י

עשרה שנה וחרבעה חדשים ושמואל מת לפני שאול לחרבעה חדשים: (כג) לך יקם ה' את דברו. לת שאלת ממנו זרע לנשים ועלי ביזרה נרוח הקדש ותלהי ישראל יתן לת שאלתך יקם ה' לת דברו זהו לפי פשוטו. ומדרש לגדה רבי נחמיה בשם רבי שמואל בר רב ילחק לתר בכל יום ויום בת קול יולאת ומפולנת בעולם ולומרת עתיד לדיק ה' לעמוד ושמו שמואל ובל לשה שהיתה יולדת בן היתה קורלת שמו שמואל כיון שהיו רולים לת מעשיו היו לומרים לין זה שמואל כיון שנולד זה ורלו מעשיו לתרו דומה שזה הוא וזה שלתר יקם ה' לת דברו שיהל זה שמואל הלדיק: (כד) ולפה לחת קמח. שמעתי בשם רבינו יצחק הלוי לפה לחת קמח שלש סלין להוליל ממנה שלשה עשרונים סלת הרלוי לפר החד כדתנן לחם הפנים עשרים ולרבע עשרונים מעשרים ולרבע סלין עשרון סלת לסלה קטן: ונבל יין. לסך: והנער נער. ורבינו הוה יניק: (כה) ויביאו לת הנער לל עלי. לרלות שנתקיימה נבואתו. ורבותינו דרשו מה שדרשו שהורה הלכה שלינו לריך כהן לשחיטת קדשים בפחיתת בנרכות: (כו) בי לדוני. לתת עיניך

עליו

ב א ו ר

(כג) אך יקם יי את דברו, הנה מה שלמר לה עלי יתן ה' לת שאלתך היה בעיני לישה דק נאותה כאלו למר זאת על פי ה', ובהיות שאלתה שיהיה לה זרע לנשים להשחילהו לה' לתר לך יקם ה' לת דברו שיהה הבן שיהיה לעבודתו: ועשה לך, כעשה לך טוב לישראל אלהים, כלומר בעוד לחני בו שיקם לת דברו: (כד) והנער נער, כלומר עודנו נער קטן ורך ולשב"כ לת המתינה לו עד שיתחזק אלל מיד כשגמלתו העלתהו עמה בית ה' (מדברי הרד"ק), וכן מתורגם בל"א; ולתר עוד ו"ל, וי"מ והנער נער חריף יודע בין טוב לרע כמו המנער שמנער לת הפסולת מן הפשתן ע"כ, ויתכן לפ"ז גם לתרגמו בל"א (דער קנאַבע וואַר מויפֿגעוועקט) מענין ער: (כו) בי אדוני, דרך כבוד לשים גדול ולחזק כשמתחילים לדבר עמו לנקש ממנו מחילה על מה שמטרידים לותו: חי נפשך, הנני משביעך שתתן עיניך על הנער הזה ותלמדהו כי לני הלשה שהתפללתי לל ה' (מדברי רד"ק): עמכה, ה"א נוספת כה"א והיו

לזות

הפטרת יום ראשון של ראש השנה

בָּזֶה לְהִתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה: (כז) אֶל־
הַנַּעַר הַזֶּה הִתְפַּלָּלְתִּי וַיִּתֵּן יְהוָה
לִי אֶת־שְׁאֵלָתִי אֲשֶׁר שָׁאַלְתִּי
מֵעִמּוֹ: (כח) וְגַם אֲנִכִי הִשְׁאִלְתִּיהוּ
לַיהוָה כָּל־הַיָּמִים אֲשֶׁר הָיָה הוּא
שָׁאוּל לַיהוָה וַיִּשְׁתַּחוּ שָׁם לַיהוָה:
(כט) וַתִּתְפַּלֵּל חַנָּה וַתֹּאמַר עָלַץ
לִבִּי בַּיהוָה רָמָה קַרְנִי בַּיהוָה
רָחַב פִּי עַל־אוֹיְבַי כִּי שָׂמַחְתִּי
בִּישׁוּעָתֶךָ: (ל) אֵין־קָדוֹשׁ כַּיהוָה
כִּי־אֵין בִּלְתֶּךָ וְאֵין צוּר כֵּאלֹהֵינוּ:

אל

תרגום אשכנזי

דען, דען עוויגען אַנצופֿלעהען.
(כז) זיעהע! אום דיעזען קנאַבען האַבע איך אין גענעטען, אונד דער עוויגע האַט מיר מיינע ביטטע גענעהרט; (כח) איך האַבע איהן אַבער אויך צוגלייך דעם עוויגען גענוידמעט; זייט זיינעם דאַזיין איזט ער שאָן דעם דיענסטע דעם עוויגען גענוייהט. אונד שמואל ביקטע זיך דאַזעלבסט פֿאָר דעם עוויגען. (כט) חנה שטיממטע אין דאַנקליעד אַן; זי זאַנג זיא: מיין הערץ פֿרעהט לאָקט דורך דיך, אָ גאָטט! גראָס ווירד מיינע מאַכט, אָ הערר! דורך דיך. לויט ער־ווידערע איך מיינען פֿיינדן נון, דען איך פֿרייע דיינער הילפֿע מיך. (ל) קיין הייליגער איזט, דען דוא, אָהערר! דען ניטטם איזט אָהנע דיך; מעכטיג קיינער, דען אונזער גאָטט.

שפּרעכט

ר ש " י

עליו שיהא תלמידך ולפי מדרש רבותינו שלח יעניזהו מיתה: (כז) אל הנער הזה התפללתי. אל תאמר זה ימות ויבטל לך לחר: (כה) וגם אנכי השאלתיהו לה'. כאדם המשחיל כלי לרבו או משחילו בנו לשמש: הוא שאול. לשון בקשה (וזהו לשון ספרון"טע בל"ח ערבאַרגט, ענטלעהנט) כלומר אין לתה רשות לעצמו אלא לעשות עליו שואל כי השאלתיו לו ועליו להחזירו לי: וישתחו שם. שמואל ויש אומרים אלקנה: (כט) רחב פי על אויבי. על פנינה: (ל) ואין צור

ב א ו ר

לאות על ידכה: (כז) אל הנער היה, שצורו בענור: (כח) וגם אנכי, כלומר מלבד השאלה הזאת הנה גם נדרתי את הנדר בתפלתי שאתנהו לה': כל הימים אשר היה, לשרו שהוא תחת יהיה, והוא נכון כמשמעו כלומר מיום הולדו כבר הוא שאול לה': וישתחו, שמואל, לפי"ז שלח הי' אלקנה אתי אנשים למדוהו להשתחות לה' (רד"ק): (כט) ותתפלל, אין תפלה לשון לעקה דוקא, כי כבר נמלא שורש פלל גם על ענין העיון והמחשבה, כנאמר (בראשית מ"ח) ראה פניך לא פללתי, ולכן כל דבור שיש בו מחשבות רמות ועמוקות, ונעלה מהבור הגדה פשוטית, יקרא בשם תפלה, כעין שם (נעדיכט) בל"ח, הבא מפעל השכלי (דעת־קנין), כזה טעם כלו תפלות דוד בן ישי, שיש בהן גם בן שירי תהלות, וכן תפלה למשה, תפלה לחנקוק על שגיונות, וכן כאן ותתפלל חנה, שבחמת שרה שיר תודה: רמה קרני, התוקף יקרא קרן לפי שהוא המקום הגבוה שבהמה גם הקרנים תוקף החיה (רד"ק): (ל) כי אין בלתך, אין שום דבר נמלא בלתך כי אתה מסובב הכל: ואין צור כאלהינו, אין חזק כאלהינו (רד"ק), ואמר קדוש וחזק שבמקום שאתה מולא גבורתו שם אתה מולא קדושתו, וכבר

האריכנו

(לח) אַל־תַּרְבּוּ תְדַבְּרוּ גְּבֹהָה גְּבֹהָה יֵצֵא עָתָק מִפִּיכֶם כִּי אֵל דֵּעוֹת יְהוָה וְלֹא נִתְכְּנוּ עֲלִלוֹת: (לט) קֶשֶׁת גִּבֹּרִים חַתִּים וְנִכְשָׁלִים אָזְרוּ חָיִל: (מ) שְׂבֵעִים בַּלֶּחֶם נִשְׂכָּרוּ וְרְעֵבִים חָדֵלוּ עַד־עֲקָרָה יָלְדָה שִׁבְעָה וְרַבַּת בָּנִים אֻמְלָלָה: (מא) יְהוָה מֵמִית וּמְחַיֶּה מוֹרִיד שְׁאוֹל וַיָּעַל: (מב) יְהוָה מוֹרִישׁ וּמַעֲשִׁיר מַשְׁפִּיל אַף־מְרוֹמֵם:

וְלו קרי מקים

תרגום אשכנזי מ

(לח) שפרעכט ניכט זאָ פֿאָרט איממער שטאָלצער אונד שטאָלצער, קיין טראָטץ ענטקאָמט אייערעם מונדע — דען גאָטט איזט דער געדאַנקען הערר; אונד טהאַטען צופֿערלעסיגקייט שטעהט נור בייא אים. (לט) העלדען באָגען ברעכען, אונד שוועכע ליכט אומגירטעט מאַכט; (מ) איבערזאַטטע פֿערדינגען זיך אום בראָד, אונד הונגריגע וואַנדעלן פֿרייא אומהער; אונפֿרוכטבאַרעס ווייב געביהרט זיעבענפֿאַך, אונד דיא קינדערריכע פֿערשמאַכטעט קינדערלאָז; (לז) דען דער עווינע איזטם, דער טערטעט אונד בעלעבט; שטירצט ציר גרופֿט, אונד ציהט העריף; (מ) מאַכט אַרם אונד רייך, ערניעדריגט אונד ערהעבט;

ריכ

ר ש ' י

לור כחלהינו. לין לייר כחלהינו הלר לורה נתוך לורה: (לא) אל תרבו תדברו. כל גסי הרוח לצר שעתם מלחת וכשביל פנינה שהיתה מתנחה עליה היח מדברת לפי פשוטו ולפי מדרשו כתרגומו שתרגם יונתן: עתק. חזק ד"ח עתק ל' סרה כמו ויעתק משם ההרה. ילח דבר סרה מפיכם: כי אל דעות ה'. יודע מה שבלבבכם: ולו נתכנו עלילות. כל מעשה הלדם נמנין לפניו: נתכנו. לשון מנין כמו ותוכן לבנים תתנו: (לב) קשת גבורים חתים וגומר. כך לומנתו של הקדוש ברוך הוח מתיש לת הגבורים ומחזיק לת החלשים משניע לת הרעבים ומרעיב לת השבעים: (לג) שבעים בלחם. ולח לריכים להיות נשכרים לשום מלחכה מרעיבים ונשכרו בלחם פרנסתם ורעבים שהיו טורחים ויגיעים על מזונות חדלו מטרחם: עד עקרה ילדה שבעה ורבת בנים וגו'. בעוד שהעקרה יולדת שבעה בנים רבת בנים לממלה וקוברת בניה חנה ילדה שבעה שנחמר כי פקד ה' לת חנה ותהר ותלד שלשה בנים ושתי בנות וכשחנה יולדת ל' פנינה קוברת ב' ועשרה בנים היו לה שנחמר הלח חנכי טוב לך מעשרה בנים של פנינה שכשילדה חנה לרבעה קברה פנינה שמונה וכשנתעברה וילדה ולד תמיני נשתטחה פנינה לרגליה ונקשה רחמי' וחיו ונקראו על שמה חלו דברי ר' נחמיה רבי יהודה

חומר

ב א ו ר

החרבנו זה הענין במקום חחר: (לא) אל תרבו, חל שזכר עומד במקום שנים חל תרבו וחל ילח: ולא נתכנו עלילות, כתיב בחל"ף וקרי בוי"ו, ופי' הכתיב כי לח נתכנו עלילות בני חדם חם לח יחסון החל, ופי' הקרי כי לו לבדו נתכנו העלילות לח לבני חדם כי הוח עושה כחשר ירלה, ובן חדם חומר ולח יעשה ודבר ולח יקיימנה, ופי' עלילות מעשים (רד"ק): (לב) קשת גבורים חתים, הס וקשתם, ובזכור שני דברים הנסמכים זה על זה הענין נופל על הקרוב כי חתים נופל על גבורים ל"ש שהענין היה מורה על קשת (ר"ש ן' מלך): (לג) רעבים, מתחלה ונשכרו חדלו מלהשתכר ומלטרוח על טרפם כי נעשו שבעים בלחם הבורח יתברך (רד"ק): עד עקרה, כלומר השנאת הגורח יתעלה תגיע כל כך עד שמי שהיתה עקרה כמוני תרבה להוליד, וטעם שבעה סימן מסוים לוקח, חבל בשירלה לומר רבים יחמר שבע, כמו חומללה

יולדת

(לו) מֵקִים מֵעָפָר דָּל מֵאַשְׁפֹּת יָרִים אֶבְיוֹן לְהוֹשִׁיב עִם־נְדִיבִים וְכִסֵּא כָבוֹד יַנְחִלֵם כִּי לַיהוָה מְצֻקֵי אֶרֶץ וַיָּשֶׁת עֲלֵיהֶם תֵּבֵל: (לז) רַגְלֵי חֲסִידָו יִשְׁמֹר וּרְשָׁעִים בַּחֹשֶׁךְ יִדָּמוּ כִּי־לֹא בְכֹחַ יִגְבַּר־אִישׁ: (לח) יְהוָה יֵחַתּוּ מְרִיבָו עָלָו בַּשָּׁמַיִם יַרְעֵם יְהוָה יָדִין אַפְסֵי־אָרֶץ וְיִתֶּן־עֹז לְמַלְכּוֹ וְיָרֵם קֶרֶן מְשִׁיחוֹ:

חֲסִידָיו קרי. מְרִיבָיו קרי. עָלָיו קרי.

(לו) ריכטעט דען געריגגען אויף פאם שטויב; ערהעבט דען ארמען פאם קאטה; נעבען פירשטען איהן צו זעטצען, דענען עהר' אונד טהראן ער צוגעטהיילט. דען דעם עוויגען זינד דער ערדען פיילער, ער האט דען ערדבאלל אויף זיא בעפאסטיגט; (לז) בעוואהרט אוך זיינער פראממען טריטטע — אונר פרעפלער קאמען אים פינסטערן אום; דען ניכט דורך מאכט זיעגט דער מענש. (לח) ניין! ער צערשמעטטערט זיינע ווידערזאכער, דער עוינג! דאס נערט פאם הימטעל אויף זיא העראב; ריכטעט דיא מעכטיגען דער ערדע; גיבט זיינעם קעניגע דיא מאכט, ערהעבט דיא העררשאפט זיינעם נעוואלבטען.

זא

ר ש "י

לומר בני בניס הרי הן כבניס ויש לומרים שבשה בגימטריא כמניין שמואל: (לו) חסידיו. חסידו כתיב. חסידיו קרי בין יחיד בין רבים וכן יאתו מריבו מריבו קרי בין יחיד בין רבים: (לח) עליו בשמים ירעם. עלו כתיב לפילו עלו בשמים מרעים עליהם ומורידם. ידין אפסי ארץ. שופטן ומיישרן יושבי"ש בלע"ז (עיין בתרגום מלות בלעז לחמש מגלת קהלת ק' ה'):

מצא

ב א ו ר

יולדת השבעה שהוא כמו ורבת בנים לומללה לבתן, ועשם לומללה נכרתה כלומר שמתו בניה (מדברי הכ"ל): (לו) מאשפות, לשון יחידות בשקל לחות וקנולו מבין לחשפתות בתמורת הנח בדגש (הכ"ל): וכסא כבוד ינחילם, כלומר מקים מעפר דל להושיבו עם נדיבים ועם לוחן לחבר כסא כבוד ינחילם, כן נראה לי שעור הכתוב: מצוקי ארץ, כמו עמודי ארץ, כלומר שהכל שלו, ולכן הוא יעשה בו כרצונו הטוב: (לו) ידמו, יכרתו, והטעם כענין ודרך רשעים כחפילה וגומר: (לח) יחתו, בנין כפעל מהכפולים: עליו, על כל אחד ממריביו: ידין אפסי ארץ, לפילו הגדולים ומלכי ארץ יענים, אם הולכים בדרך תהו, ובהפך יתן עוז למלכו שרולה בו, בשבור שהולך בדרך טובים:

הפטרת יום שני של ראש השנה

ירמי' סימן ל"א.

(ז) כֹּה אָמַר יְהוָה מָצְאוּ חֵן בַּמִּדְבָּר עַם שְׂרִידֵי חָרֶב הָלוֹךְ לְהַרְגִּיעוֹ יִשְׂרָאֵל: (ג) מֵרָחוֹק יְהוָה נִרְאָה לִי וְאַהֲבַת עוֹלָם אֲהַבְתִּיךְ עַל־כֵּן מְשַׁכְתִּיךְ חָסֶד: (ג) עוֹד אִבָּנֵךְ וְנִבְנֵית בְּתוּלַת יִשְׂרָאֵל עוֹד תַּעֲדִי תֻפַּיִךְ וְיָצָאת בִּמְחוֹל מְשַׂחֲקִים: (ד) עוֹד תִּטְּעִי כְרָמִים בְּרֵרֵי שֹׁמְרוֹן נָטְעוּ נֹטְעִים וְחִלֵּלוּ: (ה) כִּי יֵשׁ־יוֹם קָרְאוּ נֹצְרִים בְּהַר אֶפְרַיִם קוּמוּ

(ז) זָא שפּריכט דער עוויגע — איך זאה פּאָן פּערנע איהן, הינציעהען ישראל צו בערוהיגען — : „פּאָלק! דאָו אין דער ווייסטע איינסט מיט נע הולד עמפּאָנד שוועדט ענטראָננענעם! (ג) איך בין מיט אונפּערענדערליכּער ליב' דיר צוגעטהאָן, דאַרום נייגע נאָך פּערנער איך דיר מיינע גנאַדע צו. (ג) ערבוי ווי' דערים דיך צום אונאומשטעס' ליכּען געבוידע, יונגפּרויליכּ' כּעם ישראל! דאָן לעגסט דוא שמוק אונד האַרפּע וועדער אָן, אונד ציהסט אינהער אים פּרעהליכּען ריהן־טאַנץ;

(ד) פּפּלאַנצעסט ווייגערטען איף שומרון'ס בערגען וועדער, פּפּלאַנצעסט זיא אונד לע' זעסט אין." (ה) דאָן איזט דער טאָג, דאַם וועכּטער וועדער רופּען אוף אפּרים'ס

גע'

ר ש " י

(א) **מצא** חן. בעיני דור המדבר: שרידי חרב. מלרים והעמלקי והכנעני: הלוך להרגיעו ישראל. בהולכם לנחול ארן מרגועם: (ב) מרחוק. בזמות אבות: נראה לי. לני הנביח ואמר לי לאמר לכנסת ישראל אהבת עולם אהבתיך: (ג) עוד אבנך ונבנית. בניניס שניס היו לך על ידי אחס לכך אמרו עוד אבנך לני בעלמי בנין שליזי ונבנית לעולם: תעדי. תתקשטי: (ד) וחללו. בשנה הרביעית יחללו את פריס לפדותו בכסף: (ה) נוצרים. נופיס

ב א ו ר

(א) **כה** אמר ה', ליסראל, אתה עס אשר כשר מלא חן לפני במדבר ואשר עתה עס שרידי חרב לויב שגלה ושנה לוסף, הנה להבת עולם אהבתיך וגו'. ומאמר הלוך להרגיעו וגומר זהו מאמר הנביח, לאמר כאשר רצה את ה' מרחוק הלוך להרגיע ישראל, שמע שכה דבר אליהם: להרגיעו, מטעם ומלאו מרגוע לנפשכם (ירמי' ו'), כלומר לדבר על לבם וכדאתורגם בל"ע, ושעם הפעול לאחרי הכתוב כמו להם לבני ישראל (יהושע ח'): (ב) עולם, כולל כן העבר כן העתיד ומושך לאחר עמו להבת עולם אהבתיך על כן משכתיך עולם חסד וג' הפעלים לשון הוה המה: (ג) עוד אבנך, כי העדה הפזורה כמו הבנין ההרוס שיתפזרו לבניו ועליו וכשיבנה יתקבלו (רד"ק). והכתוב שהוא מענין לולי לבנה ממנה (בראשית ט"ז), שירבו בניה ויהיו לעם עלום, ועיין הלקוט שם: ונבנית, לעולם, כי לאני לאנך, לא בנין בשר ודם הנהרס מהר (מדברי רש"י), וזה הדרך מתורגם בל"ע: בתולת ישראל, כאלו אמר תתחדש נעוריה: תעדי, תתקשטי: (ד) נטעי נוטעים, אמרו שהוא ענין במקום עתיד, ואין לורך לזה, כי אמר לותן המוטעים שיטעו הכרם הם גם יחללוהו, לא כמו שהיה בימי הלרה, שהלויכים אללו הפירות, ועתה וחללו ענין המהוכך לעתיד: (ה) כי יש וגו', הנכון שטעם כי כאן לאמר,

וכן

הפטרת יום שני של ראש השנה

קוּמוּ וְנַעֲלֶה צִיּוֹן אֶל־יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ: (ו) כִּי־כֹה וֹאָמַר יְהוָה
דָּנוּ לְיַעֲקֹב שִׂמְחָה וְצַהֲלוּ בְּרֹאשׁ
הַגּוֹיִם הַשְׁמִיעוּ הַלְלוּ וְאִמְרוּ
הוֹשַׁע יְהוָה אֶת־עַמְּךָ אֵת שְׁאֵרִית
יִשְׂרָאֵל: (ז) הִנְנִי מֵבִיא אוֹתָם
מֵאֶרֶץ צָפוֹן וְקִבַּצְתִּים מִיַּרְכְּתֵי־
אֶרֶץ בָּם עִוֵּר וּפִסֵּחַ הָרָה וְיוֹלֶדֶת
יַחְדָּו קָהָל גָּדוֹל יָשׁוּבוּ הֵנָּה:
(ח) בְּבֶכִי יָבֹאוּ וּבְתַחֲנוּנִים אוֹבִילֵם
אוֹלִיכֵם אֶל־נַחֲלֵי מַיִם בְּדֶרֶךְ
יָשָׁר לֹא יִכָּשְׁלוּ בָהּ כִּי־הָיִיתִי
לְיִשְׂרָאֵל לְאָב וְאֶפְרַיִם בְּכֹרִי
הוּא

תרגום אשכנזי

געבירגען: אויף! לאַמיר אונז נאַך ציון רייזען, צום עוויגען אונזערעם גאָטט! (ו) דען זאָ שפּריכט דער עוויגע: רופֿט פֿיר יעקב לויטען פֿרייד־ענרוף! יויכצט פֿרייהייט איהנען צו, אינטער אַללען פֿעלקערן! שטיממעט אַן דען לאָבגעזאַנג! פֿרייזט אונד זינגט: דער עווי־גע האַט זיינעם פֿאָלקע געהאָל־פֿען, דעם איבערריעסטע ישראלים. (ז) יאַ! איך ברינ־גע זיא הער פֿאָם פֿערנען נאָרדען; פֿערזאַממלע זיא פֿאָן דער ערדע גרענצען; זעלבסט בלינדער, אונד לאַה־מער, אונד שוואַנגערע אונד געבעהרערין, קעהרען זעמט־ליך מיט צוריק. איינע גרא־סע פֿאָלקם־פֿערזאַממלונג! (ח) אין זאַנפֿטער רי־הרונג ציע־הען זיא דאַהער; איך פֿיה־רע מיט שאָנונג זיא, לייטע זיא אַן שטילללען וואַססערבעפֿען, אויף עבנעם פֿאַדע, וואָ קיין אַנשטאָם זיא בערראָהט; דען איך בין ישראל איין פֿאַטער, אפֿרים איזט ערשט־

ר ש "י

לופים בראשי מגדלים גבוהים קול נשמע למרחוק. ל"ח נוקרים כמו נוקר חסד לחלפים לשון שמירה כלומר יש יום שיקראו לותם שמרו התורה ויחמרו קומו ונן תיכנס יונתן תרי לית תריבות יומיח יסגי טובח דעתיך למיתי לגדיקיח דנטרו תוריתח מלקדמין: (ו) ונהלו בראש הגוים. במגדלית גבוהים כדי שישמעו למרחוק: (ז) נם עור ופסח. לפילו הנחגלים שבהם לח לחמח: (ח) בבכי יבאו. על ידי תפלה ותשובה:

מזרה

ב א ו ר

וכן כי כה לחמר ה': (ו) דנו ליעקב שמחה, לחמר הרל"ק המוקדם מלוחר, והשוער כה לחמר ה' ליעקב רנו שמחה פי' בשמחה, ולין לוחך לכל זה, כי טעם רנו הוח לשון קריחה בעלמח, כמו ותעבור הרנה במחנה, ויהי' ק"ל שמחה פעול הקריחה, וטעם ליעקב כטעם לחמרי לי לחי הוח, וכדמתורגם בל"ח: ושהלו בראש גוים, ת"י ושולו בריש גלי לעיני כל עממיח: הושיע, העבר לנסתר, וכנוי עמך תחת עמו, וכת"י פריק ה' ית עמיה: (ז) מארץ צפון, כי רוב הגלות בלפון (רל"ק), דהייגו בלפונו של חרץ ישרחל: בם עור ופסח, כל כך יבוחו בנחת שחפילו העור והפסח שיהיו בם והרה והיולדת ילכו לחטם ולח יכשלו בהליכתם (מדברי הל"ל): (ח) בבכי יבואו, יש נכי של שמחה כמו ויבך על נוחרו עוד, והדומים, כן הוח זה מרוב שמחה שיבואו לחרלם יבכו (הל"ל): ובתחנונים אובילם, ענין חמלה ורחמים כמו לנלחי היות להם תחנה (יהושע י"ח) והדומים (הל"ל): ואפרים בכורי הוא, כל כך תביב הוח עלי בבן

הבכור

הוּא: (ט) שִׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה גּוֹיִם
וְהַגִּידוּ בָּאִיִּים מִמֶּרְחָק וְאִמְרוּ
מְזָרֶה יִשְׂרָאֵל יְקַבְּצֶנּוּ וּשְׁמָרוֹ
כְּרֹעֶה עֶדְרוֹ: (י) כִּי־פָדָה יְהוָה
אֶת־יַעֲקֹב וּגְאָלוֹ מִיַּד חָזָק מִמֶּנּוּ:
(יא) וּבָאוּ וְרָנְנוּ בִמְרוֹם־צִיּוֹן וְנָהֲרוּ
אֶל־טוּב יְהוָה עַל־דָּגָן וְעַל־
תִּירֹשׁ וְעַל־יִצְהָר וְעַל־בְּנֵי־צֹאן
וּבָקָר וְהָיְתָה נַפְשָׁם כְּגַן רָוֶה וְלֹא־
יוֹסִיפוּ לְדַאֲבָה עוֹד: (יב) אָז תִּשְׂמַח
בְּתוּלָה בְּמָחוֹל וּבַחֻרִים וְזְקֵנִים
יַחְדָּו וְהָפַכְתִּי אֶבְלָם לְשָׂשׂוֹן
וְנִחַמְתִּים וְשִׂמַּחְתִּים מִיגוֹנָם:
(יג) וְרִוֵּיתִי נֶפֶשׁ הַכֹּהֲנִים דָּשֶׁן
וְעַמִּי אֶת־טוּבִי יִשְׂבָּעוּ נְאֻם־יְהוָה:

ערשטנעבאָרנער מיר — "—
(ט) פֿערנעהמט גאָטטעס
וואָרט, איהר פֿעלקער! פֿער־
קונדעט אין פֿערנען לאַנדען
אונד זאָגט אַן: דער ישראל
אומהער געשטרייעט, זאַמ־
מעלט איהן נון וויעדער, אונד
היטהעט איהן, וויא דער הירט
דיא העערדע היטהעט;
(י) דען דער עווינע ערלאָזט
יעקב, ערריעטטעט פֿאָן דער
האַנד דעם מעכטינערן איהן.
(יא) זינגענד ציעהען זיא ציון'ס
היילינע אַנהעהע הינויף, אונד
שטרעמען צום זעגען גאָט־
טעס הינצו, צו קאָרן אונד
מאָסט אונד אֶהל, אונד יונ־
גען שאַפֿען אונד רינדערן;
דאַס איהרע זעעלע אייניעם
געזעטטיגטען גאַרטען גליכֿט,
אונד קיינע זאָרגע פֿערנער
זיא פֿלאַגט; (יב) דאַן פֿרייי־
עט זיך דאַס יונגפֿרויליכֿע מעד־
כֿען אים רייהען־טאַנץ, אונד
יינגלינג אונד גרייז ניממט

כה

טהייל דאַראַן. „זא וואַנדל' איך איהרע טרויער אין וואָנגע, טרעסטע אונד ערקווי־
קע זיא פֿאָן איהרעם טריבזאַל; (יג) זעטטיגע מיינע פריעסטער מיט אַנגענהמליכֿקייט,
אונד מיין פֿאָלק געניסט מיינעס זעגענס פֿיללע." דעם עווינען וואָרט איזט דיעס! —

זא

ר ש י

(ט) מזרה. ספרי"נט בלע"ז (נערטטרייער, פֿערטפֿרענגער): (יא) ונהרו. יזלפו כמו נהר:
(יג) דשן. שמן:

קול

ב א ו ר

הנכור לחביו, וכת"י וחפרים חביב הוץ קדמי (הג"ל): (ט) מזרה ישראל יקבצנו, כלומר
וידעו הגוים כי לח בכוחם הגלוהו חס לח בכחן החל שהרי על כרחם יולילוהו מרצותם ויביבוהו
לחרלו, וזהו שחמר לח"כ כי פדה ה' לת עמו (מדברי הג"ל): (יא) במרום ציון, ת"י בטור
בית מקדשך דלתבני בליון: ונהרו, יזלפו כמו נהר (רס"י): לדאבה, להעלב ולדחק, והוץ
מקור בפלם לחהבה לת ה' חלהיך (רד"ק): (יב) ובחורים וזקנים יחדיו, גם הס ישמחו על
מחול הבתולות בעבור הסבה שסבתהו: (יג) דשן, ת"י ותפניקין, וכן מתורגם בל"ח:

כה

הפטרת יום שני של ראש השנה

(יד) כֹּה ו אָמַר יְהוָה קוֹל בְּרָמָה
נִשְׁמָע נְהִי בְּכִי תַמְרוּרִים רָחֵל
מְבַכָּה עַל־בָּנֶיהָ מֵאֲנָה לְהִנָּחֵם
עַל־בָּנֶיהָ כִּי אֵינֶנּוּ: (טו) כֹּה ו אָמַר
יְהוָה מִנְעִי קוֹלֵךְ מִבֶּכִי וְעֵינַיִךְ
מִדְּמָעָה כִּי יֵשׁ שָׂכָר לִפְעֻלָּתֵךְ
נְאֻם־יְהוָה וְשָׁבוּ מֵאֶרֶץ אוֹיֵב:
(טז) וְיֵשׁ־תִּקְוָה לְאַחֲרִיתֵךְ נְאֻם־
יְהוָה וְשָׁבוּ בָנִים לִגְבוּלָם:
(יז) שָׁמוֹעַ שָׁמַעְתִּי אֶפְרַיִם מִתְנוֹדֵד

יסרתני

תרגום אשכנזי

(יד) זאָ שפריכט דער עווינע צו יענער שטימע, דיא מאַן צו רמה הערט; ווימערנ, דעם קלאַנג, געטאָן; רחל בעווינט איהרע קינדער, פֿער, ווייגערט אַללען טראָסט, דיא, ווייל זיא פֿערטריבען זינד — (טו) זאָ שפריכט דער עווינע: האַלטע אוין פֿאָם ווינען דיא שטימע, פֿאָן טהראָנען דאַז אויג! דיינע טונענד פֿינדעט אירען לאָהן — דער עווינע פֿערשפריכטם! — זיא קעה, רען ווידער אוים פֿיינדעס לאַנד. (טז) דיינער נאַכקאָמ, מענשאַפֿט שפריעסט האָפֿפֿ, נונג אויף — דער עווינע פֿער, שפריכטם! — זיא קעהרען

ווידער, דיא זערנע, אין פֿאָטערליכֿעם לאַנד; (יז) דען שאָן האָרע אפֿרים איך רייע, פֿאָלל

ר ש י

(יד) קול ברמה נשמע. קלח ברוס עלמח לישתמע קל בית ישראל דנכן על ירמיה נבייח כד שלח יתיה נבוזר אדן מרמתח לשוב מאחרי הגולים אל גדליהו בן אחיקם כמו שאמר בספר זה: רחל מבכה על בניה. מדרש לגדה אמר שהלכו אבות ואמהות לפייס את הקב"ה על שהעמיד מנשה בלס בהיכל ולא נתפייס ונכנסה רחל אמרה לפניו רבונו של עולם רחמי מי מרובים רחמיך או רחמי בשר ודם הוי אומר רחמיך מרובים והלא אני הכנסתי צרתי בתוך ביתי שכל עבודה שעבד יעקב את לבן לא עבד אלא בשבילי וכשבאתי לבנות לאחיה הכניסו את אחותי ולא די שנתקתי אלא שמסרתי לה סימני לף שאם אסו הכניסו בניך צרתך בניתך שתוק להס אמר לה יפה למדת סניגוריס יש שכר לפעולתך לנדקתך שמסרת סימנך לאחותך: (יז) מתנודד. קומפליי"נ בלע"ז עיין

ב א ו ר

(יד) כה אמר ה', מנעי קולך מבכי וגומר, אלא שרואה הנבואה לעורר על הקול הזה שיבבר ה' אליו, לזה הוא, ואמר שהוא ברמה נשמע, ושזה רחל המבכה על בניה, וכיון שהפסיק עי"ז את הענין חוזר לנפול ולאמר כה אמר ה', כדרך הלשון תמיד: קול ברמה נשמע, אמר על ד"מ על עשרת השבטים שרחשם לאפרים, וזכר האם לבלם והיא רחל בחלקו בוכה על בניה, (רד"ק), וזה ג"כ טעם ברמה שהוא בהר לאפרים, ואע"פ שאין קבורתה שם, הנה מ"מ שם היא בוכה בחלק בנה בנורה, או ע"ד שהעיר הרב המבאר שם' את"ה להרמב"ן ז"ל בפ' ויהי עוד בברת ארן (עיין שם): בכי תמרורים, כי יש בכי של שמחה, כנ"ל: כי אינגו, פי' העם (רד"ק): (טו) נאום ה', אזר לא יכזב ולא יתנחם, ולכן בא בלשון המאמר לחמת ההבטחה שזכר, וחבירו כמוהו: (טו) לאחריתך, שם כולל כל הבנים הגולדים מלים מה, וכן ואחריתך בחרב תפול (יחזקאל כ"נ): (יז) שמוע שמעתי וגו', כלומר בבר ראיתי שהוא חוזר בתשובה, ולכן יש תקוה לאחריתו: מתנודד, בוכה ומוהם, מלשון מי ינוד לך: יסרתני, בימים שבבו,

אמנם

יִסְרַתַּנִי וְאִוָּסֵר כְּעֶגֶל לֹא לָמָּד
הֲשִׁבֵנִי וְאָשׁוּבָה כִּי אַתָּה יְהוָה
אֱלֹהָי: (יח) כִּי־אַחֲרֵי שׁוּבִי נִחַמְתִּי
וְאַחֲרֵי הִוָּדְעִי סָפַקְתִּי עַל־יָרֵךְ
בֹּשְׁתִּי וְגַם־נִכְלַמְתִּי כִּי נָשָׂאתִי
חֶרְפַּת נְעוּרָי: (יט) הֵבֵן יַקִּיר לִי
אֶפְרַיִם אִם יֶלֶד שַׁעֲשׁוּעִים כִּי־
מִדֵּי דַבְּרִי בּוֹ זָכֹר אֶזְכְּרֶנּוּ עוֹד
עַל־כֵּן הָמוּ מֵעַי לוֹ רַחֵם אֲרַחֲמֶנּוּ
נְאֻם־יְהוָה:

תרגום אשכנזי מג

פֿאלל יאמערן: דוא צוגטינ־
טעסט; דאך נאהם דיא צוגט
איך אן, וויא אונגעלעהריג
קאלב. אך נים מיך וויעדער
אויף! איך קעהר' איצט גער־
נע וויעדער. ערקעננע, דאס
מיין גאטט דוא זייעסט, א
עווינגער! (יח) דען אין מיך גע־
קעהרט נון, פֿיהלע איך רייע,
ערפֿאהרענער, שלאג' איך אן
דער היפֿטע מיך, שטעהע בע־
שעמט אונד ערראטהענד דא,
אונד טראגע דיא שמאך מיי־
נער יונענדזינדען. (יט) „איזט
אפֿרים מיין ליעבלינגם זאהן?
מיין האלדעם קינד? דאס זא
אינניגליך איך זיין נעדענקע? איבער אללען אויסדרוק זיין נעדענקע? יא אללמיין איננערעם
שפריכט פֿיר איהן; איך ליעבע, איך ליעב' איהן נאך!" דעם עווינגען וואָרט איזט דיעם.

ר ש י

(ציין בהפטרת מטות ירמיה ח' ו') לשון מי ינוד לך: יסרתני. ניסורין לתה הקב"ה: כעגל לא למד. פו"ם לשוויילוני"ן בלשז (וזהו פח"ס עגוויליא"נע בל"ח ניכט איט דעם טטחכעל חכ־
געטריעבען, חנקעטפֿארבט), לשון מלמד הנקר הייתי בתחלה לבך חטאתי לך: (יח) נחמתי. לחי מתחרט על תובבותי: הודעי. שהתבוננתי בעלמי שמעלתי לפרי"ו בלע"ז (וזהו לפערל"וי
ווי־הלג־עכאאען, חייגעזעהען): חרפת נעורי. שיכולים לויבי לחרפני על חטאות נעורי:
(יט) הבן יקיר לי לחברים. הן דברי שבינה כלומר הוא מתנודד ולבי נכסף עלי לרחם שאל בני יקירי הוא כמי שאין לו אלא בן אחד שהוא עושה לו כל רלונו: שעשועים. לישבוויט"ניג בלע"ז (עיין בהמעמר לספר במדבר י"ח ח'): מדי דברי בו. בכל עת שאני מדבר בו. ומדרש ויקרא רבה די דיבורי שנתתי בו שלימדתיו תורתי לרחם עליו:

ב א ו ר

למוס לימי קבלתי זה המוסר כעגל לא למד המקבל המכות שמכין לותו מבלי לעשות בכל זה רצון קונהו, לכל עתה השיבני ואשובה, כי אתה ה' אלהי, ומקבל אני עלי עול מלכותך, כן נראה לי שעור הכתוב, וזה שת"י ולא לפנות כעגל לא מלף: (יח) כי אחרי שובי, לל לבי על המעשים שעשיתי, הנני מתחרט עליהם, ואחרי שהתבוננתי על מעמדי הנני בושתי ונכלמתי, כי מה שנשאתי וסבלתי היא חרפת חטאות נעורי: (יט) הבן יקיר לי, מה זה שאני זוכר לותו תמיד כאלו הוא בן יקיר לי שלא חטא לי מעולם, וזה ילד שעשועים, כלב שמשעשע עם גוי המביא לו (רד"ק), ואמר דרך שלה, ותשובתו בזה על כן המו מעי לו וגו' דרך כמליצה נאה מאוד: מדי דברי בו, כשעם מרגיש העם להביא מדי המלחמה, כי מתולדות האוהב שיתאוה לשפוך תשוקת נפשו בדבור מהנאהב לו ומלותיו, ואומר כאן שהוא זכור יזכרנו עוד יותר מדי שיכולה הלשון לדבר בו, כל כך עלמה אהבתי לו, והכל על"מ אבל השם ב"ה: על כן המו מעי לו, כאלו אמר כמשיב לנפשו אמת שהוא בן יקיר לי, ועל כן וגו':
רחם ארחמנו, כפי ההמשך יתכן שהוא מענין ארחמך ה' חזק וכן הוא מתורגם בל"ח:

איינלייטונג

צור

הפטרת שחרית יום כפור.

פֿאָלגענדע איבערזעצונג זוויא רעדען, זוים דען אָרטאָקעל • אונד טשרעפֿרעדען דעם פּראָפּע• טען ישעיה זיכד פֿאָן אונזערען פּראָפּהעטען זור השטרה, אָדער זוק עפּפּענטליכען פֿאָלוועזען פֿאָך פֿערזעהונגסטאָגע בעטטיאָט וואָרדען. דיא וואַהל, דיא דיעזע מענטער גענטרעפּפּען, קאָנטע כּלאָר גליקליכער זיין• וויידעריק אוים אַלען היילגען רעדען • זאַמוועלגען, דיא ווייר בע• זיטצען, העטטען זיא קיינע אויסהעבען קעננען דיא ווידערערן איהאַלטם, קיינע, דערען איהאַלט דיעזעק היילגען טאָגע דער בוסע אונד רייע אָנגענעמענער אונד דער אויפּ• מערקזאַמקייט ווירדיגער גענוצען וואָרען, אַום דיעזע רעדען דעם ישעיה.

עם זיכד זוויא רעדען, אָבטאָן זיא גענוהעלוך אין אונזערן מחזורים לזאַמען גערוקט טעהען, אונד דעסוועגען פֿיר אייגע גענאַלטען וועדרען קעננטען. דיא ערטע טעהט קאַ• פּיטעל נ"ז פֿענגט מיט פּערז י"ד אָן, אונד עכדיגט זיך מיט דעק טוספּע דעם קאַפּיטעלם; דיא זוויידע מיזט רעז גאַנצע קאַפּיטעל נ"ח.

עם מיזט וואַהרשיינליך, אונד דיא פּראָפּהעטען וויזען טייכען עם סטילסטווייגער זו בעטטעטיגען, דאַם דעז קאַפּיטעל נ"ז זוויא רעדען אין זיך פּאַסט, דאַם אַנזאָ דיא זוויידע העלפּטע דעם קאַפּי• טעלם מיט דער ערטען העלפּטע אין קיינער פֿערבינדונג טעהט. זוואַר האַט דיעזע פֿערוטהונג דיא מיטאַריטעט דער קאָמענטאַטאָרען ניכט פֿיר זיך, אַום וועלכע גענוהעלוך יעדעם קאַפּיטעל זור אייגע פֿאָרטוויפֿענדע רעדע האַלטען, דיא זיא אין איהרען ערקלערונגען זו פֿערבינדען זוכּלען; אַבער בייא גענויערער אונטערזוכּונג וויירד זיך פֿיעלייכט דעז פֿיינע גענוהעלטען לזאַמענהאַנג זו פֿערטיפֿען פֿיר דיא עכטגענגענזעטצטע אויפּוכּ בעטטיאָנען. טאָן אונד טפּרעכּע אונד איהאַלט טיינען אין בייידען העלפּטען גאַנצן פֿערטיידען זו זיין, אונד ניכט דען אינדעמטען לזאַמענהאַנג זו פֿערטהען.

דעק זוייא וויא אויך וואָלוע, זוי פֿיעל מיזט אונטערטייטיק, דאַם דיא זוויידע העלפּטע אָדער דיא ערטע דער איבערזעטצטען רעדען אין פֿיר זיך בעטטעהענדעם גאַנצען מיזט, דעז אַנפּאַנג, מיטטע אונד עכדע האַט; אַנהר בעדורפֿטע עם זור גענוערטיגען אַבזיכּט ניכט. בייידע רע• דען, דיא אונזערע וויזען זור פֿאָלוועזוק אויך דיעזען היילגען טאָג בעטטיאָט האַבען, קאָמ• מען דאַרין איבערהין, דאַם אין בייידען, גאָטט אַום גענוערטיג פֿאָרגעטטעלט, אונד רעדענד אויפּגעפֿיהרט וויירד; דיעם גיבט איהנען בייידען גליכּע פֿייערליכקייט אונד אַנזעטען, אין אַב• זיכּט דעם איהאַלטם אַבער זיכד זיא פֿערטיידען.

דיא הויפּטזעטצע דער ערטען רעדע זיכד קירזליך דיעזע:

[1]) זוי האָך ערהאַבען אויך דעז היילגסטע אונד עוויגע וועזען אויט, זוי אויט עם דאָך דעק לייענדען גענייגטען זורקקערענדען זיכדער גענוערטיג, כּיאָט אויך אַנזעטען, אין אַב• זיכּט, אונד גענוהעלט אויפּ טראָפּט.

[2]) דיא טטראָפּע גאָטטעם האַט כּור דיא בעסערונג דעם מענטען זוק ענדלוועק; אויט דיעזע ערפּאָלגט, זוי קערט גליק אונד רוהע וויעדער; אָדער וויא דער ערהאַבענע רעדנער זיך אויסדריקט: איבעראַל טענט דיא פֿראָהלאָקקעדע בָּאָטהשאַפֿט, פֿרייעדע! פֿרייעדע!

[3]) דער פֿערטאָקטע פֿערבעסער מוין, דער אויך זייגען אויסוועגען פֿאָרטוואַנדעלט, אויך דיא טטיאָט זייגעם גענוסטאָם כּיא העלט, אונד זיך כּיכּט בעסערן וויל, כּור דער טראָפּט בויכט פֿאָן דער טראָפּטאָקטע פֿאוויל הָאָפֿענדע אויסגעטאָסטען. זיין הערץ איזט (אַבערַאַהאָם איט טטיאָנעד אונד בוזוגעד, איהר זייא קיין פֿרייעד!

זאָן אונפֿערקענבאַר אין דיעזער רעדע, פֿייער, ווירדע אונד היילונג בערעזאָנקיים העררשט, זאָ ווירד זיא דעננאָך פֿאָן דער לוויטען איבערטראָפֿפֿען. אין אייגער מגרעדע טן היכלער אונד טייכהיילונג זעהרט גאָטט זעלבסט, וואָם עכטער אונד וואַהרער גאָטטעסדיענסט איזט; דיא גערעכטפֿאָרטגע איזט כאַראַקטירליך, קלאָר אונד דייטליך, אָבטאָן אין העכסטען גראַדע עראַבען אונד פֿאָעטיש, זיא בעדאַרף קיינער ווייטלייפֿיגען ערקלעהרונג. דער הויפטאינהאַלט דערזעלבען איזט, דאָם כיכט קאָסטייאונגען, גייסונגען דעם קערפערם, אויסערליכע לייכען דער רייע אָדער זויטעם אונד אונפֿערטענדליכעם גלעבט דעק עוינגען מנגעניהט זיין, זאָנדערן טהעטיגע אויסאיבונג אָרגאַניטער פֿעליכטען גענען מוזערע כלבענאענטען, דיעם זיין אין גאָטטגעפֿעליגעם פֿאָסטען*).

איט וועלכער בערעזאָנקייט איזט מכער דיעזעם מיטל מכטונג דער אויסבילדונגסקלאָסט דאַרגעסטעלט? גאָטט ווירד ערדענד אויסגעפֿיהרט. זיעהע דיא שיינהיילינגען, וויא זיא זיך דעק טאפֿעל נעהערן, זאָגט ער זו זיינעק פרעפֿעטען, זיא וכלען אין, אָם זיעבטען זיא ווירקליך טוגענד אונד גערעכטיגקייט; זיא פֿאָרטען כאָך רעכטפֿעזטלען, זיא זוכטען זיך גאָטט זו נעהערן, זיא בעטען — גאָטטעם טויאָע טוויגט — דיא טויאָע דער בעטענדען, ווירד גענערט; — דיא היכלער! איהר גלבעט איזט כיכט אונטערוואָרפֿונג, כיכט לייע, איזט מורען, איזט אונפֿריעדענהייט איט גאָטטעם פֿאָרזעהונג:

„זיר פֿאָסטען, זיר פֿיינגען אונז אונזאָכסט,
„רוח הערסט עם כיכט."

גאָטטעם טויאָע עהעבט זיך ווידער. כיכט אעהר זוק פרעפֿעטען, כיין, זו דען זיכדעכן זעלבסט וועגדעט עך זיך — ווא עהאַבען אונד אונערוואַרטעט איזט דיעזע וועגרונג! — עלענדע! אויי, ערע האַנדלונגען זינד ווידערספרוך, איהר פֿאָסטען — אונד הענגט דאָך אייערן בעגיערדען כאָך; איהר פֿוהט אוק ערבאַרמען — אונד האַבט זעלבסט קיין ערבאַרמען, איהר אינהאַנדעלט יע אייערע אינברידער — טוויגט! (פֿערג ד' כ'). אונד, פֿעהרט דיא גאָטטליכע טויאָע פֿאָרט איינט איהר עזוזן, דאָם אייערע גאָטטעסדיענסטליכען האַנדלונגען, אייערע פֿייניגונגען איר אָכ־ גענעהט זיינען? — — כיין! (פֿ. ו') כון פֿאָלגען ביז (פֿ. יו"ל) דיא זעהרען דער טוגענד אונד דער אָרבאַ אין קולען זעטלען, וועלכע אָלעם עכטהאַלטען, וואָם זור אָרבאַליטעט דעם אענטען אונד זייעק פֿערהאַלטען גענגען זיינע אינברידער ערפֿאָרדערליך איזט. זו גלייכער לייט ווירד דעק פרוויאָן ערלעזונק אוים דעק עלענד, אונד פֿרייד אונד גליקזעליקייט לוגעזיכערט. זוק טוים זינד פֿערג י"ג י"ל וויא פערלען אָנגעריהט, וון גאָטט דיא בעטטיוויונק דעם שבת זעהרט; אם איזט דער טאָק דער רוהע אונד דער זעלענזוסט, וון זור פֿאָן גענשפֿטען רעכטען, אונד זייעק פֿערהאַלטען גענגען זיינע אינברידער ערפֿאָרדערליך איזט. זו גלייכער לייט ווירד דעק פרוויאָן ערלעזונק אוים דעק עלענד, אונד פֿרייד אונד גליקזעליקייט לוגעזיכערט. זוק טוים דער היילונק גאָטטעם אָדער דער ערפֿיללונק אונזערער פֿעליכטען כאַדענקען זאָלען.

אין דער ווייטערן עכטווילקונק דער טעהייט דיעזער רעדען האָט אָאָן דעק אינהאַלט דיעזער רעדען כאַ־ כיכט פֿאָרגרייפֿען וואָלען; יא אעהר אונד יא טיעפֿער אר דעק אינהאַלט דיעזער רעדען כאַ־ דענקען ווירד, יא גרעסער ווירד דער כוטען אונד דאָז פֿערגניגען זיין, וועלכע אר דאָרא־ ליעהען קאָן.

---

*) דאָז וואָרט צום, וועלכעם כיכט מגדערם אָם דורך פֿאָסטען איבערזעטלט ווערדען קאָן, בעדייטעט אין דער אורטפֿראַכע כיכט בלאָם ווא אויך דייטטען: עכטהאַלטונג פֿאָן שפייזען, זאָכ־ דערן עם הייסט אויך אָלגעמיינען, ענטהאלטונג פאן אללען שעדליכען בעגיערדען אונד האנדלונגען, אום וועלכע דורך טוגענד בעווירקט ווירד.

הפטרת יום כפור בשחרית

(ישעיה סימן נ"ז.*)

(ו) וְאָמַר סְלוּ־סְלוּ פַּנּוּ־דָרֶךְ
הָרִימוּ מִכְשׁוֹל מִדֶּרֶךְ עַמִּי:
(ג) כִּי כֹה אָמַר רָם וְנִשָּׂא שֹׁכֵן עַד
וְקָדוֹשׁ שְׁמוֹ מָרוֹם וְקָדוֹשׁ אֶשְׁכֹּן
וְאֶת־דַּכָּא וּשְׁפַל־רוּחַ לְהַחֲיוֹת
רוּחַ שְׁפָלִים וּלְהַחֲיוֹת לֵב
נִדְכָּאִים: (ג) כִּי לֹא לְעוֹלָם אָרִיב
וְלֹא לָנֶצַח אֶקְצוֹף כִּי־רוּחַ מִלְּפָנַי
יַעֲטוֹף וּנְשָׁמוֹת אֲנִי עָשִׂיתִי:
(ד) בַּעֲוֹן בִּצְעוֹ קָצַפְתִּי וְאַכֵּהוּ

הסתר

(ו) מאַכט באַהן מאַכט, עבנעט דען וועג שאַפֿט אויס מיינעם פֿאָלקעם פֿאַר יעדעם הינדערנים פֿאָרט. (ג) זאָ שפּריכט דער האָהע אונד ערהאַבענע: (עוויג דוי ערנדער אונד הייליגער איזט זיין נאַמע!) האָך אונד אים הייליגען טהראָנ' איך, אַבער אויך בייא צערקנירשטעם, בייא געבייגטעם גמיטהע, בעלעבע דיא גבייגטען גיי סטעם, בעלעבע דיא צערקנירשטען הערצענם זינד. (ג) איך האַדרע ניכט איממערווערה רענד, צירנע ניכט אויף עווי נע צייטען; ווען דעם מענשען גייסט פֿאָר מיר אין גראַם זיך הילעט, אין גראַם זיך הילען דיא זעלען דיא איך ער שאַפֿען. (ד) צור שטראַפֿע זיינער פֿרעפֿעלטהאַטען צירנט' איך ווהל, אונד שלוג איהן

הארט

ר ש "י

(א) **ואמר** סולו סולו. כה יאמר הנביא בשמי לעמי כשבו כשבו מסילה סלולה פנו ילר הרע מדרכיכם: הרימו מכשול. סלקו החפצים שתתם נכשלים רגליכם בהם הם הרהורי רשע: (ב) מרום וקדום. לחי עוכן ומשם לחי עם דכח ושפל רוח שחני מרכין שכינתי על שפלים ונדכחים סובלי עוני וחלחים: (ג) כי לח לעולם חריב. לח לחיח יסורין על החדם לין תחרותי עליו לחורך ימים ולח קלפתי לנלח: כי רוח מלפני יעטוף. כחשר רוח החדם שהוח מלפני שניתן בו מחתי יעטוף יודה ויכנע על מעלן כמו העטופים בריעב בעטף עולל. והנשמות שחני עשיתי. כי רוח מלפני כי זה משמש בלשון כחשר כמו כי תרחה כי תבח בלומר כשהוח נעטפת והוח נכנע לחי מפטל ריבי וקלפי מעליו: (ד) בעון בלעו. גזלתי: קלפתי. תחלה והכהו הסתר פני תמיד מלרתו וחקלוף ועל כי הלך שובב בדרך לבו זסרם חת

המקרא

ב א ו ר

(א) הרימו מכשול, זו החטחים: (ב) כי כה אמר רם ונשא, לחר שוכן עד וקדוש שמו, לע"פ שמרום וקדום לחכון מ"מ לחכון גם חת דכח ושפל רוח וגו': (ג) כי רוח, שעור הכתוב לח הרוח לחר לחי עשיתי והנשמות לחר לחי עשיתי מלפני יעטופו ויעמכו שיח לפני לסלוח להם ויחזרו למוטב: (ד) בעון, כי לע"פ שבעון בלעו קלפתי ואכהו והוספתי להסתיר פני ולקלוף פעם לחר פעם כל עוד שהלך שובב בדרך לבו, מ"מ מיד כשרחיתי דרכיו דרכי תשובה הנה

לרפחהו

---

*) הנה ההפטרה הזאת מורכבת משתי נבואות של הנביא ישעי' ע"ה, הכתובות בספרו זה לחר זה, ולחר הרחשונה ממנה תעורר על התשובה שלין להתייחס ממנה, ושלין לך דבר שעומד בפניה, והשניה (המתחלת בפסוק קרץ בגרון) ת ורה על התשובה *החמתית* מה היח, שלח שק ולח תענית גורמין, כי חם תשובה ומעשים טובים.

הַסְתֵּר וְאֶקְצֹף וַיֵּלֶךְ שׁוֹבֵב בְּדֶרֶךְ לִבּוֹ: (ה) דְּרָכָיו רָאִיתִי וְאֶרְפָּאֵהוּ וְאַנְחֵהוּ וַאֲשַׁלֵּם נִחֻמִים לוֹ וְלַאֲבֵלָיו: (ו) בּוֹרֵא נִוב שְׂפָתָיִם שָׁלוֹם ו שָׁלוֹם לָרָחוֹק וְלַקָּרוֹב אָמַר יְהוָה וְרָפָאתִיו: (ז) וְהָרְשָׁעִים כַּיָּם נִגָּרֵשׁ כִּי הַשֹּׁקֵט לֹא יוּכָל וַיִּגְרְשׁוּ מֵימָיו רֶפֶשׁ וָטִיט: (ח) אֵין שָׁלוֹם אָמַר אֱלֹהַי לָרְשָׁעִים: (ט) קְרָא בְגָרוֹן אַל־תַּחְשֹׂךְ כַּשּׁוֹפָר הָרֵם קוֹלֶךָ וְהַגֵּד לְעַמִּי פִּשְׁעָם

נ"ב קרי ולבית

האַרט, פֿערבאַרג מיין אַנט־ליץ צירנענד, דען פֿערווילט דערט הינג ער זיינעם הערצען נאַך; (ה) איך זעהע איהן רוי־ענד וועדערקעהרען נון היילי איך איהן, לייטע איהן בע־לאָהנט מיט טראָסט, איהן אונד דיא מיט איהם טרו־ערטען. (ו) דער שעפֿער וויללס! יערעם מונד ענט־פֿליסט דיא באָטשאַפֿט: פֿרי־דע דעם פֿערנען אונד דעט נאַהען פֿריעדע! דער עווינע שפראַכּ: איך היילע איהן. (ז) פֿרעפֿלער אַבער זינד וויא אויפֿגעוויהלטעם מעער, דאַז ניכּט רוהיג וועדען קאַן; שטעטם וויהלען זיינע וואַס־סערוואָגען, שלאַם אונד אונ־

ראַטה אויף. (ח) קיין פֿרידע! זאַגט מיין גאָטט, דיעזען פֿרעפֿלערן. (ט) רוף עם מיט לויטעם טאָן, לאַס ניכּט אַב. וויא פּאָזוינענרוף ערשאַלל' דיא שטימע איבערצייג' מיין פֿאָלק זיי־

נער

ר ש י

המקרא וכן פירושו בעון בלעו וילך שובב בדרכי לבו קלפתי ואכתו: (ה) דרכיו ראיתי. כשהוא נכנע מלפני שבחתהו ורה: ורפאתהו ואנחתהו. ואוליכהו בדרך מרפא לו ואנחתהו לשון הנח' ומרגוע: לו ולאבליו. למנטערים עליו: (ו) בורא ניב שפתים. בורא אני לו ניב שפתים חדש כלפי שבחתהו ורה עד עתה והכל קרוי עליו תגר יקרא לו שלום שלום: לרחוק ולקרוב. שניהם שוין מי שנתייאש והורגל בתורתי ועבודתי מנעוריו ומי שנתקרב עתה מקרוב לשוב מדרכו הרעה אמר ה' ורפאתיו מחוליו ומחטאיו: (ז) והרשעים. אלין מותנין לב לשוב: כים נגרש. היס הזה גליו מתגאים לרום למעלה ולנחת חוץ לגבול החול אשר שמתי גבול ליס וכשמגיע שם הוא נשבר על כורחו וכל זה גל אחד יגבילו רוחה ואינו חוזר בו כך הרשע רוחה את חבירו לוקה ברשעו ואינו חוזר בו ומה היס רשעו וסריותו על פיו כך הרשעים סריותם בפיהם כגון פרעה אמר מי ה' שאשמע אמר מי בכל אלהי האלהות נבוכדנצר אמר אדמה לעליון. כים נגרש כיס אשר נגרש שגורש כל היום רשע וטיט: (ח) אין שלום. כלפי שאמר לצדיקים ולבבלי תשובה שלום שלום לרחוק וגומר חזר ואמר אין שלום לרשעים: (ט) והגד לעמי פשעם. אלו תלמידי חכמים שבל

שגגתם

ב א ו ר

קרפאתהו וגומר: (ו) בורא ניב שפתים, כלומר הוא אשר עם פה לאדם וברא בו ניב שפתיה, הוא יחדש ג"כ עתה דבר שפתים לאמור שלום שלום וגו', והתרגום כפי הענין: לרחוק ולקרוב, כלומר שלום יהיה לרחוק, זהו בעל תשובה שהיה רחוק ונתקרב עתה, כמו לקרוב אל הצדיקים שהיו קרובים כבר, וטעם ורפאתיו על הרחוק שנתקרב: (ז) והרשעים, וי"ו לעורר על ההיפך: כים נגרש, אשר השקט לא יוכל, כי אם כל רגע ורגע יבוא גל אחר גל אל השפה ויגרשו מימיו רפש וטיט מקרקע הים אל היבשה, כן הרשעים לעולם לא ינוחו מעשות מעשים מגונים ומכוערים עד שימותו וכמו שאמר גמ"ח שם אבדו הרשעים רונן: (ט) לעמי, לאלו שקורחים

אותם

וּלְבֵית יַעֲקֹב חַטֹּאתָם: (י) וְאוֹתִי
יוֹם יוֹם יִדְרֹשׁוּן וְדַעַת דְּרָכַי
יֶחְפָּצוּן כְּגוֹי אֲשֶׁר־צְדָקָה עָשָׂה
וּמִשְׁפַּט אֱלֹהָיו לֹא עָזָב יִשְׁאָלוּנִי
מִשְׁפְּטֵי־צֶדֶק קִרְבַת אֱלֹהִים
יֶחְפָּצוּן: (יא) לָמָּה צַמְנוּ וְלֹא רָאִיתָ
עִנִּינוּ נַפְשֵׁנוּ וְלֹא תֵדָע הֵן בְּיוֹם
צֹמְכֶם תִּמְצְאוּ־חֵפֶץ וְכָל־
עַצְּבִיכֶם תִּנְגֹּשׂוּ: (יב) הֵן לְרִיב
וּמַצָּה תָּצוֹמוּ וּלְהַכּוֹת בְּאֶגְרֹף
רֶשַׁע לֹא־תָצוֹמוּ כַּיּוֹם לְהַשְׁמִיעַ
בַּמָּרוֹם קוֹלְכֶם: (יג) הֲכָזֶה יִהְיֶה
צוֹם אֶבְחָרֵהוּ יוֹם עַנּוֹת אָדָם

נפשו

נער מיסטעטהאַטען, דאַז הויז יעקב'ס זיינער זינדען. (י) ניט וואַהר? וויא זוּען מיך טאַג פֿיר טאַג, וואָללען נערנע מיינע וועג' ערקענענען; גלייך אויפֿ נעם פֿאָלק דאַז ווירקליך טוט, גענר איבט, דאַז זיינעם גאָטפֿ טעם לעהרען ניט פֿערלאַסט, סען, פֿראַגען זיא נאַך רעכטפֿ געזעצען. וויא זאָ זעהנליך ווינ שען זיא, זיך נאָטט צו נאָהערן! (יא) „אך! וואַרום פֿאַסטען וויר, דוא ויעהעסט עם ניט? ווּיר פֿיניגען אונזערע זעלען, אַך! דוא מערקסט ניט דאַרויף." אַבער זעלבסט אַם פֿאַסט־טאַגע, הענגט איהר יאָ אייערן בעגיערדע נאַך, אונד דרענגט אייערע שולדנער האַרט. (יב) וואַהרליך! איהר פֿאַסטעט נור צו שטרייט אונד האַדער, אום צו אונטער־דריקקען מיט אונגערעכטער פֿויסט. אָ פֿאַסטעט פֿאַרטרין זאָ ניט מעהר! לאַסט אייערע שטיממען ניכט היממעלאַן ערשאַללען. (יג) וויא? דאַז וואָר' אוין פֿאַסטען וואָהלגעפֿעלליג מיר, וועו דען גאַנצען טאָג אוין ערדען־זאָהן דען לייב קאַסטייעט? וועו

נע׳

ר ש י

סגנתם פסע שגגת תלמוד עולה זדון: ולבית יעקב חטאתם. אלו עמי הארץ שאף זדונם שגגה: (י) ואותי יום יום ידרושון. כענין שנא' ויפתחו בפיהם: ודעת דרכי יחפצון. חפצים לשאול הוראות לחכמים כאילו רוצים לקיימם: כגוי אשר לדקה עשה וגו'. כך שואלים אותי תמיד משפטי לדק וחין דעתם לקיים וכשהן למים וחין נענין אומרים למה למנו ולא רחית וחני אומר הן ביום צומכם תמצאו חפץ כל חפצי לרביכם אתם עמלים למלא וחף בגזל וחמס: (יא) וכל עלביכם. בעלי חוב שלכם הנעלבים על ידיכם אתם נוגשים אותם ביום צומכם: (יב) לא תצומו ביום. כשפע היום לשנור לבנכם

כדי

ב א ו ר

אותם בשם עמי, ובפה אותי יום יום ידרושון, כאלו יהיו גוי אשר לדקה עשה, ובחמת לבם בל עמם ובכל עת יוסיפו חטא על פשע: (יא) למה צמנו, בן יאמרו אלו החנפים, והקב"ה משיבם הן ביום צומכם וגומר: תמצאו חפץ, כל חפצי לרביכם אתם עמלים למצוא וחף בגזל וחמס (רש"י), ורד"ק אמר כי ביום התענית יתאספו העם וירחה אדם את בעל חובו ויבקש ממנו שיסלח בלומר חובו, הנה מ"כ אין צומכם לחל כי אם לרביכם: עצביכם, ממוניכם, כמו ועלניך בניית נכרי, כי הממון יגיע האדם ועצבונו (רד"ק), ורש"י אמר בעלי חוב שלכם הנעלבים על ידיכם אתם נוגשים אותם ביום צומכם וכן הוא מתורגם: (יב) ביום, כשפע יום

צומכם

נַפְשָׁו֙ הַלָּלְךָ֣ כְּאַגְמֹ֔ן רֹאשׁ֖וֹ וְשַׂ֑ק
וְאֹפֶר֙ יַצִּ֣יעַ הֲלָוֶ֔ה תִּקְרָא־צ֖וֹם
וְי֥וֹם רָצ֖וֹן לַיהוָֽה׃ (ד) הֲלוֹא֙ זֶ֣ה
צ֔וֹם אֶבְחָרֵ֑הוּ פַּתֵּ֤חַ חַרְצֻבּוֹת֙ רֶ֔שַׁע
הַתֵּ֥ר אֲגֻדּ֖וֹת מוֹטָ֑ה וְשַׁלַּ֥ח רְצוּצִ֖ים
חָפְשִׁ֔ים וְכָל־מוֹטָ֖ה תְּנַתֵּֽקוּ׃
(ט) הֲלוֹא֙ פָּרֹ֣ס לָרָעֵ֔ב לַחְמֶ֑ךָ
וַעֲנִיִּ֥ים מְרוּדִ֖ים תָּבִ֣יא בָ֔יִת כִּֽי־
תִרְאֶ֥ה עָרֹ֖ם וְכִסִּיתֹ֑ו וּמִבְּשָׂרְךָ֖
לֹ֥א תִתְעַלָּֽם׃ (ח) אָ֣ז יִבָּקַ֤ע כַּשַּׁחַר֙
אוֹרֶ֔ךָ וַאֲרֻכָתְךָ֖ מְהֵרָ֣ה תִצְמָ֑ח
וְהָלַ֤ךְ לְפָנֶ֙יךָ֙ צִדְקֶ֔ךָ כְּבֹ֥וד יְהוָ֖ה
יַאַסְפֶֽךָ׃ (ט) אָ֣ז תִּקְרָ֔א וַיהוָ֖ה יַעֲנֶ֑ה
תְּשַׁוַּ֣ע וְיֹאמַ֔ר הִנֵּ֑נִי אִם־תָּסִ֤יר
מִתּוֹכְךָ֙ מוֹטָ֔ה שִׁלַּ֖ח אֶצְבַּ֣ע וְדֶ֥בֶר־
אָֽוֶן׃ (י) וְתָפֵ֤ק לָרָעֵב֙ נַפְשֶׁ֔ךָ וְנֶ֥פֶשׁ
נַעֲנָ֖ה תַּשְׂבִּ֑יעַ וְזָרַ֤ח בַּחֹשֶׁךְ֙ אוֹרֶ֔ךָ

ואפלחך

תרגום אשכנזי מז

נעקרימעט זיין הויפט וויא
שילף־ראָהר וואַנקט? וועז זאַק
אונד אַשע דען מענשען גאַנץ
פֿערהילעט? אונד דיעם נעג־
נעט איהר פֿאַסטען? איינען
טאַגדעם עוויגען אַנגענעהם?
(י) ניין, פֿירוואַהר! דיעס
איזט איין פֿאַסטען וואָהלגע־
פֿעלליג מיר: דער באָהויט
קעטטען לאָזען; פֿאָן דער ביר־
דע לאַסט בעפֿרייען; דען גע־
פֿעסעלטען פֿרייאהייט גע־
בען, אונד דער שולטער יג־
דעס יאָך ענטהעבען. (טו) אָ
בריך דעם הונגריגען דיין
ברָאד; עפֿפֿנע דעם טריבען
עלענדען דיינע טהיר; זיהעסט
דוא איהן נאַקט, בעקלייד
איהן; ענטציהע דיך ניכט דעם,
דער דיינעס פֿלייש עם איזט;
(טז) דאַן ווירד וויא מאָרגען־
ראָטה דיין ליכט דורכברע־
כען, גענעזונג דיינער זעעלע
שנעלל ענטשפריעסען; דאַן
וואַללעט דיא טוגענד פֿאָר דיר
הער; גאָטטעס מאַיעסטעט
בעשליסט דען צוג. (יז) דאַן
רופֿ איהן אָן, דער עוויגע אַנט־
וואָרטעט; פֿלעהע געטראָסט,
ער שפריכט: היר בין איך! אַבער ענטפֿערנע ערשט אוים דיינער מיטטע, דריקקענ־
דע בירדע, טיקקישען פֿינגערצייג, פֿערלוימדערישע רעדע; (יח) דען הונגריגען לאַבע
דיינע זעעלע גערנע, זעטטיגע גערנע שמאַכטענדעם געמיטהע; דאַן גיהט אים דונקעלן אויף,

ר ש "י

כדי שיזמע קולכם במרום: (יג) הלכוף. ה"ל זו תמיה כלומר אמת לכוף נתגמון רחמו חני
לריך. לגמון הוא כמין מחט כפוף ולדין בו דגים וקורין לו לויי"ס (הַאמען, פֿישאַנגעל, ועיין מרפח
לעון שבת י"ח ע' ד"ה ב ל ח י): הלזה תקרח לוס. לעון תמיה לביכך הה"ל נקודה חטף פתח:
(יד) חרלובות. לעון קשר וחיסור: מוטה. העיית משפט: וכל מוטה תנתקו. תרגם יונתן
וכל דין מוסדי תסלקון: (טו) ועניים מרודים. נחנקים ונחנקים על כרחם כעון עניי
ומרודי לריך בציחי: ומבשרך. ומקרובך: (טז) יבקע כשחר. כעמוד השחר הבוקע בעגים:
וחרוכתך מהרה. ורפוחתך מהרה כמו ח"ל חרוכה לך: (יח) ותפק לרעב נפשך. בתנחומי דבריס טוביס:

באור

לומכס: (טו) ומבשרך, ממי שהוח בשר ודס כמוך, זה ריעך: (טו) וארוכתך, ורפוחתך:
(יז) שלח אצבע, לתת סימנים לעל שקל, וכתרגום החרמי מסטיות דין מרמז בחכנע:

וַאֲפַלְּחֵךְ כַּצְּהָרָיִם: (יט) וְנָחֲךָ
יְהוָה תָּמִיד וְהִשְׂבִּיעַ בְּצַחְצָחוֹת
נַפְשֶׁךָ וְעַצְמֹתֶיךָ יַחֲלִיץ וְהָיִיתָ
כְּגַן רָוֶה וּכְמוֹצָא מַיִם אֲשֶׁר לֹא־
יְכַזְּבוּ מֵימָיו: (כ) וּבָנוּ מִמְּךָ חָרְבוֹת
עוֹלָם מוֹסְדֵי דוֹר־וָדוֹר תְּקוֹמֵם
וְקָרָא לְךָ גֹּדֵר פֶּרֶץ מְשׁוֹבֵב
נְתִיבוֹת לָשָׁבֶת: (כא) אִם־תָּשִׁיב
מִשַּׁבָּת רַגְלֶךָ עֲשׂוֹת חֲפָצֶךָ בְּיוֹם
קָדְשִׁי וְקָרָאתָ לַשַּׁבָּת עֹנֶג לִקְדוֹשׁ
יְהוָה מְכֻבָּד וְכִבַּדְתּוֹ מֵעֲשׂוֹת
דְּרָכֶיךָ מִמְּצוֹא חֶפְצְךָ וְדַבֵּר דָּבָר:
(כב) אָז תִּתְעַנַּג עַל־יְהוָה
וְהִרְכַּבְתִּיךָ עַל־בָּמֳתֵי אָרֶץ
וְהַאֲכַלְתִּיךָ נַחֲלַת יַעֲקֹב אָבִיךָ כִּי
פִּי יְהוָה דִּבֵּר:

יתיר ו'

דיין ליפט, דיא פֿינסטערנים
ווירד העללע מיטטאגס־זאננע;
(יט) ראן לייטעט דיך דער עווי־
גע איממערוועראנד, ערקוי קט
דיינען גייסט אין דיררער צייט,
אונד פֿערלייהעט דעם גע־ביין
איממער נייע קראפֿט; וואהל־
נעווועסערטעם גארטען גלי־
כֿעסט דוא דאן, גלייכֿעסט פֿרי־
שען וואססערקוועללען, דערן
שטרעמע ניע פֿערזיעגען.
(כ) בויעסט אויפֿם נייע דער
פֿארוועלט אֶדע טריממער;
זענקסט אויפֿם נייע דער פֿע־
סטע גרונד פֿיר פֿאלגעציים;
דאן נענגט וויעדערהערשטעל־
לער! דיא נאכֿוועלט דיך, דען
מאן, דער צו וואהנזיץ ווילדע
שטיגע אומשאפֿען. (כא) ווען
אם שבת דיינע טריטטע רא־
סטען; ווען אן מיינעם הייליגען
טאגע געווערבע רוהען, ווען
דוא דען שבת לוסט דער זעלע
נענעסט, נאטטעס הייליגונג
נאנץ געווייהט; געווי הט, דורך
ראסטען פֿאן ווועלטגעטיממעל;
ווען דיא זעלע פֿאן אייטלעם וואונש, דער מונד פֿאן לעערען רעדען שוויינט; (כב) אָ דאן
פֿינדעסט דוא בייס עוויגען זעלענרוהע געווים, ערהעבסט דורך איהן אבער אללע ער־
דענהעהן דיך, גענים־סט דיינעס פֿאטערס יעקב'ס נאנצעם ערבע. זאָ שפריכֿט דעם
עוויגען מונד. —

ר ש "י

(יט) בצחצחות. בעת למחון וכלורית כך תרגמו יונתן: יחליץ. יזיין כמו חלוצי לבא: (כ) משובב נתיבו' לבעת. ת"י מתיב רעיציא לאורית'. משוב ב כמו משיב. לבעת לייסורו של עולם: (כב) נחלת יעקב אביך. נחלה בלא מנרים כמה אב' ופרלת ימה וקדמה וגו' לא כאברהם אנא' לו הארץ אשר אתה רואה. ויעקב אמר את הבעת אנא' ויתן את פני העיר שקבע תחומין עם דמדומי חמה כך פי' ר' שמעון:

באור

(יט) בצחצחות, בעת יובש: יחליץ, יזיין, כלומר יחזיק: (כ) וקורא, מבנין פועל, כלומר הזה יהי' נקרא לך: משובב, ליבנות דמשתמע לתרי לפי, ח' עניני כמו משיב, ג' לשון פרוע ומעניין שובב דלעיל, והטעם משיב נתיבות שוממות להיות נתיבות מסודרות ומיושבות, וכן הוא מתורגם: (כא) וקראת לשבת עונג, ותקרא לזאת ג"כ לקדוש ה' מכובד, כלומר לקדושת הבס. ולדעת הרל"ק שעורו כך, וקרלת לבעת עונג וקרלת לקדוש ה' מכובד. ויהי' כפל ענין במלות שונות: מעשות דרכיך, מ"ם ההרחקה, כלומר לבלתי עשות: (כב) כי פי ה' דבר, בבר מבואר במ"ח שמלת כי עניבו לפעמים בעין מלת בן, כלומר בושת ובושת דבר פי ה':

מבוא הספר

להפטרת מנחה יום כפור

א ימי חיי הנביא יונה ונבואתו.

אמרו בירושלמי פרק החליל יונה בן אמתי היה משבט לוי בן החזה שנלכלה תת חליהו והוא היה לוי מת שהיה חליהו, ור' יוחנן אמר שיה משבט זבולן, כי הוא נכח על ירבעם בן יואש, כמו שכתוב בס' מלכים (מ"ב י"ד) כדבר ה' אלהי ישראל אשר דבר ביד עבדו יונה בן אמתי הנביא לשון מגת החפר, והמקום הזה בחלק זבולן היה, במו שכתוב (יהושע י"ט) ומשם עתה חפר, אמר ר' לוי יפה למדנו ר' יוחנן אמו היתה מאשר וחניו מזבלון ע"כ, היולת לנו בנגור מהכתוב הנזכר הוא שחיה ונבא יונה בימי ירבעם בן יואש מלך ישראל, ובאותו הזמן מלך עזיה על יהודה וירושלים בנזכר בכתוב (מ"ב שם), וח"כ היו הנביאים שנבאו עמו בפרק אחד, ישעיה הושע ועמוס, כנזכר בתחלת ספר כל אחד מאלו הנביאים, ולדעת קלתם שהניח הרמ"ח בהקדמתו לספר תרי עשר גם יואל נבא בזמן הזה. לכל מיכה לע"פ שנבא גם הוא עם הושע עמוס וישעיה בפרק אחד, כפי עדות הכתוב בתחלת ספרו, מ"מ נראה גם משם שהוא לא נבא בימי יונה, כי ירבעם מת בימי עזיה, ומיכה לא נבא כי אם בימי יותם בן עזיה והלאה, ולא מצינו שנבא יונה בימי שאר המלכים שמלכו לאחרי מות ירבעם. לולי מת גם הוא בזה הזמן או שקראה נבואתו מטעם הנזכר במגילתא, לאמרו אם יונה תבע כבוד הבן ולא תבע כבוד האב, ר"ל משם לכבוד ישראל ולא לכבוד החלל יתברך, מלי נאמר בו ויהי דבר ה' אל יונה בן אמתי שנית, שנית דבר עמו ולא אליהו, ונאמר בגמרא (יבמות ל"ח) ויהי דבר ה' אל יונה בן אמתי שנית לאמר שנית דברה עמו שכינה אליהו לא דברה עמו, והקשו ולא כתיב הוא השיב את גבול ישראל מלבוא חמת עד ים הערבה כדבר ה' אלהי ישראל אשר דבר ביד עבדו יונה בן אמתי הנביא, אמר רבינא על עסקי נינוה קאמר, רב אחאי בר יצחק אמר הכי קאמר בדבר ה' וגו' כשם שנהפך לנינוה מרעה לטובה כך בימי ירבעם בן יואש נהפך להם לישראל מרעה לטובה. ובי' רש"י ז"ל על עסקי נינוה הוא אלא דבר עמו אלא שני פעמים, והקשו שם ע"ז בתוספות ותימה דלמאי לכתריך למכתב שנית ולא אליהו, והרבו שם בדבורים (עיין שם). ונקשה אלדבר זה משמע שעל מאמר רבינא לחוד שייך הקושיא, ואלא אלא"ה יקשה מאי לכתריך לאשמעינן וזה לעיין בדבריהם כהוגה ונהגה, לכל חין כאן מקומו, ואני לא בחתי כי אם לתרץ דברי הגמרא ע"פ המגילתא, דהיינו שזה קמשמע לן שהחטא גרם אלא דבר עמו עוד אלא פעם שנית ולא אליהו לפי שחטא וגו'. אלא איש עוד לכאורה להקשות בתחלה מאי קשבר ולבסוף מאי קשבר, לאחרי שמניעת הנבואה היתה לעונש, מאי הקשה לו מכתוב לאשר דבר וגו', לולי היתה הנבואה הזאת קודם מעשה נינוה, ומעשה הדרש לאחר שחטא דבר עמו פעם שנית ולא אליהו; ואם נאמוד לאמור שהי' נקבלה לכלם שהיתה מלוחרת בזמן, מאי מפרק ליה על עסקי נינוה לא דבר עמו אלא פעם שנית, הכי זה שונה לאחרי אלא הי' עוד לדבר עמו בזה העסק כי כבר שבו, והרחי' אלא גרס החטא ממה שדבר עמו מעסקים אחרים ; ועוד איך יתכן דעת רב נחמן אלא דבר עמו כלל בעסק ירבעם, לאחרי שהי' מקובל אצלם זמן הדבור הזה. ונראה לי לפרש המשך המאמרים כזה, אחר שאמר שתים שנית דבר עמו ולא אליהו, משמע מזה הלשון אלא דבר עמו מכל וכל כי אם שני פעמים ולא יותר, ושפיר הקשה והא כתיב וגו' שאם גם הקדים נבואת ירבעם, מ"מ הי' הדבור השני בעסקי נינוה הדבור האליהי שהי' אליו מאת ה' ואיך יאמר אלא דבר עמו כי אם ב' פעמים? אמר רבינא על עסקי נינוה קאמר.

מבוא הספר

בלומר מלת שנית שנזכר לינו על כלל הנבואות כי אם על עסקי נינוה לבד, והטעם לאחרי הדבור הראשון על נינוה, הוא שאחת הוא, לא דבר עמו עוד אלא פעם שנית ולא פעם שלישית. ורב נחמן אמר דברים כמשמען שאחרת לא דבר עמו לא בדבר נינוה ולא בדבר אחר אלא פעם שנית ולא שלישית, ושעם לאחר דבר דרך דוגמא וק"ל. והנה לדעת רב נחמן לפשר שהקדים מעשה יונה גם לימי ירבעם בן יואש ולינו מוכח מקרא בזמן מה היה, ולולי שמטעם זה לאמרו (ב"מ י"ד, ופסחים ל"ח) הוצרך יעשי' עמוס ומיכה בפרק אחד נתנבאו, ולא אמרו גם יונה עם שלשה הראשוני' וכנ"ל, לפי שלא היו נרור אלמלא אם נצא לירבעם אם לא, ולפשר שלא נצא כלל בארץ ישראל, ולדעת בעל ס"ע שנצא ליהוא, מ"מ לפשר שבימי ירבעם בן בנו לא נצא עוד, אלא שבכל זה נראה לע"ד יש להוכיח שתירע מעשה נינוה סמוך לאותו הזמן שהזיע ירבעם גבול ישראל מידי הארמים, לשר על כן הניח הדומם ממנו. בימים ההם היו מלכות לשור הלוך וגדול, עד שבימי שלמנאסר, המלך השלישי לאחרי כול שמלך בנינוה בעשר שנים לאחרי מות ירבעם בן יואש, היו רוב מלכי שאר המדינות עבדים למלך לשור, כדכתיב (מ"ב י"ז) ויעל מלך לשור מצבל ומכותת וגו' ובימי סנחריב שמלך לאחריו כתיב (שם י"ט) לאמנם החריבו מלכי לשור לת הגוים ואת ארצם, עד שבח נבוכדנצר ובנו כל הארצות ומרד בשלך לשור והחריב לת נינוה כאשר נודע מדברי חז"ל ומדברי הימים לממלכות הארצות:

ב בוחב הספר.

לפי מה שהניחו בגמרא (ב"ב ט"ו) לא כתבו הנביאים עצמן לוט לוט ספרו, כי אם שמואל וירמי' לבדם, ופי' ברש"י יעשי' לא כתבו שהרגו מנשה, יחזקאל מפני שלא נתנה נבואה ליכתב בחולה לארץ, ושנים עשר נביאים (חוץ מני זכריה ומלאכי שהיו מלנשי כ"הג) מתוך שהיו נבואותיהן קטנות, והקצו בתוספות והא ירמי' נמי בחולה לארץ הוה ונתנבא שם כמה נבואות ולא מלינו שחזר יותר לא"י (עיין שם). ולע"ד נראה הדבר בהיפך, שמן הראוי לאת טעם על המעט היולא מן הכלל, ולא על הרוב, ולכן נאמר דרך סברא שכל הנביאים לא כתבו נבואותיהם על ספר, כי לאחרי שקראום בפרהסיא בין העם והוכיחום על פניהם כנר עשו שליחותם, ואם שהיו דבריהם דברים קדושים הראויים לקיימם, ובפרט מה שנאמרו על התורות לאחור, הנה ידעו שהיו תקועים בלב אנשי ירושלם סגלה הנוטים לאזנם לקולם והולכים בדרכי ה', הן הנה יכתבום על ספר או ילמדום לבניהם ולתלמידיהם דור לאחר דור. וגם ירמיה הנביא לא הי' כותב לת נבואותיו, לולי שהי' לו הדבר הזה בהדיא מאת ה' (ירמי' ל') לאמור כתב לך לת כל הדברים לשר דברתי אליך אל ספר, ובמקום אחר (שם ל"ו) קח לך מגלת ספר וגו', ואין לך רעי' גדולה מזו שלא הי' הדבר מן ההרגל, ושמואל הנביא לא כתב נבואותיו, אלא כפי מה שהיו נכללים בספור העתים שעברו על ישראל, וכמו ס' מלכים שכתב ירמיה שנכללו בו ג"כ לויזה נבואות מנביאים לאחרים, והנה הרדי"ק כתב בהקדמתו לפירוש תרי עשר, למה בכל י"ב הנביאים החלה לא קרא הכתוב לאחד מהם ספר כי אם נבואת נחום שאמר משא נינוה ספר מזון נחום החלקוזי, והזיב שאחר הנביאים ספרו נבואותיהם כמו שראו לותן ונכתבו לותן הנבואות כפי מה שיעמעו מפיהם, וגם יונה שנתן על נינוה הלך שמה וקרא לת הקריאה בפיו וכלשונו, לאמנם נחום לא הלך אל נינוה לכתוב כתב נבואתו על ספר ושלחה לשם, ולכן לאמר הכתוב ספר חזון נחום, כי בספר נמצאה נבואתו זאת. ולכאורה נראה שזה נגד הגמרא, כי הם לאמרו (שם שם) לנשי כ"הג כתבו יחזקאל תרי עשר וגו', והרי נחום בכלל, ואם נאמר שכונתם על הרוב, למה לא לאמרו נחום כתב ספרו? לאמנם בשעיין היטב במאמרי חז"ל ילדקו דבריו בכלל אם לא בפרט, ובסברתיה אם לא מטעמיה. כי אם נאמר דברים כמשמען, ושעם

כתבו

כתבו שעד הנה לא היו נכתבים כלל, יפלו בזה כמה ספיקות. א) ממה שנמלא הנס כתובים על דברי נתן הנביא ועל דברי גד החוזה ועל נבואת אחיה השלוני ועוד, מה דינם לבין שאר הנבואות שלא נכתבו ואלו לא נכתבו, בין ע"י עצמם בין ע"י אחרים הדבר צוה בזה ההבדל. ואם תמצי לומר המעשה שהי' כך הי', ב) הנה ידוע שכל הדברים האלה כבר היו נשבחים בימי אנשי כ"הג, כי לולא כן הכניסו גם אלה בספרי הקודש, כי גם בם רוח ה' דבר ומלתו על לשונם. ואיך יסבול הדעת לומר שכל אלו הדברים הכתובים נאבדו ונשתכחו, ואותן הדברים שלא היו מסורים כי אם בפה לא נשתכחו, ואם כך הסברת נותנת, לא הי' לאנשי כ"הג וחכמי תלמד לכתוב מה שבתבו לחזק התורה. ג) לאמרו חזקיה וסיעתו כתבו משלי וכו', מדכתיב (משלי כ"ה) גם אלה משלי שלמה אשר העתיקו אנשי חזקיה, והלא המאמר הזה בעצמו סותר לדבריהם מב' בחינות. ד) שאין לשון העתקה נופל כי אם מכתב לכתב, ה) ממה שאמר גם אלה שהעתיקו אנשי חזקיה משלי שלמה הם משמע שהראשונים שכבר לא העתיקו, והם אמרו סתם כתבו משלי, וכל משלי במשמע? אלא הענין כמו שפירשו שם רוב המפרשים, שאלה משלי שלמה האחרונים היו מפוזרים אנה ואנה בספריו, ומשם העתיקום אנשי חזקיה לאחרם עם משלו הראשונים, שהי' כבר ספר בפני עצמו, וחזרו וכתבו כלם על מגלת ספר אחת והיו אלו והלאה למחברת אחת, וזה שאמרו חז"ל חזקיהו וסיעתו כתבו משלי, כוונתם זה הספר המלוי עתה בידינו המבונה בשם משלי, והדעת נותנת שבך הענין גם בדברי הנביאים, כי הם אמרו ודרשו והוכיחו בשבר אל עליהם הרוח, ותלמידיהם המה בני הנביאים הנזכרים לרוב בספרי הקודש כתבו דבריהם לבלי ישכחו *). אלא בהיות שנבאו בזמנים שונים ובמקומות שונות ולא שבשם תמיד כל אחד בני הנביאים, לא היו הנבואות נכתבות יחד על ספר אחד, כי אם כל בן נביא כתב אותה הנבואה שמע מפי רבו על קלף מיוחד, זה בבה וזה בבה. ובשבת חזקיה ורצה להחזיק תורה ולהאדירה הוא ללקוט כל נבואות יעציה ולכתבם יחד על מגלת ספר אחד שתהיה אלו והלאה ספר יעציה, וכן לקט כל משלי שלמה, וכל שירי שלמה הנמלאים עוד בזמנו, וכל דברי קהלת **). ואחריו באו אנשי כנסת הגדולה ולקטו נבואות יחזקאל וכתבום על מגלת ספר אחד שקראו יחזקאל, וכמו כן קבצו נבואות הושע יואל עמוס עובדיה יונה מיכה נחום חבקוק לספריה קטנים, וקראו לכל אחד בשם הנביא, וכתבו בראשם דבורי התוכחות, כמו דבר ה' אשר היה אל הושע, דברי עמוס, חזון עובדיה, משא נינוה וגו', ומשום חשש דחיידי דזוטרא מרכם, חברו כל אלו במגלת ספר אחד עם שלשת הספרים אחרי זכריה ומלאכי שהיו בזמנם ומחברתם, וקראו כל המגלה הזאת בשם תרי עשר, ודייק בלישנא אנשי כ"הג כתבו יחזקאל תרי עשר וגו', ולא אמרו כתבו הושע יואל וגו'. ומעתה לא קשה מידי מנחום שבנר הי' כתוב על ספר בסברת האברבנאל, אבל לא מטעם זה קראוהו בשם ספר כי אם לפי שהנבואה בעצמה מתחלה נשלחה לנינוה בספר לקרות, ולא נקראה בפה ובקול כשאר הנבואות, ועשם ספר חזון לקרות של חזון (פראָפֿעטישער בריעף, עפיסטל), אבל מאחרי כן ובימי אנשי כ"הג לא זו בלבד כי אם גם דברי שאר הנביאים כבר היו כתובים אחת אחת וכנ"ל, חזון מיוחד ושלשה הנביאים האחרונים. יונה דכתיב ביה ונינוה היתה עיר גדולה לאלהים, היתה מכלל שבימי הכותב כבר נחרבה, וזה לא הי' כי אם בימי נבוכדנצר, כמאמר חז"ל (מגילה י"ח) בשנה רביעית בכת נינוה בשנה שניה בכת יהויקים, ולא וחזוב בשנות המלכים מירבעם בן יואש עד מלוך נבוכדנצר ותמצא יותר מק"ל שנה, בכל הזמן הזה לא הי' נכתב עדיין, כי אם

*) ואפילו ירמיה שבא לו הצווי על הכתב לא כתב בעצמו כי אם קרא ברוך בן נריה, ויכתוב ברוך מפי ירמיהו את כל דברי ה' אשר דבר אליו על מגלת ספר (ועיין במ"ם למגלת איכה לרעי היקר ר' אהרן בן וואלף שי').

**) ועיין במ"ם למגלת שיר השירים שחברתי בלרוף רעי הנ"ל.

מבוא הספר

אם מקובל בפי יחידי סגלה היה מפי היה, והסברת נותנת הטעם לפי ענינה הלך יחידי לנוה ולא הי' בן נביא עמו וכנ"ל. ובימים ההלה כבר החלו הצרות והלבו ורבו עד תרבן הבית בימי לדקיהו כשבעים שנה, ואחריו הגלות המר שבעים שנה, ולא נרחה שבעת הזאת נכתב הספר, כי אם לאחרי שעלו מבבל ובאה הרוחה במקום התנחה, והחזירו לנבי כ"הג את התורה ליושנה, לז כתבו גם המעשה ההוא והנס שארע ליונה בין כתבי הקודש. וקבלת רחיה ממה שהתחיל ויהי דבר ה' שהוא התחלת הספור מיד, ואינו דומה כלל למאמר דבר ה' אשר הי' וזולר ההתחלות בספר תרי עשר שהם רשומי הספרים וכנ"ל. וכן בשלשת הספרים האחרונים חגי זכריה ומלאכי שהיו עמהם ונכתבו בזה הזמן, לאמר בשנת שתים וגו' הי' דבר ה' ביד חגי, ולא דבר ה' אשר הי' וגו', ובזכרי' כמוהו, ובמלאכי מצא דבר ה' אל ישראל ביד מלאכי, ולא אשר היה ביד מלאכי ודו"ק. ויש לדבר בדברים האלה בהנה ובהנה, אלא שאין להאריך עוד אחרי עמדנו על כוונתנו שבותב הספר היה אחד מנביאי כ"הג.

ב הערת איזה שאלות שנפלו בזה הספר.

השאלה הראשונה, בבר העירו עליה המפרשים, למה שלח השם ב"ה נביאו לנינוה, אשר לא עשה לכל גוי מלבד עם סגלתו אשר בחר בו? ומה שאמר הרד"ק הטעם, כדי שיהיו מעותדים להיות כלי זעמו של הקב"ה להחריב בו את ישראל, הנה למה לא עשה כן גם למצרים ולבבל שהיו ג"כ כלי למבעי של הקב"ה להחריב את עמו, שלדעתו היו לנינוה ג"כ רעים וחטאים כמו אלה, ואחר שלא החריבם אף בלי שעשו תשובה, אלא בזה הדרך יתנהג ג"כ נגד האשורים, ולבן יותר נרחה מה שאמר הרד"ק, כי הקב"ה מגביה אף בחומות העולם כשהם עושים חמס, שהוא מפסיד היסוד והשם ב"ה רולה ביסוד העולם, ואולי שאר המדינות אף שעברו עבירות לא עשו חמס בתוכם ובינם לבין עלמם. ואמנם יקשה למה לא שלח גם לסדום מלאכים מזהירים אותם לשוב? ואם שהיתה [נגלית] לפניו שלא יעשו תשובה, אלא גם בישראל ידע שילעיגו במלאכיו ואעפ"כ שלח אליהם הנבם ואלוח?

השאלה השניה, מה רלה יונה למנוע את עלמו מהנבואה הזאת? וגם על זה כבר העיר הרד"ק, והביא על שני הטעמים שנתנו חז"ל בזה הדבר. הטעם האחד, מפני שחומות העולם היו קרובים לתשובה ושלא לחייב את ישראל. על זה אמר, שהוא בחמת טעם אלוה מאוד, לפי שאולי בשוב אנוה אנוה בתשובה יבאו ישראל מעונותיהם וישובו אל ה' וירחמם. הטעם השני, שבא יונה שיאמרו בדאי הוא ונביא שקר. על זה השיב שאי אפשר בשום פן שיאמרו זה, כי אם יעשו תשובה בבר האמינו בנבואתו, ואם לא יאמינו בה לא ישובו ויתקיימו דבריו. ואמר הוא שיונה הבין אמתת הענין שרלה הקב"ה להגיל את אשור כדי להברית בו את ישראל, ואיבבה יובל וירלה בראה אשר ימלא את עמו, ומפני זה ברח. ויש לתמוה מאוד, והרי הקוסים במקומה עומדת אולי בשוב אנוה וגו'? גם מה הועיל בזה שמרה את פי ה' והוסיף חטאו על פשע עמו, ואם יאבה ה' יצלח בחאר יצלח וימלא חפלו, ומה ריוח יש לישראל אם יאבדו בשליחותו או בשליחות אחר, אשר בשביל זה בבש נבואתו שהוא עון פלילי?

השאלה השלישית, והיא החמורה שבבלן, שבאשר בתבונן בהספורים האלה נשתומם מאוד לראות שבל מה שנזבר בהם ממעשי הנברים יורה על תמימותם ולדקותם ויצרת לבם, ולהיפך בל מה שיספר מעשקי הנביא ומעשיו יורה על מוג רע מאוד. כי הנה אנשי הספינה שהיו עובדי אלילים, מיד בשלח עליהם הגורל בשבבו במעשיהם ועשו תשובה וקראו לאלהיהם שמה

אלהים

אלהים לפי דעתם; ואחרי שנגרר להם שמחת ה' נסבה זאת, ירחו לותו ירחה גדולה; ואע"פ שידעו שיונה הניח עליהם הרעה הזאת, בכל זה לא בקשו לקחת נקמתם ממנו, כי אם חתרו ויגעו להצילו; וכשראו שלי לפשר בזה, התפללו לה' לבלתי השית עליהם חטאת בנפש האיש הזה; ואחר הצלתם זבחו זבחי תודה וידרו נדרים לה'. וגם לפני נינוה מיד החמינו בה' ועשו תשובה גמורה וצלמה מגדולם ועד קטנם. אבל מה עשה הניח בכל הזמנים האלה? מתחלה מרה את פי ה' ולא עשה מצותו, ולא אמר לו שלח ביד תשלח ולא לשוב אני את רעת עמי, אבל ברח מלפניו כעבד הנורח מאדון בשר ודם, ויפה אמרו במכילתא על זה משל לעבד שברח מרבו בהן, אמר אברח לי לבית הקברות מקום שאין הרב יכול ללכת אחרי, אמר לו רבו יש לי עבדים כמותך להוליכך משם, כך אמר יונה אלך לאותה לארץ שאין שכינה שורה שם, אמר לו הקב"ה יש לי שלוחים כמותך להוליכך משם שנאמר וה' הטיל וגו'; ואחר שנח עליו הסער ונהפל ונרדם על חטאו, אבל לא עשה תשובה והתפלל לה' לאמר חטאתי והנני מוכן לעשות רצונך; וגם לאחרי שהוכרח להתודות חטאו לאנשי הספינה כי נפל עליו הגורל, עודנו עמד במרדו ויאחר מאנק נפשו משילח רצון ה', ואין זה דומה כלל למאמר אבי הנביאים ע"ה מאני נא מספרך, כמו שחשב הרד"ק, כי הוא אמר זה בתפלתו אל ה' לטובת ישראל, לולי ירחם ה' את עמו בעבורו שהי' נקי מפשע, ואם ראה יונה תורבנית של ישראל הי' לו גם הוא להתפלל בעבורם, אבל במה ירצה להם ה' בציבעיסתו גם הוא ויאבד נפשו עמהם וכנ"ל? וגם לאחרי שעשה לו ה' הנס והטובה הגדולה להוליאו בשלום ממעי הדג והלך לנינוה וגו' ונחם ה' על הרעה, מיד חזר בו רוח רעה ודבר מפשטים נגד ה' ויאזל נפשו למות, ויפה אמר הרד"ק, היש מזוגע בצולם שיאמר מאמר זה, שבעבור שסלח הש"ת לאשורים יקח את נפשו ממנו, ואיך לא נתתה כלימה פניו מהתפלל כזאת, ולא כך עשה לנרחם אבינו שהתפלל על אנשי סדום ועמורה להצילם ולא לאיבדם למות; ואחרי שהוכיחו ה' על פניו ההיטב חרה לך והוא לא יכול להשיבו דבר כי אין דבר, בכל זה למחרתו בשובם הקיקיון שב לשחול את נפשו למות על דבר קטן כזה, ונקל הי' לו לבוא בעיר ולהסתר שם מחום השמש, אם לא שהי' עוד רע יותר בעיניו לראות בטובם ובשלומם; ואף לדעת הרב הנ"ל שהי' חולה, אין ראוי לנביא לדבר כדברים האלה נגד ה' כאיש אשר הוא מלא תמיד כעס וחימה ואינו מרוצה בשום דבר אם לא שלטובתו יעשה ה' סדרי מעשי בראשית, פעם יהפך שתשתנה עיר ומדינה גדולה מלאה אנשים טובים רגע אחד, רק יהי' שלום לו ולעמו עם כבד עון, ופעם יהפך שלח תיבש לפילו עשב אחד לפי שטוב לון בשלו ואוה למושב לו. הבי על איזה יאכל ה' את רוח נבואתו? וחז"ל אמרו (נדרים ל"ח) אין הק"בה מזרה שכינתו כי אם על חכם ועניו, והכעס בחיק כסילים ינוח. אמנם הכתוב אומר כדבר ה' אשר דבר ביד יונה בן אמתי, ומעיד עליו שזה השם עבד ה' שנאה בו גם האיש העניו מאוד מכל האדם, שהיה בעל מדות טובות מאוד, ואיך יקרה לו כזה להגלות באחד הרקיעים?

השאלה הרביעית, לאיזה תועלת נכתבה נבואה זו בין כתבי הקודש וכולה על נינוה ואין בו זכר לישראל. ואם נאמר שנכתב להיות מוסר לישראל שילמדו לתשובה מאנשי נינוה, הנה יש מקום לשואל לטעון, לולי בהיפך יאמרו רשעי העם שכמו שיונה עבר את פי ה' ולא נענש אבל גם נעשה לו נס, וגשת ה' ח"ו פנים לו, בעבור שהוא נביאו, כך אנו נעבור את פי ה' וטוב לנו כי אנחנו עם סגלתו אשר נקרא שמו עלינו, וכמו שאמרו (ירמי' ז') שהיו אומרים היכל ה' היכל ה' וגו'?

מבוא הספר

ד החזרה אלו השאלות.

א לא מצינו בספר זה בלל שאמר הק"בה ליונה שילך לנינוה להזהיר את העם ולהוכיחם על רעתם, כי אם לקרוא עליה את הקריאה עוד ארבעים יום ונינוה נהפכת, אלא שהם עצמו תשובה מעצמן ולזו נחם ה' על הרעה. ובדרך זה מצינו בחמת הרבה פעמים שדבר ה' על כל הגוים ביד נביאיו, להודיע את ידו ואת גדלו החזקה, אלא שלא הלך הנביא אל האדון הזאת בהיות הנבואה על מה שיקרה להם בחזרית הימים, לבל משך נינוה שהי' על לותו הזמן שהנביא מי נו נוה לותו לקרוא בחזניהם מה שירצו בזמן מועט לחזר כך בעיניהם. והרחי' ממה דכתיב (ירמי' כ"ז) בראשית ממלכת יהויקים וגו', כה אמר ה' עשה לך מוסרות וגו' ושלחתם אל מלך אדום ואל מלך מואב וגו' ביד מלאכים הבאים ירושלים אל צדקיהו מלך יהודה וצוית אותם אל אדוניהם לאמור וגו' אנכי נתתי את כל הארצות האלה ביד נבוכדנצר מלך בבל וגו' והי' הגוי והממלכה אשר לא יעבדו אותו וגו' באחב ובחרב ובדבר אפקוד על הגוי ההוא וגו' והגוי אשר יביא את צואריו בעול מלך בבל ועבדו והנחתיו על אדמתו נאום ה'. הנה בזה רצינו שנלחץ העמים האלה להודיעם מה שיקרה בזמניהם ואצילו הדרך אשר יעשו לטוב להם, אלא שנלחץ ביד מלאכי המלכים האלה, ולו הי' מלאך מלך נינוה אצל מלך ישראל בימי הנביא יונה לא הוכרח גם הוא ללכת שמה.

ב ידוע שכמה פעמים עשו הנביאים על פי ה' דברים זרים מאוד, והיתה הכוונה רק להמשיל משל על בית ישראל או על מה שיקרה להם או על מעשיהם הרעים. והזר יותר מכולם הוא מה שעשה הושע על פי ה', שלקח אשת זנונים והוליד בני זנונים, כי כן אמרו ז"ל (פסחים ל"ח) שהדברים כמשמען, אך שהכוונה היתה לשם שמים למשל על ישראל שהיו זונים אחרי אלהים אחרים, ולהראות התולדות הנמשכות מזה. וכמו כן יתכן שגם יונה כשבאה אליו הנבואה הזאת כוון להמשיל כעת משל על ישראל ומעשיהם הרעים בעיני ה' לטוב להם. כי הנה מדרגת ישראל נגד שאר העמים נמשלת למדרגת הנביא נגד שאר האנשים, בהיות שה' אלהיהם קרוב אליהם בכל קראם אליו, ושמלין תלת תורה ודבר ה' מירושלים אל כל העמים כי יהפך להם שפה ברורה לעבדו כלם שכם אחד, וידמו בזה לנביא ה' הנשלח לאחרן מרחקים להודיע גדולתו. והנה עם זה היו מתפארים בדבקות ה' ובכל זה לא עשו מצותיו כי אם כל התועבות אשר שנא, כמו שאמר ישעי' כגוי אשר לדקה עשה ומשפט אלהיו לא עזב ישאלוני משפטי לדק קרבת אלהים יחפצון, וירמי' אמר אל תבטחו לכם אל דברי שקר לאמר היכל ה' היכל ה' וגו' הגנוב רצוח וגו' ובאתם ועמדתם לפני בבית הזה אשר נקרא שמי עליו ואמרתם נצלנו וגו' (ועיין כל הפרשה שם). אמר יונה לברח ולשטוח בים וירצו שלא נצלתי לע"פ שאני נביא כי אם נענשתי על אשר מריתי את פי ה', לולי יקחו מוסר ויחזרו למוטב, ובזה נאמר שפיר שאם נפשו נכפו לטובת עמו. וה' הטוב שראה כוונתו הטובה עשה לו נס והצילו.

ולפ"ז נאמר שעם ויונה ירד אל ירכתי הספינה וישכב וירדם, שבכונה ירד וישכב שם בשעה שהיגה הגוונה לכך להתרחות כנרדם, כדי שישאלוהו ויתודה ויועץ להם להטילו אל הים, אלא שבין כך וכך הפילו גורלות ויפול הגורל על יונה. וזהו לומרו כי יודע אני כי בשלי הסער הגדול הזה עליכם, שלבחורה נראה לך למותר, אבל הטעם כי יודע אני זה בכר לף בלי הגורל, וגם בל"אה הייתי מגלה אליכם הדבר הזה מעצמי.

ג כבר העיר הרד"ק בהקדמתו לספר תרי עשר על ההבדל שבין דבור לאמירה בנבואה, ואמר שענין דבור מורה על גילוי השפע ממנו יתברך בדבור מפורש מלה במלה, וענין אמירה יפול על גילוי ע"י התודעות שבלי. ובגמרא שבחנו לעיל שנית דבר עמו שלישית לך, הקשה מהרש"ל ז"ל והלא לשכחן ויאמר ה' ההיטב חרה לך, והשיב שאין זה דבור שלא הוכחה בשלמות. ומן היותר נראה ליישב, שאין זה דבור מפורש כי אם התודעות שבלי, כי ההתודעות השבלי היא הנבואה המדוקדקת תמיד בנביא, והדבור המפורש יתפעל לבד לפעמים בעת הצורך. ועוד אמרו (פסחים ל"ב) כל אדם שכועס אם הוא נביא נבואתו מסתלקת ממנו מלישנא דכתיב כי לולי פני יהושפט וגו', וכתיב ועתה קחו לי מנגן וגו', וזה דבר אמתי אשר הוטבע בתולדות הנפש. ואין הטעם שמסתלקת לגמרי, כי אם לפי שעה כל זמן שהכעס שרוי בזיק, וכשתתקרר הדעת תשוב אליו, כי כן מוכח ממעשה אליעזר שהביאו למשל. וכיון שאמר מסתלקת ממנו שמע מיניה שמתחלה היתה מדוקדקת בו, וא"כ הכונה על ההתודעות השבלי, וכן כתיב אם ויאמר אליעזר כה אמר ה' וגו'. ובזה ניתר הספיקות הנזכרו שלפנינו, כי אין הטעם שהנביא חרה כל כך עד שאריך האם יתעלה להוכיחו על פניו, כי אם כמו שנראה עתה ע"י בחור כל הפרשה בחופן הנח:

אחרי שראה שנחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לנינוה ולא עשה בעבור ששבו מדרכם הרעה ומן החמס אשר בכפיהם, ושהוא משגיח עליהם לטובה אף שלא נקרא שמו עליו, וירע לו רעה גדולה, לא על הטובה שעשה ה' לאנשי נינוה, כי אם על רעת בני ישראל שלא יזכו גם הם ויזוב ה' לרחמם, ויחר לו שיהי' גורל האנשים האלה טובה מגורל עם ה'. וזה טעם הכפל וירע ויחר. ויתפלל אל יי ויאמר הלא זה דברי עד היותי על אדמתי, כלומר תמיד הוכחתי את עמי לאמר השלום והאמת אהבו כי אז תשכילו ואז תצליחו, ולא תבטחו בזה שנקרא שם ה' עליכם. על כן קדמתי לברוח תרשישה כנ"ל, שיקחו מוסר ממני ויחזרו למוטב ותשים להטיב עליהם. כי ידעתי כי אל חנון וגו'. ועתה לאחרי שלא היה בידי להצילם, וכבר עשיתי את שליחותי להגיד את נינוה, קח נא את נפשי ממני כדי שלא תראה ברעת עמי. כי לאחרי שחרה נסתלקה ממנו נבואתו והי' כאחד האדם לשחול את נפשו למות מתוך לער מה שחינו מן הנאה לאיש מהאיש. למנוס עוד מעט ונתקררה דעתו ותשוב אליו ההתודעות השבלי, ויאמר אליו רוח ה' לשער בקרבו, ההיטב חרה לך! הלא לא נתחדש שום דבר לרעת ישראל, ולדרכה היה לך לשמוח שמחה גדולה על שהשגות טובה לעיר גדולה כזה והיית השליח להצלתם. בתוך כך וימן יי את הקיקיון וישמח יונה שמחה גדולה על יופי הצמח הזה, כי יותר שהנפש היא מעולה במדרגה ושלמה בעצמה יותר תשמח בשלימות כל דבר זולתה מן הדומם עד החי המדבר. וימן יי תולעת וגו' ויתעלף וישאל את נפשו למות, ויחר לא כתיב לשבל מפני העלוף נסתלקה ממנו הרוח, כי אין השכינה שורה כי אם מתוך רוחה, ויהי כי הסעיד ה' לוחו ותשב נפשו ורוחו אליו, ולקח מהמעשה הזה לשער שלא לו ה' מוסר השכל, ויאמר לו רוח ה' לשער בקרבו הייטב שיחרה לו על הקיקיון, ועשם חרה על דרך בנין התנאי כדרך הפעלים לפעמים, כי בלשון לא נזכר שחרה, והשיב שהטיב יחרה לו עד מות, כלומר כל ימי חייו יחרה לי, ולא יתנחם בנפשם הרחמן, כי עתה יצטער על השחתה ובטילת שמחה לא על הטבה מה. ויאמר יי (לא כתיב כאן אליו, כי אין הטעם עוד על רוח ה' לשער בקרבו, כי אם על מחשבת האדם יתעלה מה שראוי לגלות בזה המעשה) אם כן שים לך לאוש על הקיקיון הזה, ולשמוח בו שמחה גדולה, לשער אתה לא הסבותו, ולשער אינו מהנרואים היותר השלמים, כי בזמן קצר יתהוה,

מבוא הספר

וכזמן קצר יצבר, לית לא לחום לחי ולשמח נקיוס נגוה העיר הגדולה לצבר לחי הסיבותי ולצבר יש בה הרבה מהנפרחים היותר מעולים נמדרגה במדרגת הלומח. ובהיות שהנביח גם הוח הסיב הכלת העיר ע"י שליחותו הי' לו גם הוח לשמוח שמחה גדולה עליה מעל הקיקיון, לצבר לח עמל בו ולח גדלו. זחת הסיב לל לבו על כן שבה הרוחה לל נפשו:

ד מעתה לין לחוש שע"י הודעת המעשה שחירע ליונה יחמרו מצח פנים יש בדבר, ולעפ"י שחטח נעשה לו גם, לחרי שהודיע בפרהסיח כוננתו הטובה בחמרו על כן קדמתי לברוח תרשיעה וכנ"ל. לכל כמה תועליות ולמודות של מוסר יש בזה הספור, וכמו שנזכיר עתה בסלק הנח.

ה תועליות הספר.

התועלת הא', מה שנלמד מתוכו, שכלנו ביד הלל כחומר ביד היוצר ולכל לצבר יחפון יעשו, כי הוח הסיר עלת לנוע הניח מחשבות לדם, ועלתו לעולם תעמוד ולוה ויהי, כי לע"פ שברח יונה ורלה לחבד נפשו בים, ובבר הטילוהו שמה, ונלעו דג, בכל זה הוסבו סבות גדולות ונפלחות עד שמילח לת רלון בורחו.

התועלת הב', מה שנלמד מתוכו, שהשם ב"ה שמח בברואיו וחם עליהם מחדש עד בהמה ועד למח החדמה ורולה ביסוד העולם, ושהוח לל חנון ורחום לרך לפיס ורב חסד ונחם על הרעה.

התועלת הג', מה שנלמד מתוכו, כי הקב"ה משגיח לף על לומות העולם, וגם להטיב להם, וחומל על בעלי תשובה מלינה עם שיהיו, כי לא לחד לבלנו ולל לחד ברחמנו.

התועלת הד', מה שנלמוד מתוכו, שלל יתובח לדם עם בורחו במחשבותיו, ושלל יחרה לו על מה שיסוב לליו מלתו יתברך כי הכל מכון לל השלימות, ולם שהוח נרלה רע מלד לחד, בכל זה הוח טוב יותר מלד לחר, כמו מעשה הקיקיון שהי' רע ליונה מלד גופני, לבל הי' טוב לו מלד רוחני, שלקח ממנו מוסר השכל והשלים לת נפשו עי"ז.

התועלת הה', מה שנלמד מתוכו, שלין לך דבר שעומד בפני תשובה, שלל שהתשובה הלמתית לל לעמוד לדם נפשו ולל לכוף כחגמון רלשו, כי לם רלוף לדק בקע לחת ולהוב שלוס. וכמו שלמר מיכה הנביח, הגיד לך לדם מה טוב ומה ה' דורש ממך כי לם עשות משפט ולהבת חסד והלנע לכת עם ללהיך. והנביח זכריה למר, כה למר ה' לבלות צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהי' לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים והלמת והשלום להבו.

ו בסגנון הלשון.

דבר ידוע הוח מה שהביאו חז"ל בגמרל (סנהדרין נ"ט) שבני נביחים לינם מתנבחים בסגנון לחד מהדברים, כי כל לדם יש לו לופן מיוחד בסדור דבריו מזולתו. ויש תועל' גדול לתלמידים לעמוד על ההבדל הזה שבין לחד לחבירו ולחיזו דרך בחר זה לבמן בו מחשבותיו ולחיזה דרך הלך הלחר, וכיולא בזה. והנה בהנביח שלפנינו תתפרד הבחינה הזחת לב' פנים. א) בסגנון הגדת הספור, ב) בסגנון דבור המליצה.

בסגנון המליצה יש להעיר שלל זו בלבד שהוח הולך על לותו הדרך הנמלל בש' תהלים, לבל גם רוב מלמרי התפלה המזכרת בפרשה הב', בבר בחו על מקומם בחיזה ממאמרי תהלים, וכמו שנזכיר בכל לחד בפרט בבחורתו בפנים הספר.

בסגנון החגדה יש להעיר על מה שיבחר הכותב לשמש בפעל הטיל על ענין השלכה יותר מאחר הכתובים, וכן יכפול פעל וימן ד' פעמים במקום שאחרים ישמשו בלשון וימן או וישלח, וכמו כן יחסר להכפיל ולסדר שם המקרה לאחרי הפעל לעורר על ההפלגה, ויראו האנשים יראה גדולה, וירע לו יונה רעה גדולה, וישמח יונה שמחה גדולה במקום ויירלו מלוד וגו'. ובפעלת השמחה כבר מלאנוהו בספרים לאחרים (מ"ש ד"ה וגחמיה), לכל לא בב' הפעולות האחרות. שם ספינה על האניה לא נמלא עוד יותר בספרי תנ"ך, וכמו כן פעל יעשה גם פעל ויחחרו על ההחזק במצוות. שם מלח וחובל על לגבי הספינה לא נמלא כי אם בו ובספר יחזקאל. מלת עד בפת"ח במקום עוד בחולם בו ובלעיג לבד. מאמר והאניה חשבה להישבר הוא יחידי בתכונתו, ולא נמלא דוגמתו בספרי הקודש, וכן חבור יחס הגבול אחליו לפעולת ההפלה להציל לו במקום להפילו. וכן טעם מקור ההיטב בזה המובן, ובזה החופן מהחבור בחסרון מלת לאבר כמו הטיבו לאבר דברו. וענין הרבה משתים עשרה שעורו יותר, מבירו לבד בקהלת, בקר ולילן הרבה הי' לי מכל לאבר היו לפני ירושלים. גם יהבד לשמש בחות ש סגולה ומחוברת במקום אשר, וחבור מלות בשלמי, באשר למי, בשלי. וענין בין ל לה לאחד ואין שני לו בשאר הספרים. וכן ענין אשר לא ידע בין ימין לשמאל לשאר הילדים הקטנים.

ז כענין הדג.

המעתיקים בדורות הראשונים, לאבר לא נודע להם דג יותר גדול מהשנין הרובץ בתי גרעניאַך לכל ים הקרוי, הנקרא בל"ח וואַלפיש, לפרש שזה הי' הדג שבלע את יונה, ולם שהוא לא יתרחק לעולם בטבעו מרחק רב כזה ממקו' מושבו בירכתי לפון להמלא בים הלמלעי, לאבר שם הטילו לתוכי הספינה את יונה לל הים, יש לומר שזה טעם ויתן, שהיתה בחמת לריכה הזמנה לכך בהשגחה פרטית מלת השם יתעלה. לתנא הקונה היותר חמורה היא שגרונו לינו רחב כל כך שיוכל לבלוע לדם בפעם אחת, כי אם לר כערך לרבע לשבעות לאבר בשביל זה כל טרפו ומזונו לינו כי אם דגים קטנים, כמו הדג המליח (הערינג) והדומה, ובחמת גם על זה יש לאמר אין מזינין על הנס. לכן לפי מה שהבאנו כבר במ"ח (מלסף לחדם תמוז תקמ"ח) בשם הרלב"ג שבשעשה ה' המופתים יכבד עליהם הסבות לאבר עמם יהי' יותר מעט מהזרות במופת ההוא לכל הטבע, ואחרי שבימים האחרונים עמדו חכמי הטבע על לוזה מיני דגים מהתנינים הגדולים שגרונם רחב מאוד, ונמלאים גם בים הלמלעי, מן הנרחה לתלות בליעת יונה בהם, ובעבור זה לא לאמנע מהקורא מה שמלאתי מזה בם' הנחמד ראשית למודים שחבר רעי היקר ר' ברוך לינדא נ"י. שם נרשמים ג' מינים הרחוים שיסול עליהם ההסכמה בזה המעשה. האחד בסדר התנינים, המכונה (קאשעלאָט) או (פאַטפיש) גדול כתנין לך מצונה ממנו במאכלו במשכנו ובתבניתו, כי רחבו גדול מאוד ויגע ממש עד חני גופו, גרונו רחב מאוד עד כי יוכל לבלוע שור שלם בפעם אחת, משכנו בים הגדול הלפוני, ולפעמים הוא תועה גם בימים לחרים בחירחפת, ולזה יוכל להיות שהי' מקדם בים הלמלעי לבלוע את יונה כדבר ה'. השני בסדר האַשפיזין, המכונה הטורף לדם (דער אענטענפֿרעסער)*) לרכו עבר עד שנים עבר לחות, ועוביו לרבע גם חמש לחות, וגרונו רחב מאוד עד כי יוכל

*) ובלשון רומי שמו קאַרכאַריאַס גם יקרא בל"ח דער הונד דעם מענטונם וח"ו הולדיש קורין אותו דער יאַנאַספיש.

מבוא הספר

יוכל לבלוע בהמות גדולות שלם בלי ללעוסם, וכבר לדו הדיגים לחד ממינו ומלאו בטנתו סום שלם *). ומעשה פלח הי' בשנת תקי"ח נפל מלח לחד מתוך הספינה ליס, וכהרף עין התקרב דג ממין ההוח ובלע הנופל, ובחזר רלו זאת לגבי הספינה ויהו המורים איט קחַנְקנין והלחילוהו עד הקילו לת המלח הנבלע, והמה חיש הולילו מן היס חי בלי היזק והזחתה, ולז רדפו לחרי הדג הלז המוכה והמיתוהו, והרב החובל נתן לותו למתנה להמלח הנמלט לחבר הסיעו עמו בכל לרלות לירחפק להרלות הדג הגדול הזה לחבר משקלו היה שלשת ללפים ומחתים ועשרים ולרבע לטרלות, ויובל להיות כי ממין הזה הי' גם הדג שבלע לת יונה הנביח כדבר ה'. ע"כ דברי רעי הנ"ל.

והנה מה שחירע להמלח ההוח, לף שלמו כל יומח מתרחים מעשה כזה, מ"מ לח היה דרך נס, כי לם בדרך התולדות לבד, כי הוברח הדג להקילו ע"י הכחת כלי בחוך בחותו רגע שבלעו, וטרם ירד החים תוך בטנו. לבל מה שקרה להנביח ע"ה שחי שלשה ימים ושלשה לילות במעי הדג מבלי שחיבת רוח הקר מבחון שח"ן לעמוד בלעדו לפילו רגע לחד, לין זה כי לם מעשה גם מלת מי שעשה כל החותות והמופתים הגדולים לשר רלו לבותינו.

ח ענין הקיקיון.

שנו חכמים בפרק ג' דשבת מלי קיק, רים לקים לומר קיקיו דיונה, למר רבה בר בר חנה לדידי חזי לי קיקיון דיונה ולגולינהו דמי ולבי פשקי רבי ועל פום חנותת מדלן יתיה ומפרנוהי עבדין מזחל, ולמרו הגחונים שהוח העשב הנקרח בלעזן ערבי אלברוע. ולציגה נח מה שלקטתי מספרי יודעי התולדות:

בחלק לזיען יש עשב גדול מלוד ודומה ממש לעץ, המכונה בלעזן ערבי אלברוע, ויודעי הלמזיס יקרלו לו בלעזן רומי ריצינום, והרופחים יכנו לת השמן הנעשה מגרעיניו עלום קיקינום, כי כן יקרלו במלרים ללותו הלמח בשם קיקי, ובל"ח קנה וואונדערבוים, בעבור משיגיו הנפלחים ממשיני שחר הלמחים, וכנון השנות לבע עליו ופרחיו למרלות יפות ושונות נרגעים קטנים, ושיגדלו בו פרחים ופירות כעת לחת ועוד כהנה. הלמח ההוח יפה מלוד מלוד, כן בעליו כן בפרחיו, והוח נמלח לפעמים גם לחלנו בהגנות ופרדסים, ללח שלח יגבה שם כי לם לחורך ה' למות, לבל במחוז הדרומי שבחלק לזיח הוח מלוי לרוב, ושם יש לו קומת עץ תחנה. והחכם ניחנוהר ספר במסעיו לחרן הערבי, שהוח רחה לחד בקטנותו, וכימים מועטים נתגדל למעלה בגובה עץ הגזבר. כשהוח נחרן מולדתו בחלק לזיח גדולים עליו כחורך למה, וע"י התחברותם עם הקנה יתפרצו כל כך שיעשו כל גדול ונחמד. זמן קיומו בחרן הנגב הוח עד שני שנים, לבל מתבוחתו רבה וענוגה למלוד, ולם תגיע חליו מכה קטנה במקט והדומה ייבש מיד. ולכן חלק לו הבורח מין חרף מלוד כדי שלח יזיקוהו הרמשים וזרלי העוף, ומין התולעת שולעת בו כי לם לזמנים רחוקים מלוד. וזה שלמר הכתוב ויבן ה' תולעת, שהיתה לריכה הזמנה מיוחדת לכך, ומתוך שלמר ויבן ה' חלהים קיקיון, משמע שמתחלה לח עמד שם. חולי הי' גדולו בתוך החרבעים יום שבין הקריחה והתפלה, כמבוחר בפנים הספר.

יואל ברי"ל.

---

*) והחכם פרוֹספּעקטאר אייכהאָרן בספרו מבוא התורה מספר בשם חכם חסר שפעם לחד מלחי בטנתו חיש רכב שלם שעון בבליו.

הפטרת מנחה יום כפור

כתרי עזר ביונית

א (א) וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה אֶל־יוֹנָה
בֶּן־אֲמִתַּי לֵאמֹר: (ב) קוּם
לֵךְ אֶל־נִינְוֵה הָעִיר הַגְּדוֹלָה
וְקְרָא עָלֶיהָ כִּי־עָלְתָה רָעָתָם
לְפָנָי: (ג) וַיָּקָם יוֹנָה לִבְרֹחַ
תַּרְשִׁישָׁה מִלִּפְנֵי יְהוָה וַיֵּרֶד יָפוֹ
וַיִּמְצָא אֳנִיָּה ו בָּאָה תַּרְשִׁישׁ וַיִּתֵּן
שכרה

א (א) דעם יונה, זאהן דעם אמיתי וואַרד דאַז וואָרט דעם עווינען אַלוֹאָ: (ב) אויף! גיהט נאַך נינוה, יענער גרויסער שטאַדט, אונד רופֿט אויף אים בער זיא אויס (דען אונטער־גאַנג), דען איהרע באָזהיט איזט פֿאָר מיר גיקאָממען. (ג) דאָך יונה מאַכטע זיך אויף נאַך תרשיש צו ענטפֿליהען פֿאָר דער ערשיינונג דעם עווי־גען, אונד רייזטע נאַך יפו. דאָרט פֿאַנד ער איין שיף, דאַז עבען נאַך תרשיש אַבגיהען וואָללטע, בעצאַהלטע דאַז מיטהם.

רש"י

(ב) **וקרא** עליה. לית קריאתי: (ג) לברוח תרגיסה. יש שמה תרגים והוא נחולה לארן
לומר לכרוז לי היס שלין השכינה שורה בח"ל לומר לו הקדוש ברוך הוא חייך
יש לי שלוחי כיולא בך לשלוח לחריך ולהכיליך משס משל לעבד כהן שברח מן רבו ונכנס לבית
הקברות לומר לו רבו יש לי עבדים כיולא בך לשלוח לחריך ולהכיליך משס ומה רלה יונה שלא
רלה לילך אל נינוה לומר העמים קרובי תשובה הם לס לומר להס ויעשו תשובה ומלאתי מחייב
לת ישראל שלין שומעין לנביאי הנגילים: ויתן שכרה. הקדיס לתת שברה ושין דרך יורדי היס
לתת

באור

א (א) דבר ה', כמשמעו דבורו, לו שהוא טעם לווי, כטעם ילא דבר מלכות (לסתר ח') כי נתעב דבר המלך אל יואב (לה"ח כ"ח) ורבים עוד, ויתורגם (דער בעפֿעהל), והענין אחד: (ב) נינוה, עיר המלוכה במלכות אשור, על הנהר חדקל, והיא נחרבת ע"י נבוכדנלר, כאשר נבא עליה נחום: וקרא עליה, לת קריאתי (רש"י), והרד"ק לומר ולא כתב מה יקרא עליה, אלא ממה שקרא עליה בסוף וניוה נהפכת למדנו כי זאת הקריאה לומר לו שיקרא עליה ע"כ, ולדעת הרלב"ע הטעם שיקרא עליה כי עלתה, כלומר שעלתה רעתם לפני, ולא יתכן זה, כי לז הי' לומר, וקרא סם, או בחזיהם או אליהם, עתה שאמר עליה, הטעם שהכרח על מה שנגזר עליה, וכי עלתה הוא מאמר הסם ב"ה אל יונה למה יקרא עליה הגזירה הזאת: (ג) תרשישה, לדעת קלתם היא קארטאגא העיר הגדולה בימי קדם, וזה שאמר הרלב"ע בסם ר' מנבר שהיא עיר תונס בחפריקי, אבר היא בחמת לא היתה בנגית בימים ההם, אבל נודע שהיא בנויה סמוך למקום עיר קארטאגא היסינה שהיתה חוף בים החמלצי. ולדעת קלתם תרגים הוא טארטעסים בארן היספאניען שהיא בחלק לירחפת מבסון ליס החמלצי, וחפריקי מדרום ליס הזה: מלפני ה', מפני ה' לא נאמר, כי אין יכולת הנביא לברוח מפני ה' אבר מלא כל הארן כבודו, ובתיב אנה אלך מפניך אברח, אלא מלפני ה', כלומר מהמקום המכונה לפני ה', זה ארן ישראל אבר נאמר עליו עיני ה' אלהיך דורש אותה תמיד, והי' רוכה ללכת לחוצה לארן, כדי שלא תשרה עליו עוד רוח נבואה, והי' מוכרח ללכת אל נינוה, מטעם הנזכר במ"הם: יפו, מעיר או מירושלים ירד אל יפו שהיא על שפת הים וחוץ לגויות (במערבית דרומית לארן ישראל), והנכנס בים יקרא יורד, כי שפת הים הוא מקום נמוך כנגד שאר היבשה (מדברי רד"ק): באה תרשיש, טעמו מלרע, ר"ל שהיתה מוכנת ללכת ולבוא תרגיסה (הנ"ל): ויתן שכרה, לא כל שכרה, רק מה שהוא

שְׂכָרָה וַיֵּרֶד בָּהּ לָבוֹא עִמָּהֶם
תַּרְשִׁישָׁה מִלִּפְנֵי יְהוָה: (ד) וַיהוָה
הֵטִיל רוּחַ־גְּדוֹלָה אֶל־הַיָּם וַיְהִי
סַעַר־גָּדוֹל בַּיָּם וְהָאֳנִיָּה חִשְּׁבָה
לְהִשָּׁבֵר: (ה) וַיִּירְאוּ הַמַּלָּחִים
וַיִּזְעֲקוּ אִישׁ אֶל־אֱלֹהָיו וַיָּטִלוּ
אֶת־הַכֵּלִים אֲשֶׁר בָּאֳנִיָּה אֶל־
הַיָּם לְהָקֵל מֵעֲלֵיהֶם וְיוֹנָה יָרַד
אֶל־יַרְכְּתֵי הַסְּפִינָה וַיִּשְׁכַּב
וירדם

מיטהסלאָהן, אונד שטיעג הי־
נייז, אום מיט אירהנען נאַך
הרשיש צו רייזען, אונד זאָ
דער פֿערנערן ערשיינונג דעם
עווינען צו ענטגעהען. (ד) אַבער
דער עווינע עררעגטע איינען
העפֿטיגען ווינד גענגען דיא זעע
הין, דאַז מעער וואַרד זעהר
שטירמיש, אונד דאַז שיף דראָ־
הענטע צו שייטערן. (ה) דאַ־
ריבער נערישטהען דיא שיפֿס־
לייטע אין פֿורכט אונד בע־
טעטען יעדער צו זיינעם גאָט־
טע, אונד וואַרפֿען דיא נערע־
טהע דיא אים שיפֿע וואַרען
אין דיא זעע, אום דאַסזעלבע
צו ערלייכטערן. יונה אַבער וואַר אין דען רוים הינאַב נעשטיעגען, אונד לאַג וויא זינן־
לאָז

ר ש "י

לתת זכר הספינה עד שעת הילילה והוח הקדיש ולח עוד חלח שניתן שכר כולה: (ד) חשבה להשבר. נדמה כחלו היח נשברת: (ה) המלחים. גני חדם המנהיגים חת הספינה: ויפילו חלהיו

באור

חייב ליתן בחלקי (הרחב"ע): (ד) הטיל, השליך, כמו שלח ונוכי נוטל עליך, והוח דרך משל כחלו פתח בכיכול נחדי הרוחות לשר הם לרוחים בתוכם, ושפך רוח גדולה חל היס. ושרשי נטל ויטל דומים בענייניהם, כשרשי נלב ויולב: חל הים, שנשב הרוח מן היבשה חל היס, ועל כן לח יכלו לח"ב להשיב חל היבשה, ולפי שהיס ממערב לחרן ישרחל היתה ח"ב הרוח רוח קדיס, לשר קשה לעולם על הספינות העוברות בזה היס ממערב למזרח, ולשר נחמר עליו ברוח קדיס תשבר לניות תרשיש: והאניה חשבה להשבר, פירושו לנשי החניה חשבו שתשבר החניה (רד"ק), וכן הוח גם כן דרך ל"ח לתלות בכיוצח בזה, פיעולה רלונית בדבר שחין בו רלון כלל, ולחמור (דשב שיך וחילוטע לערבר־עבען). והרחב"ע מדמה המחמר הזה לחרן כי תחטח לי, ור"ש ן' מלך למחמר וכל החרן בחו, והדברים חינם דומים בחמת, כי החנשים יחטחו גם יכוחו חכל לח יעברו לינולם ניס: (ה) המלחים, תופשי המשוטים (רד"ק), והוח מענין ממולח טהור קודם שמירושו מעורב לפי שמהפכים חת המים במשוטות כשמנהיגים חת הספינה כשהם יושבים כחדס המהפך בנף בלים לערבן במים, וכל דבר שחדס רולה לערב יפה יפה מהפכו בחינבע חו בנוך (ר"ש ן' מלך), והרח"ב הניח בשם יפ"ח כי מלח היו מוליכים: ויונה ירד, וי"ו המורה על הפוך הענין הקודם, כי הוח לח לעק חל ה', גם לח עשה מה שניכלתו להניל החניה בהטלת כלים וכיולח בזה, כי כבר חמר לו לבו ורוחו שמחת ה' נסכה זחת בעבור בריחתו מלפניו, והתחיל לדחוג שמח יחשוב לו ה' עון, על שמנע מלעשות רלונו, ועי"ו נפלה עליו תימת תרדמה. וענין תרדמה חמרו המפרשים שהוח שינה חזקה, חמנס מלבד שחי לחשר ליתן בשער גדול כזה, הנה כבר כתיב התורני הרב הזכם מוה' נפחלי הירץ וויזל ז"ל (בחלסף לחודש תשרי תקמ"ד), והוכיח שם שענינו בהלת הרעיון המנטלת לפי שעה פעולת החושים וכלי המעשה שבחדם, כמה שמכונה בל"ח (חייע בעטייבונג): ירכתי הספינה, חל תחת מירכתי הספינה כמו ויקמר בעבי הגלעד (תרח"ע ולד"ק). חבל הבי שבתו ליונתים ימה

שמות

וַיִּרְדָּם: (ו) וַיִּקְרַב אֵלָיו רַב הַחֹבֵל
וַיֹּאמֶר לוֹ מַה־לְּךָ נִרְדָּם קוּם קְרָא
אֶל־אֱלֹהֶיךָ אוּלַי יִתְעַשֵּׁת
הָאֱלֹהִים לָנוּ וְלֹא נֹאבֵד:

ויאמרו

לאז דא. (ו) דא טראט דער שיפס־הויפטמאן צו איהם הין, אונד רעדעטע איהן אן: ווארום ל גסט דוא זא זיננלאז דא? אויף! רופ דיינען גאטט אן! פיללייכט ניטטט דיעזער גאטט זיך אונזערער אן, דאס וויר ניכט אונטערגעהען.

אינ־

ר ש "י

חלהיו. מן כל לומות של עובדי כוכבים ומזלות היו שם: (ו) רב החובל. שר המלחים שהם הם נקראים חובלי הים גובערניי"ל בלע"ז (עיין בבחור): מה לך נרדם. מה לך להיות נרדם וין עתה עת רדם: יתעשת. ל' מחשבה וכן עשתונותיו (תהלים קמ"ו) ומלכת עשתי (דניאל ו'):

לכו

ב א ו ר

(שמות כ"ו) שתי לחשב לפרש בהברת כי שם על בלע לחת. והעקר שיש הבדל רב בין יריך לירכתים, לשר הוא שם רבוי כולל, כשם מספרים מלקחיים והדומה (עיין המלשף לשורש כסליו תקמ"ה), ולכן הנחתו רחשונה על כל זוית (אין ווינקעל), להיותו מוגבל תמיד משם ירכים, ולפי שהזויות הוא בקלה החחרון של חלו הפחות, הוצ לח"כ השם הזה על כל פחה לחורנית שבמקוש מוגבל, מזה הטעם ולירכתי המשכן ימה (שמות כ"ו), ופירשו רש"י לשון סוף כתרגומו ולפיפי, וכתרגום הרמב"ן שם (דיא הינטערווענד), ומזה הונח על הקלה החחרון שבכל גבול (דיא חויפטערסטע גרענצע), מזה מרוס הריס ירכתי לבנון (מ"ב י"ט) על הקלה החחרון שברחם הלבנון, ולהיפך תורד לל ירכתי הבור (ישעיה י"ד) לל הקלה העמוקה שבבור, וכן (ז"ח כ"ד) בירכתי המערה (חין דעם חינטערסטען ווינקעל דער העהלע), גם (ירמי' ל"ח) וקבלתים מירכתי הרן (פֿוּן דען חויפטערסטען ווינקעלן דער ערדע), גם (יחזקאל ל"ח) ירכתי לפון (דער חויפטערסטע נאָרדען), וכן העין כאן לל המקוש התחתון שבספינה, המכונה בל"ח (דער טיפֿפֿרוים), הוא מקים המזונות והמטחורות ודירת העובדים, ובעלי הספינה כשהם ווחים ממלחכתם, וכשהם עוסקים במלחכתם הם על פני הספינה המכונה בל"ח (דאָז פֿערדעק), וזה טעם ויונה ירד, וכן תרגם החרמי נחית לחרעית שדח דחילפח:

(ו) רב החובל, הגדול שבספנים כי הספנים נקרחים חובלים לפי שמושכים ומתירים חבלי הספנים כפי חכמתם, וכן ת"י רב ספנים, לו שהוא שם בלל לחבלים, והטעם על הגדול המנהיג לת הספינה לשר על פיו ימשכו ויתירו הספנים לת החבלים (רל"ק). ולדעת רש"י יפול שם חובל על לותו המשוט הגדול התקוע בלחורי הספינה, ולשר בו יפנו לותו לחיזה לד שירלו, המכונה בלשון לרפת (גובערנאַיל) ובל"ח (דאָז סטייער), והמוליך לותו הוא לחד מן המונים על המלחים (דער סטייערמאַן). ור' משה הכהן לומר שהוא מענין תחבולה, ויהי' לפ"ז טעם החובל, לשר הוא חובל תחבולות להנהיג לת הספינה, כי לריך בלחת התחבולה גדולה לזה. והגאון רב סעדי' פירש כי הספינה בעלמה נקראת חובל, לפי שהנהגתה ע"י חבלים, או חולי לפי שהיא עושה חבילה במים כשהיא עוברת על פניה', מענין חבול חבלני לך, והטעם רחב הדפיה: מה לך נרדם, ר"ל שלשר הרמ"ה ז"ל במקום הנ"ל, חין רחוי לחדם שיהא מתהלל בכל כך בגרתו ויהלב כל תקוה עד שתשיגהו תרדמה, לבל רחוי לו שיתחזק ויבקש לו הללה ועזר, הנה ממינו נמוך בגרה זו ולחרו מתחזקים וזופפים שיהא לפני חלהים זיוזיעו, גם עשינו בהטלת הנלים מה שבידינו לעשות, קום גם לתה ועשה לת שלך, קרח לל חלהיך, כי לדעת העכו"ם נימים ההם, משל החד מהחלהים הרבים לשר להם על מדינה זו וחלוה לחר על מדינה לחרת, ולפי שהי' המעשה סמוך לחרן ישרחל, לפשר שחשב הלים הזה שעתה בידי חלהי ישרחל לעזור, וחולי זה טעם החלהים בה"ח: יתעשת, לשון מחשבה וכן עשתונותיו ומלכת עשתי דדניחל (רש"י), ויפה לומר הרחב"ע שהוא כמו חדני יחשב לי (תהלים מ'),

תרגום אשכנזי

(ז) אינדעם האַטטען דיא ש־פּסלי טע איינער צום אַנ־ דערן נעשפּראָכען: קאָממט לאַסט אונז לאָזען אונד דאַ־ דורך ערפֿאַהרען וועם אונטער אונז ווער דיעזעם אונגעמאַך צו־ צומעסטען האַבען. זיא לאָזו־ טען, אונד דאַז לאָזו פֿיעל אויף יונה. (ח) דאַ שפּראַכען זיא צו איהם: זאַגע אונז דאָך, רוא! אום דעסטוויללען אונז דיעזעם אונגליק איבער־

הפטרת מנחה יום כפור

(ז) וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ לְכוּ וְנַפִּילָה גּוֹרָלוֹת וְנֵדְעָה בְּשֶׁלְמִי הָרָעָה הַזֹּאת לָנוּ וַיַּפִּלוּ גּוֹרָלוֹת וַיִּפֹּל הַגּוֹרָל עַל־יוֹנָה: (ח) וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו הַגִּידָה־נָּא לָנוּ בַּאֲשֶׁר לְמִי־

הרעה

קעמפט

זיא צו איהם: זאַגע אונז דאָך, רוא! אום דעסטוויללען אונז דיעזעם אונגליק איבער־

רש"י

(ז) לכו ונפילה גורלות. רוחים היו אחר ספינות הולכות ים בשלים ושלהם מתחברת לחברו בשביל לחד ממנו הוא. כן מצינו בפרקי דר' אליעזר: בשלמי. בשביעזו של מי ממנו: (ח) הגידה נא

באור

שבירושו יתבונן לי ויחזוב מחשבות לעזרני, וכן הענין כאן: (ז) לכו ונפילה גורלות, וכי כל הלויות ים להם סער ים מפילים לגזיה גורלות בשלמי הרעה, אלא רוחים היו אחר ספינות הולכות ים בשלום ושלהם מתחברת לחברו בשביל לחד ממנו הוא, כן מצינו בפרקי דר' אליעזר (רמ"י ורחב"ע ורד"ק). וכפי לחר ספרו לנו רוממי הקורות כן היתה מחשבת העכו"ם בימים ההם, וכאחר נח סער על עוברי ימים תלוהו תמיד בנעם אליליהם על לחד מחבורתם: בשלמי, טעם הב"ית בטעם בעבור, וענין בעבור של מי בענין בעבור מי, כי של (מלה מורכבת מן לחר אלו) הוא סימן יחס ההצטרפות (בעניטיף) והוא יסוד כל היחוסים, לפי שהן יחוס בלי צרוף כ' דברים, וכן כאן מחובר יחס הסבה עם מי שהוא מיוחס אליו ביחס ההצטרפות, וכן הענין בכל מלת היחס, ושמר לך כי זה כלל גדול בדקדוק ובמ"ל נרחיב הדבור אי"ה בזה הענין: הרעה הואת לנו, כפי משמעות הענין יחוברו אלו המלות בהטעמים, ויעומד מלת בשלמי במשקיק יותר גדול כמלת הזאת, ובעל הטעמים לא כן עשה, כי אם חבר מלת הרעה הזאת יותר למלת בשלמי. ולכן נראה שדייק במלת לנו על מה שהוצרך לעיל בשם פרקי דר' אליעזר כזה, נפילה גורלות ונדעה בשלמי הרעה הזאת, לחבר היה לנו לבד ולא לחניות ל' יחיד הצוברות ים, כדעת הר"י מבגדלקה. או נאמר שטעם לנו כטעם הלנו אתה אם לגרינו (פתן דען חוגזריגען), ויהיה הטעור בשלמי לנו (כלומר ממנו) הרעה הזאת, ובשביל זה יופסק הרעה הזאת ממלת לנו: ויפילו גורלות, אמר הר"י אבראנאל שמזה ים סמך בכתוב שלא עשו הגורל פעם לחד בלבד לכל עשו פעמים רבות גורלות וממינים מתחלפים וכל לחד מהם נפל הגורל על יונה, וע"י הסכמתם ידעו כי מכון הדבר מעם האלהים ושתיו מקרה בלבד, כי הנה הגורל יאמר על האחד כמו אך בגורל יחלק את הארץ, ואנס גורלות הוא נאמר בלשת על רבוי והשנות מינו גורלות. אך שגגה היא היולאת מלשונו, כי אז הי' ג"כ מן הראוי לאמר ויפלו הגורלות על יונה. גם מה טעם ונתן להבן על שני השטירים גורלות, שלא הי' כי אם גורל לחד בד' פתקין. והלשת כי בבחינת הצורלה שהיא לחת יאמר בלשון יחיד אך בגורל יחלק והדומה, ובבחינת הפתקין לחבר יפילו בהם שהם רבים וכפי מספר האנשים לחבר להם חלק בגורל, יאחר לשון רבים ויפילו גורלות, ועל יונה לא נפל כי אם גורל לחד, דהיינו האחד מן הפתקין שבתוכו שמו עליו. ועל שאלתו איך יוכל הגורל לדת מבטא לשתי בדברי הזה והגורל יפול בשברי בלחד מהם בתוס לבבו ובנקיון כפיו, הנה אין זאת קושיא כלל על שומרי הבלי שוא כדרך העכו"ם. וחלילה לחשוב שחלק גורל כזה בחלק הגורל לחבר על פי ה' להניד הלשת, ואם עד לרוב יסבימו בדבורם האחד, נאמר תמיד שהוא מקרה או שהוא דרך רמאות, ולעולם לא יעלה על לבבינו לחבר שהוא דרך נבואה, אלא שבנדון שלפנינו סבב הסד ב"ה שעמו שיפול הגורל על יונה כדי שיוטל אל הים, וכמו שמצינו שהשרה רוחו על בלעם הרשע כדי לברך את ישראל: (ח) באשר

למי

הֲרָעָה הַזֹּאת לָנוּ מַה־מְּלַאכְתֶּךָ
וּמֵאַיִן תָּבוֹא מָה אַרְצֶךָ וְאֵי־מִזֶּה
עַם אָתָּה: (ט) וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם עִבְרִי
אָנֹכִי וְאֶת־יְהוָה אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם
אֲנִי יָרֵא אֲשֶׁר־עָשָׂה אֶת־הַיָּם
וְאֶת־הַיַּבָּשָׁה: (י) וַיִּירְאוּ הָאֲנָשִׁים
יִרְאָה גְדוֹלָה וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו מַה־

זאח

קעממט, וואס איזט דיין אונ־
טערנעהמן? וואָ קאָממסט דוא
הער? וועלכעם איזט דיין פַּא־
טערלאַנד? אונד פַּאן וועל־
כעם פַּאלקע ביזט דוא? (ט) ער
ערווידערטע איהנען: איך
בין איין עברי, אונד בעטע
דען עוויגען, דען גאָטט דעם
היממעלם אן, דער דאז מעער
אונד דאז טראָקקענע לאַנד
ערשאַפַּען האַט. (י) דאראָב
פּיר־כטעטען זיך דיא מענער
זעהר אוגד פּראַגטן איהן: וואס

האסט

ר ש ״ י

נח לנו בחזר למי. למי חטאת לחזר בשביל כן הרעה הזאת לנו: מה מלאכתך. שמח פשעת בלומניתיך: ומאין תבא. שמח על לגבי לותו מקו' נגזרה גזרה לבני לין לתה בה: ואי מזה עם לתה. שמח עמך חטאו: (י) מה זאת עשית. למה עשית כן לנרות מפני מושל כזה:

ויתתרו

ב א ו ר

למי, והלא כבר ידעו בשל מי הרעה הזאת עליהם? ולכן פי' רש"י בשל מי הרלחון על הזוטח במעשיו של מי ממנו, ובחזר למי הכ' על הנחטח חלין, למי חטאת לחזר בשביל כן הרעה הזאת לנו. והיותר נכון הוא כדעת הרד"ק הגידה נא לנו לתה בחזר למי הרעה הזאת לנו מה מלאכתך וגו', וכן הוא מלורגם. ולדעת בעל הטעמים נרלה שלין עוין בחזר למי כענין בשלמי הקודש, לכל המלות נכרלות כאן, וטעם בחזר כטעם בשגם הוא בשר (דיאוויל), ושעור הכתוב כזה הגידה נא לנו מה מלאכתך וגו', בחזר כלומר לחרי שלמי הרעה הזאת בעבורך הלא לנו, ולכן מוטל גם עליך להגיד לנו וגומר, ולפ"ז יהי' בחזר וגו' כעין מאמר מוסגר, ולכן מועמד מלת לנו בטעם לתנח: מה מלאכתך, שאתה רולה לעסוק בזה הדרך לחזר לתה הולך עליו ולחזר על כן הוא שוחל לפני ללהיך: ומאין תבוא, כן הוא דרך ב"ח להרבות בשלות לם כבר הולילו לשחול, לו לולי תשנו לעמוד ע"י שלות רבות על החמת לם לא יגידה ברלונו: ואי מזה עם אתה, מ"ם הסמוך כמו הפוך, ומאי זה עם לתה, לו יתפרש בלי הפוך, זה העם לחזר לתה ממנו לי זה הוא (הרד"ק), וגם זה נרלה עוד מאמר הפוך, ולי עם מזה לתה, לכל נוטתו לומר כזה, לי לחזר יאמר עליו מזה עם לתה, ויהי' לפ"ז מזה עם לתה מאמר הנעשה לשם. כאשר כבר הערנו כמה פעמים על זה הדרך בלשון עברי: (ט) ויאמר וגו', בג' דברים הזיז להם תשובה על שאלתם, כיון שאמר להם עברי לנכי ידעו עמו ולרלו, וכיון שאמר ה' ללהי השמים לני ירא את ה' ולא עושה כל עול (הרד"ק): ואת ה' אני ירא, כבר הזיר הר"נם ב"י שכל ירלה שלחריה מלת את לינה כי לם ירלת רוממות ולא ירלת עונש, וכן הטעם כאן, שהוא עובד אותו: (י) ויראו האנשים יראה גדולה, כבר מבואר במ"ח שאע"פ שלדעת עובדי לליליס יש לליהות רבות ממדרגות שונות, לחזר ליזה מהם ימשלו על מדינה זו וליזה מהם על מדינה לחרת, אלו בים ואלו ביבשה, אלה ברוח ואלה באש אלה בהרים ואלה ביערים, מ"מ הכירו שכה עליונה המלוה על כל, לחזר קרלו בשם ללהי האלהים ואמרו שהוא יושב בשמים, ובדברינו ממזרח שמש עד מבואו מהולל שם ה', ולכן בחזר לאמר יונה לאנשי הספינה אחת ה' ללהי השמים הוא ירא לחזר עשה את הים ואת היבשה ירלו האנשים יראה גדולה לאחרי שאלו הכעס בהאל התקיף הזה: מה זאת עשית, לם כן

הדבר

וְאֹת עֲשִׂיתָ כִּי־יָדְעוּ הָאֲנָשִׁים כִּי־
מִלִּפְנֵי יְהוָה הוּא בֹרֵחַ כִּי הִגִּיד
לָהֶם: (יא) וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו מַה־נַּעֲשֶׂה
לָּךְ וְיִשְׁתֹּק הַיָּם מֵעָלֵינוּ כִּי הַיָּם
הוֹלֵךְ וְסֹעֵר: (יב) וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם
שָׂאוּנִי וַהֲטִילֻנִי אֶל־הַיָּם וְיִשְׁתֹּק
הַיָּם מֵעֲלֵיכֶם כִּי יוֹדֵעַ אָנִי כִּי
בְשֶׁלִּי הַסַּעַר הַגָּדוֹל הַזֶּה עֲלֵיכֶם:
(יג) וַיַּחְתְּרוּ הָאֲנָשִׁים לְהָשִׁיב אֶל־
הַיַּבָּשָׁה וְלֹא יָכֹלוּ כִּי הַיָּם הוֹלֵךְ
וְסֹעֵר עֲלֵיהֶם: (יד) וַיִּקְרְאוּ אֶל־
יְהוָה וַיֹּאמְרוּ אָנָּה יְהוָה אַל־נָא
נֹאבְדָה בְּנֶפֶשׁ הָאִישׁ הַזֶּה וְאַל־

תתן

דאַסט דוא דען געטהאַן? אַלס זיא נון ערפֿוהרען, דאַס ער פֿאָר דער ערשיינונג דעס עווי־גען ענטלויפֿע, וויא ער איהנען געשטאַנדען האַטטע; (יא) זאַגטען זיא צו איהם: וואַס זאָללען וויר דיר טהון דאַמיט דאַז מעער אים אונז הער רו־היג ווערדע? דען דיא זעע גען איממער העהער אונד שטירמישער. (יב) ער אַנט־וואָרטעט איהנען: נעהמעט מיך אונד ווערפֿט מיך אין דאַז מעער, זאָ ווירד עס רוהיג ווער־דען אום אייך הער; דען איך ווייס גאַר וואָהל, דאַס נור מיי־נעטוועגען אייך דיעזעס אונ־גליק אויבערקאָממען. (יג) דיא מענער שטרעבטען איממער נאָך אַנם לאַנד צוריק צו שטיי־ערן, קאָננטען אַבער ניכט, אינדעם דיא זעע איהנען זעהר

העפֿטיג עגטגעגען שטירמטע. (יד) דאַ ריפֿען זיא עגדליך צום עוויגען, אונד שפּראַכען: אָ גאָטט! לאַס אונז ניכט דיעזעס מאַננעס וועגען שטראַפֿפֿעלליג זיין, אונד רעכנע אונז

ניכט

ר ש י

(יג) ויחתרו החנשים. יגעו ועמקו כחותר במחתרת: (יד) בנפש האיש הזה. נעון שנשלח

יד

באור

הדבר כאשר למדת שאתה ירא ה', מה זאת עשית אשר בעצורו הוא כועס עליך, ואחרי כי ידעו האנשים כי מלפני ה' הוא נורח, כי הגיד להם זאת על אשר אתם מה זאת עשית, ויאמרו אליו מה נעשה לך וגו', כן נראה לי בעזר הכתוב, וכן תרגמתי: (יא) וישתוק היפ, מקול שאון גליו, וכן (תהלים ק"ט) וישמחו כי ישתקו (הרל"ק): כי הים הולך וסוער, כי אין לנו תוחלת שישתוק היס, כי הנה הולך וסוער יותר (הנ"ל): (יב) כי יודע אני וגומר, ולכן מוטב שתמות לבי החייב לבדי משתמותו לתם הנקיים בלבם עמדי: בשלי, בעבורי כלומר בחטא אשר לי (הנ"ל) ואינו מוכרח לזה כדמבואר לעיל (פ' ז'): (יג) ויחתרו, החזיקו במשוטות להשיב את הספינה אל היבשה, כי תופס המשוט ומוליכו בים הוא כחותר בים (רל"ק ורחנ"ע), ובשרשים לו ויחתרו במחשבתם, כלומר חקרו וחפשו עלות ותחבולות שיוכלו להמליט הספינה אל היבשה ע"כ, ודומה לזה אמר רש"י ז"ל יגעו ועמקו כחותר במחתרת, ובתרגומי הרכתי אלו הבינים יחד, והנה מחשיבות לנצי הספינה, שאע"פ שהרבה להם להטילו בים לא חנו שמוע אליו לגמרי כן יד, לולי יוכלו להטילו בהשיבם הספינה אל היבשה, וגם לאחרי כן כשראו שלי אפשר בלי זה התפללו מתחלה לה' וידעו ידיעה ברורה: (יד) בנפש האיש הזה, נעון שנשלח

תִּתֶּן עָלֵינוּ דָּם נָקִי כִּי־אַתָּה יְהוָה כַּאֲשֶׁר חָפַצְתָּ עָשִׂיתָ: (טו) וַיִּשְׂאוּ אֶת־יוֹנָה וַיְטִלֻהוּ אֶל־הַיָּם וַיַּעֲמֹד הַיָּם מִזַּעְפּוֹ: (טז) וַיִּירְאוּ הָאֲנָשִׁים יִרְאָה גְדוֹלָה אֶת־יְהוָה וַיִּזְבְּחוּ־זֶבַח לַיהוָה וַיִּדְּרוּ נְדָרִים: ב (א) וַיְמַן יְהוָה דָּג גָּדוֹל לִבְלַע אֶת־יוֹנָה וַיְהִי יוֹנָה בִּמְעֵי הַדָּג שְׁלֹשָׁה יָמִים וּשְׁלֹשָׁה לֵילוֹת: (ב) וַיִּתְפַּלֵּל יוֹנָה אֶל־יְהוָה אֱלֹהָיו

יתיר א׳ ממעי

נעלט אינשולדיג פֿערגאָבמע, נעם בלוט צו, דען דוא גאָטט! ביזט עם יאַ; דוא טהוסט ווי דיר גענפֿעלליג איזט. (טו) דאַ, רויף ערגרייפֿען זיא דען יונה, אונד ווארפֿען איהן אין דאַז מעער, דאַז אַלסבאַלד אויפֿ הערטע צו שטירמען. (טז) דיא מענער בעציינטען גראָסע עהרפֿורכט פֿאָר דעם עוויגען, בראַכטען איהם דאַנקאָפֿפֿער, אונד טהאַטען איהם געלובדע. ב (א) דער עוויגע אַבער שיקטע אין גראָסעם מעערא־נגעהייער דען יונה צו פֿערשלינגען, אונד יונה ווער אין דעם לייבע דיעזעם אווגע,

הייערם דרייא טאָגע אונד דרייא נעלטע. (ב) יונה בעטעטע צו דעם עווינגען זיינעם גאָטטע, אוים

ר ש "י

יד בנפשו: (טו) וידרו נדרים. שיתגיירו:

ב (א) דג גדול. זכר לי' והי' עומד בריוח ולא נתן לב להתפלל רמז הקדוש ברוך הוא לדג והוקיאו לתוך פיו של נקבה שהיתה מלאה עוברים והי' שם בדוחק ויתפלל שם שנאמר ממעי הדגה:

מבטן

ב א ו ר

שנשלח יד בנפשו (רש"י): נקיא, בתל"ף על דרך בעלי התל"ף כמו נביל נזיל (רד"ק): כי אתה ה', הסכמת לזה, ולאחר תפלת עצית, לין זה כי לא מה שעלה על רלונך להעשות: (טז) ויזבחו זבח, לין זבחו בספינה תלת פירושו כתרגומו ולמרו לבנתח, ונעם וידרו נדרים, שלר נדרים זולתי זבח כמו לתת לדקה לעניים (רד"ק), והרא"ע לומר ויזבחו לאחרי לאחם. ובדרשומי הקדות נמלא כמה פעמים שיזבחו העכו"ם לאלהיהם בספינה, כי באותן הספינות ההולכות על הים יש מקום לאפות ולבשל ולעלות וגם לזבוח זבח. ולזה יתכן גם כאן הטעם כמשמעו ויזבחו זבח בספינה, וידרו נדרים להביא עוד קרבנות כשיהיו על היבשה. או אולי נדרו שיזבחו עוד לתקופת השנה, או בכל שנה ושנה לזכרון זה היום:

ב (א) וימן, זימן שהי' שם באותו מקום שהטילו יונה שם הים: ויהי וגו', לין כח בתפלה לחיות במעי הדגה כפי שעה ולף כי זה המספר רק במעשה נס (הרא"ע), ועוד גם לאחר שלא נהפך לגלי עמד בדעתו ובשבלו והתפלל (רד"ק): (ב) ויתפלל יונה, כשנתבונן במלות התפלה הזאת נראה בעליום יותר מדרך התורה כמדרך התחינה, והטעם כי בתוך היה שלשה ימים במעי הדג והרגיש בעלמו שהוא חי ושלם בגופו, הבין שלין זה כי לא דרך פלא מלת הי תלהיו, והיה בטוח בעזרתו ושיוליאו לגמרי מן הצרה הזאת, וע"י ההתפללות הזאת, תגיה שמחה ותגיה תקוה, רצה לנו לשבוך השיחה הזאת לפני תל. והנלל כי לין טעם תכלה לשון נעקה דוקא, כי לא יונח הפה הזה על כל שיחה שיפוך לים לפני תל מרוב התפעלות לנו, מזה ותתפלל תנה והתחיל עלין לפי נה', שנלה תפלה תודה, ונן נלו תכלית דוד בן ישי, ונימוסם שיהי תודה והלל. והעקר שהוא מענין רחה פניך לא פלאתי, לשון עיון ומחשבה,

וכן

ר מִמְּעֵי הַדָּגָה: (ג) וַיֹּאמֶר קָרָאתִי
מִצָּרָה לִי אֶל־יְהוָה וַיַּעֲנֵנִי מִבֶּטֶן
שְׁאוֹל שִׁוַּעְתִּי שָׁמַעְתָּ קוֹלִי:
(ד) וַתַּשְׁלִיכֵנִי מְצוּלָה בִּלְבַב יַמִּים
וְנָהָר יְסֹבְבֵנִי כָּל־מִשְׁבָּרֶיךָ וְגַלֶּיךָ
עָלַי עָבָרוּ: (ה) וַאֲנִי אָמַרְתִּי
נִגְרַשְׁתִּי מִנֶּגֶד עֵינֶיךָ אַךְ אוֹסִיף
לְהַבִּיט אֶל־הֵיכַל קָדְשֶׁךָ:

אשכנזי

אוים דעם לייבע דיעזעם אונ־ געהייערם, (ג) אונד שפּראַך: אין מיינער נאָטה רוף איך דען עוויגען אַן, אונד ער ערהערט מיך; פֿלעהע אויס דער העל־ לע טיפֿסטען שלונד, דוא הערסט זיא דעננאָך מיינע שטימע. (ד) אונד ווירפֿסט דוא שאָן אין מיערעם פֿלוטען מיך, דאַם ריסענדער שטראָם מיך אומגיבט, דיינע וועללען, דיינע וואָגען אַללע הינשט־ צען איבער מיר; (ה) דאַם פֿערצאַגט איך וועהנן קעננטע, פֿערוואָרפֿען בין איך וועג פֿאָן דיינען אויגען; — איך ווערדע דעננאָך ווייַדער זעהען דיינעם טעמפּעלם הייליגטהום.

מע־

ר ש י

(ג) מבטן שאול שועתי. מבטן הדג שהוא כשאול לי: (ד) כל משבריך וגליך. כל נחשולותי דימה על שם שהשאול מצר ומפרק את היס: (ה) ואני אמרתי. כשהשליכוני אל היס הגני מת ונגרשתי מנגד עיניך: אך. אחיתי שקיימתני כל אלו הימים ידעתי כי אוסיף להביט אל

ב א ו ר

וכן יאמר גם בל"ח (איין גפרידיגט) שהוא שם נגזר מפעל (פענקען): ממעי הדגה, מהמקום שהי' שם, וכן ממעמקים קראתיך: הדגה, יתכן שהיתה דגה נקבה, ומה שאמר דג גדול הוא בנחית שם המין הכולל זכרים ונקבות, כמו ויהי לי שור וחמור, אף שהיה לו ג"כ פרות ואתונות כנזכר שם בכתוב. אבל לזה הענין הזה דומה להדגה לצד ניקור (בדעת הרד"ק), כי שם הוא שם הכלל המופשט על כל הזכרים שבזיקור, ולא על דגה אחת פרטית כמו כאן: (ג) קראתי, וכן כל העברים שבתפלה הזאת כולם לשון הוה הם, או בלשון המדקדקים עבר נלתי נשלם עדיין: מצרה לי, לזה זה מ"ש הגורמת מפני הצרה, כי שם מ"ש הגבול, כלומר מתוך הצרה קראתי, והכפל לעד מבטן שאול שועתי. וחבירו (תהלים ק"כ) אל ה' בצרתה לי קראתי ויענני, שגם שם הבי"ת יחס הגבול ולא יחס הסבה. ועשה מצרה לי כמו מצרה שלי, וכן מזמור לדוד של דוד, והיסוד ביחס ההפטרות וכאלו נכת' מצרתי: מבטן שאול, מקום עמוק היכך שמי' שהוא מרוס (הרחב"ע) כלומר אע"פ שאזובי בתחתית העומק ואתה בתכלית הרוס מ"מ הגיעה תליך קול תפלתי כי הסגתך עד לזה תקר: (ד) ותשליכני מצולה, כלומר אע"פ שהשלכתני מצולה וגו' עד שאני אמרתי בחפזי נגרשתי וגו' מ"מ אוסיף להביט עוד אל היכל קדשך, ואם גם תפסוני וגומר, אני לא אחוש לזה כי בעוד אני שאתה תעל משחת חיי, כן נראה לי המסך הכתובים: ונהר יסובבני, אמר הרחב"ע כי במקום התחנורת היס עם הנהר היה זה. והעקר שכל בחינת מיס יקרא נהר, וכן גם הדרך בל"ח לאחד (דעם מעערעם טשרעאע). ועשה יסובבני, זמן מורכב מהוה ועתיד ע"ד כל עוד שהערנו עליו גם' זמירות יצרחל. ואחד מן חכריח אמר טעמו הכוך ויסובבני נהר, כמו ותשליכני מצולה: כל משבריך וגומר, חניכו גם' תהלים (מ"ב ח'): (ה) ואני אמרתי וגו', חניכו ואני אמרתי בחפזי נגרשתי מנגד עיניך (תהלים ל"ח): נגרשתי מנגד עיניך, כלומר מהזגחתך עלי עד שחשבתי שהסתרת פניך ועיניך ממני, אך עתה שעשית עמי הנס הגדול הזה ועודני חי בזמני הדג, דעתי שאוסיף עוד להביט אל היכל קדשך בנית המקדש ומקום הנס אשר שאני נרחתי ממנו

(ו) אַפָּפוּנִי מַיִם עַד־נָפֶשׁ תְּהוֹם
יְסָבְבֵנִי סוּף חָבוּשׁ לְרֹאשִׁי:
(ז) לְקִצְבֵי הָרִים יָרַדְתִּי הָאָרֶץ
בְּרִחֶיהָ בַעֲדִי לְעוֹלָם וַתַּעַל מִשַּׁחַת
חַיַּי יְהוָה אֱלֹהָי: (ח) בְּהִתְעַטֵּף
עָלַי נַפְשִׁי אֶת־יְהוָה זָכָרְתִּי

וחבוא

(ו) מעגען וואַסער מיר אַנם לעבען דרינגען, דעם אַבּגרונדם טיעפֿען מיך אומפֿאַנגען, אונד מעערעם גראַז מיין הויפּט אומווינדען; (ז) מאַג ביז אַן דער בערגע וואורצעל הינאַב איך פֿאַהרען, דיא אונטערוועלט מיט איהרען עוויגען ריגעלן מיך אומשליסען; דוא ציהסט הערפֿאָר מיין לעבען אוים דער גרופֿט, עווי

גער! מיין גאָטט! (ח) אונד ווילל מיין גייסט אין מיר פֿערצאַגען; זאָ געדענק איך דיי

נער

ר ש י

לל היכל קדשך: (ו) סוף חבוש לראשי. ימח דסוף תלי לעיל מן ריש' שהרחהו הקדוש ברוך הוא יס סוף ואיך עברו ישראל בתוכו שהיו שתי עיני הלגה כמין שתי חלונות ומסתכל ורואה כל מה שבים: (ז) לקצבי הרים ירדתי. לסוף מדת ההרים הקבועים על התהום ירדתי. לשי לומרתי הארץ בריחיה בעדי. כנגדי למעלה ממני סגור ולא תנח לעולם. בעדי כמו ובגרת הלת בעדך (מלכים ב' ד') וכן כל בעד שבמקרא עור בעד עור (לויב ח') לשבר כנגד לשבר: לעולם. מוסב על מה שאמר למעלה ואני לומרתי נגרשתי. ואני לומרתי הארץ בריחיה סגורים בעדי לעולם: ותעל משחת חיי. לשל כשר רציתי כאן גיהנם ומשם העליתני והנני עתה כנגד תחת ההיכל שבירושלים כענין שנאמר אך לוסיף להביט אל היכל קדשך ותבא תפלתי אל היכל קדשך: (ח) בהתעטף. בהיתעלהות וכן בהתעטף נפשם וכן בעטף עולל (לויכה ב'):

מעמרים

ב א ו ר

ופי' להביט להתפלל נגד ההיכל (הרד"ק): (ו) אפפוני מים עד נפש, סנבוני מים עד שבמעט באו לתוכי ויקחו נפשי ממני טרם שבלעני הדג, וחבירו (תהלים ס"ט) כי באו מים עד נפש: סוף חבוש לראשי, יס סוף הגדל בקרקע הים המכונה בלע"ז זחרגח"סח ובל"ח (זעע = גרמן), והוא דק וחלוך עד שלפים עליו המרובים על פני המים, והקנה שהם עולים בו הוא לפעמים יבק ולפעמים לחום, כאותו המין המצוי לרוב בים סוף, לשר על כן קראו לו בזה השם. ומאותו הטעם קראו לו ג"כ יס החדום, מלבע החדום המתפשטת ע"י הסוף על פני כל המים, וטעם חבוש כרוך, והוא ד"מ שברחתו בחזקה לל התהום נתלע מהסוף הזה ונכרך ברחבו, או טעם לראשי כפי' הרד"ק על ראש הדג שבלעו כי הוא היה כמו רחבו כל זמן שהיה במעיו: (ז) לקצבי הרים ירדתי, לסוף ההרים לשר הים, כלומר לעקריהם שהוא קרקע הים, וקן וקנב לחד הוא, ובת"י לציקרי טוריא נחתית (הרד"ק), והרחב"ע לשר מקומות שיכרתו שם ההרים מגזרת ויקלב עץ ע"כ, והוא ל"כ דרך משל, והרלשון יותר נכון: הא־ץ בריחיה בעדי לעולם, כלומר שבשר סגרה הארץ בריחיה בעדי שהם בריחים לעולם. לשר כל הבתים שמה לא ישובון עוד לעולם, מ"מ בשר העלית משחת חיי, במה שהזמנת לג לבלעני ואני חי במעיו, ומזה לני לכניר שאתה ה' אלהי המגניח בי בפרט לף למעלה מדרך הטבע. או טעם ותעל לשון הוה כשאר הפעלים, כלומר הנה בעוד אני בך שאתה המעלה משחת חיי: (ח) בהתעטף עלי נפשי, במעמדי שתה, בשין היותי עוד נמלט מלרה זאת מכל וכל, הנה את ה' זכרתי, ידו הגדולה ורב טובו, ותתפוח אליו תפלתי אל היכל קדשו, שאשר נסיתי בשר בתשועת הדג, ואז טוב לי ויעמוד רוחה לנפשי. וחביאו לשפוך לפניו שיחי בהתעטף עלי רוחי (תהלים קמ"ב), ונתן עוד ותתעטף עלי רוחי זכרתי ימים מקדם הגיתי בכל פעליך פרשתי ידי אליך (שם קמ"ג). ולשון בהתעטף לשר הרד"ק נופל על רוב הלרה שתקבר נפש האדם בו, ועיין להלן (ד' ח'):

אל

וַתָּבוֹא אֵלֶיךָ תְּפִלָּתִי אֶל־הֵיכַל קָדְשֶׁךָ: (ט) מְשַׁמְּרִים הַבְלֵי שָׁוְא חַסְדָּם יַעֲזֹבוּ: (י) וַאֲנִי בְּקוֹל תּוֹדָה אֶזְבְּחָה־לָּךְ אֲשֶׁר נָדַרְתִּי אֲשַׁלֵּמָה יְשׁוּעָתָה לַיהוָה: (יא) וַיֹּאמֶר יְהוָה לַדָּג וַיָּקֵא אֶת־יוֹנָה אֶל־הַיַּבָּשָׁה: ג (א) וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֶל־יוֹנָה שֵׁנִית לֵאמֹר: (ב) קוּם לֵךְ אֶל־נִינְוֵה הָעִיר הַגְּדוֹלָה וְקְרָא אֵלֶיהָ אֶת־הַקְּרִיאָה אֲשֶׁר

אנכי

נער, הערר! דאַס צו דיר עמפאָר שטיגט מיין געבעט אין דיינען הייליגען וואָהנזיטץ. (ט) דיא אויף אייטעלן אַבער גלויבען האַלטען, וועלכע איהרע פֿערעמיגקייט באַלד פֿאַרלאַסען; (י) איך אַבער אָפּפֿערע דיר אונטער לויטען דאַנקגעזאַנגען, בעצאַהלע נעלובע, וואַס איך אַנגעלאָבט, הילפֿע שטעהט נור בייא גאָטטן!— (יא) אונד דער עווּיגע בעפֿאַהל דעם אונגעהיער, אונד עם שפּיע דען יונה וויעדער אַנם לאַנד.

ג (א) אונד דאַז וואָרט גאָטטעט וואַרד דעם יונה צום צווייטענמאַהל, וויא פֿאָלגט: (ב) מאַך דיך אויף אונד געהע נאַך ננוה, יענער בערוהמטען שטאַדט, אונד רופֿע אין איהר אויס, דיא פֿערקינדיגונג דיא

איך

ר ש " י

(ט) משמרים הבלי שוא. לותן לומות העולם שעובדים ע"ז מכוזבים ומזלות: חסדם יעזובו. ירחה הקדום ברוך הוא שכל חסדם וטובתן מחתי יעזובו לכל לני לימי כן ללח בקול תודה לזבחה לך כן תרגום יונתן. ובפרקי דרבי לליעזר דרשו כלפי המלחים שעזבו חסדם שהיו מטיפים לע"ז מכוזבים ומזלות ונתגיירו: (י) ישועתה לה'. נדרי שלמים ותודה לאשלם לפס ישועות לאשר לה'. ישועתה כמו ליישועתה וכן קומה עזרתה לנו (תהלים מ"ד) לעזרה שלנו:

נהפכת

ב א ו ר

אל היכל קדשך, הוא השמים, וכן נאמר בהיכל קדשו ה' בשמים הכין כסאו, ועל הדרך הזה נאמר ותבוא תפלתם למעון קדשו השמים (הרל"ק): (ט) משמרים הבלי שוא, לאנשי הספינה שהיו עובדים לאלילים והם משמרים הבלי שוא, ידעתי שאחר שנמלטו מן הלרה יעזבו חסדם, שירלו לת ה' ויצקו לליו ונדרו נדרים, לא יקיימו מה שנדרו ויחזרו לעבודת לאלהיהם, לכל אני לא כן כי בקול תודה לזבחה לך. וטעם משמרים לינו פעל יולא לאלא הוא כמו שומרים (הג"ל). וחבירו שאתי השומרים הבלי שוא ואני אל ה' בטחתי (תהלים ל"ו): (י) ואני אובחה, כפל הכתוב להעיד על הכך הקודם, וכדמצוחר: אשר נדרתי, עתה במעי הדג, כי כן אמר לזבחה לך. וחבירו לך לזבח זבח תודה ובשם ה' לקרא נדרי לה' לאשלם (תהלים קי"ו): ישועתה לה', כי' ולומר לא בקול תודה גדול כי היחועה לה' לבדו שהושיעני כאלו גדול שעשה לי (מדברי הרל"ק) וחבירו לה' היחועה (תהלים ג'), ולדעת הראב"ע הוא הוא לועק עתה במקום לעזר ישועתה לה' לנקש, הוא יעשה את שלו ואני לעשה את שלי: (יא) ויאמר ה' לדג, העיר את רלונו שיקיאנו אל היבשה (רל"ק). וכן אמר הראב"ע דרך משל שהכריחו לעשות חפן הפס. ועיין מה שכתב הרמב"ם על זה בספרו המורה (חלק ג' פ' מ"ח):

אשר

אָנֹכִי דֹּבֵר אֵלֶיךָ: (ג) וַיָּקָם יוֹנָה
וַיֵּלֶךְ אֶל־נִינְוֵה כִּדְבַר יְהוָה
וְנִינְוֵה הָיְתָה עִיר־גְּדוֹלָה
לֵאלֹהִים מַהֲלַךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים:
(ד) וַיָּחֶל יוֹנָה לָבוֹא בָּעִיר מַהֲלַךְ
יוֹם אֶחָד וַיִּקְרָא וַיֹּאמַר עוֹד
אַרְבָּעִים יוֹם וְנִינְוֵה נֶהְפָּכֶת:
(ה) וַיַּאֲמִינוּ אַנְשֵׁי נִינְוֵה בֵּאלֹהִים
וַיִּקְרְאוּ־צוֹם וַיִּלְבְּשׁוּ שַׂקִּים
מִגְּדוֹלָם וְעַד־קְטַנָּם: (ו) וַיִּגַּע
הַדָּבָר אֶל־מֶלֶךְ נִינְוֵה וַיָּקָם

מכסאו

איך דיר אויגעבע. (ג) אונד יונה מַאַכטע זיך אויף אונד גינג נאַך נינוה, וויא איהם דער עוויגע בעפֿאַהלען האַטטע; נינוה אַבער וואַר איינע גראָסע שטאַדט פֿאָר גאָטט, דרייא טאַגרייזע גראָס. (ד) נון האַט= טע יונה ערשט איינע טאַגרי= זע וויַיט אין דער שטאַדט צו= ריקגעלעגט, דאַזעלבסט אוים= גערופֿען אונד געשפּראָכען: נאָך פֿיערציג טאַגע אונד נינוה גהאט אונטער. (ה) דאַ גלויב= טען שאָן דיא שטאַדטלייטע צו נינוה אַן דיעזע פֿערקינדיגונג גאָטטעס, אונד ריעפֿען פֿאַסט= טאַג אוים אונד קליידעטען זיך אין זעקקע, פֿאָן גראָס

בין קליין. (ו) אונד אַלס דיעזע זאַגע ענדליך אַן דען קעניג צו נינוה גענאַנגט וואַר, דאַ שטאַנד

ר ש י

ג (ד) נהפכת. נחרבת:

לקרתו

ב א ו ר

ג (ב) אשר אנכי דובר אליך, שתהיה העיר נהפכת על רעתם וכפ' ד' הוא מפורש. ולא כתבו כאן שלא להכפיל העניין: (ג) עיר גדולה לאלהים, כל דבר שהוא להגדילו סומך לותו לשל דרך הגדלה, כמו כהררי אל, לחרוי אל, שלהבת יה. מאפל יה (רד"ק), והרא"ע הוכיח מזה הלשון שלא היו עובדי פסילים כי אם חסידים עבדי ה', והוא מה שנגד המפורסם, ועל שהניח רש' ממה שלא נזכר בתשובתם שצעקו מזעקות הבעלים וגדעו הפסילים, גם למה יצלח ה' נביאו להם, הנה זה מתייצב נאמר הרד"ק ז"ל נמאמר כי עלתה רעתם לפני וז"ל, למד כי האל יתברך מעניש אף בקומות העולם כשתגדל רעתם בחמס, וכן בדור המבול ובאנשי סדום כי מלאה הארץ חמס, והחמס מפסיד הייעוב, והאל יתברך רוצה בייעוב העולם, לכל בשאר עבירות הוים מצוכים לפניו מיעניש עליהם אלא ביישראל לבדם כמו שאמר (עמוס ג') רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה על כן אפקוד עליכם את כל עוונותיכם ע"כ, וממה שאמר היתה עיר גדולה נראה שבזמן הכותב כבר היתה נחרבה, וא"כ לא הי' הנביא עצמו כותב המעשה שהרי לו על ספר, ועיין במ"מס: מהלך שלשת ימים, לפי חז"ל מהלך לדם ביומי י' פרסאות ליום, והוא לערך לרבע מיל (מיילען), והיתה ק"כ גדולה י"ב מיל, וכן נמלא בספורי העומות הקודמי' המלה הזאת להקיפה: (ד) ויחל יונה וגו', כל כך היו קרובי תשובה שערם שכלה יונה ללכת כל העיר כבר החמינו בדברו וקראו לוס, וקלתם נתנו טעם בדבר הזה, שאנשי החוים היו בעיר והעידו עליו. לפנים מלבד הדרך הרב שמן יפה לנינוה, הנה אין כאן סבה כלל לשיתנו החגשים הלזה לאחרי הסערה את כותם ללכת תרשישה, שהוא מקרן נינוה כרחוק מזרח ממערב: נחפכת, נחרבת (רש"י) ר"ל כמהפכת סדום ועמורה, כי מעשיה היו כמעשיהם (רד"ק): (ה) באלהים, שעורו בדבר אלהים, וכן תרגום יונתן במימרא דה': (ו) ויגע הדבר, לשון דבר הגיע וקרע על העיר (רד"ק):

אדרתו

מִכְסֶאוֹ וַיַּעֲבֵר אַדַּרְתּוֹ מֵעָלָיו
וַיֵּכַס שָׂק וַיֵּשֶׁב עַל־הָאֵפֶר:
(ז) וַיִּזְעַק וַיֹּאמֶר בְּנִינְוֵה מִטַּעַם
הַמֶּלֶךְ וּגְדָלָיו לֵאמֹר הָאָדָם
וְהַבְּהֵמָה הַבָּקָר וְהַצֹּאן אַל־
יִטְעֲמוּ מְאוּמָה אַל־יִרְעוּ וּמַיִם
אַל־יִשְׁתּוּ: (ח) וְיִתְכַּסּוּ שַׂקִּים
הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה וְיִקְרְאוּ אֶל־
אֱלֹהִים בְּחָזְקָה וְיָשֻׁבוּ אִישׁ
מִדַּרְכּוֹ הָרָעָה וּמִן־הֶחָמָס אֲשֶׁר
בְּכַפֵּיהֶם: (ט) מִי־יוֹדֵעַ יָשׁוּב וְנִחַם

האלהים

שטאנד אויך ער אויף פֿאן זיי־
נעם טהראָנע לעגטע זיינען
כורפֿורמאַנטעל אַב, אונד
זעטצטע זיך אין אַשע. (ז) אונד
ליעס אין נינוה עפֿפֿענטליך
אויסרופֿען: זאָ ווילל׳ס דער קע־
ניג אונד זיינע גראָסען, מענש
אונד פֿיה זאָלל ניכטס נעניע־
סען שאַף אונד רינד ניכט וויי־
דען, נאָך וואַסער טרינקען,
(ח) מענש אונד פֿיה אין טרוי־
ערזעקקען גע׳ללעט זיין, אונד
יעדער, גאָטט אַנרופֿען אינ־
בריגנסטיגליך, אונד אַבלאַס־
סען פֿאָן זיינעם בעזען וואַנ־
דעל, אונד פֿאָן דעם אונרעכט
דאַז אַן זיינען העגדען קלעבט:
(ט) ווער וויים, ערבאַרמעט זיך
דיעזער גאָטט ניכט וויעדערום,
אונד

ר ש "י

(ו) אדרתו. לבושי יקריה: (ז) ויזעק. לוה והכריז: מטעם המלך וגדוליו. מעצת המלך וגדוליו לוו להכריז: (ח) ויקראו אל אלהים בחזקה. אסרו תחנות לבד והולדות לבד חמרו לפניו רבונו של עולם אם אין אתה מרחם עלינו אין אנו מרחמים על אלו: (ט) מי יודע. עבירות שבידו יאוב: ונחם אלהים. נתעצב על הרעה לשוב ממנה:

וירא

ב א ו ר

אדרתו, היא אדרת המלוכה שעליו, ונקראת כן לגדולתה ולחשיבותה משרשו שהוא ענין חוזק וגדולה, (ר"ש ן' מלך) וי"ת לבושי יקריה (זיינע עהרענקלייד עד), ושם אדרת נופל בכלל על כל מלבושי כבוד ובפרט על אותו הלבוש המיוחד לגדולים ומזיריס שבעם, ובהיות שלבוש המלכות הוא על הרוב מחרגמן תכונה גם בל"ח (דער פורפור): (ז) ויועק ויאמר, העביר כרוז בעיר על התשובה וז"ש שהעם היו מזהירים מחליטם הוסיף עוד ענוי הבהמה והשנת הגזל (רד"ק). וטעם ענוי הבהמה כדי להרבות התעוררות והתפעלות בלב האנשים: מטעם המלך, ר"ל מעצתו ושכלו הוא וגדוליו כלם הסכימו בזה, וכן וטעם זקניס יקח, בשנותו את טעמו (רד"ק), ועיין מה שכתבנו על זה בס' זמירות ישראל (עיר ל"ד): אל יטעמו מאומה, הנה הפעל הזה כולל בהוראתו גם השתיה, וכן כתוב לא יטעם עבדי את לחם לכול ואת לחמי תאכל (שם י"ט), אלא שהפעל הראשון בזה הכתוב מוסב על הנושא הראשון שנאמר, והפעלים האחרונים על הנושאים האחרים. ודומה לזאת החלוקה, אבני שהם ואבני מלואים לאפוד ולחושן: (ח) ויתכסו וגו', אין הבהמות מתכסות מעצמן, אלא הטעם יתכסו האדם את עצמם בשקים ויכסו גם את הבהמות בהם. וכלל ידוע בלשון שהפעל יבוא לעולם על סדר הנושא הסמוך לו, גם יתכן ענין הרבוי על שם האדם להיות שם לקבוץ רב כשם עם וכיוצא בו: ויקראו אל אלהים בחזקה, קלתם לחמרו הטעם שיצעקו גם הבהמות מחמת הרעב והצמא, והנכון כמו שאמר הראב"ע ויקראו האדם, כי בן גם כעל ויתכסו מוסב על האדם לבד וכמו שנקרנו, ופעל יאוב כמוהם, ויבואו ח"כ נוספי הנסתרים שבכל אלו הפעלים על דרך אחד, כראוי לפי דרכי ההגיון. וטעם בחזקה, בכל מאמצי לבם: (ט) מי יודע, אולי יאוב אלהים ונחם בשובנו ממעשינו הרעים, וכן מי יודע יחנני ה' (שם י"ב), אולי יחננו. ות"י מאן ידע דחית ביה תובין יתוב

מנהון

הָאֱלֹהִים וְשָׁב מֵחֲרוֹן אַפּוֹ וְלֹא
נֹאבֵד: (י) וַיַּרְא הָאֱלֹהִים אֶת־
מַעֲשֵׂיהֶם כִּי־שָׁבוּ מִדַּרְכָּם הָרָעָה
וַיִּנָּחֶם הָאֱלֹהִים עַל־הָרָעָה אֲשֶׁר־
דִּבֶּר לַעֲשׂוֹת־לָהֶם וְלֹא עָשָׂה:
ד (א) וַיֵּרַע אֶל־יוֹנָה רָעָה גְדוֹלָה
וַיֶּחַר לוֹ: (ב) וַיִּתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה
וַיֹּאמַר אָנָּה יְהוָה הֲלוֹא־זֶה
דְּבָרִי עַד־הֱיוֹתִי עַל־אַדְמָתִי עַל־

אונד לעסט פֿאהרען זיינען
ברעננענדען צאָרן, אויף דאס
ווּיר ניכט פֿערלאָרען גהען.
(י) אלס נון גאָטט איהרע
האַנדלונגען זאה, דאס זיא
פֿאָן איהרעם בעזען וואַנדעל
צוריק גענאהרט וואַרען, דא
ענדערטע גאָטט זיינען ראַטה=
שלום וועגען דעם איבעלם וועל=
כעם ער איהנען גענראָהט
האַטטע, אונד פֿאָללפֿיהרטע
עם ניכט.
ד (א) דיעזעם מיספֿיעל דעם
יונה זעהר, אונד קרענק=
טע איהן, (ב) אונד ער בעטע=
טע צום עווינען, אונד שפראַך

כן

אך עוויגער! וואַר דיעזעם ניכט מיין וואָרט, אַלס איך נאָך אין מיינעם פֿאַטערלאַנדע וואַר? דא=

ר ש "י

ד (א) וירע אל יונה. לשון עבזיו יקשו התומות שלחני נביא שקר: (ב) הלא זה דברי. יודע

באור

מנהון ויתרחם עליהי מן קדם ה', וכן נראה דעת בעל הטעמים, שהפסיק במלת יצוב במפסיק יותר גדול מבמלת ונחם: ונחם, נראה לי שחין זה לשון תרטה כי חס לשון רחמנות, והדומה לו לח לחוס ולח לנחם, יחד נכמרו נחמי, וכן ת"י ויתרחם עליהי, וכמ"ש הרחבתי הדבור בזה השורש (מלסף לחודש מרחשון תקמ"ח): (י) וירא האלהים את מעשיהם, ראה שנשבו מדרכם הרעה, וכי שבו בחשת מדרכם הרעה, כי הלעקה והתענית בלי מעשים טובים חינם חשובים כלום לפני הקב"ה, כמאמר הנביח (ישעי' נ"ח) הכזה יהיה לום לבחרהו יום ענות חדם נפשו וגו', הלח זה לום לבחרהו פתח חרלובות רשע וגו' הלח פרום לרעב לחמך וגו'. ועשם החלהים לשון הרחב"ע לותו שהשמינו בו, כוון לפרש הה"ח, ובחשת מלינו השם לרוב על זה הדרך בנתובים: וינחם האלהים, כי כל דבריו שחמר להרע לבני חדם בתנחי חם לח יעשו חבל חם יעשו יסלח וזו המדה היח ממדותיו יתברך כמו שחמר בתורה, וכן חמר ירמיהו רגע חדבר וגו', וכן יחזקחל ובצוב רשע מרשעתו וגו' (רל"ק). ועשם וינחם דברה תורה כלשון בני חדם (רחב"ע), ועיין מה שכתב חדונינו הרמב"ן ז"ל בספר ת"הם על מחמר ויתעצב חל לבו, דברים עתיקים ומתוקים, כמתת חלהים לחזר ברכו ה', להוליח כל מבמה בשבלו הזך ובנועם מליו, יבוח שלום ינוח על משכבו:

ד (א) וירע וגו', לחר כלות הלרבעים יום, שרחה לו שנחם ה' על הרעה, הרע לו הדבר הזה מחוד, לדעת הרל"ק בעבור שיתגיבו על ידם, ולדעת רש"י, חמר עבזיו יקשו התומות שלחני נביח שקר, ועיין במ"הם: (ב) ויתפלל, התפלל קח נח לת נפשי וחמר בתחלת תפלתו חנה ה' הלח זה דברי וגו' (רל"ק), רלונו שחלה הדברים הרחשונים לחינם לרך תחזה, כי לם לרך טענה וסנגור בלבד. למנם כפי מה שהערנו לעיל (ג' ג') חין לורך לזה, והטעם שפך שיחתו לפניו, ומוסב ח"כ על כל הדבור: הלא זה דברי, מה שהייתי חומב ומדבר עם לבני (הל"ל): עד היותי, כמו בעוד היותי, וכן עד זה מדבר (ליוב ח' י"ח), והעקר שכל

כֵּן קִדַּמְתִּי לִבְרֹחַ תַּרְשִׁישָׁה כִּי יָדַעְתִּי כִּי אַתָּה אֵל־חַנּוּן וְרַחוּם אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־חֶסֶד וְנִחָם עַל־הָרָעָה: (ג) וְעַתָּה יְהוָה קַח־נָא אֶת־נַפְשִׁי מִמֶּנִּי כִּי טוֹב מוֹתִי מֵחַיָּי: (ד) וַיֹּאמֶר יְהוָה הַהֵיטֵב חָרָה לָךְ: (ה) וַיֵּצֵא יוֹנָה מִן־הָעִיר וַיֵּשֶׁב מִקֶּדֶם לָעִיר וַיַּעַשׂ לוֹ שָׁם סֻכָּה וַיֵּשֶׁב תַּחְתֶּיהָ בַּצֵּל עַד אֲשֶׁר יִרְאֶה מַה־יִּהְיֶה בָּעִיר: (ו) וַיְמַן

יהוה

דאַרום וואָללט' איך צופֿאָר איהם קאָממען אונד נאַך תרשיש פֿליהען; דען איך וויים גאַר וואָהל דאַס דוא איין אַללנענעדיגר אונד אַללבאַרמהערציגער, לאַנגמיטהיגער אונד הולדרייכער גאָטט ביזט, דער אַנגערראָהעטעם איבעלם וועגען זיך לייכט אינעם אַנהערען בערענקט; (ג) אונד נון, עוויגער! נים מיר דאַז לעבען, דען דער טאָד איזט מיר בעסער אַלס דאַז לעבען. (ה) דאַרויף ערוויעדערטע איהם דער עוויגע: קרענקט דיך דיזעם דען מיט רעכט? (ה) יונה אַבער האַטטע גלייך אַנפֿענגליך דיא שטאַדט פֿערלאַסען אונד זיך אויסערהאַלב צור מאָרגענזיטע דערזעלבען אינען זיטץ גענוהלט, אונד אינע לויבע דאָרט ערריכטעט, אונטער דערען שאַטטען ער וויילטע, ביז דאַס ער זהע וואַס אין דער שטאַדט פֿאָרגעהט; (ו) נון האַט־

ר ש " י

יודע לגי שלש יכזרו בתשובה לא תחריבם ואהי' שקרן בעיניהם: (ז) וימן. לשון הזמנה: קיקיון

ב א ו ר

שכל עד הוא לשון עוד, כאשר יבין המשכיל, ואין כאן המקום להרחיב הדבור בזה: קדמתי לברוח, מענין קדמה פניו (תהלים י"ז), כלומר חשבתי להקדים בריחתי לתרשיש לפני תשובתם כדי שלא יכזרו, ושעם קדמתי מענין התנאי (קאָנדיטיאָנקטיף), וכדמתורגם בל"ת: (ד) ההיטב הרה לך, שם חרה לך מאוד, והיטב ענינו חזק הענין, וכן טוב היטב, שברו היטב, וי"ת מפרש"י שם הטוב שאני עושה להם חרה לך (מדברי הרל"ק). והוה לדעת האחרון יקשה מה טעם ההיטב חרה לך על הקיקיון, ולדעת הראשון אין הדבור שוה למלך מלכי המלכים לשאול ליונה הכי מאוד חרה לך, וכאלו התל יהתל בו על חרונו. כי מה שאמר הראב"ע הטעם למה חרה לך כל כך, מלבד שזה רחוק מאד ואינו מסתע כלל בזה המאמר, איך יתכן התשובה להלן, למה חרה לך כל כך על הקיקיון, חרה לי כל כך עד מות. לכן נראה לי שטעם היטב כטעם היטיבו לאשר דברו, היטבת לעשות, שהוא ענין לדק ומשבט (דעכט = טהון), כלומר הכי הטבת לעשות במה שחרה לך על הדבר הזה? איך ולמה לא תנחם על הרעה לאחרי שחזרו למוטב, ואם זה רע ליזרעאל, יחזרו גם המה למוטב, אבל מה שעשיתי לכי טוב מאד, ואינו כי אם על פי לדק משבט ומזרים. ויתכן עוד שבונה אמר לו ה' מאמר דמשתמע לתרי לחבי, הפן הא' כמו שבארנו (אויסטו וואהל רעכט בעטהמן דאם מ- ז. ו.), והפן הב' הכי חרה לך מה שהטבתי לעשות בסליחתי (קרענקט דיך דען דאז רעכטטהון). והנביא לא הזכיר עוד על זה, לפי הכלל מפניו כי אין להזיד על הטענה הנכוחה הזאת (ועיין להלן פ' ט'): (ה) ויצא יונה, שב להזכיר דברי יונה ואשר קרהו לפני מלאות ארבעים יום כדרך ויפגע במקום, ויקח יוסף את שניהם (הראב"ע). וזה נכון מאוד, כי מתחלה מבר מיד ענין התשובה והנחמה עם מה שחירע ליונה עי"ז, ועתה כשרוצה לספר מעשה הקיקיון לריך לחזור לאחוריו ולזכור מקום מושבו שהי' מחוץ לעיר ונגד השמש. וכן מתורגם בל"ת: (ו) וימן, עתה לאחרי כלות הארבעים יום ולאחרי אמרו

ליונה

ה יְהוָה־אֱלֹהִים קִיקָיוֹן וַיַּעַל | מֵעַל
לְיוֹנָה לִהְיוֹת צֵל עַל־רֹאשׁוֹ
לְהַצִּיל לוֹ מֵרָעָתוֹ וַיִּשְׂמַח יוֹנָה
עַל־הַקִּיקָיוֹן שִׂמְחָה גְּדוֹלָה:
(ז) וַיְמַן הָאֱלֹהִים תּוֹלַעַת בַּעֲלוֹת
הַשַּׁחַר לַמָּחֳרָת וַתַּךְ אֶת־הַקִּיקָיוֹן
וַיִּיבָשׁ: (ח) וַיְהִי | כִּזְרֹחַ הַשֶּׁמֶשׁ
וַיְמַן אֱלֹהִים רוּחַ קָדִים חֲרִישִׁית
וַתַּךְ הַשֶּׁמֶשׁ עַל־רֹאשׁ יוֹנָה
וַיִּתְעַלָּף וַיִּשְׁאַל אֶת־נַפְשׁוֹ לָמוּת
וַיֹּאמֶר טוֹב מוֹתִי מֵחַיָּי: (ט) וַיֹּאמֶר
אלהים

ה האַטעט גאָטט דער הערר דאָס זעלבסט איין קיקיון אַנבערייטעט; דאַז שאָם איטצט האָך עמפאָר איבער יונה, אויף דאַס עס איהם צום שירם דיענע פּיר זיין הויפט, אונד פּאָן זיינעם אונטוטה איהן בעפּרייע; אונד יונה האַטטע אינע גראָסע פּריידע איבער דאַז קיקיון. (ז) גאָטט שיקטע אַבער גלייך דעם אַנדערן טאָגם, אַלס דער מאָרגען אַנברעך, איינן וואורם, דיעזער צערנאַגטע דאַז קיקיון, אונד עס ווילקטע אַב. (ח) אַלס נון דיא זאָננע שיען, אונד גאָטט צוגלייך איינען שטיללען היסען אָסט; ווינד ענטשטעהען ליעס, דאַ שטאַך דיא זאָננע דען יונה אויפּם הויפט, אונד ער פּערשמאַכטעטע שיער; דא ווינשטע ער זיך צו שטערבען, אונד שפּראַך: וואַהרליך דער טאָד איזט מיר בעסער אַלס דאַז לעבען. (ט) אונד גאָטט זאַג־

טע

ר ש " י

קיקיון. עצם הגדל למעלה בענפים רבים ומילל וכך שמו: להציל לו מרעתו. מחוס הצמא: (ז) ותך. התולעת את הקיקיון במקום שיחמר לזכר ויך יחמר לצון נקבה ותך: (ה) מריחי'. לשרו רבותינו בצעה שמגב' מעתקת כל הרוחות מפניה והיא חמה מאד וכן תרגם יונתן שתיקתא: ויתעלף. פשמיי"ר בלע"ז (עיין לויכס ב' י"ח):

לח

ב א ו ר

ליונה ההיטב חרה לך, זימן את הקיקיון לו לחות צחינו מן הרחוי שיחרה לו על סליחתו לצניס: קיקיון, הוא עצם שתלרכנה פלרותיו ותגדהנה ועומה כל (רד"ק), והוא עצם יפה מאוד, ועיין תולדתו בפ"ה: להיות צל על ראשו, לולי שכבר יצאו עלי הסכה, או שלא היו כל מספיק כי החמימות רבה מאוד בהלרן הזאת, ומלבד זה היו עוד טעם לאר להזמנת הקיקיון, והוא: להציל לו מרעתו, לשרו המפרשים מרוב חום הצמא, והיותר נכון שהוא מטעם וירע לל יונה רעה גדולה, כי לע"פ שרלה שנלדקו דברי ה' ודרכו, בכל זה לא יכבר העניו הזה מהניע לו מהטעמים הנזכרים, ובשתו הצם פ"ה בהקיקיון, כי כן הוא מתולדות הנפש כשירלה לדם דבר נלה מאוד, ונוסף עליו שהוא לתועלתו, יתקרר דעתו עליו. וטעם להציל לו במקום להצילו, היפך היקרך דברי: (ז) למחרת, יום שמחתו בקיקיון (רלב"ע): ותך, תולעת לצון נקבה, וכן תלכלנו התולעת והטעם שחתכו לאכה ולאר שנפסק ממנו לחות החרן ונחתך יבשו עליו שהיו לו לכל (רד"ק): (ח) רוח קדים חרישית, לשרו רבותינו בצעה שמגבת מעתקת כל הרוחות מפניה והיא חמה מאוד, וכן ת"י שתיקותא (רש"י), כי רוח קדים חם ויבש בטבעו, לך כשהוא רוח קדים עזה, יתמעט החמימות קצת ע"י הנזיבה, לכן כשהוא חרישית היא חמה מאוד, וכמעט לי לאבד לסכלה: ויתעלף, עיין על"פ מזוהף לעניו עטוף, כלכתיב ותתכס בלעיף ותתעלף, ועשמו כאן נט"ם העטופים בראש, ובאלו תנוסה הנפש בלופל ע"י הלרה, הפך ותחורנה

טע צו יונה: קרענקט עם דיך
דען מיט רעכט וועגען דעם
קיקיון'ס? אונד ער ערווידערט
טע: וואהל קרענקט עם מיך
מיט רעכט, צום שטערבען.
(י) דא שפראך דער עווינע:
ווילסט דוא דעם קיקיון'ס נע-
שאנט האבען — דא דאך דורך
דיינען פליים ניכט גראם נע-
וארדען — דאז בינגען איינער
נאכט וואכד אונד בינגן איינער
נאכט פערגינג —. (יא) אונד
איך, איך זאלטע דעם גרא-
סען, ווייטליפיגען ננוה'ס ניכט
שאנען? — אין דעם מעהר
דען צוועלף מאהל צעהן-טוי-
זענד

רבו

ר ש י

(י) לך עמלת בו. בחריזה וחריעה והצקות מים: בן לילה. כמו בן לילה לך גדל חלך לילה ח':

(יא) תחר

ב א ו ר

עיניו (ז"ל י"ד): (ט) היטב חרה לי, הטבתי לעצות במה אחרה לי על הקיקיון. והנה עתה הצית מיד על הצלה הזאת לחצנו אולמי הדין עמו מכ' בחינות, (ח) מפאת עלמו למה יוקח ממנו הטובה הזאת על לך דבר, (ב) מפאת הקיקיון, למה יוכרת דבר נאה ויפה בזמן קצר כזה, וידמה כאלו ח"ו יחסר הטס יפעלה להצחית בלי טעם וסבה. ועל ב' הטענות האלו הצינו הטס ב"ה בנתונים הבאים, נגד הטענה הראשונה אמר תחר לך עמלת בו ולא גדלתו ולא עלה מעולם על דעתך לעשותו כי אם אני עשיתיו, ומה לך להתרעם בשתבע את שלי, אני נתתיו ואני לקחתיו, ואתה אין לך בו אוס זכות ומצפה ירוזה; ונגד הטענה השנית, אמר שבן לילה היו ובן לילה תאבד, כלומר אחרי שמדרכו להתהות בזמן קצר, אין ההיזק גדול כל כך אם יאבד כמו כן בזמן מועט, שבל יום ויום יתרחש אחר כמוהו, ועתה בכל זאת אחסה עליו ולא תרצה באבדן תחר ימלאנו, ואיך לא אחוס אני על נינוה העיר הגדולה שהיא מעבי תחר לבבודי בראתיו ולהשפיע עליה מטובי הגדול, זה בנחינה הראשונה; ונגד הנחינה השניה אמר תחר יש בה הרבה משתים עשרה רבוא וגו', ותחר לריבים בפי טבעם לתולדותם יותר מלבבים שנה להתרבות כמו לילה, ואיך תכלם ברגע אחד על לך חמס בנפש: עד מות, עד שתצחל למות מחמת לער החרי הגדול הזה: (י) שבן לילה היה, אמרו המפרשים שהוא כמו בן נן, ושעורו בבן קורט והדומה, ואני לא ידעתי לכון הטעם ע"פ הפירוש הזה, כי אם יהי' טעם היה שנתהוה, איך יתבן לומר שבבר הי' בן לילה ברגע שנתהוה בו, ואם יהי' טעם הי' על קיומו, איך יאמר שבן לילה אבד והוא הי' בן שתי לילות כשאבד בעלות השחר למחרתו. ולבן נראה לי הטעם כמשמעו בין עתי הלילה, כלומר שבתוך הלילה נתהוה ובתוך הלילה אבד, כי גם אחרי עלות השחר כל עוד שלא יצא השמש על פני האדמה יקרא עוד לילה, וכת"י די בלילא הדין הוה ובליליא לחרנא אבד. ואחד מן חברינו אמר הטעם שבין לילה ולילה היה ואבד, שלא היה שומח בו כי אם יום אחד: (יא) הרבה משתים עשרה רבוא, יותר משתים עשרה רבוא, ורבוא היא עשרת אלפים

הפטרת מנחה יום כפור

אֱלֹהִים אֶל־יוֹנָה הֲהֵיטֵב חָרָה־
לְךָ עַל־הַקִּיקָיוֹן וַיֹּאמֶר הֵיטֵב
חָרָה־לִי עַד־מָוֶת: (י) וַיֹּאמֶר
יְהוָה אַתָּה חַסְתָּ עַל־הַקִּיקָיוֹן
אֲשֶׁר לֹא־עָמַלְתָּ בּוֹ וְלֹא גִדַּלְתּוֹ
שֶׁבִּן־לַיְלָה הָיָה וּבֶן־לַיְלָה
אָבָד: (יא) וַאֲנִי לֹא אָחוֹס עַל־
נִינְוֵה הָעִיר הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר
יֶשׁ־בָּהּ הַרְבֵּה מִשְּׁתֵּים־עֶשְׂרֵה

רַבּוֹ אָדָם אֲשֶׁר לֹא־יָדַע בִּין־
יְמִינוֹ לִשְׂמֹאלוֹ וּבְהֵמָה רַבָּה:
מיכה ז׳.
(ח) מִי־אֵל כָּמוֹךָ נֹשֵׂא עָוֹן וְעֹבֵר
עַל־פֶּשַׁע לִשְׁאֵרִית נַחֲלָתוֹ לֹא־
הֶחֱזִיק לָעַד אַפּוֹ כִּי־חָפֵץ חֶסֶד
הוּא: (ג) יָשׁוּב יְרַחֲמֵנוּ יִכְבֹּשׁ
עֲוֹנֹתֵינוּ וְתַשְׁלִיךְ בִּמְצוֹלוֹת
יָם כָּל־חַטֹּאתָם: (ג) תִּתֵּן אֱמֶת
לְיַעֲקֹב חֶסֶד לְאַבְרָהָם אֲשֶׁר־
נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבֹתֵינוּ מִימֵי קֶדֶם:

תרגום אשכנזי ם

ענד מענשען זינד, דיא רעכטם פאן לינקם צו אונטערשיידען
אננאך ניכט וויססען? אונד טהיי־
רע אהנע צאהל? — —
(ח) ווער איזט, אָ נאטם,
ווייא דוא פערזעהנונגם־
פאלל! פערגיבט זאָ מיססע־
טהאט, דעם איבערעסטע
זיינעס אייגענטהומם; לעכט
ניכט אוף איממער זיינען
צארנוואוטה וואלטען, ווייל
ער וואהלוואללענד איזט. —
(ג) ערבארמונגם־פאלל ניממסט
דוא דיך אונזערער וויעדער אָן,
אונאיינגעדענק דער פרע־
פעלטהאטען זענקסט דוא דער
זינדען; מענגע אין מעערעס־
טיעפע. (ג) לעסט איבער יעקב, איבער אברהם, דיא הולד אונד טרייע וויעדער
וואלטען, דיא אין אוראלטען צייטען שאָן דוא אונזערן אהנען צוגעשוואָרען! — —
זיעהע

ר ש ״ י

(יא) לאדר לא ידע וגו׳. קטנים: ובהמה רבה. בני אדם גדולי׳ ודעתן כנהמה שאינם מבירי׳ מי ברואם:
(ג) תתן אמת ליעקב. תירגם יונתן תיהב קושטא ליעקב לבנוהי כמה דקיימתא ליה בבית
אל ענות לאברהם לזרעיה בתרוהי כמה דקיימתא ליה בין בתריך תדבר לנו עקידת יצחק.
תתן לנו בחמת האבר הנטחת ליעקב החמת לנו דבריך האבר הנטחת ליעקב (בראשית כ״ט) כי
לא לעזבך: חסד לאברהם. שבר חסד לאבר לאברהם האבר הוה לבניו לשמור דרך ה׳ לעשות
לדקה ומשפט ולכך לא נאמר וחסד אלא חסד החמת שתחמת לנו את הנטחת יעקב היא תהיה תשלום
גמול חסדו של אברהם: לאבר נשבעת. בעקידתו של יצחק. כי נשבעתי נאם ה׳ יען האבר עשית וגו׳:

ב א ו ר

(רד״ק): אדם אשר לא ידע בין ימינו לשמאלו, הם הקטנים שאבר לא חטאו כלל, ולמה לא יחוס
עליהם אם גם שכפי דעתך לא יחוס לתשובת החטוי ולא יסלח להם, ויודעי החשבונות יאמרו
שכפי המספר הזה מהילדים יהי׳ סך יושבי העיר יותר מק׳ רבוא איש: ובהמה רבה, שאע״פ
שאין בהם דעת, מ״מ הם במדרגת החי שהיא למעלה ממדרגת הצומח ויש לחוס עליהם
יותר מעל הקיקיון:

הנה מסדרי ההפטרות תקנו הספר הזה להפטרת מנחת יוה״כ מחותן כי בתינות שבונו להם בהפטרת
שחרית לזה היום, וכמו שהעיר על זה התורני ר׳ דוד ס״ל נ״י, (ח) כדי לעורר על התשובה
החמתית, וכדחמרינן בפ׳ תענית, והזקן שבהם חומר לפניהם דברי בבושין, תחינו לא קל ולא תענית
נורמין חלא תשובה ומעשים טובים גורמין שבן מלינו בתנאי נינוה שלא נאמר בהם וירא אלהים את שקם ואת
תעניתם חלא וירא אלהים את מעשיהם כי שבו מדרכם הרעה. (ב) שהין לך דבר שעומד בפני תשובה, ואם
לאחרי נינוה בן עה״כו שהין לאיש מיגרחל להתיאש מן התשובה, ולכן סמכו לנינוה זאת ג׳ פסוקים אחרונים
מנחות מיכה מי אל כמוך וגו׳ ומה מתקו דברי רש״י ז״ל שם, כי אחרי שנתנה החסד לאברהם בברית בין
הבתרים הנה הוא דרך החמת לקיים המתנה לבניו הנקראים בשם יעקב, וחלקי החמת לא יסיב דברו הטוב
אחור, אחרי שהרימו המכשול מדרכם וחזרו למוטב. ולזה הביי נכון מה שהתיל ליעקב ולא זכר יצחק ביניהם.
כמו שהעיר הרדי״א, והוסיף לאמר החמנם כדי לכלול יצחק עם שאר החבות אמר עוד אבר נשבעת לאבותינו
מימי קדם, כי לכל אחד מגי החבות נשבע עליו:

הפטרת יום ראשון של סכות

נחמי עזר נזכריה סימן י"ד

(ז) הִנֵּה יוֹם־בָּא לַיהוָה וְחֻלַק שְׁלָלֵךְ בְּקִרְבֵּךְ: (ב) וְאָסַפְתִּי אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם אֶל־יְרוּשָׁלַם לַמִּלְחָמָה וְנִלְכְּדָה הָעִיר וְנָשַׁסּוּ הַבָּתִּים וְהַנָּשִׁים תִּשָּׁגַלְנָה וְיָצָא חֲצִי הָעִיר בַּגּוֹלָה וְיֶתֶר הָעָם לֹא יִכָּרֵת מִן־הָעִיר: (ג) וְיָצָא יְהוָה וְנִלְחַם בַּגּוֹיִם הָהֵם כְּיוֹם הִלָּחֲמוֹ בְּיוֹם קְרָב: (ד) וְעָמְדוּ רַגְלָיו בַּיּוֹם־הַהוּא עַל־הַר הַזֵּיתִים אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי יְרוּשָׁלַם מִקֶּדֶם וְנִבְקַע הַר הַזֵּיתִים מֶחֱצְיוֹ מִזְרָחָה וָיָמָּה גֵּיא גְּדוֹלָה מְאֹד וּמָשׁ חֲצִי הָהָר צָפוֹנָה וְחֶצְיוֹ נֶגְבָּה: (ה) וַנַסְתֶּם

תִּשָּׁבֵנָה קרי

גיא

(ז) זיעהע דער טאָג דעם עוויגען ערשיינט, אונד דאָז פאָן דיר גערויבטע ווירד אין דיינען רינגמויערן פערטיילט. (ב) איך פערזאַמלע אללע דיא נאַציאָנען נאָך ירושלים, דיא שטאָדט ווירד עראָבערט, דיא הייזער בערויבט, דיא וויבער ענטעהרט ווערדען, דער אינוואָהנער העלפטע געפאַנגען פאָרטגעפיהרט דיא איבריגען אַבער דער שטאָדט ניכט ענטריסען ווערדען; (ג) דען דער עוויגע טריטט הערפאָר אונד קעמפפטע מיט דיעזען פעלקערן, ווי ער קעמפפטע אם טאָגע יענער שלאַכט. (ד) זיינע פיסע שטעהען דאָן אויף דעם עהלבערגע פאָר ירושלים צור מאָרגענזייטע; דיעזער בערג ווירד נאָך זיינער גאַנצען לענגע פאָן מאָרגען ביז אַבענד אייגען רים בעקאָממען, אונד אין זעהר גראָסעם טהאַל בילדען; דיא איניע העלפטע דעם בערגעם ווירד נאָך מיטטערנאַכט דיא אַנדערע נאָך מיטטאָג אויסווייכען. (ה) דיעם טהאַל צוויישען בערגען שליסט

זיך

ר ש " י

(א) **הנה** יום בח לה'. חניכ להקדום בזוך הוח: וחלק שללך בקרבך. שלל שתשללו מחויניך יחלקו יוחניך בקרבך וכן תרגם יונתן ויפלגון בית ישראל נכסי עממיח בגויך ירושלים: (ב) ויתר העם לח יכרת. לח יגלו כולם ולמה יניחם להגלות חלייס ולשסות הבתים כדי שלח יהח להם פתחון פה לחמר לח למלחמה בחנו כי חם להשתחוות בחנו: (ג) כיום הלחמו ביום קרב. כיום מגחותי' קרב על ימח דסוף: (ד) מחליו. מחמלניתו: מזרחה וימה. מן המוי' למערב כמו שמסיי' והולך: ומח חלי ההר נפול' וגו'. חלינו הנפוני ימוח ממקומו וימשך לכל לפון וכן מלינו (חלינו) נגבה לכל דרום ויהי' הגיח ביניה' רחמו למוי' וסופו למערב: (ה) ונסתם

גיח

ב א ו ר

(א) וחלק שללך בקרבך, שלל ירושלים תחלק בקרבה כמו שחמר ונשסו הבתים, ויונתן תרגם ויפלגון בית ישראל נכסי עממיא בגויך ירושלים (רד"ק), והחמת שהכונה מורכבת מחלוי ג' הפנים, כי מתחלה יחלקו הגוים, וחחר כך ימותו במגפה, ויחר העם מישראל יהיו המחלקים, כמשמע מתוך הפרשה, ולכן חמר וחלק מבניך שלח נזכר שם פועלו מי ימי המחלק: (ב) ויתר העם לא יכרת מן העיר, כי יש ה' ונלחם להם בגוים הלוחמים החלה: (ג) ביום קרב, ת"י כיום לגחותיה קרב על ימח דסוף: (ה) ונסתם גיא הרי, ת"י ויסתתים מילח דטורח, דומה

הפטרת יום ראשון של סכות

תרגום אשכנזי סא

גֵּיא־הָרִי כִּי־יִגִּיעַ גֵּי־הָרִים אֶל־
אָצַל וְנַסְתֶּם כַּאֲשֶׁר נַסְתֶּם מִפְּנֵי
הָרַעַשׁ בִּימֵי עֻזִּיָּה מֶלֶךְ־יְהוּדָה
וּבָא יְהוָה אֱלֹהַי כָּל־קְדֹשִׁים
עִמָּךְ׃ (ו) וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא לֹא־
יִהְיֶה אוֹר יְקָרוֹת יִקָּפָאוֹן׃ (ז) וְהָיָה
יוֹם־אֶחָד הוּא יִוָּדַע לַיהוָה לֹא־
יוֹם וְלֹא־לָיְלָה וְהָיָה לְעֵת־עֶרֶב

וְקָפָאוֹן קרי — יהיה

זיך דאַן וויעדער, שטייגט בין
צום בערגריקקען עמפּאָר.
איהר פֿליהט, וויא איהר פֿאָר
דעם ערדבעבען פֿלאָהעט אין
דען צייטען עוזי׳ה׳ס קאָניג פֿאָן
יהודה — דאַריבער הין ציע־
הערט דוא עוויגער, מיין
גאָטט! אַללע הייליגען מיט
דיר. (ו) אַן דיזעם טאַגע —
ניכט העללעם ליכט, ניכט טי־
פֿע פֿינסטערנים ווירד הערר־
שען — (ז) עס איזט איין זאָג־
דערבאַרער טאַג, דעם עווי־

גען אַללין בעווואוסט, ניכט טאַג, ניכט נאַכט, גענען אַבענד בריכט העללעם ליכט הער־

ר ש "י

גיא הרי. י"ת ויסתתי גיא הרי לפי שירושלים הרים סביב לה ויש גיא בין הר שבלמון ובין הר הזיתים שבדרום וכשימשך חלי ההר הזיתים לכל הר שבלמונו יסתתם הגיא שביניהם וכן בדרום: כי יגיע. גופה גיא שהי׳ בין ההרים: אל אצל. אל גבול. אל גופה רחבי ההרים שמכאן ומכאן וכן תברו מנח׳ (יחזיה מ"ח) ומחלליה קראתיך ופירשו לשון גופה ונסתם ברחותכ׳ המופת הגדול הזה: כאשר נסתם מפני הרעש. (עס ו׳) וימוטו לחות הסיפים ביום שנתנגף עוזיה: כל קדושים. מלאכים: (ו) לא יהיה אור יקרות וקפאון. יונתן תרגם לא יהיה נהורא אלהין עדי וגליד יהיה נהורא. לא יהיה אור נגה כי יקרות וקפאון יהיה יקרות לשון ניקר כריס (תהלים ל"ז) הוא כמין אור הנראה שחרית על ההרים ונלה והולך: וקפאון. קפוי וחושך ועב נקרא שנקפו ומגליד כמו וכגבינה תקפיאני (לשון י׳): (ז) והיה יום אחד. והיה הסבר הזה יום אחד מיומי׳ של הקדוש ברוך הוא הוא היום יודע שהוא להבנת יצעו של הקדוש ברוך הוא: לא יום ולא לילה. לא אור נוגה כאור של עולם הבא שנאמר (יחזיה ל׳) ואור החמה יהיה שבעתים כאור וגומר. ולא לילה. ולא עת צרה כצרת שיעבוד המלכיות שמקודם שימי משיחנו יהיה ואין בהם שיעבוד: והיה לעת ערב. קודם שיגמרו חלף שנה יהיה אור הנוגה וכל הטוב האמור על ישראל

ב א ו ר

שהיה קורח ונסתם בשקל כי נכתם עונך, ופירושו אחר שיבקע הר הזיתים יסתם אחר שעה או שעות או יום או יומים, וזה יהיה יותר אות גדול שיסתם אחר שיבקע כי הרעש הנמשל בעולם שתבקע הארץ ממנו לא תסתום אחר כן, וכן היה בקיעת הארץ לקרח ולעדתו שנסתתמה הארץ אחר שנבקעה, כמו שאמר ותכס עליהם הארץ. ופי׳ כי יגיע גי הרים אל אצל, העמק שנעשה בין שני חלקי ההר כשיסתם יגיע סתומו אל המקום הגבוה שבהר, שאל תאמר שיסתם חציו או שני חלקיו אלא כולו יסתם עד המקום הגבוה שבהר, ואצל עניתו גבוה, כמו ואל חציני בני ישראל שעניתו גדולי ישראל. ומה שאמר הרים והר הזיתים הוא הר אחד לפי שנבקיעתו נעשה שנים. וטעם הרי כמו הרים, וכן חציני ידי וקרע לו גלוגי כמו ידים קלונים (מרד"ק): ובא ה׳, היפך ונסתם, והטעם למלחמה, כמו שאמר ויצא ה׳ ונלחם: קדושים, מלאכים: (ו) אור יקרות, אור בהיר כמו ויהי יקר הולך, וקפאון לשון קפוי ועבה, כלומר חושך וכמו שמפרש הנביא שלא יהי׳ לא כלו יום ולא כלו לילה, כלומר לא כלו כרה ולא כלו רוחה, אמנם לעת ערב יהיה אור, לעת הכרה הגדולה שיצא חצי העיר בגולה, אז ויצא ה׳ ונלחם בגוים ההם: (ז) יום אחד, שאין שני לו בימי הבריאה, שהוא

משונה

תרגום אשכנזי

הפטרת יום ראשון של סכות

יְהִיה־אֽוֹר׃ (ז) וְהָיָה֙ בַּיּ֣וֹם הַה֔וּא
יֵצְא֥וּ מַֽיִם־חַיִּ֖ים מִירוּשָׁלַ֑͏ִם חֶצְיָ֞ם
אֶל־הַיָּ֣ם הַקַּדְמוֹנִ֗י וְחֶצְיָם֙ אֶל־
הַיָּ֣ם הָאַחֲר֔וֹן בַּקַּ֥יִץ וּבֶחֹ֖רֶף יִהְיֶֽה׃
(ט) וְהָיָ֥ה יְהוָ֖ה לְמֶ֣לֶךְ עַל־כָּל־
הָאָ֑רֶץ בַּיּ֣וֹם הַה֗וּא יִהְיֶ֤ה יְהוָה֙ אֶחָ֔ד
וּשְׁמ֖וֹ אֶחָֽד׃ (י) יִסּ֣וֹב כָּל־הָאָ֗רֶץ
כָּעֲרָבָה֙ מִגֶּ֣בַע לְרִמּ֔וֹן נֶ֖גֶב יְרוּשָׁלָ֑͏ִם

וראמה

הערפֿאר׃ — (ז) אַן דיעזעם טאַג שטרעמט לעבענדיגעם וואַסער אוים ירושלים, איין טהייל נאַך דעם מערע צו אָסטען, איין טהייל נאַך דעם מערע צו וועסטען, בייא פֿראָסט אונד בייא היטצע אונאונטערבראָכען׃ (ט) אַן דיעזעם טאַג ווירד דער עוויגע אַלס קאָניג דער גאַנצען ערדע ערקאַננט, ער דער עוויגע, איינציגעם גאָטטליכעם ווען, איינציג זיין נאַמע. (י) דאַן גאַנצע לאַנד אומהער איזט

עבנע דאַן, פֿאָן גבע ביז רמון וויא ירושלים׳ם מיטטעגליכע זייטע׃ זיא אַללין ראַגט האָך

הער.

ר ש ״ י

יזרעאל וכן תרגם יונתן לח בנהוריומח ולח בחפל ליליח׃ (ח) והיה ביום ההוח. בזיבקע הר הזיתים מן המזרח למערב ילחו מים חיים מירוזלים וילכו למזרח דרך לותה בקיעה עד הים הקדמוני שהוח למזרחו של עולם קדמה וחליו יפנה למערב חל יס המערבי הוח המעיין שניבח (יואל ד׳) ומעיין מבית ה׳ ילח הוח הנחל שניבח (יחזקאל מ״ז) וימד חלף ויעבירני במים וגומר׃ (ט) יהיה ה׳ לחד. שכל החומות מודים לו שהוח לחד וחין עמון חל נכר׃ ושמו לחד. שיהח שמו נזכר בפי כולם׃ (י) יסוב כל החרץ. יהפך להיות כל החרץ כערבה יפללו הכריס ויהי׳ כל העולם כולו מיזור וירוזליס הר בדי שתרומה גבוה על הכל׃ מגבע לרימון נגב ירוזליס. שניהו בתוספתח דסוטה לנגב ירוזליס מיזור הוח וגבע רימון טרטין וקרקעים וכן פתרונו מגבע לרימון שהוח מקום הכריס משם יתחילו להיות נהפכין לערבה ולמיזור ויהיו דומין לנגב ירוזליס

שהוח

ב א ו ר

מזונה מכלס, כנרמה מסגולותיו מזכר, ומשכר לימותו נודע לה׳ לנד׃ (ח) והיה ביום ההוא, בזיבקע הר הזתים מן המזרח למערב ילחו מים חיים מירוזלים ויזלו לכחן ולכחן, והוח משל לתורה הלמתית שתתפזט על כל העולם כולו, וכמו שזוכר בפסוק שלחרי כן והוח שנלמר ג״כ בנבוחת יואל (ד׳ י״ח), ובנבוחת יחזקאל (מ״ז ב׳) וזה והיה ביום ההוח כנר זכר לותו לעיל בתחלת פ׳ וי״ו, חלח לפי שהפסיק הענין לנרר שנוי לימות זה היום על דרך נסי כל״ל, הכפיל לומר והיה ביום ההוח כדרך הכתוב׃ יש הקדמוני, הוח יס המלח למזרח חרץ ישרחל, ויס החחרון, הוח יס הגדול למערב ח״י (דחז מיטטעלעאנדישע מעער)׃ בקיץ ובחורף יהיה, שלח יבשו מפני החום ולח יקפיחו מפני הלנה כשחר המים, חבל יזלו תמיד בלי הפסק׃ (ט) והיה ה׳ למלך וגו׳, יפה תרגם יונתן כל הכתוב כפי הענין ז״ל, ותתגלי מלכותח דה׳ על כל יתבי חרעח בעדנח ההיח יפלחון קדם ה׳ כחד חד חרי שמיה יהיב בעלמח ולית בר מניה, ובזה הדרך מתורגם גם בל״ח׃ ושמו אחד, כי שם חלהים לחרים לח יזכר עוד׃ (י) יסוב כל הארץ כערבה, כל החרץ סביב ירוזליס שהיח עתה הריס סביב לה תהיה חז מיזור כערבה והיח תרום ותגביה על כל החרץ ותרומה גבוהה לעין כל, וזה פי׳ ורחמה (מרד״ק)׃ מגבע לרמון נגב ירושלים, שניהו בתוספתח דסוטה נגב ירוזליס מיזור הוח וגבע ורמון טרטין וקרקעים, וכן פתרונו מגבע לרמון שהוח מקום הכריס משם יתחילו להיות נהפכין

לערבה

וְרָאמָה וְיִשְׁבָּה תַּחְתֶּיהָ לְמִשְׁעַר
בִּנְיָמִן עַד־מְקוֹם שַׁעַר הָרִאשׁוֹן
עַד־שַׁעַר הַפִּנּוֹת וּמִגְדַּל חֲנַנְאֵל
עַד יִקְבֵי הַמֶּלֶךְ: (יא) וְיָשְׁבוּ בָהּ
וְחֵרֶם לֹא יִהְיֶה־עוֹד וְיָשְׁבָה
יְרוּשָׁלַם לָבֶטַח: (יב) וְזֹאת תִּהְיֶה
הַמַּגֵּפָה אֲשֶׁר יִגֹּף יְהוָה אֶת־כָּל־
הָעַמִּים אֲשֶׁר צָבְאוּ עַל־יְרוּשָׁלָם
הַמַּק בְּשָׂרוֹ וְהוּא עֹמֵד עַל־
רַגְלָיו וְעֵינָיו תִּמַּקְנָה בְּחֹרֵיהֶן
וּלְשׁוֹנוֹ תִּמַּק בְּפִיהֶם: (יג) וְהָיָה
בַּיּוֹם הַהוּא תִּהְיֶה מְהוּמַת־יְהוָה
רַבָּה בָהֶם וְהֶחֱזִיקוּ אִישׁ יַד רֵעֵהוּ
וְעָלְתָה יָדוֹ עַל־יַד רֵעֵהוּ: (יד) וְגַם־

יהודה

תרוגם אשכנזי סב

הערפֿאר, בלייבט פֿעסט אויף
איהרעם פֿאָריגען זיטץ, פֿאָם
טהאָרע בנימין, ביז צום אל־
טען טהאָר, דאַז טהאָר פּנים,
פֿאָם טהורם חנאל'ם, ביז
צו דען קענינל־כען גרובען.
(יא) רוהיג וואָהנט מאַן נוז
אין איהר, ערלעבט צער־
שטעהרונג פֿערנער ניכט, דען
ירושלים שטעהט פֿעסט אונד
זיכער. (יב) פֿאָלגענדעם אבער
איזט דיא פּלאַגע, וואָמיט דער
עווינג דיא פֿעלקער היימו־כען
ווירד, דיא צום קריעגע איבער
ירושלים הערגעצאָגען: שטע־
הענד ווירד דער קערפֿער
איהנען שווינדען, דיא אוגען
אין דען אֶהלען, דיא צונגע
אים מונד איהנען שווינדען.
(יג) ענטזעצליך ווירד דיא
פֿערווירונג פֿאָם עווינען אי־
בער זיא אַן דיעזעם טאַגע זיין.
ווירד פֿרייגדעם האַנד דעם

פֿרייגרע שטיצע זיין, עבען דיעזעם פֿרייגדעם האַנד שטירצט ניערער איהן. (יד) ווירד דאָך זעלבסט

ר ש " י

שהוח מיצור: ורחמה, מתוך שכל סביבה מיצור תרחה היא גבוה: ויצבה תחתיה. בתקומה: עד שער הפנים ומגדל חנואל. גם הוא במקומו ומשם ימשך לורך העיר עד יקבי המלך תרגם יונתן איחי דמלכא פוש"ין בלע"ז (גרמבען, גרובע, עיין רחצית מ"ח י"ג ובמרכח לשון זבחים ל"ט ב' סוף ל"ה ה כלך) כמו איחין ומערות וכן כל יקבים שבמקרא לשון איחין הם בור שלם י הנת שהיין זב לתוכו ומדרש אגדה יקבי המלך יס לוקיינוס שתניע ירושלים עד סוף כל העולם יקבים שהכנס מלך מלכי המלכים: (יא) וחרם לא יהיה. העיר עוד: (יב) המק בשרו והוא עומד. זה ניסול לוכרים: (יג) תהיה מהומת ה' בהם. לערבב מחשבותם להפכה לשנעון: והחזיקו איש ביד רעהו. יחזו בו להרגו: ועלתה ידו. כל דחליס גבר: (יד) וגם

יהודה

ב א ו ר

לערבה ולמיצור, ויהיו דומין לנגב ירושלים שהוא מיצור (רש"י): וראמה, בתנועת הח"לף והוא במקום וי"ו עי"ן הפעל בחל"ף וקחס שתון, חלח שהחל"ף גם נחה (רד"ק): תחתיה, על מקומה הרחשון, וגבוליה יהיו כמקדם, וחלו הן מזכרם עתה לחרבה ולרחבה, דהיינו משער בנימין עד שער הפנים וממגדל חנואל עד יקבי המלך: שער הראשון, חצר עתה יקרח שער הפנים, כן נרחה הטעם: (יב) והוא עומד על רגליו, שלח יפול למשכב כדרך כל החרן: (יג) והחזיקו וגו', מלשון וידים רפות תחזק, כלומר כל כך רבה תהיה המהומה, עד כי כחצר ירבה חיש לתמוך חת רעהו בהכחתו לוחו, הנה זה יחטוב שהוא לוינו ומריש ידו לנקם רעתו ויקם עליו ויהרגהו: (יד) וגם יהודה, חצר שזכר שיהי' קרב חיש ברעהו לומר

יְהוּדָה תִּלָּחֶם בִּירוּשָׁלִַם וְאֻסַּף חֵיל כָּל־הַגּוֹיִם סָבִיב זָהָב וָכֶסֶף וּבְגָדִים לָרֹב מְאֹד: (טו) וְכֵן תִּהְיֶה מַגֵּפַת הַסּוּס הַפֶּרֶד הַגָּמָל וְהַחֲמוֹר וְכָל־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּמַּחֲנוֹת הָהֵמָּה כַּמַּגֵּפָה הַזֹּאת: (טז) וְהָיָה כָּל־הַנּוֹתָר מִכָּל־הַגּוֹיִם הַבָּאִים עַל־יְרוּשָׁלִַם וְעָלוּ מִדֵּי שָׁנָה בְשָׁנָה לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְמֶלֶךְ יְהוָה צְבָאוֹת וְלָחֹג אֶת־חַג הַסֻּכּוֹת: (יז) וְהָיָה אֲשֶׁר לֹא־יַעֲלֶה מֵאֶת מִשְׁפְּחוֹת הָאָרֶץ אֶל־יְרוּשָׁלִַם לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְמֶלֶךְ יְהוָה צְבָאוֹת וְלֹא עֲלֵיהֶם יִהְיֶה הַגָּשֶׁם: (יח) וְאִם־מִשְׁפַּחַת מִצְרַיִם לֹא־

חעלה

תרגום אשכנזי

זעלבסט יהודה שטרייטען ווי־דער ירושלים. ביז דאַז גוט אַללער נאַציאָנען רינגס אומהער אין איהר פֿערזאַמעלט איזט, גאָלד אונד זילבער אונד קליידונגסשטיקקע, אין גראָסער מענגע. (טו) מויל אונד רָאָס אונד קאָמעל אונד עזעל אַבער, אַללעם טהיר אין דיעזען לאַגערן, שטירבט הין אין יעדער פּלאַגע. (טז) וואַס נון פֿאָן אַללען דען פֿעלקערן אַם לעבען בלייבט, דיא גענגען ירושלים אויסגעצאָגן זינד, דיא ציעהען הינויף פֿאָן יאַהר צו יאַהר, איהרעם קאָניגע צו הולדיגען, דעם עוויגען צבאות, אונד דאַז לויבהיטטענפֿעסט צו פֿייערן. (יז) אונד וועלכעם פֿאָן דען גענשלעכטערן דער ערדע ניכט הינויף וואַללעט נאַך ירושלים דעם קאָניגע צו הולדיגען, דעם עוויגען צבאות, אויף איהן זאָלל קיין רעגען העראַבטרייפֿעלן. (יח) אונד וואַללעט דאַז גענשלעכט מצרים'ס

ניכט

הפטרת יום ראשון של סכות

יהודה. על כרחה תלחם על ירושלים: (טו) במגפה הזאת. המפורשת למעלה המק בזרו: (טז) לחג הסוכות. כמו שפירשו רז"ל במסכת ע"ח מלוה קלה יש לי וסוכה שמה כדאיתא בגמרא דשמעתא דאזוה: (יז) הגשם. גשמים ממש להמשיך פירות לרגלם ומה ראה לגזור עליהם עלירת גשמים לפי שמלות החג על הגשמים הם לרגעת מיני שנלוב וניסוך המי' לרלות על המים על שהחג זמן גשמי שנה הוא ולולו המבקשקין בחג הסוכות לא עליהם יהיה הגשם כך למדתי בתוספתא דסוטה: (יח) ואם משפחת מצרים לא תעלה, והן לריכים לגשמים

שנילוס

באור

שגם יהודה לאזר יבואו עם חיל הגוים לילחום בירושלים (כאזר זכר לעיל בפרשה י"ב) כאזר יראו המה המגפה שיגלח ה' בהם, יאספו כל חיל הגוים זהב וכסף ובגדים, ואחר כך יבאו יושבי ירושלים וינוזו גם הם (מרל"ק). ועיש לוסף בטעם וחלק שלנך לעיל: (טו) וכן תהיה מגפת הסוס, כלומר לאל הבהמה לא יבוזו להם, כי גם הם ימותו: (טו) למלך ה' צבאות, שהם הגירוהו למלך על כל הארץ, וכמו שזכר לעיל (ב' ט'): ולחוג את חג הסכות, לפי שבאותו מן תהיה המלחמה ויבאו נפלאות הנורא יתעלה ויבואו מדי שנה בשנה לזכרון לותו היום (רל"ק), לו הטעם לפי שהוא חג האסיף לאר כבר כלתה העבודה מן האדמה: (יז) ולא עליהם יהיה הגשם, על הארץ שלא יעלו יושביה לותה שנה לא ירד עליהם מטר (הג"ל): (יח) ואם

משפחת

תַּעֲלֶה וְלֹא בָאָה וְלֹא עֲלֵיהֶם
תִּהְיֶה הַמַּגֵּפָה אֲשֶׁר יִגֹּף יְהוָה
אֶת־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא יַעֲלוּ לָחַג
אֶת־חַג הַסֻּכּוֹת: (יט) זֹאת תִּהְיֶה
חַטַּאת מִצְרַיִם וְחַטַּאת כָּל־
הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא יַעֲלוּ לָחַג אֶת־
חַג הַסֻּכּוֹת: (כ) בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה
עַל־מְצִלּוֹת הַסּוּס קֹדֶשׁ לַיהוָה
וְהָיוּ הַסִּירוֹת בְּבֵית יְהוָה
כַּמִּזְרָקִים לִפְנֵי הַמִּזְבֵּחַ: (כא) וְהָיָה
כָּל־סִיר בִּירוּשָׁלַם וּבִיהוּדָה קֹדֶשׁ
לַיהוָה צְבָאוֹת וּבָאוּ כָּל־הַזֹּבְחִים
וְלָקְחוּ מֵהֶם וּבִשְּׁלוּ בָהֶם וְלֹא־

יהיה

ניכט הינויף, דעם אויך זאָנסט קיין רעגען פֿעללט; זאָ אי׳בער־פֿעללט אַבערמאַהלס דיא פֿלאַגע זיא, וויאָמיט דער עווי־גע יענע פֿעלקער היימגעזוכט, דיאווייל זיא ניכט הינויף נע־צאָגען דאַז לויבהיטטענפֿעסט צו פֿייערן. (יט) דיעזעם איזט מצרים׳ס שטראַפֿע; יענעם דיא שטראַפֿע אַללער איבריי־גען פֿעלקער, דיא ניכט הינויף ציעהען דאַז לויבהיטטענפֿעסט צו פֿייערן. (כ) אין דיעזען צייטען ווערדען זעלבסט דיא שעללן דער פֿערד דעם עווי־גען־גאָהיליגט זיין, אונד דער טעפּפּיך אים היוז גאָטטעס זאָ פֿיעל זיין, אַ׳ם דער בלוט־בעקקען פֿאָר דעם אַלטאַרע. (כא) יעדער טאָפּף אין ירושלים אונד יהודה ווירד דעם עווי־גען צבאות גאָהיליגט זיין, אונד אַללע אָפּפּערער זעלבסט קאָממען, זיא האָלען אונד דאַרינגען קאָכען; אונד קיין כנעני

מעהר

ר ש ״ י

גזילוס עולה ומשקה לחתה: ולא עליהם. תהיה הגשם שלהם כלומר לא ישקה לותם גילוס וכן תרגום יונתן לא להון יסק גילוס: תהיה המגפה. של רעב: לחגר יגוף ה׳. זאת תהיה עונש מלרים ועונש כל העמים כמו שאמר לא עליהם יהיה הגשם: (כ) על מצילות הסוס. על הנקישות שתולין לסוס למוי בין עיניו לף לותן יקדישו לעשות כלי שרת למזרקים לדם ולסירות לבשל בשר זבחים לרוב: מצילת הסוס. טנטי״ניר בלע״ז (עיין בהפטרת יום ג׳ דשנועות חבקוק ג׳ ט״ז). (כא) והיה. הסירות שהם היו לדשן (לת הדשן) לף הם יהיו של זהב ושל כסף כמזרקים

ב א ו ר

משפחת וגו׳, שעור הכתוב ולם משפחת מלרים לא תעלה ולא עליהם יהיה הגשם לעולם, עליהם תהיה המגפה לשר יגוף ה׳ לת הגויים לעונש על לשר לא עלו לחוג לת חג הסוכות, ועשם לשר בעבור, ורבים כן (מרד״ק): (יט) זאת וגו׳, כלל לחר פרט, זלת שזכר, דהיינו המגפה ועלירת הגשם יהיה עונש מלרים ושלר הגויס, וכתב כמה דסיים, דהיינו עונש מלרים. וגם חטלת ידוע שהוא נוסל גם על העונש, כמש עון: (כ) על מצלות הסוס, מצלות הם שתולין בלוחרי הסוסים והם מקשקשים, לותם המצלות יהיו קודש לה׳ שיעשו מהם סירות לבשל בהם בנית המקדש, ועשם על מצלות כתלו כתוב ומפותח עליהם קודש לה׳, כן יהיו נודעים כי הם קודש (מרד״ק), וחד מן חברינ לתר שעורו כמו עד, כלומר לפילו מצלות הסוסים יהיה קודש: והיה הסירות בבית ה׳ כמזרקים, פי׳ רבים כמזרקים, כמו שיהיו רבים המזרקים בבית ה׳ לזרוק בהם הדם, כי הזובחים יהיו רבים (הג״ל): (כא) ולא יהיה בנעני

עוד

תרגום אשכנזי

מעהר אים הויזע דעם עוויגען צבאות זיין.

הפטרת יום ראשון של סכות

יְהִיֶה כְנַעֲנִי עוֹד בְּבֵית־יְהוָה צְבָאוֹת בַּיּוֹם הַהוּא׃

הפטרת יום שני של סכות

כמלכים ח' סימן ו'.

(ח) וַיָּקָהֲלוּ אֶל־הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה כָּל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל בְּיֶרַח הָאֵתָנִים בֶּחָג הוּא הַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי׃ (ג) וַיָּבֹאוּ כֹּל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׂאוּ הַכֹּהֲנִים אֶת־הָאָרוֹן׃ (ג) וַיַּעֲלוּ אֶת־אֲרוֹן יְהוָה וְאֶת־אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת־כָּל־כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר בָּאֹהֶל וַיַּעֲלוּ אֹתָם הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם׃ (ו) וְהַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וְכָל־עֲדַת יִשְׂרָאֵל הַנּוֹעָדִים עָלָיו אִתּוֹ לִפְנֵי הָאָרוֹן

מובחים

(ח) אַם מאַנאַם אתנים, דאַז איזט אַם זיעבענטען מאַנאַט פֿערזאַממעלטע זיך נאַנץ ישראל צום קענג שלמה, אום דאַז לויבה טטענפֿעסט צו פֿייערן. (ג) אַלס נון דיא עלטעסטען ישראל'ס אַנגעקאָממען ווארען, הובען דיא פריעסטער דיא לאַדע אויף, (ג) אונד טרוגען זיא הינאויף נאַך ירושלים, נעבסט דעם שטיפֿטסצעלטע, אונד אַללען הייליגען גערעטהען דיא דאַרין ווארען. דיעם פֿערריכטטען דיא פריעסטער מיט בייהילפֿע דער לוים. (ד) דער קעניג שלמה אַבער, אונד דיא גאַנצע פֿאָן איהם צוואַממענגעפֿאָרענע נאַציאָן מיט איהם, גינגען פֿאָר דער לאַדע אין־

הער

ר ש י

כמזרקים תמר לפני המזבח: ולח יהיה כנעני. לח יטרכו לסחורה כמו (ישעיה כ"ג) כנעניה נכבדי חרן. ד"ח חין כחן עני:

(א) בירח החיתניס. תרגוס יונתן בירחח דעתיקחח דקרן ליה ירחח קדמחה בחנח וכען הוח ירחח שביעחה משניתנה תורה וכתיב בניסן הוח רחם חדשים נקרח תשרי שביעי: (ג) ותת להל מועד. שעשה משה ונתן שלמה משנתנה בית רחצון כמו שצוינו בתוספתח דסוטה: תמר נחלל. תמר נטה דוד לחרון:

כנפי

באור

עוד בבית ח', פי' הרי"קס כי על הנבטוים לחמר שהיו חוטבי עלים ושואבי מים בבית המקדש לח יהיו שם עוד, כי מגדולי הגוים יהיו עובדי הכהנים:

(א) האתנים, לדעת המפרשים נקרח החודש השביעי בשם זה, לפי שבו חוספים הפירות והתבואות, והם חיי וחוזק האדם, וכן חיתניס לשון חוזק הוא, ולדעת חז"ל בעבור שנולדו בו האתנות, ולדעתי לפי שבו החדמה קשה וחין הזמן לזרוע ולעבוד, ויהיה טעמו כטעם נחל חיתן וכו' ויתורגם לפ"ז (ברחך = מתקתך): בחג, הב' במקום בעבור, והוח חג הסכות, ע"י פירוש זה יתורן קושית המפרשים: (ג) הכהנים והלוים, הכהנים החרון, והלויס החהל,

מְזַבְּחִים צָאן וּבָקָר אֲשֶׁר לֹא־
יִסָּפְרוּ וְלֹא יִמָּנוּ מֵרֹב: (ה) וַיָּבִיאוּ
הַכֹּהֲנִים אֶת־אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה
אֶל־מְקוֹמוֹ אֶל־דְּבִיר הַבַּיִת אֶל־
קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים אֶל־תַּחַת כַּנְפֵי
הַכְּרוּבִים: (ו) כִּי הַכְּרוּבִים פֹּרְשִׂים
כְּנָפַיִם אֶל־מְקוֹם הָאָרוֹן וַיָּסֹכּוּ
הַכְּרֻבִים עַל־הָאָרוֹן וְעַל־בַּדָּיו
מִלְמָעְלָה: (ז) וַיַּאַרְכוּ הַבַּדִּים
וַיֵּרָאוּ רָאשֵׁי הַבַּדִּים מִן־הַקֹּדֶשׁ
עַל־פְּנֵי הַדְּבִיר וְלֹא יֵרָאוּ הַחוּצָה
וַיִּהְיוּ שָׁם עַד הַיּוֹם הַזֶּה: (ח) אֵין
בָּאָרוֹן רַק שְׁנֵי לֻחוֹת הָאֲבָנִים
אֲשֶׁר הִנִּיחַ שָׁם מֹשֶׁה בְּחֹרֵב אֲשֶׁר
כָּרַת יְהוָה עִם־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
בְּצֵאתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: (ט) וַיְהִי

בצאת

הער, אונד אפּפֿערטען איינע אונצעהלבאַרע מענגע פֿאָן רינ= דערן אונד שאַפֿען, (ה) בין ענדליך דיא פֿריעסטער דיא בונדעסלאַדע דעם עווינען אַן איהרען נעהעריגען אָרט נע= בראַכט האַטטען, נעמליך אינ= נערהאַלב דעם קאָהרם, אין דאַז אַללערהיילינסטע, אונ= טער דיא פֿליגעל דער כרובים. (ו) דען דיא כרובים שטאַנדען מיט אויסגעבריייטעטען פֿלי= געלן איבער דער בונדעסלאַ= דע, זאָ דאַס דורך זיא זאָוואָהל דיא לאַדע אַלס דיא טראַגע= שטאַנגען פֿאָן אָבען גאַנץ בע= דעקט וואורדען. (ז) דיעזע טראַגע=שטאַנגען אַבער האַט= טע מאַן אום זאָ פֿיעל פֿערלענ= גערט, דאַס מאַן איהרע שפּיט= צען שאָן אַם אינגאַנגע דעם קאָהרעם אינען וואורדע. יע= דאָך אויסערהאַלב דעסזעלבען וואַרען זיא ניכט צו זעהען; אונד זיא כליעבען דאַזעלבסט ביז אויף דיעזען טאָג. (ח) אין דער

לאַדע וואַר ניכטס אַלס דיא צווייא שטיינערנען טאַפֿעלן, וועלכע משה אַם בערגע חורב הינין געלעגט, וואָזעלבסט דער עווינע איינען בונד געמאַכט מיט דען קינדערן ישראל׳ס, נאַך איהרעם אויסצוגע אוים מצרים. (ט) וויא נון דיא פֿריע=

סטער

ר ש י

(ה) כנפי הכרובים. לותן שעשה שלמה העומדים על רגליהם בקרקע ולין לגו כרובים של כפורת שעל הארון: (ו) אל מקום הארון. מקיר אל קיר כמו שאתה למעלה בענין: (ז) וירחו ראשי הבדים. בפרוכת שבנגד הפתח בחמה טרקסין יכול יהיו מרקעין בה ויוכלין תלמוד לומר ולא ירחו התולה הא כיצד דוחקין וכותלין כמין שני דדי לשה כענין שג' בין שדי ילין (שיר ח' י"ג):

בלשת

ב א ו ר

(רל"ק ושאר מפרשים): (ה) דביר, למעלה פרשה ו"ו פסוק י"ט כתב הרד"ק ושאר מפרשים הדביר קודש קדשים הוא, וע"ש: (ז) ויאריכו, עשו לותם יותר לתוכים משל משה, כי אמת משה היה שיעור קודש קדשים עשר אמות ופה עשרים אמות (רלב"ג): (ח) אין בארון, לשלול שברי לוחות: אשר כרת, שעורו אשר שם כרת, דהיינו בחורב שזכר, כדכתיב (דברים ה' ב') ה' אלהינו כרת עמנו ברית בחורב, שמוסב בהדיא על העשרת הדברות (עיין שם):

ה'

בְּצֵאת הַכֹּהֲנִים מִן־הַקֹּדֶשׁ וְהֶעָנָן
מָלֵא אֶת־בֵּית יְהוָה: (י) וְלֹא־
יְכְלוּ הַכֹּהֲנִים לַעֲמֹד לְשָׁרֵת מִפְּנֵי
הֶעָנָן כִּי־מָלֵא כְּבוֹד־יְהוָה אֶת־
בֵּית יְהוָה: (יא) אָז אָמַר שְׁלֹמֹה
יְהוָה אָמַר לִשְׁכֹּן בָּעֲרָפֶל: (יב) בָּנֹה
בָנִיתִי בֵּית זְבֻל לָךְ מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ
עוֹלָמִים: (יג) וַיִּסֹּב הַמֶּלֶךְ אֶת־
פָּנָיו וַיְבָרֶךְ אֶת כָּל־קְהַל יִשְׂרָאֵל
וְכָל־קְהַל יִשְׂרָאֵל עֹמֵד: (יד) וַיֹּאמֶר
בָּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר
דִּבֶּר בְּפִיו אֶת דָּוִד אָבִי וּבְיָדוֹ
מִלֵּא לֵאמֹר: (טו) מִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר
הוֹצֵאתִי אֶת־עַמִּי אֶת־יִשְׂרָאֵל
מִמִּצְרַיִם לֹא־בָחַרְתִּי בְעִיר מִכֹּל
שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל לִבְנוֹת בַּיִת לִהְיוֹת

סטער אוים דעם היילגטהום
וויעדער הראוסגינגען, דאַ
ער־פֿיללעטע דיא וואָלקע דען
גאַנצען טעמפּעל, (י) זָאדאַס
דיא פּריעסטער וועגען דער
וואָלקע איהר אַמט ניכט פֿער־
ריכטען קאָננטען, דען דיא
העררליכקייט דעס העררן ער־
פֿיללטע דאַז גאַנצע הויז.
(יא) דאַ שפּראַך שלמה: עווי־
גער! דער דוא פֿערשפּראַכסט
אין דיעזער וואָלקע צו טהרא־
נען! (יב) דיר צור וואָהנונג האַ־
בע איך דיעזען טעמפּעל גענוי־
עט, נעווידמעט צור רעזידענץ
אויף עווינגען צייטען. (יג) דאַ־
רויף וואַנדטע דער קעניג זיין
אַנגעזיכט צום פֿאָלקע אונד
זענגעטע עס, וועהרענד וועל־
כער צייט דיא גאַנצע פֿערזאַמ־
לונג ישראל'ס אויפֿרעכט
שטאַנד. (יד) אַלסדאַן שפּראַך
ער: געלאָבט זייא דער עווינע,
דער גאָטט ישראל'ס, דער
דורך זיינע אַללמאַכט איטצט
ערפֿילט, וואַס ער מיינעם

שמי

פֿאַטער דוד פֿערהיסען האַט, אינדעם ער שפּראַך: (טו) פֿאָן דער צייט אַן, דאַ איך מיין פֿאָלק
ישראל אוים מצרים צאָג, האַבע איך מיר נאָך ניע אייגע שטאַדט אונטער אַללן שטעמ־
מען ישראל'ס אויסערוועהלט, אום מיר דאַועלבסט אייגען טעמפּעל בויען צו לאַסען, וואָ־

רויף

ר ש " י

(ט) נשלח הכהנים מן הקדש. הכהנים שנשאו הארון נדחין בשילתו שרתה שכינה בהיכל: (יא) לז אמר שלמה. כשראה העגן אמר עתה רואה אני שהשכינה שורה בבית שבניתי שהרי כך הבטיח לדוד ולשכון בו מתוך עגן וערפל והיכן אמר כי בעגן אראה על הכפורת (ויקרא ט"ז ב') כך שמוויה בספרי: (יב) לשבתך עולמי. שמשנשחר לך הותרו הבמות ולא שרתה שכינה במקום אחר: (יד) ויסב המלך את פניו. שיתן לו בן שיבנה בית: ויברך את כל קהל. קיים את דברו בידו הטובה: (טו) מן היום וגו'. את זו דבר אל דוד אבי:

והיה

באור

(יא) ה' אמר, לדעתי נחסר ימים המלטרף, ושעורו לאחר אמר וכו' כמו שנ' כי בעגן אראה וגו': (יג) ויברך, כה לא נכתבה הברכה רק מפורשת להלן, ואחר הברכה אמר ברוך ה' אלהי ישראל וגו'. וים מפרשים את כמו עם, ושעורו ויברך עם העם את ה': (יד) לאמר, מלת

לאמר

שָׁמִי שָׁם וְאֶבְחַר בְּדָוִד לִהְיוֹת
עַל־עַמִּי יִשְׂרָאֵל: (טז) וַיְהִי עִם־
לְבַב דָּוִד אָבִי לִבְנוֹת בַּיִת לְשֵׁם
יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: (ז) וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֶל־דָּוִד אָבִי יַעַן אֲשֶׁר הָיָה
עִם־לְבָבְךָ לִבְנוֹת בַּיִת לִשְׁמִי
הֱטִיבֹתָ כִּי הָיָה עִם־לְבָבֶךָ:
(ח) רַק אַתָּה לֹא תִבְנֶה הַבַּיִת כִּי
אִם־בִּנְךָ הַיֹּצֵא מֵחֲלָצֶיךָ הוּא־
יִבְנֶה הַבַּיִת לִשְׁמִי: (ט) וַיָּקֶם
יְהוָה אֶת־דְּבָרוֹ אֲשֶׁר דִּבֶּר וָאָקוּם
תַּחַת דָּוִד אָבִי וָאֵשֵׁב עַל־כִּסֵּא
יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה וָאֶבְנֶה
הַבַּיִת לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל:
(כ) וָאָשִׂם שָׁם מָקוֹם לָאָרוֹן אֲשֶׁר־
שָׁם בְּרִית יְהוָה אֲשֶׁר כָּרַת עִם־
אֲבֹתֵינוּ בְּהוֹצִיאוֹ אֹתָם מֵאֶרֶץ
מִצְרָיִם:

רוף מיין נאַמע גענאַננט ווער־
דע, (אונד אויך ניט איינען
מאַן ערקאָהרען, צום פֿירשטען
איבער מיין פֿאָלק; איצט אַבער
האַבע איך מיר ירושלים ער־
ווהלט, דאַס מיין נאַמע אויף
זיא גענאַננט ווערדע), אונד
האַבע דוד ערקאָהרען, איבער
מיין פֿאָלק צו הערשען.
(טז) אונד אַלס מיין פֿאַטער דוד
דאַמאַהלס ווילללענס וואַר, דעם
נאַמען דעם עוויגען, דעם גאָט־
טעם ישראל׳ס, איינען טעמ־
פעל צו בויען; (יז) איהם, מיי־
נעם פֿאַטער דוד, זאַגען ליעם:
דיעוער געפֿאַסטע פֿאָרזאַטץ
מיר איינען טעמפעל צו בויען
איזט צוואַר זעהר גוט; (יח) נור
דוא זאָללסט איהן נאָך ניכט
אויספֿיהרען, זאָנדערן דיין
זאָהן דער דיר ווירד געבאָרען
ווערדען, ער ווירד מיר דען
טעמפעל בויען. (יט) אונד זאָ
איזט נון אויך אַללעם ערפֿיל־
לעט ווַאס דער עוויגע גע־
שפֿראָכען, איך בין אַן מיין נם
פֿאַטערס שטאַטט געקאָממען,
אונד זיטצע אויף דעם טהראָן
ישראל׳ס, ווי דער עוויגע
פֿערהיסען; האַבע אויך ווירקליך דיעזען טעמפעל צו עהרען דעם עוויגען, דעם גאָטטע
ישראל׳ס ערבויעט, (כ) אונד דאַזעלבסט איינען אָרט פֿיר דיא לאַדע אַנגעוויעזען, אין
ווועלכער דער בונד דעם עוויגען אויפֿבעוואַהרעט ווירד, דען ער מיט אונזערן פֿאָרפֿאַהרען
געמאַכט, אַלס ער זיא אוים דעם לאַנדע מצרים געפֿיהרט האַט.

באור

לזמור מוסב למעלה על דבר בפיו (מרד"ק): (טו) ואבחר בדוד, כתב הרד"ק למה שהקדים לו בחרתי בעיר היה לו לומר ואבחר בירושלים וכו' ע"ש. ובלמת הכותב ספר דברי הימים השלים את החסרון, כי שם נאמר לו בחרתי בעיר וגו' ולו בחרתי באיש להיות נגיד על עמי ישראל, ואבחר בירושלים להיות שמי שם, ואבחר בדוד וגו' (ד"הי ב' ו"ו ה' וי"ו). וגם בתרגומי השלמתיו: (יח) היוצא מחלציך, לדעתי בא לומר לו בנך אשר יולד לך, ולא בנך אשר נולד לך, כי רמז לו על שלמה אשר נולד לו אחר הדברים האלה:

הפטרת שבת חול המועד של סכות

ניחזקאל סימן ל"ח. *)

(א) וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא בְּיוֹם בּוֹא גוֹג
עַל־אַדְמַת יִשְׂרָאֵל נְאֻם
אֲדֹנָי יֱהוִה תַּעֲלֶה חֲמָתִי בְּאַפִּי:
(ב) וּבְקִנְאָתִי בְּאֵשׁ־עֶבְרָתִי
דִּבַּרְתִּי אִם־לֹא בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה
רַעַשׁ גָּדוֹל עַל אַדְמַת יִשְׂרָאֵל:
(ג) וְרָעֲשׁוּ מִפָּנַי דְּגֵי הַיָּם וְעוֹף
הַשָּׁמַיִם וְחַיַּת הַשָּׂדֶה וְכֹל־הָרֶמֶשׂ
הָרֹמֵשׂ עַל־הָאֲדָמָה וְכֹל הָאָדָם
אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה וְנֶהֶרְסוּ
הֶהָרִים וְנָפְלוּ הַמַּדְרֵגוֹת וְכָל־
חוֹמָה לָאָרֶץ תִּפּוֹל: (ד) וְקָרָאתִי
עָלָיו לְכָל־הָרַי חֶרֶב נְאֻם אֲדֹנָי
יהוה

(א) ווען נון דער בעשטימטע טאָג ערשיינט, דער טאָג נעהמלי"ך אַן וועלכעם גוג ישראל'ס לאַנד איבערפֿאַללען ווירד, שפּריכט דער הערר דער עוויגע, דאַן זאָלל מיין גרים פֿאָר מיר אויפֿשטיינען. (ב) לעננסט שאָן האָבע איך עס אין מיינעם אייפֿער, אין מיינעם צאָרנעם וואוטה אויסגעשפּראָכען, דאַס עם דיזעם טאָגע ניכט אויסבלייבט דאז שרעקליכע ערדבעבען, וועלכעם אין ישראל'ס לאַנד ענטשטעהען זאָלל. (ג) פֿישע דעם מעערעם, פֿאָגעל אין לופֿטען, ווילד דער פֿלור, אַללעם געווירם דאָז אויף ער־דען קריעכט, אונד אַללע מענ־שען אויף דער אָבערפֿלעכע דער ערדע, זאָללען פֿאָר מיי־נעם צאָרן צוריק בעבען; בער־גע זאָללען איינשטירצען, וועללע איינפֿאַללען אונד יעדע מויער צו באָדען זינקען. (ד) לויט וועדע אין אויסרופֿן: שוועדט איבער איהן אויף אַללען מיינען בערגען! דאַן זאָלל איינעם יע־דען

יהוה

ר ש י

(א) **והיה** ביום ההוא. ביום בא גוג על אדמת ישראל וגו': (ב) רעש גדול. על ידי קולות ורעמים כמו שהוא אומר: (ג) ונפלו המדרגות. לפי שמעתי שהם סלעים הזקופים ותלויים וגבוהים כמופלים ואני אומר הם תלי מגדלים שחופרים סביב וזורקים העפר בחומה להגביה התל ועשוי מדרגות מדרגות (שטופען, וויטערשפרעכטסען עיין מרפה לשון עירובין ע"ז ג' ד"ה שבל יבות יו) כדי שיעמוד העפר ולאחר שנכנס יפה נועלין המלבנים מעמידי המדרגה: (ד) וקראתי עליו לכל הרי. לבא חרב בהם ועליו קראתי וזמנתי ומה היא החרב שתקרא

ב א ו ר

(א) ביום ההוא, ביום שאר ידעתי: (ב) אם לא, זה דרך ההבטחה בלשון הקדש, כלומר שלא יתעכב: (ג) המדרגות, הם הריס עשויים בידי אדם סביב למקום מוצנותם מפני לימת שונאים, ועושים להם מדרגות מדרגות לעלות עליהם בנקל: (ד) וקראתי עליו לכל הרי

*) **טעם** להפטרה הזאת בשבת ח"המ, מפני שקורין פרשת ראה אתה אומר אלי המפטרת מחרון כי על עמו נאמצה עגל ואיך נאה על הרעה לעמו, ועניין הפטרה הזאת קרוב לה.

יְהוָה חֶרֶב אִישׁ בְּאָחִיו תִּהְיֶה׃
(ה) וְנִשְׁפַּטְתִּי אִתּוֹ בְּדֶבֶר וּבְדָם
וְגֶשֶׁם שׁוֹטֵף וְאַבְנֵי אֶלְגָּבִישׁ אֵשׁ
וְגָפְרִית אַמְטִיר עָלָיו וְעַל־אֲגַפָּיו
וְעַל־עַמִּים רַבִּים אֲשֶׁר אִתּוֹ׃
(ו) וְהִתְגַּדַּלְתִּי וְהִתְקַדַּשְׁתִּי
וְנוֹדַעְתִּי לְעֵינֵי גּוֹיִם רַבִּים וְיָדְעוּ
כִּי־אֲנִי יְהוָה׃ (ז) וְאַתָּה בֶן־אָדָם
הִנָּבֵא עַל־גּוֹג וְאָמַרְתָּ כֹּה אָמַר
אֲדֹנָי יְהוִה הִנְנִי אֵלֶיךָ גּוֹג נְשִׂיא
רֹאשׁ מֶשֶׁךְ וְתֻבָל׃ (ח) וְשִׁבַּבְתִּיךָ
וְשִׁשְּׁאתִיךָ וְהַעֲלִיתִיךָ מִיַּרְכְּתֵי
צָפוֹן וַהֲבִאוֹתִיךָ עַל־הָרֵי
יִשְׂרָאֵל׃ (ט) וְהִכֵּיתִי קַשְׁתְּךָ מִיַּד
שְׂמֹאלֶךָ וְחִצֶּיךָ מִיַּד יְמִינְךָ אַפִּיל׃

דען שוערדט ווידער זיינען
ברודער זיין (דאָז הייסט, זיא
זעלבסט זאָללן זיך אונטער איינ=
אַנדער אויפֿריבען)! שפריכט
דער הערר דער עוויגע. (ה) מיט
מאָרד אונד בלוטבאַד ווילל
איך שטראַפֿגעריכט איבער
איהן האַלטען; פֿלאַטערגעגן,
שלאָסען, פֿייער אונד שוועֿ=
פֿעל זאָלל העראַבפֿאַללען אויף
איהן, אונד אויף זיינע הילפֿס=
טרופפען אונד אויף דיא מענגע
פֿאָלקס דיא מיט איהם איזט.
(ו) דאַן ווערדע איך האָבען=
פֿריעזען, געהייליגט, אונד
פֿערהערט ווערדען פֿאָר פֿיע=
לער פֿעלקער אויגען, ווען זיא
אינזעהען, דאַס איך דער עוויִ=
גע בין. (ז) אונד נון וויזוא=
גע דוא, מענשען=זאָהן! אי=
בער גוג, אונד פֿערקינדע: זאָ
שפריכט דער הערר דער עוויִ=
גע: זיהע איך ווער בייא דיר,
גוג! ערשטער פֿירשט פֿאָן משך
ואל אונד תובל! (ח) איך האַבע דיך אויפֿגעוויגעלט, דיך אַנגעריטצט, הערויפֿגעהאָלט אויס
דען מיטטערנעפֿטליכען ווינקעלן אונד נאַך ישראל׳ס געבירג הינגעפֿיהרט; (ט) יעטצט
שלאָג איך דען באָגען דיר אויס דער לינקען, ווערפֿע אויס דער רעכטען דען פֿייל נידער.

אויף

ר ש ״ י

שחקרת עליו חרפה על עמים חרב לים בחיו: (ה) ובחבי חלגבים. לחבי ברד המלירות כחבים טובות שמם גבים כענין שנאמר רחמות וגבים ורבותינו למדו על גב לים לחבי ברד שהתילו לירד על מלרים ועמדו בחויר על גב החים משה שהתפלל שלא ירדו כענין שנאמר לא נתך חרבה לא הגיע לחרן: (ח) ושבחתיך. כמו והשחתיך על עמי כמו לא ישית לויב בו:

והזיקו

ב א ו ר

הרי חרב, וקראתי לומר: שיבוא עליו חרב על כל הרי: (ה) ונשפטתי אתו, כלומר עליו: אלגביש, הוא לבן הברד הגדולה ובהירות כזכוכית וכמראה הגבים: (ו) וידעו, לחבי שידעו שחני ה׳ לז והתגדלתי והתקדשתי: (ז) הנני אליך, הנה הייתי לליך כלומר לתך: (ח) ושבבתיך, כתרגומו ואשדליך, חזקתי לת לבך לבוא למלחמה: וששאתיך, מלשון הנחת הזיקני

רש״י

(י) עַל־הָרֵי יִשְׂרָאֵל תִּפֹּול אַתָּה
וְכָל־אֲגַפֶּיךָ וְעַמִּים אֲשֶׁר אִתָּךְ
לְעַיִט צִפּוֹר כָּל־כָּנָף וְחַיַּת הַשָּׂדֶה
נְתַתִּיךָ לְאָכְלָה: (יא) עַל־פְּנֵי
הַשָּׂדֶה תִּפֹּול כִּי אֲנִי דִבַּרְתִּי נְאֻם
אֲדֹנָי יְהוִה: (יב) וְשִׁכַּחְתִּי־אֵשׁ
בְּמָגוֹג וּבְיֹשְׁבֵי הָאִיִּים לָבֶטַח
וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה: (יג) וְאֶת־שֵׁם
קָדְשִׁי אוֹדִיעַ בְּתוֹךְ עַמִּי יִשְׂרָאֵל
וְלֹא־אַחֵל אֶת־שֵׁם־קָדְשִׁי עוֹד
וְיָדְעוּ הַגּוֹיִם כִּי־אֲנִי יְהוָה קָדוֹשׁ
בְּיִשְׂרָאֵל: (יד) הִנֵּה בָאָה וְנִהְיָתָה
נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה הִוא הַיּוֹם אֲשֶׁר
דִּבַּרְתִּי: (טו) וְיָצְאוּ יֹשְׁבֵי עָרֵי
יִשְׂרָאֵל וּבָעֲרוּ וְהִשְׁיקוּ בְּנֶשֶׁק
וּמָגֵן וְצִנָּה בְּקֶשֶׁת וּבְחִצִּים וּבְמַקֵּל
יָד וּבְרֹמַח וּבָעֲרוּ בָהֶם אֵשׁ שֶׁבַע
שָׁנִים: (טז) וְלֹא־יִשְׂאוּ עֵצִים מִן־
הַשָּׂדֶה וְלֹא יַחְטְבוּ מִן־הַיְעָרִים

כי

תרגום אשכנזי

(י) אויף ישראל'ס געבירגע זאָללסט דוא הינפַאללען, דוא דיינע הילפסטרופפען אונד דער גראָסע טראָם דער בייא דיר איזט; דעם גייער, אַללען רויבפֿעגעלן אונד דעם ווילד דער פֿלור, האַבע איך דיך צום פֿראַס בעשטימט. (יא) אויף דעם פֿעלדע זאָללסט דוא אומקאָממען, דען איך האַב' עס זאָ אויסגעשפראָכען, זאַגט דער הערר דער עווינע. (יב) אויך אין מגוג ווערדע איך פֿייער אַנלענגען, אונד בייא דענען דיא אויך דען אינזעלן וועגען איהרער זיכערהייט וואָהנען, דאַס זיא ערפֿאַהרען דאַס איך דער עווינע זייא. (יג) מיינען הייליגען נאַמען ווילל איך פֿערקינדען אונטער מיינעם פֿאָלקע, ניע ווילל איך דיעזען מיינען הייליגען נאַמען מעהר ענטהיילִגען לאַססען, אונד דיא נאַציאָנען זאָללען אינע ווערדען דאַס איך דער עווינע זייא, געהיילִגט אין ישרל. (יד) זיעהע עס האַט איינגעטראָפֿפען, אונד איזט פֿאָראיבער, שפריכט דער הערר דער עווינע, דאַס וואַר דער טאָג דען איך פֿערהיסען! (טו) דאַ רויף ווערדען דיא אינוואָהנער דער שטעדטע ישראל'ס הערויסגעהען, אונד ווערדען ברעננען אונד הייצען מיט וואַפֿפֿען, שילד, ווהרע, באָגען, פֿפֿיילע, קיילע אונד לאַנצע; גאַנצע זיבען יאָהרע לאַנג ווערדען זיא איהר פֿייער דאַמיט אַנלעגען. (טז) זיא ווערדען קיין האָלץ פֿאָם פֿעלדע האָלען, אין דעם געהעלצע ויכט פֿעל־

ר ש " י

(יג) ולא אחל את שם קדשי. שפלותם של ישראל חלול שמו הוא בחמור להם עם ה' חללה ולא יכול להחלים: (טו) והשיקו. כמו תנור שהסיקוהו בלשון מצר': בנשק. תל"תרמורח"ם בלע"ז (מיט איהרען וואַפֿ־

ב א ו ר

(רש"י): (יב) לבטח, למען שבת נטח: (יג) ולא אחל, לא תניח עוד לחלל:

כִּי בַנֶּשֶׁק יִבָּעֵרוּ־אֵשׁ וְשָׁלְלָו אֶת־
שְׁלָלֵיהֶם וּבָזְזוּ אֶת־בֹּזְזֵיהֶם נְאֻם
אֲדֹנָי יֱהוִה: (יז) וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא
אֶתֵּן לְגוֹג ו מְקוֹם־שָׁם קֶבֶר
בְּיִשְׂרָאֵל גֵּי הָעֹבְרִים קִדְמַת הַיָּם
וְחֹסֶמֶת הִיא אֶת־הָעֹבְרִים וְקָבְרוּ
שָׁם אֶת־גּוֹג וְאֶת־כָּל־הֲמוֹנֹה
וְקָרְאוּ גֵּיא הֲמוֹן גּוֹג: (יח) וּקְבָרוּם
בֵּית יִשְׂרָאֵל לְמַעַן טַהֵר אֶת־
הָאָרֶץ שִׁבְעָה חֳדָשִׁים: (יט) וְקָבְרוּ
כָּל־עַם הָאָרֶץ וְהָיָה לָהֶם לְשֵׁם
יוֹם הִכָּבְדִי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה:
(כ) וְאַנְשֵׁי תָמִיד יַבְדִּילוּ עֹבְרִים
בָּאָרֶץ מְקַבְּרִים אֶת־הָעֹבְרִים

את

תרגום אשכנזי סז

פּעללען, דען זיא קעננען וואַפֿנען ברענען, דאַז גוט איהרער ערראָבערער מאַכען זיא צור בייטע, אונד פּלינדערן איהרע רייבער, שפּריכט דער הערר דער עוויגע. (יז) ענדליך ערשיינט דיא צייט, דאַס איך גוג גראַבשטעטטע אין ישראל פֿערשטאַטטע; דאַז טהאַל דער איבערפֿאַהרט עסטליך אַן דעם מעערע (נונמעהר איזט דיא איבערפֿאַהרט געהעממט) דאָרט זאָלל מאַן גוג מיט דער גאַנצען אַרמעע בעגראַבען, אונד עם דאַרנאַך נעננען: (גיא המון גוג) דאַז טהאַל דער שלאַכט גוג׳ס. (יח) זויעבען מאָנאַטע לאַנג ווירד ישראל איממער וועג בעגראַבען, אום דאַז לאַנד וויעדער צו רייניגען. (יט) אַללעם פֿאָלק אים לאַנדע זאָלל בעגראַבען העלפֿען, דאַמיט איהנען צום ריהמליכען אַנדענקען בלייבע

את

דער טאַג אַן וועלכעם איך מיך גראָס גענייגט, שפּריכט דער הערר, דער עוויגע. (כ) אונד מאַן זאָלל לייטע אויסזאָנדערן דיא איממער דאַז לאַנד דורכשטרייפֿען, אום נאַכצוזוכען

וואָ

ר ש י

וחסמה): (יז) לתן לגוג מקום שם קבר. מקום שיהא שם קבר להם לפי שהוא מזרעו של יפת שכשה לת ערות לניו לפיכך זכה לקבורה: גיא העוברים. גי שעם עוברים לת ים בנרת להניל משם פירות גנוסר תמיד: קדמת הים. תרגם יונתן מדנח יס גינוסר: וחוסמת היא לת העוברים. וסוגרת היא לת העוברי׳ כמו לל תחסום שרוב פגריס שיפלו שם יחללו לת העוברי׳ מעבור לפיכך יענרו עליה׳ ויקברו לותם ומנחס פתרו בספרו יחסמו לת לשם מלהריח ריח הפגרי׳: (יט) וקברו כל עם הארן. שמחו שם: והי׳ להם לשם. כל הלומו׳ יספרו לת שמס לשבחו לחסד לין לך בלומה זו רחמני׳ יס לך לדם שקובר לת לויבו שעמד עליו להורגו: (כ) ואנשי תמיד. לנשים המותמדים לכך יבדילו ישראל כדי לעבור בארן לנקט לת המפוזרי׳: מקברי׳ לת השונרים. מקברים עם העוברים לת הפגרי׳ החוסמים ומעכבים לת המעבר שהעוברים

ב א ו ר

(יז) וחסמה, עתה היא חסמת שלין לים יכול לעבור בו מפני ההרוגים: (כ) ואנשי תמיד, שעור הבתוב, ויבדילו לנשים עוברים תמיד בארן: מקברים את העוברים, שילכו מקברים עם

תרגום אשכנזי

הפטרת שבת חול המועד של סכות

אֶת־הַנּוֹתָרִים עַל־פְּנֵי הָאָרֶץ
לְמַהֲרָה מִקְצֵה שִׁבְעָה־חֳדָשִׁים
יְחֻקְּרוּ׃ (כא) וְעָבַרְתִּי הָעֹבְרִים
בָּאָרֶץ וְרָאָה עֶצֶם אָדָם וּבָנָה
אִצְלוֹ צִיּוּן עַד קָבְרוּ אֹתוֹ
הַמְקַבְּרִים אֶל־גֵּיא הֲמוֹן גּוֹג׃
(כב) וְגַם שֵׁם־עִיר הֲמוֹנָה וְטִהֲרוּ
הָאָרֶץ׃

ווּא נאָך וועלכע איבער דער ערדע זיגען געבליעבען זינד, דאַמיט דאַז לאַנד ביז נאַך פּער־לויף פּאָן זיעבען מאָנאַטען גע־רייניגט ווערדע, אונד דיעזע זאָללען טאָדטען־ נרעבער מיט זיך פֿיהרען׃ (כא) ווּא נון דיא שטרייפֿענדען אויף איהרעם גאַנגע איין מענשען־געביין ער־בליקקען, דאַ ריפֿטען זיא זאָ־גליך איין מערקמאַל אויף, אונד דיעם בלייבט זאָ לאַנגע שטעהען ביז דיא טאָדטען־ נרעבער דאַז גערייניגט האַבען ווערדען׃ (כב) נאַפֿדעם זיא דאַז לאַנד גערייניגט האַבען ווערדען, זאָללן אויך דיא שטאַדט אויף קינפטיג המונה הייסען.

הפטרת שמיני עצרת

כמלכים א׳ סימן ח׳.

(ס) וַיְהִי וּכְכַלּוֹת שְׁלֹמֹה לְהִתְפַּלֵּל
אֶל־יְהוָה אֵת כָּל־הַתְּפִלָּה
וְהַתְּחִנָּה הַזֹּאת קָם מִלִּפְנֵי מִזְבַּח
יְהוָה מִכְרֹעַ עַל־בִּרְכָּיו וְכַפָּיו

(ס) אַלס שלמה דאַז געבעט פֿאָללענדעט, אונד אויפֿ־געהערט האַטטע פֿאָר דעם עוויגען צו פֿלעהען, שטאַנד ער אויף פֿאָן דעם אָרטע פֿאָר דעם אַלטער, אַללוואָ ער מיט גען היממעל אויסגעשטרע־קטען האָנדען אויף זיינען קניען גע־

פרשות

ר ש " י

שהעוברים את היס מקברים אות' להזהר. את העוברים עס העוברים כך שמעתי וכן תרגם יונתן: את הנותרים על פני הארץ. רחוק מן המצר שלין העוברי' את היס מתעסקים בהס לקוברם יקברום אלה המותמדי' ומובדלים לכך: מקצה שבעה חדשים. יכלו מרבית הפגרים הגרחי' לעיניים להקבר ומאז והלאה יקברו בארץ מקום המסתרי' בחוחים ובין הקוליס ויקברו מה שימלאו: (בא) ועברו העוברים בארץ. הולכי דרכים שירחו עלס לדס וכשו אללו ליון סימן שים כאן עלס של מת כדי שיפרשו ממנו הולכי דרכים ועוזי טהרות: עד. בא לומר התמיד המובדלים לחקור ולקברו לותן: (בב) וגם שם עיר המונה. וגם העיר שמה עיר הומיה מרוב לדס היא עיר הרשעה וגם היא חיל יושביה שם יקברו: וטהרו. ישרחל בארץ את טהרותיהס ותרומותיהס. המונה לא מפיק ה"א לפי שה"א לחרונה משמשת שם דבר המונה כמו הומיה:

בכל

ב א ו ר

עם העוברים, והעוברים יחקרו לחרי הפגרים ויעמידו ליון, והמקברים יקברו לותם:
(כב) וטהרו, לחרי שטהרו את הארץ יקרא שם העיר המונה:
(א) התפלה והתחנה הנזכרת בפרשה שלמעלה: מכרוע על ברכיו, שעורו קס מן המקום

לחזר

פְּרִשׁוֹת הַשָּׁמָיִם: (ג) וַיַּעֲמֹד וַיְבָרֵךְ
אֶת כָּל־קְהַל יִשְׂרָאֵל קוֹל גָּדוֹל
לֵאמֹר: (ג) בָּרוּךְ יְהוָה אֲשֶׁר נָתַן
מְנוּחָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר
דִּבֶּר לֹא־נָפַל דָּבָר אֶחָד מִכֹּל
דְּבָרוֹ הַטּוֹב אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד מֹשֶׁה
עַבְדּוֹ: (ד) יְהִי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עִמָּנוּ
כַּאֲשֶׁר הָיָה עִם־אֲבֹתֵינוּ אַל־
יַעַזְבֵנוּ וְאַל־יִטְּשֵׁנוּ: (ה) לְהַטּוֹת
לְבָבֵנוּ אֵלָיו לָלֶכֶת בְּכָל־דְּרָכָיו
וְלִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו וְחֻקָּיו וּמִשְׁפָּטָיו
אֲשֶׁר צִוָּה אֶת־אֲבֹתֵינוּ: (ו) וְיִהְיוּ
דְבָרַי אֵלֶּה אֲשֶׁר הִתְחַנַּנְתִּי לִפְנֵי
יְהוָה קְרֹבִים אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
יוֹמָם וָלָיְלָה לַעֲשׂוֹת ו מִשְׁפַּט
עַבְדּוֹ וּמִשְׁפַּט עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל דְּבַר־
יוֹם בְּיוֹמוֹ: (ז) לְמַעַן דַּעַת כָּל־
עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים
אין

געלעגען האַטטע, (ג) שטעלל־
טע זיך הין, זעגנעטע דיא
גאַנצע פֿערזאַמלונג ישראל'ס
מיט לויטער שטימע, אונד
שפּראַך: (ג) געלאָבט זייא
דער עוויגע, דער זיינעם פֿאָל־
קע ישראל רוהע פֿערשאַפֿפֿט
האַט, אונד ניכט אייניע אוינ־
צִיגע זיינער פֿערהיסונגען אונ־
ערפֿיללעט געלאַסטען, דיא
ער דורך זיינען קנעכט משה
פֿערקינדעטע. (ד) אָ דאַס
דאָך דער עוויגע אונזער גאָטט
נאָך פֿערנער מיט אונז זייא,
וויא ער מיט אונזערן פֿאָראָל־
טערן געוועזען, אונז ניע פֿער־
לאַססע, ניע פֿערשטאָסע!
(ה) זאָנדערן אונזער הערץ
נייגע צו אים, דאַמיט וויר
אין זיינען וועגען וואַנדעלן,
אונד אַללע זיינע געבאָטע,
געזעצע אונד רעכטע אויסצו־
איבען לערנען, דיא ער אונ־
זערן עלטערן בעפֿאָהלען האַט;
(ו) אונד אָ דאַס דיעזע מיינע
וואָרטע דיא איך פֿלעהענטליך
צום עוויגען געשיקט, דעם
עוויגען אונזערעם גאָטטע נא־
הע זיין מעגען, טאָג אונד
נאַכט, אויף דאַס ער נאַך דיעזער וויזע פֿערפֿאַהרע, גענגען זיינען דיענער, אונד גענגען
זיין פֿאָלק ישראל, בייא דען יערעסמאַהלונגען צייט = אומשטענדען; (ז) דאַמיט אַללע
נאַציאָנען דער ערדע ערקעננען מעגען, דאַס דער עוויגע אַללין גאָטט זייא אונד קיי־
נער

ר ש ' י

(ג) ככל חסר כנר. והיכן כנר והניח לכם מכל לויכיכם: (ו) לעשות משפט עבדו ומשפט עמו

ב א ו ר

חסר כתיבלו היה כורע שם לפני המזבח כפריסת כפים למעלה: (ו) משפט עבדו, מלמון כמשפט הכנות יעשה לה, כלומר שיהיו כנריו חלה קדושים לפני ה', כדי שיעשה תמיד לעבדו לעמו, כחוקו המשפט וכחוקו הדיך שזכר כתכלתו, וכדמתורגם בלשון חסכנז: דבר יום ביומו, כלומר ככל מה שהוא עסק לחוקו היום וחוקו השעה שלריכין לו לז, וכפי הפרטים שזכר

אֵין עֽוֹד׃ (ח) וְהָיָה לְבַבְכֶם שָׁלֵם
עִם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לָלֶכֶת בְּחֻקָּיו
וְלִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו כַּיּוֹם הַזֶּה׃
(ט) וְהַמֶּלֶךְ וְכָל־יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ
זְבְחִים זֶבַח לִפְנֵי יְהוָה׃ (י) וַיִּזְבַּח
שְׁלֹמֹה אֶת זֶבַח הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר
זָבַח לַיהוָה בָּקָר עֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם
אֶלֶף וְצֹאן מֵאָה וְעֶשְׂרִים אָלֶף
וַיַּחְנְכוּ אֶת־בֵּית יְהוָה הַמֶּלֶךְ
וְכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ (יא) בַּיּוֹם הַהוּא
קִדַּשׁ הַמֶּלֶךְ אֶת־תּוֹךְ הֶחָצֵר
אֲשֶׁר לִפְנֵי בֵּית־יְהוָה כִּי־עָשָׂה
שָׁם אֶת־הָעֹלָה וְאֶת־הַמִּנְחָה
וְאֶת חֶלְבֵי הַשְּׁלָמִים כִּי־מִזְבַּח
הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר לִפְנֵי יְהוָה קָטֹן
מֵהָכִיל אֶת־הָעֹלָה וְאֶת־הַמִּנְחָה
וְאֶת חֶלְבֵי הַשְּׁלָמִים׃ (יב) וַיַּעַשׂ

נער מעהר׃ (ח) דאָס אַבער
אויך איהר נור פֿערנער אונגע־
טהיילטען הערצענס בלייבט
געגען דען עוויגען אונזערן
גאָטט, אונד נאָך זיינען גע־
זעטצען וואַנדעלט, אונד זיינע
נעבאָטע בעאָבאַכטעט, זאָ וויא
יעצט געשיהט. (ט) דער קאָ־
ניג שלמה אונד דיא גאַנצע
פֿערזאַממלונג בראַכטען דעם
עוויגען הירוף פֿיעלע פֿרייד־
אָפֿפֿער. (י) דיא אַנצאַהל
דיעזער פֿרייד־נאָפֿפֿער דיא
שלמה דעם עוויגען צו עהרען
ברינגען ליעס, בעליעף זיך
אויף צוויי־א אונד צוואַנציג
טויזענד רינדער, אונד הונ־
דער־ט אונד צוואַנציג טויזענד
שטיק קלייניעם פֿיה, וואָמיט
דער קאָניג אונד דיא זעמטלי־
כען קינדער ישראל׳ס דאַז
גאָטטליכע הויז אייניוויהעטען.
(יא) אַן דיעזעם טאַגע ליעס
שלמה אויך דען איננערן אום־
פֿאַנג דעם פֿאָרהאָפֿם, וועל־
כער פֿאָר דעם טעמפֿעל וואַר,
היילינגען, וויי־ל מאַן דאַזעלבסט
פֿיעלע דער בראַנדאָפֿפֿער,
מעהלאָפֿפֿער, אונד דער
פֿעטט־שטיקקע דער פֿרייד־נאָפֿפֿער דאַרבריננען מוסטע, אינדעם דער קופֿפֿערנע
אַלטאַר אים טעמפֿעל צו קליין וואַר, אום אַללע דיא בראַנדאָפֿפֿער, מעהלאָפֿפֿער אונד
פֿעטט־שטיקקע דער פֿרייד־נאָפֿפֿער צו פֿאַססען. (יב) צו דיעזער צייט פֿייערטע

שלמה

שלמה

ר ש " י

עמו. לתנוע עלנומס מיד החויב: (יא) לת תוך החלר. דנריס נכתנן דנרי רבי יהודה. קדש לת רלפת העזרה נקדושת מזנח להקטיר על הרלפה: כי מזנח הנחושת. מזנח החנריס שעשה תחת מזנח הנחשת קטן מהכיל לת העולה ולת המנחה שהרנה להניח לומר לו רבי יוסי והלא כנר נתמר חלף עולות יעלה שלמה על המזנח שעשה משה ונשחתה מניע לחזנון לחמות ולמנין עולות זה של חנניס גדול משל משה שמזנח משה מקוס מערנתו לחמה על לחמה וזה היה מקוס מערנתו כ"ד על כ"ד הרי של שלמה חמס מלות ושנעים ושס כשל משה לס כן מהו קידש המלך לת תוך החלר שקנע נו מזנח של חנניס מחובר נרלפה וקטן מהכיל כשל משה הוא לומר כלדס שלומר לחנירו ננס פלוני ופסול לעבודה:

מלכים

שְׁלֹמֹה בָּעֶרֶת־הַהֲיָא וְאֶת־הֶחָג
וְכָל־יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ קָהָל גָּדוֹל
מִלְּבוֹא חֲמָת וְעַד־נַחַל מִצְרַיִם
לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ שִׁבְעַת יָמִים
וְשִׁבְעַת יָמִים אַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם:
(יג) בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי שִׁלַּח אֶת־הָעָם
וַיְבָרְכוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ וַיֵּלְכוּ
לְאָהָלֵיהֶם שְׂמֵחִים וְטוֹבֵי לֵב עַל
כָּל־הַטּוֹבָה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה
לְדָוִד עַבְדּוֹ וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ:

שלמה אונד גאַנץ ישראל מיט
איהם, דיא גראָסע פֿאָלקס־
פֿערזאַמלונג פֿאָן דער איינ־
פֿוהרט צו חמת ביז אַן דען
פֿלום מצרים׳ס איין פֿיערצעהנ־
טאָגיגעם פֿעסט, פֿאָר דעם
עוויגען אונזערעם גאָטטע,
נעמליך זיעבען טאָגע (איינ־
וויהונגם־פֿעסט), אונד זיעבען
טאַגע (לויבהיטטען = פֿעסט).
(יג) אַם אַכטען טאָגע ענדליך
ענטלים ער דאַז פֿאָלק. דיעם
זיעגנעטע זיינען קאָניג אונד
צאָג נאַך הויזע, פֿרעהליך
אונד פֿערגניגט, וועגען אַלל
דעם גוטען, דאַז דער עוויגע
זיינעם קנעכטע דוד אונד זיינעם פֿאָלקע ישראל ערציינט האַטטע.

הפטרת שמחת תורה

ביהושע סימן א׳.

(ז) וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת מֹשֶׁה עֶבֶד
יְהוָה וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־
יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן מְשָׁרֵת מֹשֶׁה
לאמר

(ז) נאַכדעם משה דער קנעכט
דעם עוויגען געשטאָרבען
ווארַ, שפראַך דער עוויגע צו
יהושע דעם זאָהנע נון׳ס, דיע־
נער דעם משה, וויא פֿאָלגט:
יהושע

ר ש ״ י

(יב) מלבוא חמת. שהיה בגבולה של ארץ ישראל: עד נחל מצרים. שהוא כנגדו בדרומה בחלה מסעי: שבעת ימים. של חיוך: ושבעת ימים. חג הסוכות נמלא שחלקו ושתו ביום הכפורים:
(יג) לדוד עבדו. להודיע שמחל לו עוונותיו כדליתא במועד קטן בשעה שבנה שלמה להכניס הארון לבית קדשי הקדשים׳ דנקו שערים זה בזה: ולישראל עמו. שמחל להם על עון יום הכפורים ויצתה בת קול ואמרה כולכם מזומנים לחיי עולם הבא:
(ז) ויהי אחרי מות משה. מחובר על סדר התורה המסיימת בפטירת משה וזה מחובר לה

ב א ו ר

שזכר בתפלתו, בהעלר שמים וגו׳, בהנוף עמך וגו׳: (יב) שבעת ימים ושבעת ימים, דבר זה מפורש בדברי הימים, כדכתיב שם כי חנכת המזבח עשו שבעת ימים והחג שבעת ימים, וביום עשרים ושלשה לחדש השביעי שלח את העם, מלמד שחלקו ושתו ביום הכפורים, כמו שאמרו חז״ל בפרק קמא למועד קטן: (יג) ביום השמיני, לשבעת ימים האחרונים, דהיינו שמיני עצרת, וכדמפורש בספר ד״הי. ובעבור זה תקיו להפטיר הפרשה הזאת ביום ז״ע:
(א) ויהי אחרי מות, מחובר על סדר התורה המסיימת בפטירת משה, וזה מחובר לה (רש״י), ולמן

לֵאמֹר: (ג) מֹשֶׁה עַבְדִּי מֵת וְעַתָּה
קוּם עֲבֹר אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה אַתָּה
וְכָל־הָעָם הַזֶּה אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר
אָנֹכִי נֹתֵן לָהֶם לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל:
(ג) כָּל־מָקוֹם אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ כַּף־
רַגְלְכֶם בּוֹ לָכֶם נְתַתִּיו כַּאֲשֶׁר
דִּבַּרְתִּי אֶל־מֹשֶׁה: (ד) מֵהַמִּדְבָּר
וְהַלְּבָנוֹן הַזֶּה וְעַד־הַנָּהָר הַגָּדוֹל
נְהַר־פְּרָת כֹּל אֶרֶץ הַחִתִּים וְעַד־
הַיָּם הַגָּדוֹל מְבוֹא הַשָּׁמֶשׁ יִהְיֶה
גְּבוּלְכֶם: (ה) לֹא־יִתְיַצֵּב אִישׁ
לְפָנֶיךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ כַּאֲשֶׁר הָיִיתִי
עִם־מֹשֶׁה אֶהְיֶה עִמָּךְ לֹא אַרְפְּךָ
וְלֹא־אֶעֶזְבֶךָּ: (ו) חֲזַק וֶאֱמַץ כִּי

(ג) מיין קנעכט משה איזט נון טאָרט, מאַכט דיך אַלוּאָ אויף, ציעהט מיט דעם פֹּאָלקע איבער דען ירדן, אין דאַז לאַנד, וועלכעם איך דען קינדערן ישראל'ס איינגעבען ווילל. (ג) אַללע אָרטער, וועלכע אייערע פֿיסע בעטרעטען ווערדען, זאָללען אייער זיין, ווי איך דעם משה פֿערהייסען האַבע. (ד) פֿאָן דער ווּסטע וּאונד יענעם לבנון אַן ביז צו דעם גראָסען שטראָמע פרת; פֿאָן דעם לאַנדע דער חתים ביז צו דעם גראָסען מעערע גענגען זאָננען־אונטער־גאַנג, זאָלל אייערע גראֶנצע רייכען. (ה) ניעמאַנד זאָלל דיר, זאָלאַנג דוא לעבסט, ווידערשטאַנד טהון קאָננען; דען ווי איך מיט משה ווער ווערדע איך מיט דיר זיין, ניע מיינע האַנד פֿאָן דיר אַבציען, ניע דיך פֿערלאַססען. (ו) צייגע דיך נון בעהערצט אונד אונערשאָקקען, דען דוא זאָללסט

אתה

ר ש "י

לה: (ב) משה עבדי מת. ואילו היה קייס בו הייתי חפץ. ורבותינו דרשוהו על שלשת חלקים הלכות שנשתכח בימי אבלו של משה בת יהושע ושחל למר לו הקדוש ברוך הוא משה עבדי מת והתורה על שמו נקראת לומר לך לי לפשר לת ועדין במלחמה: (ג) כל מקום אשר תדרוך כף רגלכם. כיולא בו נאמר למשה ושנינו בספרי אם ללמד על תחומי ארץ ישראל הרי הוא אומר מהמדבר והלבנון הזה וגו'. אם כן למה נאמר כל מקום אשר תדרוך. אף חולה לארץ משתכשו לת הארץ כל מה שתכשו חולה לארץ יהיה קודם ויהיה שלכם: (ד) מהמדבר והלבנון הזה. הוא מדבר קדש מדבר לין שע"י לדוס שהיה במקלוע דרומית מזרחית ודרך שם נכנסו לארץ כמו שנאמר והנה אנחנו בקדש (במדבר כ') ומניין שהיה בדרומית מזרחית שנאמר והיה לכם פאת נגב ממדבר לין על ידי לדוס וגו' (שם ל"ד): ועד הנהר הגדול נהר פרת. זו רמזה מן הדרוס לצפון: כל ארץ החתי'. בכלל הזה: ועד היס הגדול מבא השמש. לאורכה מן המזרח למערב: (ו) חזק ואמץ. בדרך ארץ כמה שהוא אומר כי אתה

תנחיל

ב א ו ר

ולכן תקנו להסטיר פרשה זאת ביום שמחת תורה שמסיימין בו התורה: (ב) משה עבדי מת, אלו היה חי לא יכולתם לעבור מפני שנשבעתי שהוא לא ירשה את הארץ, עכשיו שמת קום עבור, זה פשוטו, ולרש"י ולהמפרשים דרך אחרת בזה: (ד) ארץ החתים, כלומר מן ארץ חתים

עד

אַתָּה תַּנְחִיל אֶת־הָעָם הַזֶּה אֶת־
הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי לַאֲבֹתָם
לָתֵת לָהֶם: (ז) רַק חֲזַק וֶאֱמַץ
מְאֹד לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת כְּכָל־הַתּוֹרָה
אֲשֶׁר צִוְּךָ מֹשֶׁה עַבְדִּי אַל־תָּסוּר
מִמֶּנּוּ יָמִין וּשְׂמֹאול לְמַעַן תַּשְׂכִּיל
בְּכֹל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ: (ח) לֹא־יָמוּשׁ
סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפִּיךָ וְהָגִיתָ
בּוֹ יוֹמָם וָלָיְלָה לְמַעַן תִּשְׁמֹר
לַעֲשׂוֹת כְּכָל־הַכָּתוּב בּוֹ כִּי־אָז
תַּצְלִיחַ אֶת־דְּרָכֶךָ וְאָז תַּשְׂכִּיל:
(ט) הֲלֹוא צִוִּיתִיךָ חֲזַק וֶאֱמָץ אַל־
תַּעֲרֹץ וְאַל־תֵּחָת כִּי עִמְּךָ יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ: *
(י) וַיְצַו יְהוֹשֻׁעַ אֶת־שֹׁטְרֵי הָעָם
לאמר

זאללסט דיעס פֿאלק אין דאז
לאנד אינזעטצען, וועלכעם
איהנען איינצוגעבען איך איה=
רען עלטערן צוגעשוואָרען האַ=
בע; (ז) זייא אַבער אויך
פֿעסט אונר שטאַנדהאַפֿט אַל=
לע לעהרען צו בעאָבאַכטען
דיא דיר מיין קנעכט משה
פֿאָרגעלעגט האַט, וויכ
ניכט דאַפֿאָן אַב צור רעכטען
אָדער צור לינקען, זאָ ווירסט
דוא דען אויך אין דיינעם גאַנ=
צען וואַנדעל גליקליך זיין.
(ח) דיעס בוך דער לעהרע
מום ניע אוים דיינעם מונדע
קאָממען, דענקע פֿיעלמעהר
דאַריבער נאַך, טאַג אונד
נאַכט, דאַמיט דוא אַללעם
גענוא נאַך דעסטען אינהאַלט
אויסאיבען קעננעסט, אַלסדאַן
ווירסט דוא אויך אַללען דיי=
נען וועגען גליקליך זיין, אונד
אַלל דיין פֿאָרהאַבען ווירד דיר
געלינגען. (ט) זיעהע! איך בע=
פֿעהלע עם דיר נאָך אינמאַהל,

* כאן מסיימין הספרדיים לאמר

זייא טאַפֿער אונד בעהערצט, ניכט צאַגהאַפֿט ניכט קלייגמיטהיג, דען דער עוויגע דיין גאָטט
איזט מיט דיר אויך אַללען דיינען וועגען. (י) היערויף בעפֿאַהל יהושע דען אויפֿזעהערן
דעם

ר ש "י

תנחיל את הארץ: (ז) רק חזק ואמץ מאד. בתורה כמו שהוא לומר לעשות ככל התורה:
(ח) ספר התורה הזה. ספר משנה תורה היה לפניו: והגית בו. והתבוננת בו ככל הגיון
שבתורה בלב כד"ח והגיון לבי לפניך. לכך יהגה לימה: תצליח. תשכיל: (ט) הלא לויתך
חזק ואמץ. כמלחמה כמו שנאמר לא תערוץ ואל תחת והיכן ליהו בימי מצה שנאמר וילו את
יהושע בן נון וגומר: (י) ויצו יהושע. ביום שתמו ימי בכי לכל משה:

נעוד

באור

עד היס הגדול, שהוא ממזרח למערב: (ו) להם, מוסב על בני ישראל: (ז) ממנו, מוסב
על ספר, ומובן מעצמו לפי שהוא נחסר במקרא, לו שעורו כדעת המסורה, וי"ו סגירין
ממנה: תשכיל, תצליח, לו פרושו, כי אז תוכל לכוון דרכך על פי השכל היטב, על דרך
שאמרו קדמונינו ז"ל כל שירצת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת: (ט) הלא צויתיך,
מלת זרוז וכן הלא שמעת נתי (רד"ק), ורש"י כתב שלשה פעמים נאמר פה חזק ואמץ, הח'

על

דעם פֿאָלקעם, וויא פֿאָלגט: (יא) נעהעט אין דעם לאַנד אומהער, בעפֿעהלט דעם פֿאָלקע אונד זאַגט איהנען: פֿערזעהט אייך מיט לעבענס-מיטטעלן, דען נאַך דרייא טאַגען ווערדעט איהר איבער דען ירדן געהען, אום דאַז לאַנד אייננצונעהמען, דאַז דער עווינע אייער גאָטט אייך צום בעזיטץ גיבט. (יב) צו דען שטעממען ראובן, גד, אונד דעם האַלבען שטאַמע מנשה אַבער שפּראַך יהושע: (יג) ער-אינnערט אייך דעסען, וואַס משה דער קנעכט דעס העררן מיט דיעזען וואָרטען אייך בעפֿאַהלען האַט, דער עווינע אייער גאָטט האַט אייך רוהע פֿערשאַפֿט, אונד דיעם לאַנד אייננעגעבען: (יד) זאָ זאָללען אייערע וויבער קינדער אונד פֿיה בליבען אין דעם לאַנדע דיעסזייטס דעס ירדן'ס וועל-כעם איהר פֿאָן משה ערהאַל-טען האַבט, אַלע שטרייט-באַרע מעננער אַבער אונטער אייך מיססען נעוואַפֿנעט פֿאָר אייערן ברידערן אויפֿהער נעהען, אונד איהנען הילפֿע לייסטען, (טו) בז דער עווינע

יניח

אי״ו

לֵאמֹר: (יא) עִבְרוּ בְּקֶרֶב הַמַּחֲנֶה וְצַוּוּ אֶת־הָעָם לֵאמֹר הָכִינוּ לָכֶם צֵדָה כִּי בְעוֹד שְׁלֹשֶׁת יָמִים אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה לָבוֹא לָרֶשֶׁת אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נֹתֵן לָכֶם לְרִשְׁתָּהּ: (יב) וְלָרְאוּבֵנִי וְלַגָּדִי וְלַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה אָמַר יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר: (יג) זָכוֹר אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד־יְהוָה לֵאמֹר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם מֵנִיחַ לָכֶם וְנָתַן לָכֶם אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת: (יד) נְשֵׁיכֶם טַפְּכֶם וּמִקְנֵיכֶם יֵשְׁבוּ בָּאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַן לָכֶם מֹשֶׁה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וְאַתֶּם תַּעַבְרוּ חֲמֻשִׁים לִפְנֵי אֲחֵיכֶם כָּל גִּבּוֹרֵי הַחַיִל וַעֲזַרְתֶּם אוֹתָם: (טו) עַד אֲשֶׁר־

(יא) נעוד שלשת ימים. נסוף שלשת ימים נעוד שתהיו כאן שלשת ימים ואחר תעברו: הכינו לכם צדה. כל דבר הכריך לדרך וכלי זיינס למלחמה אמר להס לתקן אוכל תהא לומר במאכל ובמשתה הרי היו מסתפקים במן שנכליהם עד שזה עשר בניסן וכן הוא אומר ויאכלו המן ממחרת בראשית הבה: (יד) כל גבורי החיל. שנכנס יעברו חלוצים:

(טו) נעבר

באור

על דרך ארץ והב' לתורה והג' למלחמה: (יא) הכינו לכם צדה, מיני מאכלים שלא הלחם כי עדיין היה יורד להם המן (מרד"ק): בעוד, כתרגומו בסוף, ומלת עוד יורה בלשוננו על מרחב הזמן (דויער) וממנו הושאל גם על המקום: (יד) כל גבורי החיל, מוסב למעלה על ותתם, כלומר כל גבורי החיל שנכם יעברו וכו' ונעל הטעמים מסכים לזאת:

לכל

יָנִיחַ יְהוָה וְלַאֲחֵיכֶם כָּכֶם וְיָרְשׁוּ
גַּם־הֵמָּה אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם נֹתֵן לָהֶם וְשַׁבְתֶּם לְאֶרֶץ
יְרֻשַׁתְכֶם וִירִשְׁתֶּם אוֹתָהּ אֲשֶׁר ו
נָתַן לָכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה בְּעֵבֶר
הַיַּרְדֵּן מִזְרַח הַשָּׁמֶשׁ: (טז) וַיַּעֲנוּ
אֶת־יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר כָּל אֲשֶׁר־
צִוִּיתָנוּ נַעֲשֶׂה וְאֶל־כָּל־אֲשֶׁר־
תִּשְׁלָחֵנוּ נֵלֵךְ: (יז) בְּכֹל אֲשֶׁר־
שָׁמַעְנוּ אֶל־מֹשֶׁה כֵּן נִשְׁמַע אֵלֶיךָ
רַק יִהְיֶה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ כַּאֲשֶׁר
הָיָה עִם־מֹשֶׁה: (יח) כָּל־אִישׁ
אֲשֶׁר־יַמְרֶה אֶת־פִּיךָ וְלֹא־יִשְׁמַע
אֶת־דְּבָרֶיךָ לְכֹל אֲשֶׁר־תְּצַוֶּנּוּ
יוּמָת רַק חֲזַק וֶאֱמָץ:

אייער גאָטט, אייערע בריי= דער זאָ וויא אייך צור רוהע ברינגט אונד זיא דאַז לאַנד איינעהמען, וועלכֶם דער עוויגע איהנען איינגעבען ווירד; אַלסדאַן קענט איהר וויעדער צוריקקעהרען אין דאַז לאַנד דאַז אייך מ ש ה קנעכט דעם עוויגען, גענגען מארגענזייטע דעם ירדן'ס גענגעבען, אונד עם בעווָאָהנען. (טז) זיא אַנט= וואָרטעטען דעם יהושע אונד שפראַכֶן: וויא דוא אונז בע= פֿיעהלסט וואָללען וויר טהון, אונד וואָהין דוא אונז שיקסט, וועלדען וויר גענהען; (יז) וויא ווִיר דעם משה גענאָרזאַם וואַ= רען וועלדען ווִיר אויך דיר זיין; דאַס נור דער עוויגע מיט דיר זייא, וויא ער מיט מ ש ה וואַר! (יח) ווער גענגן דיך זיך אונגעהאָרזאַם צייגען, אונד אירגענד דינן בעפֿעהלען ניכֶט גענהאָרכֶן ווירד, זאָלל דעם

טאָדעס זיין; זייא נור בעהערצט אונד טאַפֿפֿער!

ר ש י

(טו) נעבר הירדן מזרח השמש. עבר מזרחו של ירדן: (יח) ימרה. יקניט את דבריך:

באור

(יח) לכל אשר תצונו, למ"ד לכל הוא למ"ד הכללית, כלומר יהיה מה שיהיה, דבר קטן או גדול: רק חזק ואמץ, כלומר אין לך להלוג בעבורינו, כי אם עשה ככל מה שציוינוך:

הפטרת האזינו

כמנהג קצת מקומות ביחזקאל סימן י"ז.

כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה וְלָקַחְתִּי אֲנִי מִצַּמֶּרֶת הָאֶרֶז הָרָמָה וְנָתָתִי
מֵרֹאשׁ יְנִקוֹתָיו רַךְ אֶקְטֹף וְשָׁתַלְתִּי אֲנִי עַל הַר־גָּבֹהַּ וְתָלוּל:
בְּהַר מְרוֹם יִשְׂרָאֵל אֶשְׁתֳּלֶנּוּ וְנָשָׂא עָנָף וְעָשָׂה פֶּרִי וְהָיָה לְאֶרֶז
אַדִּיר וְשָׁכְנוּ תַחְתָּיו כָּל צִפּוֹר כָּל כָּנָף בְּצֵל דָּלִיּוֹתָיו תִּשְׁכֹּנָה:
וְיָדְעוּ כָּל עֲצֵי הַשָּׂדֶה כִּי אֲנִי יְהוָה הִשְׁפַּלְתִּי עֵץ גָּבֹהַּ הִגְבַּהְתִּי
עֵץ שָׁפָל הוֹבַשְׁתִּי עֵץ לָח וְהִפְרַחְתִּי עֵץ יָבֵשׁ אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי
וְעָשִׂיתִי: וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: מַה־לָּכֶם אַתֶּם מְשֹׁלִים
אֶת־הַמָּשָׁל הַזֶּה עַל־אַדְמַת יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אָבוֹת יֹאכְלוּ בֹסֶר
וְשִׁנֵּי הַבָּנִים תִּקְהֶינָה: חַי־אָנִי נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה אִם־יִהְיֶה לָכֶם
עוֹד מְשֹׁל הַמָּשָׁל הַזֶּה בְּיִשְׂרָאֵל: הֵן כָּל־הַנְּפָשׁוֹת לִי הֵנָּה כְּנֶפֶשׁ
הָאָב וּכְנֶפֶשׁ הַבֵּן לִי־הֵנָּה הַנֶּפֶשׁ הַחֹטֵאת הִיא תָמוּת: וְאִישׁ
כִּי־יִהְיֶה צַדִּיק וְעָשָׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה: אֶל־הֶהָרִים לֹא אָכָל
וְעֵינָיו לֹא נָשָׂא אֶל־גִּלּוּלֵי בֵית־יִשְׂרָאֵל וְאֶת־אֵשֶׁת רֵעֵהוּ לֹא
טִמֵּא וְאֶל־אִשָּׁה נִדָּה לֹא יִקְרָב: וְאִישׁ לֹא יוֹנֶה חֲבֹלָתוֹ חוֹב
יָשִׁיב גְּזֵלָה לֹא יִגְזֹל לַחְמוֹ לְרָעֵב יִתֵּן וְעֵרֹם יְכַסֶּה־בָגֶד: בַּנֶּשֶׁךְ
לֹא־יִתֵּן וְתַרְבִּית לֹא יִקָּח מֵעָוֶל יָשִׁיב יָדוֹ מִשְׁפַּט אֱמֶת יַעֲשֶׂה
בֵּין אִישׁ לְאִישׁ: בְּחֻקֹּתַי יְהַלֵּךְ וּמִשְׁפָּטַי שָׁמַר לַעֲשׂוֹת אֱמֶת
צַדִּיק הוּא חָיֹה יִחְיֶה נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה: וְהוֹלִיד בֵּן־פָּרִיץ
שֹׁפֵךְ דָּם וְעָשָׂה אָח מֵאַחַד מֵאֵלֶּה: וְהוּא אֶת־כָּל־אֵלֶּה לֹא
עָשָׂה כִּי גַם אֶל־הֶהָרִים אָכַל וְאֶת־אֵשֶׁת רֵעֵהוּ טִמֵּא: עָנִי
וְאֶבְיוֹן הוֹנָה גְּזֵלוֹת גָּזָל חֲבֹל לֹא יָשִׁיב וְאֶל־הַגִּלּוּלִים נָשָׂא
עֵינָיו תּוֹעֵבָה עָשָׂה: בַּנֶּשֶׁךְ נָתַן וְתַרְבִּית לָקָח וָחָי לֹא יִחְיֶה
אֶת כָּל־הַתּוֹעֵבוֹת הָאֵלֶּה עָשָׂה מוֹת יוּמָת דָּמָיו בּוֹ יִהְיֶה: וְהִנֵּה
הוֹלִיד בֵּן וַיַּרְא אֶת־כָּל־חַטֹּאת אָבִיו אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּרְאֶה° וְלֹא
יַעֲשֶׂה כָּהֵן: עַל־הֶהָרִים לֹא אָכָל וְעֵינָיו לֹא נָשָׂא אֶל־גִּלּוּלֵי
בֵּית יִשְׂרָאֵל אֶת־אֵשֶׁת רֵעֵהוּ לֹא טִמֵּא: וְאִישׁ לֹא הוֹנָה חֲבֹל
לֹא חָבָל וּגְזֵלָה לֹא גָזָל לַחְמוֹ לְרָעֵב נָתָן וְעֵרֹם כִּסָּה־בָגֶד: מֵעָנִי
הֵשִׁיב יָדוֹ נֶשֶׁךְ וְתַרְבִּית לֹא לָקָח מִשְׁפָּטַי עָשָׂה בְּחֻקֹּתַי הָלָךְ
הוּא לֹא יָמוּת בַּעֲוֹן אָבִיו חָיֹה יִחְיֶה: אָבִיו כִּי־עָשַׁק עֹשֶׁק גָּזַל

° וַיִּרְאֶה קרי

גֵּזֶל אָח וַאֲשֶׁר לֹא־טוֹב עָשָׂה בְּתוֹךְ עַמָּיו וְהִנִּיחַ־מֵת בַּעֲוֹנוֹ:
וַאֲמַרְתֶּם מַדַּע לֹא־נָשָׂא הַבֵּן בַּעֲוֹן הָאָב וְהַבֵּן מִשְׁפָּט וּצְדָקָה
עָשָׂה אֶת כָּל־חֻקּוֹתַי שָׁמַר וַיַּעֲשֵׂה אֹתָם חָיֹה יִחְיֶה: הַנֶּפֶשׁ
הַחֹטֵאת הִיא תָּמוּת בֵּן לֹא־יִשָּׂא בַּעֲוֹן הָאָב וְאָב לֹא יִשָּׂא
בַּעֲוֹן הַבֵּן צְדָקַת הַצַּדִּיק עָלָיו תִּהְיֶה וּרְשִׁעַת הָרָשָׁע עָלָיו תִּהְיֶה:
וְהָרָשָׁע כִּי יָשׁוּב מִכָּל־חַטֹּאתָו אֲשֶׁר עָשָׂה וְשָׁמַר אֶת־כָּל־חֻקּוֹתַי
וְעָשָׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה חָיֹה יִחְיֶה לֹא יָמוּת: כָּל־פְּשָׁעָיו אֲשֶׁר
עָשָׂה לֹא יִזָּכְרוּ לוֹ בְּצִדְקָתוֹ אֲשֶׁר־עָשָׂה יִחְיֶה: הֶחָפֹץ אֶחְפֹּץ
מוֹת רָשָׁע נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה הֲלֹא בְּשׁוּבוֹ מִדְּרָכָו וְחָיָה: וּבְשׁוּב
צַדִּיק מִצִּדְקָתוֹ וְעָשָׂה עָוֶל כְּכֹל הַתּוֹעֵבוֹת אֲשֶׁר־עָשָׂה הֲרָשָׁע
יַעֲשֶׂה וָחָי כָּל־צִדְקֹתָו אֲשֶׁר־עָשָׂה לֹא תִזָּכַרְנָה בְּמַעֲלוֹ אֲשֶׁר־
מָעַל וּבְחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר־חָטָא בָּם יָמוּת: וַאֲמַרְתֶּם לֹא יִתָּכֵן דֶּרֶךְ
אֲדֹנָי שִׁמְעוּ־נָא בֵּית יִשְׂרָאֵל הֲדַרְכִּי לֹא יִתָּכֵן הֲלֹא דַרְכֵיכֶם
לֹא יִתָּכֵנוּ: בְּשׁוּב־צַדִּיק מִצִּדְקָתוֹ וְעָשָׂה עָוֶל וּמֵת עֲלֵיהֶם
בְּעַוְלוֹ אֲשֶׁר־עָשָׂה יָמוּת: וּבְשׁוּב רָשָׁע מֵרִשְׁעָתוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה
וַיַּעַשׂ מִשְׁפָּט וּצְדָקָה הוּא אֶת־נַפְשׁוֹ יְחַיֶּה: וַיַּרְא וַיָּשָׁב מִכָּל־
פְּשָׁעָיו אֲשֶׁר עָשָׂה חָיוֹ יִחְיֶה לֹא יָמוּת: וְאָמְרוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל
לֹא יִתָּכֵן דֶּרֶךְ אֲדֹנָי הַדְּרָכַי לֹא יִתָּכְנוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל הֲלֹא
דַרְכֵיכֶם לֹא יִתָּכֵנוּ: לָכֵן אִישׁ כִּדְרָכָיו אֶשְׁפֹּט אֶתְכֶם בֵּית
יִשְׂרָאֵל נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה שׁוּבוּ וְהָשִׁיבוּ מִכָּל־פִּשְׁעֵיכֶם וְלֹא־
יִהְיֶה לָכֶם לְמִכְשׁוֹל עָוֹן: הַשְׁלִיכוּ מֵעֲלֵיכֶם אֶת־כָּל־פִּשְׁעֵיכֶם
אֲשֶׁר פְּשַׁעְתֶּם בָּם וַעֲשׂוּ לָכֶם לֵב חָדָשׁ וְרוּחַ חֲדָשָׁה וְלָמָּה
תָּמֻתוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל: כִּי לֹא אֶחְפֹּץ בְּמוֹת הַמֵּת נְאֻם אֲדֹנָי
יֱהוִה וְהָשִׁיבוּ וְחְיוּ:

הָרָשָׁע קרי. חַטֹּאתָיו קרי. מִדְּרָכָיו קרי. צִדְקֹתָיו קרי. וָיָּשָׁב קרי

שמות הטעמים לפי סדר האשכנזים.

זַרְקָא סֶגוֹל מֻנַח רְבִיע פָּזֵר תְּלִישָׁא־גְּדוֹלָה
קַדְמָא וְאַזְלָא תְּלִישָׁא־קְטַנָּה מַהְפַּךְ פַּשְׁטָא
זָקֵף־קָטָן זָקֵף־גָּדוֹל דַּרְגָּא חָבֵיר מֵרְכָא
טִפְחָא אֶתְנַחְתָּא אַזְלָא־גֵּרֵשׁ גֵּרְשַׁיִם יְתִיב
פְּסִיק ו שַׁלְשֶׁלֶת יֵרַח בֶּן יוֹמוֹ קַרְנֵי פָּרָה
מֵרְכָא כְּפוּלָה טִפְחָא מֻחְג מַקַּף־סוֹף פָּסוּק׃

מגלת איכה

עם

פירוש רש"י תרגום אשכנזי ובאור

מתורגם ומבואר

על פי

אהרן בן וואלף

חבר לחברת שוחרי הטוב והתושיה.

שנת ת'ק'צ'ד לפ'ק.

MEGILLATH ECHA.

פראג

דרוק אונד פערלאג דעס משה הלוי לנדא.